

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

Život a první diplomatická mise hraběte
Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu v letech
1694–1696

Jakub Šimoníček

Diplomová práce 2025

Vedoucí: Doc. Mgr. Jiří Kubeš, PhD.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Jakub Šimoniček**
Osobní číslo: **H23328**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Kultumě historická studia**
Téma práce: **Mise císařského vyslance Aloise Thomase z Harrachu v Sasku v letech 1694-1696**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Posлуhač vyjde ze své bakalářské práce, která se zabývala misí mladého Aloise Thomase z Harrachu na dvoře saského kurfiřta Fridricha Augusta v letech 1694-1696 na základě diplomatických relací, a výrazným způsobem rozšíří pramennou základnu svého výzkumu. Kromě již analyzovaných diplomatických relací ze Saska prozkoumá ještě zprávy, které hrabě Harracha zasílal svému nadřízenému, říšskému vicekancléři Gottliebu z Windischgrätzu, dále se bude věnovat soukromé korespondenci Aloise Thomase se členy jeho rodiny a s ostatními šlechtici, se kterými si psal v době své mise. Posлуhač také podnikne cestu do Hauptstaatsarchiv Dresden, kde se pokusí nalézt doklady o Harrachově misi. Získané informace pak zasadí do stávající literatury k dějinám Saska, císařského dvora, raně novověké diplomacie či k dějinám habsbursko-tureckých válek. Cílem je co nejpodrobněji zmapovat Harrachovu misi a využít k tomu moderní metodologii kulturních dějin diplomacie.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Prameny:

Hauptstaatsarchiv Dresden, Hofbehörden 1485-1831, 10006 Oberhofmarschallamt, Akten, E, Nr 01, 1680 – 1738.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Windischgrätzů, kart. 210-211, korespondence Aloise Tomáše hraběti Windischgrätzovi z let 1693-1695.

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Familie in specie, Karton 112, Alois Thomas Raimund, Korrespondenz der 1. Gemahlin Maria Barbara, der 2. Gemahlin Maria Cäcilia und der 3. Gemahlin Marie Ernestine.

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Familie in specie, Karton 73, Alois Thomas Raimund, Korrespondenz mit Mitgliedern der Familie nach Namen, A – F, 1695-1740.

Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Familie in specie, Karton 241, Ferdinand Bonaventura I., Korrespondenz nach Namen, Grev – Harr, 1667-1705.

Literatura:

MÜLLER, Klaus. *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*. Bonn. Ludwig Röhrscheid. 1976. 407 s.

POLLEROSS, Friedrich. *Die Kunst der Diplomatie: auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653-1706)*. Petersberg: Imhof, 2010, 608 s.

KUBEŠ, Jiří a kol. *V zastoupení císaře: Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*. Praha: NLN, 2018. 640 s.

VON THIESSEN, Hillard a WINDLER, Christian. *Akteure der Aussenbeziehungen: Akteure der Aussenbeziehungen*. Köln-Weimar-Wien. Böhlau Verlag. 2010. 546 s.

PAVELEC, Petr; GAŽI Martin; HAJNÁ Milena ed. *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*. České Budějovice. Národní památkový ústav. 2020. 823 s.

ROOSEN, William Jacob. *The age of Louis XIV: The Rise of Modern Diplomacy*. Cambridge. 1976. 217 s.

CZOK, Karl. *August der Starke und Kursachsen*. Leipzig. Koehler u. Amelang, 1987. 296 s.

KROLL, Frank-Lothar. *Geschichte Sachsens*. Dresden; Leipzig. Sächsische Landeszentrale für Politische Bildung, 2014. 343 s.

GAEDEKE, Arnold. *Die Mission des Grafen Aloys Louis von Harrach an den spanischen Hof und seine Finalrelation an Kaiser Leopold I (1696 u. 1697)*. In: *Historische Zeitschrift*: Svazek 29.1873. s. 68-110.

KUBEŠ, Jiří. *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*. In: *ČČH*. 2015, 113(2), s. 346-380.

HERBIG, R. G. *Kurfürst Johann Georg der Vierte und Feldmarschall Hans Adam von Schönig 1691-1694*. In: WEBER, Karl. *Archiv für die Sächsische geschichte, Soazek 11*. Leipzig: Christian Bernhard Tauchnitz, 1873. s. 351-408.

ŠIMONÍČEK, Jakub. *Alois Thomas z Harrachu jako vyslanec císaře Leopolda I. v Sasku (1694-1696)*, bakalářská práce, FF UPCE, Pardubice 2023.

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: 30. března 2024
Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2025

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

---

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlášení

Práci s názvem *Život a první diplomatická mise hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu v letech 1694–1696* jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

Ve Starých Křečanech 11. 6. 2025

.....

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat mému školiteli, panu docentovi Jiřímu Kubešovi, za čas, odborné rady, trpělivost, ochotu, poskytnutí obtížně dostupné literatury a pomoc při práci s francouzskými prameny. Dále bych chtěl poděkovat také panu doktoru Vítězslavu Prchalovi za poskytnutou literaturu, pracovníkům v archivech a v neposlední řadě děkuji rodině.

Anotace

Práce se zabývá životem a kariérou hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu (1669–1742) v letech 1694–1696. Nejprve je na základě korespondence s otcem představen Harrachův osobní a záležitosti, které v dané době, nejenom, s otcem řešil. Druhá část se pak zabývá jeho první diplomatickou misí, která jej zavedla do Saska ke dvoru mladého kurfiřta Fridricha Augusta I. Práce přibližuje jeho zázemí, Harrachovo přijetí na saském dvoře, kurfiřtovu osobu a jeho vlivné dvořany a samotné vyjednávání o saské vojenské pomoci císaři.

Klíčová slova

Harrachové, Sasko, diplomatická mise, hledání manželky, Alois Tomáš Raimund z Harrachu, kurfiřt Fridrich August I., války s Turky

Anotation

The thesis deals with the life and career of Count Alois Thomas Raimund von Harrach (1669–1742) in the years 1694–1696. First, based on correspondence with his father, Harrach's personal affairs and matters that he dealt with at that time, not only with his father, are presented. The second part then deals with his first diplomatic mission, which took him to Saxony to the court of the young Elector Frederick Augustus I. This work details Harrach's background, his reception at the Saxon court, the character of the Elector and his influential courtiers, as well as the negotiations regarding Saxon military support for the Emperor.

Keywords

Harrach family, Saxony, diplomatic mission, search for a wife, Alois Tomáš Raimund of Harrach, Elector Frederick Augustus I, wars with the Turks

Obsah

Úvod	11
I. kapitola Šlechta ve střední Evropě v 17. a první polovině 18. století	19
II. kapitola: Harrachové v raném novověku se zaměřením na jilemnickou větev (1600–1750)	33
II. 1. Původ a vývoj rodu do třicetileté války	33
II. 2. Tři generace jilemnické větve Harrachů: Od Otty Fridricha po děti Ferdinanda Bonaventury	36
II. 3. Potomci Aloise Tomáše Raimunda	41
III. Hrabě Alois Tomáš z Harrachu	50
III. 1. Základní biografické údaje	50
III. 2. Alois Tomáš Raimund z Harrachu a výběr jeho druhé manželky v letech 1694–1695	54
III. 3. Zdraví Aloise Tomáše z Harrachu a jeho rodiny v době vyslanecké mise	69
III. 4. Ostatní informace z dopisů	73
III. 4. 1. Informace o postupu císařských vojsk	73
III. 4. 2. Dění na císařském dvoře (vyslanci, zdraví dvořanů, zemské úřady)	75
III. 4. 3. Zájmy a soukromé záležitosti	78
IV. Raně novověká diplomacie	84
V. Saští kurfiřti, císařsko–sasko–braniborské vztahy a působení císařských diplomatů v Sasku v 17. století	94
VI. Harrachova mise v Sasku	106
VI. 1. Instrukce císaře Leopolda I. pro vyslance Harracha	106
VI. 2. Ceremoniál při prvních veřejných audiencích císařských diplomatů v Sasku	110
VI. 3. Harrachovo zázemí v Drážďanech	115
VI. 4. Saský dvůr a kurfiřt ve světle Harrachových dopisů	121
VI. 4.1. Kurfiřt jako panovník a voják	125
VI. 4.2. Kurfiřt jako pořadatel a účastník zábav	125
VI. 4.3. Kurfiřtský dvůr v pohybu	129
VI. 4.4. Kurfiřt jako nemocný	134
VI. 4.5. Kurfiřt a jeho kontakty s vyslanci	136
VI. 5. Vlivní saští dvořané za působení hraběte Harracha v Sasku	138
VI. 5.1 Zdravotní stav vlivných saských dvořanů	151
VI. 6. Vyslanec Harrach a vyjednávání o vojenských záležitostech v Sasku v letech 1694–1696	152
Závěr	166

Resumé	171
Seznam pramenů a literatury	173
Archivní prameny	173
Vydané prameny	174
Literatura	174
Internetové zdroje	183
Seznam zkratek	184

Úvod

Bádání o šlechtě se těší již dlouhou dobu velkému zájmu českých i zahraničních historiků a badatelů. Zájem o dějiny šlechty lze hledat již na prahu raného novověku. Tehdy se ujal genealogický přístup bádání. Velká genealogická produkce nastala hlavně v 17. a 18. století.¹ Jako příklad lze uvést Paprockého *Zrcadlo*² či Březanovu *Historii rožmberskou*.³ V 19. století se první historici začali zabývat barokní šlechtou, která se dlouhou dobu (až do konce 20. století) netěšila velkému zájmu historiků.⁴ Jedním z prvních byl ještě za dob Rakouska–Uherska Anton Gindely, který se zabíral otázkou udělování inkolátu.⁵ Po rozpadu monarchie zájem o barokní šlechtu z ideologických důvodů upadl. Ve třicátých letech 20. století byl jedním z mála badatelů píšících o barokní kultuře Zdeněk Kalista.⁶ Po téměř celou druhou polovinu 20. století bylo možné z ideologických důvodů vést bádání o šlechtě hlavně z hospodářského hlediska (většinou se ale jednalo o zaměření na předbělohorské období).⁷ Postupem času si ale historici nacházeli témata, která jim umožňovala se vymanit z ideologicky svazujícího schématu dějin. Začali se například zabývat významnými osobnostmi a zpracováním jejich biografii⁸ či se zaměřili na raně novověkou kulturu.⁹

Větší zájem o barokní šlechtu přišel na přelomu 20. a 21. století s nástupem mladší badatelské generace. To dokazují i různé mezinárodní konference, pořádané v Českém

---

¹ Václav BŮŽEK–Zdeněk VYBÍRAL–Pavel KRÁL–Josef HRDLIČKA, *Věk urozených: Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha–Litomyšl 2002, s. 10–11.

² Jan VODIČKA (ed.), Bartoloměj Paprocký z Hlohohol, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993.

³ Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků I–II.*, Praha 1985.

⁴ Během 19. a počátkem 20. století za nezáměrně mohly různé myšlenkové směry např.: osvícený racionalismus, měšťanský liberalismus a hlavně ideologie českého nacionalismu. Po roce 1948 se téma díky tehdejší vládnoucí ideologii netěšilo velkého zájmu. Viz: Jiří KUBEŠ, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650–1750): Úvod do tématu*, in: Týž (ed.), *Prameny k dějinám Pardubického kraje*, Pardubice 2007, s. 9–33, zde 9–11.

⁵ Anton GINDELY, *Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhundert*, Prag 1886. Gindelyho následovalo několik historiků, kteří se zabývali barokní šlechtou. Jednalo se například o: Maxe Dvořákovi (otec a syn stejného jména), Josefa Pekaře (*kniha O Kostí–hospodaření na panství panství Kost za dob Černínů z Chudenic v 17. a první polovině 18. století*).

⁶ Zdeněk KALISTA, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra*, Praha 1932; Týž, *Valdštejn: Historie odcizení a snu*, Praha 2002.

⁷ Hospodářské hledisko ve svých pracích uplatnili pro předbělohorskou dobu Alois Míka, František Matějka, Josef Válka a Josef Petrů. Někteří historici ve svých pracích obsáhli i pobělohorskou dobu: Alois MÍKA, *Feudální velkostatek v Jižních Čechách (XIV.–XVII. století)*, in: Sborník historický 1, 1953, s. 122–213; Svatava HORÁČKOVÁ, *Správa Valdštejnských statků na Mnichovohradištsku v druhé polovině 17. století*, Sborník archivních prací (SAP) 33, 1983, s. 390–442.

⁸ Tímto směrem se vydal například Josef Janáček: Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.

⁹ Ivana AUSTOVÁ, *Býti šlechticem: šlechtické nobilitace v letech 1627–1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016, s. 16–19.

Krumlově Historickým ústavem Jihočeské univerzity na počátku 21. století a jejich cílem bylo naznačit další vývoj bádání a formulovat nové výzkumné otázky.¹⁰

Významným počinem pro studium raně novověké šlechty v evropském prostředí byla syntetická práce německého historika Ronalda Gregora Asche.¹¹ Jedná se o synteticky srovnávací práci rozčleněnou do celkem sedmi kapitol, v nichž se autor věnoval šlechtickým atributům (co tvořilo šlechtu šlechtou) a následně jejich kariernímu uplatnění. Práce ovlivnila mnoho historiků, kteří z ní dodnes vycházejí.

V českém prostředí je klíčovým dílem pro pojetí a interpretaci raně novověké šlechty kniha *Svět české aristokracie (1500–1700)* od Petra Maří.¹² Autor se při psaní o jednání šlechty nechal inspirovat kulturněantropologickými přístupy a teorií praxe od francouzského sociologa Piera Bourdieu. Ve své práci využil a upravil pojem kapitálu. „*Podstatně si však upravíme Bourdieovu triadickou klasifikaci (ekonomický, kulturní a sociální kapitál) a vymezíme pro českou aristokratickou společnost raného novověku čtyři základní – byť jen relativně homogenní a navzájem se překrývající – sféry, v nichž se odehrával zápas o čtyři různé typy kapitálu.*“¹³ Díky tomu tituly a z nich vycházející výhody chápe jako kapitál titulární, vlastnictví majetku představuje kapitál ekonomický, veřejná činnost s cílem podílet se na moci představuje pak kapitál karierní a oblast vztahů odpovídá kapitálu vztahovému. Jednotlivé kapitály se daly použít pro získání kapitálu jiného druhu, symbolického (totiž cti) a pomáhají vysvětlit fungování šlechtické společnosti.¹⁴ Maříův koncept uchopení šlechty využívá i autor této práce.

Velkému zájmu badatelů (a také čtenářů) se těší téma jednotlivých šlechtických rodů a jejich biografii.¹⁵ Hraběcí rod Harrachů patřil v 17. a 1. polovině 18. století k významným aristokratickým rodům, jehož členové se těšili dobrému postavení u císařského dvora ve Vídni. Hrabata se prosazovala ve vysokých dvorských, zemských, vojenských, ale i duchovních funkcích. Základní biografické údaje o jednotlivých členech

---

¹⁰ Rostislav SMÍŠEK, *Barokní šlechta v české historiografii posledního desetiletí*, Opera historica (OH) 19 (2), 2018, s. 217–243, zde s. 219; České bádání bylo shrnuto i v několika titulech a článcích, například: J. KUBEŠ, *Vyšší šlechta*; Marie KOLDINSKÁ–Ivo CERMÁN, *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 145–194.

¹¹ Ronald G. ASCH, *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit. Eine Einführung*, Köln–Weimar–Wien 2008.

¹² Petr MAŘA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

¹³ Tamtéž, s. 19.

¹⁴ Tamtéž, s. 19–20.

¹⁵ I. CERMÁN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008. Jako vrchol kolektivní biografie lze uvést dílo Jiřího Hrbka: Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013. Týž, *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické síť valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015.

lze nalézt v genealogických příručkách či souhrnných encyklopediích.¹⁶ Již na počátku 20. století vznikla německy psaná monografie o hraběcím rodu Harrachů.¹⁷ První česká souhrnná monografie rodu vyšla až v roce 2023.¹⁸ Ze zahraničních autorů se dále Harrachy ve sledovaném období (17. a 18. století) zabýval např. Éric Hassler či Alessandro Catalano.¹⁹ O jednotlivých příslušnících rodu a jejich kariérách bylo také napsáno i několik vysokoškolských kvalifikačních prací.²⁰

Pro potřeby práce bude nejdůležitější osoba Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu (1669–1742). Tomuto muži již převážně zahraniční historiografie věnovala svoji pozornost. Všechny tyto práce se věnují jeho diplomatické cestě do Španělska, působení v Neapoli ve funkci místokrále, hospodaření či jeho dalším úspěchům, kterých dosáhl v první polovině 18. století.²¹ O počátcích jeho diplomatické kariéry v Sasku (v letech 1694–1696) a osobním životě v té době, moc zmínek není. Proto jedním z cílů práce je doplnit k Harrachovi informace týkající se jeho osobního života během působení v Sasku. Bude analyzováno o jakých věcech si s otcem psal, jaké rodinné záležitosti musel na dálku řešit a zda se dají z korespondence vyčíst i informace o dalších důležitých osobách, s nimiž udržoval vztah, a proč.

Práce se díky, již zmiňované, Harrachově diplomatické misi v Sasku bude také týkat raně novověké diplomatické praxe. Dějinami diplomacie se historikové zabírají již od 19. století. V té době se prosadil názor pozitivistů v čele s Leopoldem Rankem, jejichž cílem bylo podrobně popsat jednotlivá diplomatická jednání, schvalování/odmítání

---

¹⁶ Například: Petr MAŠEK, *Modrá krev*, Praha 1992, s. 83–88, Constantin von WURZBACH, *Harrach, die Grafen, Genealogie*, in: Týž (ed.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich (BLKÖ) VII.*, Wien 1861, s. 368–371, Josef KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895, s. 51–64.

¹⁷ Otto Graf HARRACH, *Rohrau. Geschichtliche Skizze der Grafschaft mit besonderer Rücksicht auf deren Besitzer. Erster Teil. 1240–1688*, Wien 1906; o členech rodu žijících v poslední třetině 19. století a první polovině 20. století pak více: Kōnstantinos RAPTIS, *Die Grafen Harrach und ihre Welt 1884–1945*, Köln 2017.

¹⁸ Kniha vznikla jako výstup 13. ročníku projektu Po stopách šlechtických rodů, který organizoval Národní památkový ústav: Adam REJHA–Jan LUŠTINEC–Petr NOSEK, *Harrachové: vznešenost zavazuje*, Sychrov 2023.

¹⁹ A. CATALANO, *Zápas*; Éric HASSLER, *Les Harrach face à la disgrâce. Les stratégies matrimoniales d'un lignage aristocratique autrichien à la fin du XVIIe siècle*, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 61 (2), 2014, s. 176–201.

²⁰ Například: Jakub ŠIMONÍČEK, *Alois Thomas z Harrachu jako vyslanec císaře Leopold I. v Sasku (1694–1696)*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2023, z této práce tato diplomová práce do značné míry vychází a navazuje na ni; Ondřej CAPOUŠEK, *Otto Bedřich hrabě z Harrachu (1610–1639): Životní dráha a doba*, diplomová práce, Univerzity v Hradci Králové, Hradec Králové 2024; Václav KREJČÍK, *Osobnost arcibiskupa Arnošta Vojtěcha Harracha a jeho vliv na rekatolizaci na Jilemnicku*, bakalářská práce Univerzity v Hradci Králové, Hradec Králové 2024 a další.

²¹ O Harrachově mimořádné španělské misi v letech 1696/1697 např.: Arnold GAEDEKE, *Die Mission des Grafen Aloys Louis von Harrach an den spanischen Hof und seine Finalrelation an Kaiser Leopold I (1696–1697)*, *Historische Zeitschrift* 29, 1873, s. 68–110. O jeho působení jako Neapolského místokrále viz: Peter STENITZER, *Das Wirken Aloys Thomas R. Graf Harrachs als Vizekönig von Neapel (1728–1733)*, in: Silvia Cassani (ed.), *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*, Napoli 1993, s. 43–56.

předkládaných dokumentů a uzavírání konkrétních mírových či spojeneckých smluv. Za aktéry politiky byly považovány státy a diplomaté byli vnímáni jako jejich nástroje či pasivní vykonavatele jejich vůle.²² Tento přístup byl od poloviny 20. století postupně opuštěn. V poválečných letech nastal odklon od politických dějin. Díky tomu se i dějiny diplomacie dostaly na okraj zájmu. I přes to vzniklo v té době několik kvalitních děl.²³ V posledních desetiletích minulého století došlo k oživení výzkumu dějin diplomacie převážně pod vlivem kulturní, historické a sociální antropologie²⁴, sociologie²⁵, dějin mentalit či sociální psychologie. Zájem se dnes proto neupírá na jednotlivé státy, ale samotné diplomaty.²⁶

Vztahy císařů s ostatními korunovanými hlavami jsou dnes již poměrně zpracovány, ale císařské diplomatické styky uvnitř říše s jednotlivými kurfiřty, vévody a knížaty představují většinou (zatím) neprobádané pole. To se dá říci i o působení císařských diplomatů v Sasku. Díky mnohostránekému soupisu vyslanců Ludwiga Bittnera a Lothara Grosse je známo, kteří diplomaté v zemi působili, a s jakými úkoly byli do země vysláni (není však bezchybný a ani úplný).²⁷ I když ucelené shrnutí této tematiky zatím schází, existuje k této problematice několik dílčích prací, které zkoumají fenomén císařské legační kaple v Drážďanech či jednotlivé mise vyslanců.²⁸

---

²² Jiří HRBEK, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum Historiae* (TH) 13, 2013, s. 7–30, zde s. 7–12.

²³ Jedná se hlavně o následující díla: Garrett MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, London 1955; Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976; William Jacob ROOSEN, *The Age of Louis XIV. The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976.

²⁴ Antropologii byli ovlivněni historici zabývající se raně novověkými ceremoniály. Např: Ursula LEHMKUHL, *Diplomatiegeschichte als internationale Kulturgeschichte: Theoretische Ansätze und empirische Forschung zwischen Historischer Kulturwissenschaft und Soziologischem Institutionalismus*, *Geschichte und Gesellschaft* 27 (3), 2001, s. 394–423; funkci darů se věnovala např: Jeannete FALCKE, *Studien zum diplomatischen Geschenkwesen am brandenburgisch-preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006; roli diplomata v ikonografii se věnoval: Friedrich POLERROSS, *Die Kunst der Diplomatie: auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Petersberg 2010.

²⁵ Například: Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, *Zeitschrift für Historische Forschung* 30, 2003, s. 555–590.

²⁶ Z dalších novějších děl lze zmínit: J. KUBEŠ (ed.), *V zastoupení císaře: Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018; M. GAŽI–P. PAVELEC–M. HAJNÁ (edd.), *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020; Daniel LEGUTKE, *Diplomatie als soziale Institution: Brandenburgische, sächsische und kaiserliche Gesandte in den Haag 1648–1720*, Münster–New York–München–Berlin 2010.

²⁷ Jedná se jen o stručný přehled (jméno diplomata, kdy tam byl, jaký úkol plnil adt.). Ludwig BITTNER–Lothar GROSS, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), (1648–1715)*, I.–II., Berlin 1936, zde I., císařští diplomaté v Sasku s. 162–163.

²⁸ Téma císařské legační kaple v Drážďanech shrnul pro 2. polovinu 17. století Jiří Kubeš: J. KUBEŠ, *Kaple císařských vyslanců v Drážďanech v druhé půli 17. století*, *Folia Historica Bohemica* (FHB), 30(1), 2015, s. 127–156; Silke Marburg se zabývala stejnou tematikou, ale pouze pro období 60. a 70. let 17. století: Silke MARBURG, *Gesandte als Grenzgänger. Residenzstädtische Repräsentationskultur und die Konstruktion religiöser Exklaven unter Kurfürst Johann Georg II. von Sachsen*, in: Christine Roll–Frank Pohle–Matthias Myrcek (edd.), *Grenzen und Grenzüberschreitungen. Bilanz und Perspektiven der Frühneuzeitforschung*,

Cílem části této práce, jež se bude zabývat Harrachovou diplomatickou misí v Sasku je zmapovat Harrachovu činnost v Drážďanech a jeho reflexi tamějšího dvora a rozšířit o nové informace z nových pramenů autorovu bakalářskou práci. Bude proto nutné zjistit, jaké zázemí v Drážďanech měl, jak vysoký plat během mise pobíral a zda dokázal pokrýt veškeré náklady. Autor se také bude ptát, zda vycházel dobře i s ostatními lidmi, kteří se této diplomatické mise účastnili. Kromě toho bude analyzováno, jaké byly jeho hlavní úkoly a jak při jejich plnění postupoval. V neposlední řadě bude nastíněno, jak proběhla jeho úvodní audience, která mohla odrážet i aktuální císařsko–saské vztahy, a bude prozkoumáno zda se pravidelně setkával s kurfiřtem a jeho nejbližšími spolupracovníky, popř. jaký mezi sebou měli vztah.

Jako pramenná základna posloužila autorovi především korespondence hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu s císařem Leopoldem I., jeho otcem, v té době vlivným nejvyšším císařským štolmistrem, a také s říšským vicekancléřem Gottliebem z Windischgrätzu.²⁹

Dopisy adresované císaři se dochovaly ve dvou vyhotoveních, jednak v originálech³⁰, tak i v opisech,³¹ které si hrabě Harrach nechával zhotovit. Dopisy jsou psané německy, novogotickým písmem. Dopisy většinou zhotovoval písař. Některé relace s důležitým obsahem pak psal sám Harrach. Originály dopisů se ale nedochovaly všechny (nechybí jich ale mnoho, jedná se o pět relací). Během studia pramenů autor došel ke zjištění, že se některé opisy relací od originálů liší. Opisy obsahují většinou několik slov navíc, ale jádro dopisů zůstává stejné. V originálech je u datací napsané i místo, kde byl dopis sepsán, ale tato informace nebyla většinou do opisů zahrnuta. Některé opisy se

---

Köln–Weimar–Wien 2010, s. 199–213; M. BAKEŠ–J. KUBEŠ, *Imperial Chapels and Chaplains: A Comparative Study of Copenhagen, Stockholm, and Dresden in the Later Seventeenth Century*, in: Roberta Anderson–Charlotte Backerra (edd.), *Confessional Diplomacy in Early Modern Europe*, Routledge 2021, s. 200–221. Misí hraběte Claryho Aldringena se zabýval Jiří Kubeš: J. KUBEŠ, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, ČČH 113, 2015, s. 346–380 a Kateřina KLÍMKOVÁ, *Císařská diplomacie na bavorském a saském dvoře v osmdesátých a devadesátých letech 17. století*, diplomová práce Masarykovy Univerzity v Brně, Brno 2006. O vyslanci Harrachovi pak nejnověji: J. ŠIMONÍČEK, *Alois*.

²⁹ Byl jedním z nejvyužívanějších císařských vyslanců v dobách vlády císaře Leopolda I. Díky tomu, že byl původním vyznáním luterán, byl využíván jako vyslanec v protestantských zemích v rámci říše. V letech 1663–1664 pobýval ve Švédsku, později byl vyslán do Dánska, Francie, Haagu nebo Hamburku. V 80. letech konvertoval a zastupoval císaře na říšském sněmu v Řezně. V roce 1693 se stal říšským místokancléřem. Viz: J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, in: Týž (ed.), *V zastoupení*, s. 97.

³⁰ Österreichisches Staatsarchiv(ÖStA), Haus–Hof–und Staatsarchiv(HHStA), Reichskanzlei (RK), Diplomatiche Akten(DA), Dresden–Berichte, kart. 4b.

³¹ ÖStA, Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Familienarchiv Harrach, (FA Harrach), kart. 115/4.

odlišují také samotným datem vzniku relace.³² Během Harrachova působení v Sasku platil stále ještě juliánský kalendář, a proto jsou relace datovány jak dle gregoriánského, tak i juliánského kalendáře. V práci jsou všechna data uváděna dle kalendáře gregoriánského.

Dále byla pro účely práce analyzována vzájemná korespondence císařského vyslance³³ s jeho otcem Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu³⁴. Oba mezi sebou povětšinu času komunikovali francouzským jazykem, a proto je valná část dopisů psána humanistickým písmem. Dopisů psaných v němčině je minimum.

Použity byly také dopisy, které Harrach napsal hraběti Windischgrätzovi. Většinu z nich napsal Harrach vlastní rukou a německým jazykem. Dnes jsou uloženy ve státním oblastním archivu v Plzni, pracovišti Klášter u Nepomuka.³⁵

Pro potřeby práce byly také použity archiválie vzniklé činností kanceláře dvorského maršálka v Sasku, které jsou dnes uloženy v Saském státním archivu v Drážďanech,³⁶ a také dokumenty vyhotovené dvorskou komorou ve Vídni.³⁷

Co se týče obsahu dopisů, tak ty, jež jsou adresovány císaři, pojednávají hlavně o Harrachově diplomatické činnosti na saském dvoře. Přináší ale i informace o kurfiřtovi a jeho nejbližších spolupracovnících. Zprávy zaslané Windischgrätzovi jsou obsahově velmi podobné těm, které psal císaři. Dopisy otcí se liší nejvíce. Převažují v nich informace týkající se Harrachova osobního života, saského dvora a jednotlivých dvořanů. Otcí psal také o své diplomatické činnosti, ale zmiňoval méně detailů než v relacích, které byly určeny pro císaře a Windischgrätze.

Práce pojednává o raně novověké šlechtě a je rozdělena do dvou základních částí. a celkem šesti kapitol První část pojednává o šlechtické společnosti a její specifické kultuře na příkladu hraběcího rodu Harrachů a jejich člena Aloise Tomáše Raimunda. V druhé části je pozornost zaměřena na uplatnění šlechtice v diplomatických službách, která ovlivňovala šlechticovu budoucí kariéru. Je tak představena jedna z možných šlechtických kariér (jeden ze čtyř pilířů šlechtické kultury, dle Mařovy definice).

První část tvoří celkem tři kapitoly, které jsou následně rozděleny do následujících podkapitol. V té první je představena šlechtická společnost v 17. a první polovině 18. století

---

³² Například dopis, který je datován v originále 2. listopadu 1694, je v opise datován 1. listopadu 1694. Obsah je ale až na drobnosti totožný s originálem.

³³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, Harrach, Graf Alois Thomas Raimund, Sohn, 1681–1698.

³⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, Graf Ferdinand Bonaventura I, Vater, 1687–1700.

³⁵ Státní oblastní archiv Plzeň (SOA Plzeň), pracoviště Klášter, Rodinný archiv Windischgrätzů (RAW), inv. č. 1437 kart. 210–211.

³⁶ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt.

³⁷ ÖStA, Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA), Hofzahlamtsbücher (HZAB), 1542–1714 (Serie).

zaměřená převážně na území Čech. Jsou v ní představeny hlavní atributy šlechty, možné šlechtické kariéry, s tím že nejvíce pozornosti je věnováno kariéře v dvorských a diplomatických službách. Druhá kapitola pak přibližuje osudy jednotlivých osob z rodu Harrachů v 17. a první polovině 18. století. Všímá si jejich uplatnění a karierních vzestupů. Největší pozornost je zaměřena na otce, bratry a syny hlavního protagonisty této práce, hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu.

Samotné jádro práce pak tvoří třetí a šestá kapitola. Ve třetí kapitole je představen život hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu na základě dostupné zahraniční i domácí literatury. Následně se autor zabírá jeho osobním životem v době jeho saské diplomatické mise prostřednictvím dopisů, které si vyměňoval se svým otcem, Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu. Proto se kapitola zaměřuje na výběr vhodné manželky pro císařského vyslance. Cílem je zjistit, jaké nároky byly na nevěstu kladeny a zda se výrazně lišily od tehdy obecných požadavků. Měli otec/syn jasnou představu o ideální nevěstě? Řídil se syn doporučeními svého otce, kdo vše do výběru zasahoval a používal Harrach k získání manželky i další osoby? Následně je řešen zdravotní stav příslušníků rodiny císařského vyslance v Sasku. Dále jsou díky otcovsko–synovské korespondenci představeny hlavní témata, o kterých si pravidelně psali. Tyto informace také vypovídají o zálibách otce a syna, o postavení Harrachů a ukazují kontakty a spolupráci s ostatními šlechtici.

Čtvrtá kapitola pojednává o různých aspektech diplomatické činnosti v raném novověku. Následující část práce stručně seznamuje čtenáře s vládou několika kurfiřtů v 17. a na počátku 18. století. Mimo to bude kladen důraz také na vztahy saského kurfiřtství s císařem a sousedním Braniborskem, které mělo v druhé polovině 17. století na vývoj svého souseda veliký vliv. Pozornost je věnována také císařským diplomatům, kteří v Sasku působili před Harrachem.

V poslední kapitole se autor věnuje samotné Harrachově diplomatické misi a hostitelskému dvoru. Je zde přiblíženo vyslancovo zázemí během jeho mise a jeho vztah s některými spolupracovníky. Následně je představena Harrachova instrukce a jednotlivé úkoly, které měl během mise plnit. Na to navazuje podkapitola zkoumající samotný ceremoniál při první audienci v Sasku a jeho změny v druhé polovině 17. století. Díky analýze Harrachových dopisů je zde představen saský kurfiřt, tak jak ho viděl samotný diplomat. Pozornost je věnována i těm nejvlivnějším dvořanům, se kterými se Harrach v Sasku pravidelně potkával. Jedna z podkapitol se snaží přiblížit, co vše měl císařský

diplomat na starosti při vyjednávání o saské vojenské pomoci a že vyslancova činnost nekončila uzavřením spojenecké smlouvy.

Složitým oříškem bylo také určit, jakým stylem budou psána jména jednotlivých šlechticů, kteří budou v práci zmíněni. Zda je psát v české, nebo německé podobě. Na tom se nedokáží historici dodnes přesně shodnout. Autor proto zvolil následující kompromis. Tam kde se v češtině používají české varianty křestního jména (především představitelé vládnoucích rodin: králové, vévodové), ale i u řady původních českých šlechtických rodů (Černínové, Šternberkové), se píše česká varianta jména. Tu autor volí i pro šlechtice, kteří na území Čech přišli později (např. během třicetileté války), vlastnili zde pozemky a jejich rody zde působili i v zemských úřadech několik generací (Schwarzenberkové, Trauttmasdorffové). U šlechticů, kteří v Čechách nevlastnili velké pozemky, zatím se o nich moc příspěvků v češtině nenapsalo a neexistuje u nich jasně daný úzus, jsou pak jejich jména psána německou formou (proto se v práci objeví Christoph Dietrich Boße či Anna Cäcilie z Thannhausenu).

I. kapitola Šlechta ve střední Evropě v 17. a první polovině 18. století

Šlechta ve zkoumaném období (17.–18. století) představovala v evropském prostředí 3 % všech Evropanů. Její hustota nebyla ale ve všech zemích stejná. Největší zastoupení měla ve sledovaném období v Polsko–litevské unii (údajně až 10 %). Mnohem nižší podíl na obyvatelstvu pak tvořila například v Itálii, Francii a Svaté říši římské, kde představovala pouhé jedno procento populace.³⁸ Šlechtickou společnost nelze chápat jako sobě si rovnou homogenní společnost. Ve všech koutech Evropy v ní bylo možné najít velké sociální rozdíly. Na vrcholu této urozené sociální skupiny se nacházela početně malá ale velmi mocná skupina, jež měla majetky, vysoké tituly, peníze a velký podíl na moci. Právě tuto skupinu lze označit jako aristokracii.³⁹ Dle dosavadních odhadů žilo v druhé polovině 17. století v prostoru rakouské habsburské monarchie přibližně 300–400 aristokratických rodin.⁴⁰

Při psaní o šlechtě je nutné si uvědomit, co dělalo onu vymezenou skupinu šlechtou. Základními pilíři, z nichž se odvíjely distinktivní znaky, které si sami šlechtici budovali a odlišovali se jimi od ostatních skupin v tehdejší hierarchizované společnosti, byly urozenost, majetek, podíl na moci a svébytný životní styl.⁴¹ Právě těmito pilíři se budou zabývat následující řádky.

Jak již bylo výše uvedeno, šlechta jako celek nebyla homogenní skupinou. Jedinci se od sebe odlišovali svou urozeností a titulaturou, kterou se mohli pyšnit. Sami urozenci si jednotlivých rozdílů byli vědomi, a ti výše postavení se začali vůči ostatním vymezovat. V českých zemích si vyšší šlechtici (panský stav) vydobyli na konci 15. století právo rozhodovat o přijímání nových členů mezi sebe. Přijetí musel formálně potvrdit i panovník, ale hlavní slovo měli sami urození páni. Hlavní podmínkou, kterou musel každý žadatel splnit, bylo předložit doklad o urozenosti svých předků, který měl sahat do čtvrtého kolene.⁴² V roce 1500 se toto ustanovení dočkalo právní kodifikace ve Vladislavském zřízení zemském a bylo v něm vyjmenováno všech 47 tzv. staropanských rodů, jejichž členové měli nárok vykonávat ty nejdůležitější zemské úřady (např. Rožmberkové,

---

³⁸ V. BŮŽEK–Z. VYBÍRAL–P. KRÁL–J. HRDLIČKA, *Věk urozených*, s. 54.

³⁹ Jiří MIKULEC, *České země v letech 1620–1657. Od velké války k dlouhému míru*, Praha 2016, s. 169–170.

⁴⁰ A. VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové 2011, s. 14.

⁴¹ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický (ČČH)* 100 (2), 2002, s. 229–264, zde s. 229.

⁴² V. BŮŽEK (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 81–83.

Lobkovicové, Šternberkové a další).⁴³ Na toto tzv. uzavírání panského stav následně reagoval i stav rytířský. Tento systém následně fungoval, jak v panském i rytířském stavu, až do roku 1627.

Obnovené zřízení zemské přineslo do českého prostředí říšské tituly, což někteří šlechtici nesli s velikou nelibostí. Nový titulární systém se nejvíce dotkl nositelů panského titulu, jehož hodnota byla postupně devalvována. Pro získání šlechtického titulu nezáviselo od této doby tolik na urozenosti, ale na věrnosti panovníkovi a zásluhách. Nejvýše postavenými tituly se staly vévoda a kníže, které byly udělovány velmi zřídka.⁴⁴ Tito „neue Fürsten“ se snažili začlenit mezi ta stará knížata v Říši, navázat s nimi kontakty a zasedat na říšském sněmu. Po těchto exkluzivních titulech následovaly čtyři další titulární skupiny, které se vytvořily v rámci českého panského stavu: vysoce urozený, hraběcí, starý panský a nový panský titul. Nejvíce udělovaným z nich byl hraběcí titul a hrabata již v roce 1740 tvořila celkem 70 % členů panského stavu.⁴⁵ Titulaturu nižší šlechty Obnovené zřízení zemské nijak konkrétněji nespecifikuje, ale jsou v něm stanoveny podmínky, za kterých se jednotlivec obdarovaný erbem může stát rytířem/vladykou. V českých i v rakouských zemích se lze ve sledovaném období setkat se starým rytířským stavem, rytířským stavem, šlechtickým stavem a v Čechách vladyckým/ starým vladyckým stavem.⁴⁶

Moc šlechty se kromě titulů a přístupu k moci opírala i o majetek. Během 16. a 17. století vlastnila jen v Českém království 70–85 % veškerého pozemkového majetku. Přesněji se jednalo o patrimoniální majetek. Vedle pozemkového majetku šlechta vlastnila i majetek movitý, mezi nějž lze zařadit oblečení, šperky, nádobí, kočáry, koně, psy atd. Do třetice mohla šlechta disponovat i peněžním majetkem (samotná hotovost nebo obnos půjčený dlužníkovi, z něhož věřiteli plynul úrok).⁴⁷

Německý historik Walter Demel rozdělil nobilitu žijící v Evropě v 18. století celkem do pěti majetkových kategorií. První kategorii označil jako „vlastní aristokracii“ (do ní zařadil britské lordy, francouzskou dvorskou šlechtu, španělské grandy, říšská

---

⁴³ František PALACKÝ, *Zběrky ze starožitnosti českoslowenské*, Časopis českého musea 5 (2), 1831, s. 169–174, zde s. 172–173.

⁴⁴ I. AUSTOVÁ, *Býti šlechticem*, s. 45–48. Vévodové a knížata tvořili „skupinu výjimečných“ mezi ostatními aristokraty. Již v předbělohorském období se podařilo knížecí titul získat v roce 1608 Karlovi z Lichtenštejna. Mezi prvními urozence, kteří byli usedlí v Českých zemích a obdrželi knížecí titul, patří: Gundakar z Lichtenštejna (1623), Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (1623), Albrecht z Valdštejna (1623), posléze také jako vévoda frýdlandský (1625) a vévoda meklenburský (1628), Jan Oldřich z Eggenbergu (1623), vévoda krumlovský (1628).

⁴⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 72.

⁴⁶ Váženost jednotlivých titulů je podrobněji rozebírána in: I. AUSTOVÁ, *Býti šlechticem*, s. 48–54.

⁴⁷ Šlechta nejenže vlastnila pozemky a nemovitosti stojící na nich, ale také panovala nad poddanými osobami, které na daném území žili, in: P. MAŤA, *Svět*, s. 117–120.

knížata a polské, uherské a české magnáty). Do skupiny „bohatá šlechta“ patřila říšská hrabata, neapolští baroni atd. Mezi zámožné místní elity zařadil pruské junkery a mnoho venkovských šlechticů. Do čtvrté skupiny patřili šlechtici, kteří žili stejným způsobem jako měšťanské elity (většinou se jednalo o úřednickou a vojenskou šlecht). Do páté kategorie patřila chudá šlechta, kterou představovala například drobná šlechta v Polsku.⁴⁸ Vztah mezi majetkem a titulaturou nebyl přímo úměrný, ale přesto ještě před první polovinou 18. století platilo, že kníže byl bohatší než hrabě a ten byl bohatší než baron atd. Některým šlechticům se v pobělohorské době podařilo díky své majetkové základně obdržet i vyšší titul.⁴⁹

Díky skutečnosti, že udělení inkolátu přešlo v pobělohorské době do rukou panovníka a stalo se spíše formalitou, se usnadnilo pronikání cizí šlechty do Čech a tím se rozšířil trh s nemovitostmi na větší část monarchie.⁵⁰ Díky pobělohorským konfiskacím se v zemích Koruny české usídlilo větší množství cizích šlechticů. Jednalo se převážně o rodiny diplomatů a vojenských velitelů, jimž byla dána, či za zvýhodněnou cenu prodána zabavená panství jako odměna za služby císaři Ferdinandu II.⁵¹ Nově povýšená knížata, pokud chtěla využít plně výhod svého povýšení a začlenit se tak i mezi ostatní v Říši (a mít možnost zasedat na říšském sněmu), si musela sehnat k tomu odpovídající říšské državy. Tím, že šlechta začala vlastnit majetky nejen v českých zemích, ale i v jiných částech rakouské habsburské monarchie a Říše, se z ní stala tzv. federální šlechta.⁵²

K upevnění majetkových poměrů šlechtické rodiny sloužily fideikomisy (rodinná svěřenectví). Z právního hlediska existovaly dva typy fideikomisů.⁵³ Zřízení fideikomisu poukazovalo i na tehdejší postavení celého rodu, neboť jeho založení mohlo vzniknout pouze se schválením panovníka. Nejvíce nových fideikomisů vzniklo za vlády Leopolda I., kdy takto svůj majetek nechalo zabezpečit přibližně 30 rodin pobývajících v zemích

---

⁴⁸ A. VALENTA, *Lesk*, s. 73.

⁴⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 162–163.

⁵⁰ Tamtéž, s. 152.

⁵¹ Tímto způsobem se v Čechách usadili Buquoyové, Trauttmansdorffové, Eggenberkové, Colloredové, Piccolominiové, Gallasové a další. Své majetky rozšířili i dlouhodobě v Čechách usedlí Martinicové, Černínové, Slavatové, Kinští či Valdštejnové. Viz: A. VALENTA, *Lesk*, s. 73.

⁵² P. MAŤA, *Svět*, s. 154–156.

⁵³ Prvním typem byl tzv. reálný, který byl tvořen převážně z nemovitého a movité majetku a býval častějším. Základ svěřenectví tvořilo hlavní rodinné dominium a ostatní méně významné nemovitosti byli určené pro mladší mužské potomky. Druhým typem pak byl peněžní neboli pekuniární, který tvořila pevně daná peněžní suma, jež byla pojištěna na některé rodinné panství. A. VALENTA, *Lesk*, s. 50–51.

Koruny české.⁵⁴ Kvůli fideikomisům ale začal rychle zamrzat trh s nemovitostmi, a proto se již sám Leopold I. ke konci vlády snažil počty fideikomisů regulovat.⁵⁵

Aby si šlechtic uchoval svůj status, musel se i jako šlechtic chovat. Velkou roli hrála distinkce. Šlechta musela, aby se vymezila od ostatních vrstev, neustále potvrzovat své výjimečné postavení. Platilo to i mezi samotnými šlechtici. Představitelé aristokracie se snažili odlišit od nižších šlechticů svým způsobem života. Důraz byl kladen především na distinktivní chování, vzdělání, ošacení, ale i každodenní i sváteční rituály. Typickým příkladem bylo šlechtické stolování (doprovázené okázalým plýtváním) nebo organizace svatebních či pohřebních obřadů.⁵⁶ Ke své reprezentaci využívali urození různých prostředků. Velmi často se jednalo o výtvarné umění, hudbu, vědy, ale i písemnictví. Typickým příkladem prezentace vlastního rodového úspěchu a postavení byly rodové galerie předků.⁵⁷ Zkrátka prioritou každého šlechtice bylo reprezentovat své společenské postavení, k čemuž potřeboval různé kulisy symbolů, díky nimž mohl naplňovat svou roli v tehdejší společnosti.⁵⁸

Dalším privilegiem šlechty bylo, že se mohla podílet na moci a existovalo hned několik možností uplatnění. Petr Maťa vymezil celkem pět typů šlechtických kariér, kde se mohl urozený jedinec uplatnit: v zemských a dvorských úřadech, v diplomacii, v církevní hierarchii a ve vojsku. Pojmem kariéra označoval činnost urozených jedinců ve veřejné sféře společnosti, jež byla soustavná a institucionálně zakotvena, ať už úřadem, či hodností a zpravidla v ní byla vidina jistého služebního postupu, který byl určen nepsanými pravidly a různými zvyklostmi.⁵⁹ Pro tuto práci budou nejdůležitější diplomatická a dvorská kariéra, a proto o nich bude pojednáno oproti ostatním podrobněji.

Zemskou kariéru v 17. století a české zemské sněmy⁶⁰ (nejvyšší stavovský orgán království českého) ovlivnilo Obnovené zřízení zemské, které vrátilo na zemský sněm duchovenstvo (pouze v Čechách, na Moravě bylo součástí sněmovního zasedání i předtím) a silně potlačilo politický vliv měst. Došlo také k silnému omezení zákonodárné moci a do

---

⁵⁴ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 101.

⁵⁵ K prvnímu pokusu o zrušení institutu svěřenectví došlo již v roce 1785. Nakonec ale zanikl až s koncem Rakouska–Uherska, Více: Valentin URFUS, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, s. 193–238.

⁵⁶ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 223–224.

⁵⁷ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře: aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 541.

⁵⁸ P. MAŤA, *Svět*, s. 229.

⁵⁹ Tamtéž, s. 296–297.

⁶⁰ O českém sněmu v pobělohorské době viz: Týž, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 49–67.

budoucná měl výhradní právo na jejich svolání panovník.⁶¹ I přes značné změny na zemských sněmech zůstal systém nejvyšších zemských úřadů,⁶² až na malé výjimky, zachován (byly zrušeny oba úřady karlístejnského purkrabí a celý zemský sbor byl doplněn o prezidenty apelačního soudu a české komory). Další novinkou bylo zavedení pětiletého služebního období v zemských úřadech, po jehož skončení měl šlechtic rezignovat na svůj post, ale poté mohl být panovníkem potvrzen na dalších pět let.⁶³ Téměř všichni úředníci byli pravidelně potvrzováni ve svých úřadech, v nichž setrvali buď do své smrti nebo do doby, než postoupili v hierarchii zemských úřadů výše. Nejvyšším zemským úřadem byl i v pobělohorské době nejvyšší purkrabí, který předsedal zasedání zemského sněmu. Mimo sněm řídil také zemský výbor, místodržitelství a dohlížel na činnost vrchního zemského berního úřadu.⁶⁴ Velkou změnu zaznamenal v polovině 17. století i úřad nejvyššího zemského maršálka, který byl jako jediný dlouhou dobu dědičným. Od 14. století jej vykonávali zástupci pánů z Lipé a v pobělohorské době se funkce dědičně ujali Berkové z Dubé. Po smrti bezdětného Matyáše Ferdinanda Berky z Dubé († 1644) byl úřad obsazován jako ostatní. Po josefínských reformách ale jeho význam upadl a stal se pouze čestným titulem.⁶⁵ Další významný post představoval úřad nejvyššího zemského kancléře, jehož představitel, i když se nacházel až na šesté příčce v úřední hierarchii, se těšil jedinečnému postavení. Jako jediný z nejvyšších zemských úředníků (společně se svým zástupcem, místokancléřem) pobýval trvale u vídeňského dvora. Disponoval královskou pečeti a byl ústředním představitelem svébytnosti českých zemí. Posledním kancléřem byl Fridrich August z Harrachu (1696–1749), po jehož smrti úřad zanikl. Již roku 1753 byla česká kancelář formálně obnovena, ale byla spojena spolu s rakouským kancléřstvím.⁶⁶ Jako odrazové můstky k vyšším zemským úřadům byly v pobělohorské době vnímány úřady prezidenta apelačního soudu a prezidenta české komory. Jen během let 1627–1705

---

⁶¹ Sněmům však nadále zůstala pravomoc schvalování daňových požadavků, in: J. MIKULEC, *České země*, s. 271–272.

⁶² Obnovené zřízení zemské stanovilo celkem 12 nejvyšších zemských úřadů (uvedeny od sestupně): nejvyšší (n.) zemský (z.) purkrabí, n. z. hofmistr, n. z. maršálek, n. z. komorník, n. z. sudí, n. z. kancléř, n. dvorský sudí, prezident rady nad apeliacemi, prezident české komory, n. z. písař, z. podkomoří, purkrabí hradeckého kraje. Srov. Miroslav HROCH (ed.), *Encyklopedie dějin novověku 1492–1815*, Praha 2005, s. 386–387.

⁶³ Většina šlechticů (v 17. století), kteří byli jmenováni do jednoho z nejvyšších zemských úřadů, na svém postu setrvala do svého skonu nebo do té doby, než přešla do úřadu, který byl hierarchicky výše. P. MAŤA, *Svět*, s. 339–340.

⁶⁴ A. VALENTA, *Lesk*, s. 16–17.

⁶⁵ Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, Brno 2000, s. 395.

⁶⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 351–353, srov. L. VYKOUPILO, *Slovník*, s. 244.

začalo svou zemskou kariéru 12 šlechticů ve funkci prezidenta apelačního soudu a osm jedinců v úřadu prezidenta české komory.⁶⁷

V pobělohorské době zaznamenala kariéra v zemských úřadech jistý úpadek prestiže. To však neznámá, že by měla být vnímána jako málo významná. V určitých momentech mohla být pro ambiciózní šlechtice výhodná. Kariéru v zemských úřadech nepodceňoval ani hrabě Maxmilián z Valdštejna, který zastával vysoké dvorské úřady. To je vidět i v jeho rozhodnutí, kdy se rozhodl přichystat pro svého nejstaršího syna zemskou kariéru.⁶⁸ Podobně postupovali v 17. století i mladí Ditrichštejnové, kteří začali budovat své kariéry právě v zemských úřadech Markrabství moravského, v němž se nacházelo i jejich hlavní rodové sídlo.⁶⁹ Dalším plusem bylo, že všichni členové, kteří zastávali nejvyšší zemské úřady, dostávali od dob skončení třicetileté války plat, který jim pravidelně měl vyplácet český zemský sněm. K dalším penězům navíc mohli jedinci přijít činností ve speciálních ad hoc zřizovaných komisích, jež řešily různé problémy.⁷⁰

Díky tomu, že ve většině habsburských zemí byl dodržován princip, aby byla každá provincie spravována domácími elitami, se v nejvyšších českých zemských úřadech v letech 1627–1705 objevili z celkového počtu 36 šlechticů pouze čtyři urozenci, jejichž rody nepobývaly v českých zemích před stavovským povstáním.⁷¹ Až do poloviny 18. století se v těchto úřadech střídali hlavně představitelé hraběcích rodů. Nejčastěji se jednalo o Šternberky, Černíny, Valdštejny, Nostice, Kinské či Martinice.⁷² V nižších zemských úřadech, které byly jakousi prodlouženou rukou těch nejvyšších úředníků, se cizí šlechta prosazovala mnohem rychleji. Na počátku se potomci nových přistěhovalců nacházeli mezi krajskými hejtmany. V Čechách bylo do roku 1714 celkem 14 krajů (od té doby se jejich počet zmenšil na 12) a v každém z nich seděli dva hejtmané (jeden

---

⁶⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 354.

⁶⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 661–663.

⁶⁹ Např.: Maxmilián I. z Ditrichštejna se již v 16 letech stal nejvyšším štolmistrem císaře a v roce 1621 byl jmenován nejvyšším hofmistrem císařovny Eleonory Gonzagové, ale od dvora odešel v roce 1637. Vrátil se až v roce 1646, kdy byl jmenován nejvyšším hofmistrem císařovny Marie Leopoldy Tyrolské. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 252.

⁷⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 475.

⁷¹ Jednalo se o prezidenta české komory Jiřího Ludvíka ze Sinzendorfu (1616–1681, úřad vykonával v letech 1657–1680, následně byl odvolán za zpronevěru) a tři zástupce z rodu Trauttmansdorffů, kteří se s místními poměry velice rychle sžili a vlastnili zde velké majetky a navázali příbuzenské svazky s místní starou šlechtou. Od roku 1645 zastával úřad nejvyššího zemského maršálka Adam Matyáš z Trauttmansdorffu (1617–1684). Stejný úřad od roku 1685 vykonával i Rudolf Vilém z Trauttmansdorffu (1646–1689) a Jan Fridrich (1619–1696), byl od roku 1658 nejvyšším zemským komorníkem. P. MAŤA, *Svět*, s. 341–344.

⁷² A. VALENTA, *Lesk*, s. 17.

z panského a druhý z rytířského stavu). Díky tomu, že měli vykonávat vůli zemského sněmu, docházelo mezi nimi a vyššími úředníky k pravidelným konfliktům.⁷³

Dalším kariérním typem, ve kterém šlechtici nacházeli pravidelně uplatnění, bylo i církevní prostředí. V Obnoveném zřízení zemském bylo duchovenstvo prohlášeno prvním mezi všemi stavy a zaznamenalo v pobělohorské době zvýšení prestiže. Duchovenstvo bylo otevřené všem jedincům z ostatních stavů. Šanci na uplatnění v církvi a budování duchovní kariéry tak měli jak vyšší/nížší šlechtici, tak i měšťané z královských i poddanských měst či z venkovského prostředí.⁷⁴

Nejvlivnější složkou katolického kléru byli preláti (církevní hodnostáři v prostředí světského i řeholního kléru) a mezi nimi bylo běžné najít i několik představitelů významných aristokratických rodů.⁷⁵ Velkou prestiž si v Čechách uchovalo johanitské velkopřevorství.⁷⁶ Urozenci byl také obsazován post arcibiskupa pražského, olomouckého, litoměřického a hradeckého biskupa a několik prebend v chudších kapitulách. Všichni ostatní preláti byli představiteli klášterů a ti zpravidla nepocházeli ze šlechtických rodin.⁷⁷ Nejobvyklejší cesta k dosáhnutí biskupského stolce vedla přes katedrální sbory při biskupských chrámech, nebo kanovnícké kapituly, které se nacházely při kostelech svatého Petra a Pavla na Vyšehradě, Všech svatých na Pražském hradě, dále pak v Kroměříži, Staré Boleslavi a v Mikulově.⁷⁸ Po dosažení potřebného vzdělání šlechtici velmi často pomáhali jeho příbuzní získávat kanonikáty. Zisk kanonikátu znamenal také pravidelný příjem, který se v následujících letech zvyšoval. V případě, že se mu poštěstilo získat kanonikát v jiné kapitule, tak se většinou přesunul na lépe vynášející místo a svůj stávající si ponechal pouze titulárně. Dále mohl být časem zvolen i některým z kapitulních dignitářů, ale hlavně se mohl díky vlivnému příbuzenstvu ucházet i o biskupský stolec.⁷⁹ Jako sídelní biskup byl odpovědný za správu přidělené diecéze výhradně papeži v Římě. S danou funkcí přicházely

---

⁷³ P. MAŤA, *Svět*, s. 344, srov. J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 475.

⁷⁴ J. MIKULEC, *České země*, s. 163, s. 271.

⁷⁵ V současné době existují moderní životopisy arcibiskupů a biskupů. Například: Milan BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000; Radmila PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů: mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–astelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001; Jiří HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna: Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016; A. CATALANO, *Zápas*; Josef FALTIČKO, *Duchovní kníže a pastýř: Jakub Arnošt z Lichtensteinu–Castelcorna (1690–1747)*, disertační práce Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2024; Zuzana PAŠTRNÁKOVÁ, *Olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcorna na dálku mezi svými: korespondenční vazby s (arci)biskupy a dalšími církevními aristokraty a jejich význam pro socializační a rodinné kariérní strategie*, disertační práce Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2024.

⁷⁶ O tom více: M. BUBEN, *České velkopřevorství řádu maltézských rytířů v dějinách*, Praha 2022.

⁷⁷ P. MAŤA, *Svět*, s. 499.

⁷⁸ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 326.

⁷⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 499–500.

i povinnosti, mezi které patřila rezidenční povinnost, vizitace, pastorece atd. Se správou a výkonem úřadu pomáhali každému biskupovi i tzv. titulární biskupové (přebírali za něj některé aspekty biskupské práce, např. světicí biskup) a konzistoř, pomocí níž spravoval celou svěřenou diecézi.⁸⁰

O tom, že většinu významných prelátských úřadů vykonávali šlechtici, vypovídá i fakt, že z celkového počtu 12 pražských arcibiskupů byli pouze tři neurozeného původu (Jan Lohelius, Matouš Sobek z Bílenberka a Daniel Josef Mayer z Mayernu). I když úřad pražského arcibiskupa byl postaven v církevní hierarchii výše, tak více šlechticů usilovalo o post olomouckého biskupa, kterému náleželo mnohem více statků, které dokázaly biskupa uživit. O tento biskupský stolec projevíli zájem (a následně jej zastávali) i celkem tři členové vládnoucí habsburské dynastie: Leopold I. Vilém, Karel I. Josef a Karel III. Lotrinský. Nezanedbatelný počet šlechticů se uplatnil i v církevních řádech. Pravidelně se urození jedinci objevovali v majetkově dobře zabezpečených řádech. Řádu maltézských rytířů nebo křížovníků s červenou hvězdou. Z nově přichozích řádů, které se těšily také velkému společenskému uznání, lze zmínit theatiny a jezuity.⁸¹

Nejambicióznější šlechtici se ale nejčastěji upínali k panovníkovi, k němuž v raném novověku nezbytně náležel i panovnický dvůr,⁸² který představoval mocenské i kulturní centrum, které udávalo trendy v módě, eleganci a chování. Byl také místem, kde se vládci setkávali s poddanými, kteří se potkávali mezi sebou navzájem a tohoto pravidelného kontaktu využívali k navázání přátelství a příbuzenských vztahů.⁸³ Působení na císařském dvoře bylo také pro jednotlivce významným sociálním vymezením vůči ostatním příslušníkům šlechtického stavu. Služba u dvora nabízela příležitost k úřednické kariéře a přímému podílu na výkonu moci. Proto mnoho šlechticů hledělo k tomuto typu kariéry jako nejvyššímu cíli a celé generace jednotlivých rodů se snažily si své postavení dlouhodobě udržet.⁸⁴

---

⁸⁰ J. MIKULEC, *České země*, 163–164.

⁸¹ Po skončení třicetileté války na správě jednotlivých neobsazených beneficí participovali právě příslušníci církevních řádů. V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 343–344.

⁸² Britský historik Robert J. W. Evans raně novověký panovnický dvůr chápe zaprvé jako instituci, dále v něm vidí jistý étos a také společenství lidí, kteří jsou spojeni s panovníkem jistým poutem služebního poměru, který může být skutečný nebo ceremoniální: Robert J. W. EVANS, *The Court: A Protean Institution and an Elusive Subject*, in: Ronald G. Asch–Adolf M. Birke (edd), *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650*, Oxford 1991, s. 486.

⁸³ P. MAŤA, *Svět*, s. 365–366. Panovnický dvůr (císařský) jako nástroj integrace a spolupráce elit s panovníkem je vidět i na zřizování hrobek jednotlivých šlechticů ve vysokých dvorských úřadech. Viz: Mark Sven HENGERER, *Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens. Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert)*, in: Andreas Weigl (ed.), *Wien im Dreißigjährigen Krieg: Bevölkerung–Gesellschaft–Kultur–Konfession*, Wien 2001, s. 250–352.

⁸⁴ R. SMÍŠEK, *Barokní šlechta*, s. 224–225.

S postupující byrokratizací a specializací správních i dvorských funkcí se z císařského dvora ve Vídni stal jakýsi stát ve státě, k němuž náležel velký počet lidí. Za dob Ferdinanda I. zahrnoval dvůr přibližně 450 osob. Během století se počet dvořanů razantně zvětšil. Na konci vlády Leopolda I. vykazovaly soupisy dvořanů téměř 2 000 lidí a za panování jeho mladšího syna Karla VI. jich bylo evidováno o dalších 200 více. Kdyby se ale počítali všichni rodinní příslušníci oficiálně evidovaných dvořanů, dospělo by se k číslu až 10 000.⁸⁵

S rostoucím počtem dvořanů souvisí i devalvace některých dvorských titulů. Mezi ně patřil titul císařského komorníka, který byl dříve odvozen od skutečné služby u panovníka. V 50. letech 16. století byl jejich počet ustanoven na osm jedinců. Jejich počet postupně rostl. Během vlády Maxmiliána II. došlo k rozlišení komorníků, kteří panovníkovi skutečně sloužili, a těch, kteří už nesloužili, ale titul komorníka jim zůstal jako čestný. Během let 1677–1685 bylo v průměru jmenováno 25 komorníků ročně.⁸⁶ Díky vzrůstajícímu počtu komorníků nebylo možné každému z nich zajistit stálou službu a jejich přítomnost byla spíše formální. Tento úřad ale i tak představoval pro mladé šlechtice, kteří se vrátili z kavalírských cest, vstupní bránu na panovnický dvůr. Zisk komornických klíčů zajišťoval těmto jedincům pozici na dvoře a snazší přístup k panovnické rodině. Tito mladí komorníci mohli poznávat dvorské prostředí a navazovat kontakty s dalšími významnými dvorskými hodnostáři, jejichž pomoc mohli v budoucnu potřebovat.⁸⁷ Podobný vývoj potkal i úřad tajného rady. Za dob císaře Ferdinanda I. se jednalo o velmi důležitý a prestižní orgán, který se během téměř jednoho a půl století rozrostl z počtu osmi členů na několik desítek za vlády Leopolda I., čímž ztratil na své prestiži. Od 60. let 17. století se ale začal scházet pouze užší výbor, který se poté osamostatnil jako tajná konference.⁸⁸

Samotný císařský dvůr byl složitým organismem, který šlechticům nabízel uplatnění v několika úřadech a funkcích, které lze rozdělit do dvou skupin. Největší zájem

---

⁸⁵ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 478. Všichni tito lidé ale nebyli přítomni neustále na dvoře. Proto se musí odlišit lidé, kteří byli u panovníka přítomni díky své službě a úřadu téměř každý den, od těch jedinců, kteří u dvora dlouho přítomni být nemuseli a nikdy se dohromady ani nepotkali (císařští komorníci, lékaři, správci jednotlivých panovnických sídel atd.). Mark Sven Hengerer v této souvislosti hovoří o tzv. reálném a virtuálním dvoře, který představují právě výše zmíněné seznamy dvořanů, kteří se nepodíleli na každodenním dvorském životě, ale jejich příslušnost ke dvoru byla jistou sociální prestiží. M. S. HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004, s. 78–80.

⁸⁶ Tamtéž, s. 50–59.

⁸⁷ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 222–225.

⁸⁸ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 479–480. O vývoji tajné konference více: S. SIENELL, *Die geheime Konferenz*, srov. M. S. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 59–63.

byl o čtyři vedoucí dvorské úřady,⁸⁹ které byly vázány přímo na samotného císaře: nejvyšší hofmistr, nejvyšší komorník, nejvyšší maršálek a nejvyšší štolmistr. Tyto posty představovaly absolutní vrchol, kterého se dalo v rámci dvorské služby dosáhnout. Každý z těchto úřadů, který byl dále členěn na řadu dalších nižších služebních pozic, byl velmi dobře honorován a nabízel pro jeho představitele velké možnosti vlivu a pravidelný kontakt se samotným císařem.⁹⁰ Nejdůležitějšími úkoly nejvyššího hofmistra bylo řídit veškerý dvorský personál, měl na starosti zásobování dvora, dodržování ceremoniálních pravidel a v době panovníkově nepřítomnosti spravoval veškeré záležitosti. Výstižně svou funkci nejvyššího císařského hofmistra popsal v dopise pro Jana Adolfa ze Schwarzenberku Václav Eusebius z Lobkovic: „*Když je císař pryč, já velím celému císařskému dvoru.*“⁹¹ Představitel druhého nejvýznamnějšího úřadu, tedy nejvyšší komorník, se měl starat o osobní potřeby panovníka. Dále dohlížel na ostatní sloužící (komorníky, lékaře aj.), ubytovacími prostory a klenotnici. Nejvyšší maršálek disponoval veškerými soudními pravomocemi a staral se i o zajištění ubytování jednotlivých dvořanů a služebníků.⁹² Úkolem nejvyššího štolmistra bylo dohlížet na konírny, sklady sena a všechno vybavení, které souviselo s přepravou. V dobách, kdy byl císařský dvůr na cestách, se štolmistr ujímal vedení celého dvora.⁹³ Podobným, ale většinou jednodušším způsobem byly uspořádány i dvory ostatních dospělých členů habsburského rodu, kteří měli právo na vlastní dvůr tj hofštát císařovny, císařovny vdovy, arciknížat a arcikněžen.

Druhá skupina byla složena z urozenců, kteří panovníkovi sloužili nepřímo, a to v centrálních úřadech rakouské habsburské monarchie, v tajné radě/konferenci, dvorských kancelářích, dvorské komoře, jež se starala o finance monarchie, dvorské radě či dvorské válečné radě. Kompetence těchto dvou skupin služebníků se vzájemně prolínaly a oni mezi sebou často bojovali o vliv na císaře.⁹⁴

Pro mnoho aristokratů znamenalo zastávání těch nejvyšších dvorských úřadů vrchol jejich kariér. To ale neznamenalo, že o post nemuseli během let přijít. Udržet se na výsluní znamenalo využít své vlivné kontakty, vynaložit patřičné úsilí a v neposledním případě i finanční prostředky. Ale ani to mnohdy nepomohlo. Obměny v těch nejvyšších úřadech nastávaly pravidelně ve větší či menší míře při změně na panovnickém trůnu. Nástup

---

⁸⁹ K tomu více např.: Ferdinand MENCÍK, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, Archiv für österreichische Geschichte 87, 1899, s. 447–563.

⁹⁰ Michael SIKORA, *Der Adel in der Frühen Neuzeit*, Darmstadt 2009, s. 59.

⁹¹ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 193.

⁹² Eduard STROBL–ALBEG, *Das Obersthofmarschallsamt*, Innsbruck 1908, s. 60–101.

⁹³ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 194.

⁹⁴ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 473.

nového panovníka na trůn znamenal i pro jeho oblíbence šanci na nový úřad. Proto pak následovaly velké změny nejen, co se týče personálního složení dvora, ale i v oblastech politiky a hospodářství. K takovým zásadním proměnám došlo při nástupu císaře Ferdinanda II., nebo v roce 1705, kdy převzal vládu po Leopoldovi I. jeho starší syn Josef I.⁹⁵

Tradiční uplatnění šlechty bylo ve vojsku. Již ve středověku byla šlechta chápána především jako společenstvo bojovníků, kteří v případě ohrožení měli ostatní chránit a měli výsadní právo na boj i jeho prostředky, tj. koně a zbroj.⁹⁶ Během následujících století, díky používání palných zbraní a převahy pěchoty nad jezdecktvem, byla šlechta sesazena ze své výsadní pozice a musela se v těchto dobách adaptovat. Adekvátní náhradu za svou středověkou rytířskou roli nacházela v elitní části armády, tedy v důstojnickém sboru, který byl až do 18. století záležitostí urozených.⁹⁷

Během 17. století se vojenská služba zprofesionalizovala. Vytvoření stálé armády bylo důležitým mezníkem pro válečnickou kariéru šlechtických jedinců. Byla stanovena jasná pravidla pro kariérní růst, a proto také přibývalo šlechticů, kteří v armádě prožili téměř celý svůj život. Pro některé šťastné jedince byla služba v armádě dobrým tahem, který jim přinesl slávu, peníze, podíl na moci či přístup ke dvoru. Pro ostatní tento druh kariéry, bohužel velmi často, znamenal rychlou cestu do rakve a k zapomnění. Velký počet českých a rakouských šlechticů (často se jednalo o mladší syny svých otců), zastávajících nižší a střední šarže v (nejenom) císařské armádě padl na bitevním poli a často jejich činy zavál čas.⁹⁸

Posledním typem uplatnění, který měl nejdále k označení kariéra, byla činnost aristokratů v diplomatických službách. Většinou se jednalo o doplněk k jinému kariérnímu typu, protože býval velice nákladný. I přestože diplomaté dostávali plat, tak byl většinou nízký a zbytek nákladů museli hradit ze svého, proto do těchto služeb často vstupovali jedinci, kteří chtěli ke dvoru a museli získat nějaké další zásluhy. Dále se velmi často jednalo i o specialisty, například generály, kteří jezdili do cizích zemí vyjednávat smlouvy týkající se vojenské pomoci a tuto činnost kombinovali se svou vojenskou kariérou. V raném novověku prošlo diplomatickou službou mnoho šlechticů, ale většinou jejich působení nebylo z výše uvedených důvodů dlouhodobé. Tomuto typu kariéry chyběl také

---

⁹⁵ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 488–489.

⁹⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 281.

⁹⁷ Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015, s. 29–30.

⁹⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 706–711.

rámec daný pravidly služebního postupu.⁹⁹ I přes to lze najít aristokraty, kteří v diplomatických službách strávili půlku svého dospělého života. K těmto jedincům patřili dva nejvytěžovanější císařští diplomaté v 17. a 18. století: hrabě Jan Václav Gallas (v císařských diplomatických službách nepřetržitě od roku 1705 do své smrti v roce 1719)¹⁰⁰ a hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic (jako diplomat v císařských službách působil nepřetržitě od roku 1709–1740).¹⁰¹ Podrobněji bude o tomto typu kariéry pojednáno později v samostatné kapitole.

Výše uvedené kariérní modely představují pouze ideální typy, které se v praxi běžně mezi sebou kombinovaly, aby šlechtici dosáhli svých cílů. Uplatnit se v jakémkoli typu kariéry bez pomoci ostatních šlechticů bylo v dobách raného novověku nemožné. Proto ke svému prosazení potřebovali urozenci pomoc svých příbuzných, „*pánů a přátel*“ či patronů. „*Páni a přátelé*“ (dobový termín, který používali sami šlechtici) tvořili velice významnou společenskou kategorii a pod pojmem se skrývaly osoby pokrevně příbuzné tzv. „*krvní a přirozené*“, osoby sešvagrené či v některých případech i urozenci z bližšího a vzdálenějšího okolí, k nimž jedince poutaly kmotrovské a jiné vazby. „*Páni a přátelé*“ provázeli šlechtice celý život a svoji přízeň si prokazovali a velkou roli hráli v rituálech mezi životními cykly. Proto se pravidelně účastnili křtin, měli poradní hlas při hledání vhodného partnera a následně si na svatební hostiny či jiné veselí půjčovali kuchaře a vybavení. Jejich význam lze najít i v událostech mimo přechodové rituály. Dobrou radou mohli páni a přátelé pomoci urozenci při řešení finančních, majetkových či politických záležitostí.¹⁰²

Klientsko–patronátní vztahy¹⁰³ lze vnímat v dobách raného novověku jako běžný jev a byly založeny na principu vzájemné podpory, rad a zastání. Podstatou klientelismu byl nerovný vztah mezi patronem a klientem. Obecně lze říci, že ochránci se snažili klientům poskytnout podporu při dosažení jejich cílů a ti jim byli oddáni a posilovali jejich postavení v mocenské struktuře. Vztahy mezi těmito jedinci byly založeny na vzájemné důvěře, solidaritě a cti. Ta hrála ústřední roli. Pokud klient nedokázal splnit očekávání

---

⁹⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 465.

¹⁰⁰ Hermann HALLWICH, *Gallas, Johann Wenzel Graf von*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB) VIII.*, Leipzig 1878, s. 319.

¹⁰¹ J. KUBEŠ (ed.), *V zastoupení*, s. 302, 316, 321, 359.

¹⁰² V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 233–255.

¹⁰³ Zatímco sousloví páni a přátelé používali sami šlechtici v tehdejší sociální terminologii, tak pouto mezi patronem a klientem je výsledkem moderní abstrakce. Historici si tento model klientských vztahů vypůjčili ze sociální antropologie a sociologie a při práci s ním kladou důraz na následující kritéria: a) vztah patron klient vzniká mezi nerovnými osobami, b) vztah má dlouhodobý charakter, c) nerovné není jen postavení mezi jedinci, ale i jednotlivé prostředky, které jsou mezi osobami směřovány. Viz P. MAŤA, *Svět*, s. 657.

patrona, mohlo to ohrozit naplnění jeho zájmů a ztrátu cti, to samé platilo i pro ochránce.¹⁰⁴ Jedinci, kteří zastávali významné úřady, ať už dvorské, či zemské, byli často několikanásobnými patrony a sami klienti pravidelně udržovali kontakty s větším počtem ochránců. Tyto oboustranně výhodné vztahy byly i velmi často příbuzensky provázané a žádná velká kariéra (jedno jakého typu) se neobešla bez vlivných přímluvců u dvora, neboť právě oni mohli ovlivňovat panovníkovo rozhodnutí. Nejčastěji se žádosti, které zasílali klienti svým patronům, týkaly služebního povýšení, majetkoprávních věcí, nových informací atd.¹⁰⁵ Moc císařských ministrů dokládají v archivech jim adresované svazky listů, jež obsahují různé žádosti jejich klientů o pomoc a přímluvu u císařského dvora.¹⁰⁶

Žádný panovnícký dvůr nebyl jednolítým celkem a střetávalo se u něj mnoho soupeřících skupin a také různých názorů na směřování zahraniční politiky. Toho si všímali například zahraniční vyslanci působící na vídeňském dvoře v druhé polovině 17. století. Z jejich zpráv je patrné, že dvůr byl složen z několika různých skupin, pro které využívali několik slov: *frakce, strana a kabala*.¹⁰⁷ V současné historiografii se uplatňují dva rozdílné pohledy na mocenské skupiny na dvorech. První vychází ze studia vyslaneckých zpráv a uvádí, že na císařském dvoře existovaly dvě vlivné frakce: španělská a francouzská. Jejich pojmenování odkazuje na rivalitu mezi Španělskem a Francií. Každá ze stran se vztahovala k španělskému/francouzskému diplomatovi a snažila se přesvědčit panovníka, aby podporoval a jednal ve prospěch té země, kterou mu doporučovali. V poslední době je tento přístup vyvrácen druhým pohledem na věc založeným na výzkumu korespondence a deníků samotných dvořanů. Tento výzkum ukazuje, že dvořané se nepřidávali do těchto skupin přednostně na základě politických názorů na vedení císařské zahraniční politiky, ale že k jejich jednání vedly jiné, často osobní důvody.¹⁰⁸ Sami na dvoře působící aristokraté, jak ukazuje postupná analýza vzájemné korespondence, chápali samotný dvůr a jeho mocenské

---

¹⁰⁴ H. DROSTE, *Patronage*, s. 580.

¹⁰⁵ P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy*, s. 522–525.

¹⁰⁶ Velké soubory takovýchto dopisů se dochovaly v pozůstatostech vlivných aristokratů: knízat Zdeňka Vojtěcha (nejvyšší kancléř Království českého) a Václava Eusebia z Lobkovic (nejvyšší hofmistr císařského dvora), Ferdinanda z Ditrichštejna (nejvyšší hofmistr císařoven a později i císaře), hrabat Jana Maxmiliána z Lambergu (nejvyšší hofmistr císařského dvora) a Ferdinanda Bonaventury z Harrachu (nejvyšší hofmistr císařského dvora). Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 931.

¹⁰⁷ První dva termíny byly chápány jako synonyma a označovaly skupinu lidí, která se spojila za účelem intrik či spiknutí, ale také jako vyjádření sympatií k určité osobě. Pojem kabala byl vnímán vždy negativně, tj. jako spolčení proti panovníkovi. Ivo CERMAN, *Pojmy frakce, strana a kabala v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, ČČH 100 (1), 2002, s. 33–54, zde s. 34.

¹⁰⁸ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 337–340.

rozložení jednotlivých stran pochopitelně jinak než na císařském dvoře působící diplomaté.¹⁰⁹

Příkladem mohou být informace, které získal švédský vyslanec Esaias z Puffendorfu od markraběte Hermanna Bádenského v roce 1672. Do svého deníku si tehdy zapsal, že na dvoře působí tři hlavní frakce, které mají na císaře tu menší, tu větší vliv. Jedna takováto skupina se utvořila kolem sekretáře tajné konference Christopha Abela z Liliendorfu a císařova zpovědníka. Toto uskupení těžilo hlavně ze svého přístupu k informacím, které získali díky svým úřadům. Druhá frakce se zorganizovala kolem ovdovělé císařovny Eleonory Gonzagové. K předním představitelům patřili španělský velvyslanec, hofmistr ovdovělé císařovny, hrabě Albrecht Zinzendorf, biskup Emerich Sinelli a říšský vicekancléř Königsegg. Jednou z nevýhod této silné skupinky byl fakt, že mezi sebou neměli člena, který by se pravidelně účastnil zasedání tajné konference, a proto se snažili získat na svou stranu dvorského kancléře. Třetí frakci pak považoval za tu nejvýznamnější a v soudobých pramenech ji několik šlechticů označovalo jako „Dietrichsteinische faction.“¹¹⁰ Základem této dvorské frakce, jež dosáhla velké moci hlavně v 60. až 80. letech 17. století, byly příbuzenské vazby Ditrichštejnů a Lambergů (hlavně švagrové kníže Ferdinand z Ditrichštejna, hrabě Jan Maxmilián z Lamberka a jejich švagrové). Tato frakce měla své členy ve všech důležitých oblastech, které byly klíčové k udržení moci. Podporu u císaře zajišťovali zprvu hlavně Gundakar z Lichtenštejna a výše zmíněný Lamberg. Kontakt s císařovnamy udržoval jejich nejvyšší hofmistr Ferdinand z Ditrichštejna. Hrabě Raimundo Montecuccoli prosazoval zájmy uskupení v armádě jako prezident dvorské válečné rady a o kontakt se šlechtou ze zemí Koruny české udržoval nejvyšší purkrabí Království českého, hrabě Bernard Ignác z Martinic.¹¹¹ Členové výše zmíněné kliky si byli vědomi, že velká moc v rukou jejich uskupení by se nemusela císaři líbit, a proto byl Ferdinand z Ditrichštejna proti kandidatuře jednoho svého švagra na blížce neuvedený dvorský úřad. Samotná frakce si i po smrti čelných představitelů (obou Ditrichštejnů, Lamberga, Montecuccoliho a dalších) dokázala na přelomu 17. a 18. století udržet vliv na stárnoucího císaře Leopolda I. Jednalo se o tzv. starou ministerskou radu slouženou z převážně z dvořanů, kteří panovníkovi sloužili už od dob jeho nástupu na trůn.

---

¹⁰⁹ I. CERMAN, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, Historie a vojenství 51, 2002, s. 568–603, zde s. 590.

¹¹⁰ Oswald REDLICH (ed.), *Das Tagebuch Esaias Puffendorfs, schwedischen Residenten am Kaiserhofe von 1671 bis 1674*, Innsbruck 1917, s. 570.

¹¹¹ I. CERMAN, *Pojmy*, s. 49.

II. kapitola: Harrachové v raném novověku se zaměřením na jilemnickou větev (1600–1750)

Harrachové jistě patří k těm šlechtickým rodům, jejichž členové se významně zapsali do středoevropských dějin. Byli mezi nimi vojevůdci, vysocí církevní představitelé, diplomaté i zdatní hospodáři, kteří se starali o zvelebení svých panství. Pro potřeby práce jsou nejdůležitější ti členové, kteří žili v 17. a 18. století a měli blízký příbuzenský vztah k Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu. Proto v následujících řádcích budou sledováni především zástupci tří generací jilemnické větve rodu, a to generace jeho otce a strýců, generace sourozenců Aloise Tomáše Raimunda a pak generace jeho dětí. Samotný zájem o tyto představitele rodu se bude upírat hlavně na jejich kariéry, diplomatické mise a uplatnění po jejich absolvování a jejich sociálním vazbám.

II. 1. Původ a vývoj rodu do třicetileté války

Počátky rodu, který se v erbů pyšně zlatou koulí, do níž jsou zastrčena tři pštrosí pera na červeném podkladu, sahají do druhé poloviny 13. století na česko–rakouské pomezí do oblasti Kaplicka. Konkrétně se jednalo o ves Horachy (uváděna také jako Hora) nedaleko Rožmberka.¹¹² Dle erbu by měli být Harrachové stejného původu jako dnes již vymřelé vladycké rody Hřebenářů ze Zvíkovce, ze Slavkova, z Petrova či z Čekova.¹¹³ Během 14. století se část rodu přesunula do Rakouska a jejich čeští příbuzní, Hřebenáři z Harrachova, nacházeli uplatnění zprvu ve službách rožmberských vladařů a následně v zemských úřadech.¹¹⁴

Většího úspěchu dosáhla rakouská větev rodu. Výrazný vzestup přišel se dvěma Leonardy z Harrachu. Leonard III. v roce 1524 odkoupil od Geoga z Montfortu tvrz a panství Rohrau, které se stalo základním kamenem pro budování harrachovského majetku v rakouských zemích, a v roce 1526 dosáhl vrcholu své kariéry, když ho arcivévoda Ferdinand Habsburský jmenoval svým dvorským kancléřem.¹¹⁵ Jeho syn

---

¹¹² Johann Matthäus KLIMESCH, *Horra, „v Horách,“ nejstarší sídlo rodu Harrachů*, in: Kohoutí kříž: šumavské ozvěny, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, dostupné online na: <https://www.kohoutikriz.org.>, [cit. 13. 3. 2025]; *Ottův slovník naučný: Gens–Hedwigia*, X., Praha 1896, s. 904.

¹¹³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 84.

¹¹⁴ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 13.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 14.

Leonard IV. (1514–1590) po vzoru otce pokračoval ve dvorské kariéře. Stal se důvěrníkem císaře Ferdinanda I. a byl vychovatelem jeho syna Maxmiliána, na jehož dvoře působil jako nejvyšší dvorský hofmistr. Velký vliv měl i na císaře Rudolfa II. a v roce 1584 mu byl, jako prvnímu z rodu, propůjčen Řád zlatého rouna.¹¹⁶

Jednou z nejvýraznějších osobností rodu na přelomu 16. a 17. století byl vnuk Leonarda IV., Karel z Harrachu (1570–1628). Po studiích v Itálii se v roce 1591 oženil ve Štýrském Hradci s dcerou zemského správce ve Štýrsku Maximilian ze Schrattenbachu.¹¹⁷ Ve službách Habsburků se vyznamenal také jako schopný diplomat.¹¹⁸ Během povstání českých stavů proti císaři stál na straně Habsburků a roku 1619 vyjednával s bavorským kurfiřtem podmínky vojenské pomoci císaři proti vzbouřencům. Následně ve 20. letech 17. století začal upevňovat postavení rodu cílenou sňatkovou politikou, k níž využíval svých osmi dětí (z celkových 14), které se dožily dospělosti. Syna Leonarda VII. oženil s dcerou knížete Jana Oldřicha z Eggenberku, Marií Františkou.¹¹⁹ Dvě ze svých dcer provdal za významné příslušníky valdštejnského rodu (Kateřinu Barboru za Maxmiliána z Valdštejna a Isabelu Kateřinu za Albrechta z Valdštejna). Dceru Marii Maximiliánu provdal v roce 1627 za blízkého spolupracovníka Albrechta z Valdštejna, Adama Erdmana Trčku z Lípy.¹²⁰ Těmito sňatky vytvořili Harrachové společně s Valdštejnými během 17. století pevný a mocný příbuzenský klan, jehož členové zastávali ty nejvyšší dvorské funkce a navzájem si pomáhali k úspěchu. Již Karel z Harrachu pomohl svým dvěma zeťům k vyšším pozicím.¹²¹ O jejich vzájemných velmi intenzivních kontaktech vypovídá i

---

¹¹⁶ Za Leonarda IV. si Harrachové polepšili i titulárně. V roce 1557 ho císař Ferdinand I. povýšil i s potomky do stavu říšských svobodných pánů. O šest let byl opět i s následovníky přijat do stavu uherských magnátů. Roku 1575 byl přijat do staropanského stavu v Rakousích a o dva roky později mezi české pány. Viz: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník*, s. 53–54.

¹¹⁷ O vlivu obou rodin vypovídá i fakt, že se svatby účastnili i arcivévodové Matyáš a Arnošt, u kterého Harrach působil jako komorník a později jako nejvyšší stolmistr. Po smrti arcivévodovy sloužil u císaře Rudolfa II. a v roce 1605 přešel do služeb jeho bratra Matyáše. O. Graf von HARRACH, *Rohrau*, s. 68–69.

¹¹⁸ V letech 1614–1617 působil jako vyslanec na dvorech německých knížat a v roce 1618 byl vyslán jako velvyslanec do Benátek. Viz C. von WURZBACH, *Harrach, Karl*, in: C. von Wurzbach (red.), *BLKÖ VII.*, Wien 1861, s. 375.

¹¹⁹ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 25.

¹²⁰ Adam Erdman Trčka z Lípy (1599–1634) pocházel z v té době velmi bohatého rytířského rodu. Jako protestant z praktických důvodů konvertoval ke katolictví a v roce 1628 byl povýšen do hraběcího stavu. Díky promyšleným sňatkům získal vlivné přímluvce (tchán Karel z Harrachu, švagr Vilém Kinský). Spolupráce s Albrechtem z Valdštejna mu vynesla majetky, vojenské hodnosti (generál kavalérie) ale stála ho i život. Hermann HALLWICH, *Trčka von Lipa*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *ADB XXXVIII.*, Leipzig 1894, s. 538–547, srov. Antonio SCHMIDT–BRENTANO, *Die kaiserlichen Generale 1618–1655. Ein biographisches Lexikon*, Wien 2022, s. 499–501.

¹²¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 619. Valdštejnové jim pomoc opláceli. Tři nejmladší Karlovi synové (Jan Karel 1612–1634, František Albrecht 1614–1666 a Maxmilián 1615–1653) studovali na rytířské akademii, kterou založil

rozsáhlá dochovaná korespondence.¹²² V roce 1627 byl Karel z Harrachu císařem dědičně povýšen do stavu říšských hrabat a povýšil také harrachovské panství Rohrau v červenci téhož roku na hrabství.¹²³ Měl dokonce právo vlastnit vlastní mince a dostalo se mu opět té cti, že byl stejně jako jeho děd přijat španělským králem do Řádu zlatého rouna, jehož odznaky a ornát už ale nestihl fyzicky převzít, neboť zemřel.¹²⁴

Již zmíněný nejstarší syn Karla z Harrachu, Leonard VII. (1594–1645), založil rohravskou větev. Po studiu na několika zahraničních univerzitách vstoupil do dvorské služby a po vypuknutí stavovského povstání v Čechách, byl vyslán do Bruselu k arcivévodovi Albrechtovi, kterého žádal jménem císaře o finanční pomoc proti vzbouřencům. Po této misi se, již jako tajný rada, vydal se stejným úkolem i k bavorskému kurfiřtovi. Později se na císařském dvoře uplatnil jako nejvyšší dvorský maršálek císaře Ferdinanda III. Jako správce rodinných statků musel splácet dluhy, které zdědil po otci. Dále musel vyplácet vdovskou rentu své matce. Tu za něj později vyplácel jeho švagr Albrecht z Valdštejna, který za Leonarda VII. platil apanáž jeho mladších bratrů Jana Karla a Františka Albrechta.¹²⁵

Arnošt Vojtěch z Harrachu byl druhorozeným synem Karla z Harrachu a byl předurčen k duchovní kariéře a v polovině 17. století patřil k předním představitelům rodu. V mládí studoval na jezuitských kolejích, nejprve v Českém Krumlově, poté v Hradci Králové. Následně se vydal do Říma, kde studoval na prestižním Collegiu Germanicu, které založil samotný zakladatel jezuitského řádu, svatý Ignác z Loyoly. Po dokončení studií působil na papežském dvoře jako sekretář a komorník papeže Řehoře XV.¹²⁶ Na papežském dvoře udělal dojem a po porážce stavovského povstání v Čechách se o něm začalo uvažovat jako o nástupci arcibiskupa Jana Lohelia. Díky přímluvám olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna, se kterým si psal již od dob svých studií v Římě, se stal i přes svůj nízký věk (kvůli věku mu musel papež udělit dispens) 13. pražským arcibiskupem.¹²⁷ Za svého dlouhého působení na arcibiskupském stolci výrazně reformoval církevní správu. Již zkraje 30. let 17. století nechal založit vikariáty, místo tehdy již

Albrecht z Valdštejna, a všichni se následně uplatnili ve vojenských službách. Viz: A. CATALANO, *Zápas*, s. 34.

¹²² Harrachové představovali po celé 17. století pro Valdštejny důležitý kontakt na vídeňském dvoře v blízkosti císaře. O harrachovsko–valdštejnských vztazích viz: J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 315–327.

¹²³ C. von WURZBACH, *Harrach, Karl*, s. 375.

¹²⁴ J. KARÁSEK (ed.), *Sborník*, s. 54–55.

¹²⁵ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 29, srov. *Ottův slovník*, s. 906.

¹²⁶ František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886, s. 9–10.

¹²⁷ A. CATALANO, *Zápas*, s. 47–49.

nefungujících institucí arcijáhenství a děkanství. Vikariáty v církevní správě zaujímaly místo mezi arcibiskupskou konzistoří a jednotlivými farnostmi.¹²⁸ Dva roky po uvedení do arcibiskupského úřadu, tedy ve 26 letech, se stal kardinálem. K této funkci mu opět dopomohl František z Ditrichštejna a jeho vlivný švagr Albrecht z Valdštejna.¹²⁹ V roce 1666 dosáhl svého posledního povýšení, když byl jmenován tridentským biskupem. Celý život byl stoupencem nenásilné reformace, což potvrzuje názor, jehož byl zastáncem, že sice musí být vyhubeno kacířství, ne však kacíři. K velké nelibosti jezuitů provozoval arcibiskupský seminář.¹³⁰ Během svého života podporoval své synovce a další příbuzenstvo v jejich kariérách.¹³¹ Za svého působení korunoval tři české krále a dvě královny (Ferdinanda III., IV., Leopolda I., Eleonoru a Marii), údajně vysvětil 10 000 kněží a 609 kostelů. Zemřel 25. října 1667 ve Vídni, necelý půl rok po volbě papeže Klementa IX., které se v Římě účastnil.¹³²

II. 2. Tři generace jilemnické větve Harrachů: Od Otty Fridricha po děti Ferdinanda Bonaventury

Pro potřeby práce bude důležitější jilemnická větev, kterou založil další z mladších bratří Leonarda VII., císařský komorník a plukovník Otto Fridrich z Harrachu (1610–1639)¹³³. Nejprve působil na vídeňském dvoře jako páže císaře. V letech 1623–1628 doprovázel císařského velvyslance, hraběte Franze Christopha Khevenhüllera do Madridu. Po návratu začal budovat svou vojenskou kariéru za pomoci svého příbuzného Albrechta z Valdštejna, díky němuž mu bylo svěřeno velení císařského pěšího pluku. Frýdlantský

---

¹²⁸ J. MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Příbram 2013, s. 263. Více o Harrachových reformách v církevní správě: Ivana ČORNĚJOVÁ–Jiří KAŠE–J. MIKULEC–Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII. 1618–1683*, Praha 2008, s. 180–186.

¹²⁹ Valdštejnové s Harrachy byli v pravidelném kontaktu. V roce 1625 si dokonce nechal od císaře vystavit listinu, na jejímž základě mohl odkázat veškerý svůj majetek někomu z Harrachů. Arcibiskup udržoval s Valdštejnem korektní vztahy a koncem roku 1627 mu křtil i syna Albrechta Karla, který ale zemřel ještě v kojeneckém věku. Josef JANÁČEK, *Valdštejn*, s. 337.

¹³⁰ *Ottův slovník*, s. 907.

¹³¹ Kardinál dohlížel nejen na Ferdinanda Bonaventuru, ale i na další příbuzné. Díky jeho vlivu se Marie Anna Alžběta, dcera Leonarda Karla z Harrachu provdala za Františka Maxmiliána z Mansfeldu. V kardinálově péči byli i dcery Albrechta z Valdštejna. V církevní kariéře podporoval synovce Albrechta Leopolda z Valdštejna, který se stal kanovníkem řezenské a pasovské kapituly. Z Jana Fridricha z Valdštejna si vychoval svého nástupce: zajistil mu studium na Collegiu Ghislieri a vzdal se v jeho prospěch i olomouckého kanonikátu, více: A. CATALANO, *Zápas*, s. 364–369.

¹³² Franz Karl WISSGIRLL, *Schauplatz des landsässigen nieder-oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande: von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, Wien 1800, s. 158–159.

¹³³ O jeho životě, kariéře a tehdejší době: Ondřej CAPOUŠEK, *Otto*.

vévoda mu také v roce 1632 daroval panství Horní Branná a Štěpanice.¹³⁴ V témže roce se zúčastnil bitvy u Lützen, ve které utrpěl zranění na hlavě. Hrabě byl díky promyšlené rodové sňatkové strategii výhodně oženěn s ženou, která měla snadný přístup k císařovně. Jednalo se o vdovu po prezidentovi říšské dvorské rady Vratislavovi z Fürstenberka.¹³⁵ V roce 1638 ale utrpěl další zranění, na jehož následky zemřel v dubnu 1639, necelé tři měsíce po své manželce.¹³⁶

Na výchovu jejich přeživších dětí,¹³⁷ syna Ferdinanda Bonaventury (1637–1706) a dcery Marie Alžběty (1637–1710), dohlíželi Ottovi bratři, kardinál Arnošt Vojtěch a František Albrecht z Harrachu.¹³⁸ Mladého Ferdinanda Bonaventuru poslali na studia do Salcburku a Vídně. V roce 1655 vyrazil společně se svými bratřenci (Karlem Franzem ze Schärffenbergu a Seifriedem Christophem Breunerem) na kavalírskou cestu.¹³⁹ Po návratu z cest začali strýcové svému svěřenci připravovat kariéru na císařském dvoře. V roce 1659 se stal členem říšské dvorské rady, která byla „líhni“ císařských diplomatů. Již v roce 1661 byl Ferdinand Bonaventura vyslán do Španělska s dary pro španělského krále. Díky snaze svých strýců se tam také oženil s dvorní dámou španělské královny, Johanou Terezií z Lambergu.¹⁴⁰ Tímto sňatkem získal mladý Harrach vlivného tchána, díky němuž mu byl záhy udělen Řád zlatého rouna, ale kvůli nízkému věku (25 let) si ho převzal až o čtyři roky později. Po návratu do Vídně se v roce 1663 stal členem císařské dvorské rady. O dva roky později byl opět vyslán do Španělska, aby předal svatební dar budoucí manželce císaře Leopolda I., infantce Markétě Tereze. O rok později zemřel bezdětný strýc František Albrecht, který svůj majetek odkázal svému synovci. To samé udělal i kardinál Harrach, který zesnul v roce 1667.¹⁴¹ V roce 1669 byl Harrach opět využit jako diplomat. Tentokrát

---

¹³⁴ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 49.

¹³⁵ A. CATALANO, *Zápas*, s. 33.

¹³⁶ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 50.

¹³⁷ Tamtéž, (nejmladší syn Arnošt zemřel krátce po narození v roce 1639).

¹³⁸ Byl pátým synem Karla I. z Harrachu. Své uplatnění zprvu našel v císařské armádě a brzy v ní získal důstojnickou hodnost. Cesta k císařskému dvoru se mu otevřela sňatkem s dvorní dámou císařovny Annou Magdalenou Jörgerovou z Tolletu. V roce 1649 byl jmenován do úřady nejvyššího lovčího. V roce 1663 byl jako mimořádný císařský velvyslanec vyslán do Francie a o dva roky později do Španělska. In: Tamtéž.

¹³⁹ Stručně shrnutí Harrachovy kavalírské cesty: J. KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených: Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013, s. 369. Dále srov. deník z cesty a korespondenci s kardinálem Harrachem v ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 140, či korespondenci Harrachova hofmistra Nicolause Guyota s Franzem Albrechtem z Harrachu v ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 439.

¹⁴⁰ Kardinál Harrach vedl již od 50. let korespondenci s tehdejšími dlouhodobě ve Španělsku působícím císařským diplomatem Janem Maxmiliánem z Lambergu a svatbou bylo postupně sblížování mezi rody upevněno. Viz: A. CATALANO, *Zápas*, s. 364–365, 575.

¹⁴¹ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 58.

byl vyslán ke dvoru Ludvíka XIV. Jako zástupce Leopolda I. se účastnil křtin Ludvíkova druhorozeného syna.¹⁴²

V roce 1673 byl opět vyslán do Španělska a to jako řádný císařský velvyslanec. Zastávat ve Španělsku velvyslanecký post byla pro šlechtice z rakouské habsburské monarchie prestižní záležitost a odrazový můstek k nejvyšším funkcím u vídeňského dvora. Téměř všichni se také stali členy Řádu zlatého rouna. Opustit na delší dobu císařský dvůr a přesunout se do Madridu bylo rizikové, protože mohl činností ostatních šlechticů a jejich pomluvami přijít o své postavení. Jeho hlavním patronem se tehdy stal kníže Ferdinand z Ditrichštejna a mezi oběma muži začala proudit vzájemná korespondence.¹⁴³ Na misi s ním vyrazila jeho manželka a jejich děti (Karel II., Marie Josefína, František Antonín a Alois Tomáš Raimund).¹⁴⁴ Johana Terezie byla ve Španělsku pro Harracha nenahraditelným společníkem. Díky svým kontaktům z mládí měla nadstandardní vztahy s regentkou Marií Annou, se kterou se setkala inkognito hned krátce po svém příjezdu, a to ještě předtím, než jim byla udělena oficiální audience.¹⁴⁵ Po dobu španělského pobytu pomáhala manželka velvyslanci s jeho diplomatickými úkoly. Pravidelně psala dopisy a předávala manželovi informace, které se dozvěděla na schůzkách s členkami madridského dvora. Johana Terezie opustila i s dětmi Madrid v září roku 1676. Hraběnka vezla v kočárech několik suvenýrů i dárky od španělské regentky (mezi nimi bylo šest obrazů určených pro císaře Leopolda I. a další předměty pro členy císařovy rodiny). Ferdinand Bonaventura zůstal ve Španělsku až do konce roku 1677 a do Vídně poté přivezl několik uměleckých děl (obrazy, sochy, divadelní scénáře, romány), mnoho luxusního nádobí apod.¹⁴⁶ Manželé nezprostředkovávali císařským dvořanům pouze umělecká díla, ale

---

¹⁴² Anton Victor FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB X., Leipzig 1879, s. 629–632, zde s. 629.

¹⁴³ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 320. Sám Harrach v letech 1671–1672 zastupoval hraběte Pöttinga, který tehdy pobýval v Madridu, ve funkci nejvyššího císařského maršálka, Tamtéž, s. 261–262.

¹⁴⁴ Jejich děti také našly uplatnění na madridském dvoře. Dcera Marie Josefa se stala tzv. meninou, tedy mladší dvorní dámou. Chlapci Karel II., František Antonín a Alois Tomáš Raimud se uplatnili na madridském dvoře jako meninos. Měli podobné povinnosti jako pážata, ale byli nižšího věku. Milena HAJNÁ, *Rodiny císařských vyslanců v Madridu a španělský dvorský ceremoniál*, in: P. Pavelec–M. Gaži–M. Hejná (edd.), *Ve znamení Merkura*, s. 230–256, zde s. 249–252. Během pobytu v Madridu se narodily páru další tři děti. Z těchto potomků se dospělosti dožila pouze Rosa Angela. Oba chlapci zemřeli krátce po narození. Christian STANDHARTINGER, *An Everyday Miracle: Three Birth Descriptions in Count Ferdinand Bonaventura von Harrach's Diary (1674–1676)*, *Avisos de Viena* (1), 2020, s. 34–43.

¹⁴⁵ Tom TÖLLE, *Heirs of Flesh and Paper: A European History of Dynastic Knowledge around 1700*, Berlin–Boston 2022, s. 49.

¹⁴⁶ Laura OLIVAN SANTALIESTRA, *The Countess of Harrach and the Cultivation of the Body between Madrid and Vienna*, in: Joan Lluïss Paulo–Magdalena S. Sánchez (edd.) *Early Modern Dynastic Marriages and Cultural Transfer*, London–New York 2016, s. 213–234, zde s. 225–226.

fungovali také jako prostředníci v distribuci Evropany oblíbené čokolády, která v té době byla velmi žádaná, drahá a přístup k ní měli zejména císařští velvyslanci působící ve Španělsku. Harrachové byli také průkopníky v konzumaci rajčat, která byla původně považována za jedovatá. Tyto plodiny jim pomohly také demonstrovat jejich sociální postavení.¹⁴⁷

Obr. 1. Ferdinand Bonaventura z Harrachu s Řádem zlatého rouna, portrét z roku 1665 ze sbírky zámku Hrádek u Nechanic, Zdroj: Wikimedia Commons.

Po příjezdu do Vídně byl jmenován nejvyšším štolmistrem a upevnil si pozici na dvoře. Harrach patřil k nejbližším společníkům císaře Leopolda I. Pravděpodobně i díky tomuto dobrému vztahu byl Harrachův syn Alois Tomáš Raimund vyslán v poměrně nízkém věku do Saska a později do Španělska.¹⁴⁸ Jako císařský velvyslanec navštívil Ferdinand Bonaventura z Harrachu Španělsko i v letech 1697–1698,¹⁴⁹ když se španělského

---

¹⁴⁷ J. KUBEŠ–M. BAKEŠ, *Císařští diplomaté mezi cizinou a domovem*, in: J. Kubeš (ed.) *V zastoupení*, s. 146–176, zde s. 163–164.

¹⁴⁸ A. V. FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, s. 629.

¹⁴⁹ Z této mise se dochoval deník, který si Ferdinand Bonaventura vlastnoručně vedl. Najdeme zde informace týkající se poměrů na španělském dvoře, spiknutí ministrů a vlády, nejvlivnějších lidí dvora. Viz: Arnold GAEDEKE (ed.), *Das Tagebuch des Grafen von H. während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698*, in: *Archiv für österreichische Geschichte* XLVIII., 1872, s. 63–302. Při rozhodování, koho pověřit jako velvyslance na španělský dvůr, se císař Leopold I. rozhodoval mezi Ferdinandem Bonaventurou z Harrachu a Jindřichem Františkem z Mansfeldu. Oba jmenovaní měli s jednáním v Madridu

krále a jeho blízké pokoušel přesvědčit, že nejlepším nástupcem na španělský trůn je mladší syn císaře Leopolda I., arcivévoda Karel. V jednáních ho v roce 1698 vystřídal ve stejné pozici jeho syn Alois Tomáš Raimund.¹⁵⁰ I když nebyla Ferdinandova mise úspěšná, byl po příjezdu do Vídně jmenován nejvyšším hofmistrem císařského dvora. Hrabě zesnul 15. června 1706 v Karlových Varech ve věku 68 let.¹⁵¹

Ferdinand Bonaventura z Harrachu udržoval stejně jako jeho předkové intenzivní kontakt s Valdštejnem.¹⁵² Během svého života se také podílel na rozšiřování rodového majetku. Na vídeňském náměstí Freyung, nedaleko Hofburgu, si nechal vybudovat palác od italského architekta a kněze Dominica Martinelliho. Ke zděděným pozemkům po strýcích přikoupil další majetky. Na rakouském území rozšířil harrachovské državy o panství Stauff či Aschach an der Donau. V Čechách přikoupil k panství Horní Branná od Františka Pavla Haranta z Polžic i sousední Jilemnicí a malý statek Stěžery.¹⁵³

Prvorozený syn Ferdinanda Bonaventury Karel, narozený 1. listopadu 1662, měl slibně rozjetou kariéru. Na roky 1681–1683 mu otec naplánoval kavalírskou cestu, kterou absolvoval za doprovodu svého bratrance, hraběte Antona Ferdinanda Tillyho, a s harrachovským hofmistrem Johannem Bílkem. Během cesty zavítali do Bruselu a na několik dnů se zastavili i v Anglii. Nejdéle pobýli v Paříži (od listopadu 1681 do října 1682), kde si mladý kavalír získal sympatie dvora.¹⁵⁴ Po kavalírské cestě si zvolil vojenskou kariéru. Při dobývání Budína v roce 1686, kde velel jako kapitán pluku Schärffenberg, byl zastřelen.¹⁵⁵

---

jíž své zkušenosti. Kvůli neoblíbenosti druhého jmenovaného šlechtice získal post velvyslance Harrach. Více o rakouské politice na španělském dvoře v letech 1697–1698. In: Tamtéž s. 41.

¹⁵⁰ Více: P. MAREK–M. BURIÁNKOVÁ, *Nejstarší císařská ambasáda*, s. 179–207. Blíže pak A. GAEDEKE, *Das Tagebuch*, s. 63–302.

¹⁵¹ A. V. FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, s. 632.

¹⁵² Nejintenzivnější kontakt udržoval s manželem své sestry, hrabětem Karlem Ferdinandem z Valdštejna (1634–1702), se kterým si dopisoval pravidelně (alespoň dle dochovaných dopisů) minimálně 32 let, tj. od roku 1657–1689). Ve svých dopisech si sdělovali informace různého typu a měli také několik společných zájmů (lov, chov koní). Valdštejn si Harrach přizval k sobě před svým odjezdem do Španělska v roce 1697, aby se stal svědkem při uzavírání jeho poslední vůle. Další kontakt udržoval i s Maxmiliánem Adamem z Valdštejna (1627–1706). Viz: J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 321–323.

¹⁵³ J. HRBEK, *Harrach, Ferdinand Bonaventura I. 1637–1706*, in: Marie Makariusová–Zdeněk Doskočil–Martin Kučera–Jiří Martínek–Gustav Novotný–Vojtěch Szajkó (edd.), *Biografický slovník českých zemí*, XXII., Han–Hau, Praha 2019, s. 249.

¹⁵⁴ Kavalírskou cestu mladého Harracha zdokumentoval J. KUBEŠ, *Karel z Harrachu ve městě nad Seinou (1681–1682): K roli pařížského pobytu ve výchově šlechty z habsburské monarchie ve druhé polovině 17. století*, in: Tomáš Jiránek–Karel Rýdl–Petr Vorel (edd.), *Gender history—to přece není nic pro feministky: kniha, kterou napsali přátelé a studenti Mileny Lenderové u příležitosti jejího těžko uvěřitelného životního jubilea*, Pardubice 2017, s. 69–81.

¹⁵⁵ F. K. WISSGRILL, *Schauplatz des landsässigen nieder-oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, I.–V., Wien 1800, zde IV., s. 166.

Druhorozený syn Ferdinanda Bonaventury se jmenoval František Antonín a přišel na svět 4. října 1665. V mládí odjel studovat kanonické právo a teologii do Říma. Po smrti staršího bratra jej otec přemlouval, aby se vzdal duchovní kariéry a převzal správu rodinných statků. S touto prosbou ale Ferdinand Bonaventura u syna nepochodil. Mladý hrabě zůstal věrný taláru a dosáhl významných úřadů.¹⁵⁶ Ve 22 letech se stal kanovníkem v Salzburku a Pasově. V roce 1702 byl jmenován vídeňským biskupem. Následovalo Harrachovo zvolení koadjuktorem salzburského arcibiskupa, Jana Arnošta z Thun–Hohensteina, který v té době již byl téměř slepý. Samotný František Antonín se po jeho smrti sám stal salzburským arcibiskupem.¹⁵⁷ V roce 1721 bylo vídeňské biskupství povýšeno na arcibiskupství. Bylo to ale na úkor salzburského arcibiskupství, jemuž se tímto krokem zmenšila velikost spravovaného území. František Antonín proti tomu protestoval, ale nepomohlo to. Zemřel 18. července 1727.¹⁵⁸

Jako čtvrtý syn přišel na svět Alois Tomáš Raimund z Harrachu, jemuž bude určena samostatná kapitola a na jeho osobě budou řešeny i sňatkové strategie rodu. Poslední syn Ferdinanda Bonaventury, který se dožil dospělosti, si pak zvolil službu v císařské armádě. Jmenoval se Jan Filip (1678–1764) a v císařské armádě se vyznamenal již na počátku 18. století. První úspěchy slavil v bitvách u Cassana (1705), u Calcinata (1706) a u Turína (1706). Záhy (rok 1708) se dočkal povýšení na generála plukovníka a následující roky sloužil v císařské armádě v Porýní do doby, než byl v Rastattu podepsán mír (1714). Po vypuknutí rakousko–tureckých válek (1716–1718) bojoval v armádě prince Evžena Savojského a zúčastnil se několika bitev. V roce 1723 získal hodnost polního maršála a od roku 1737 byl prezidentem dvorské válečné rady.¹⁵⁹

II. 3. Potomci Aloise Tomáše Raimunda

Tato linie rodu Harrachů dále pokračovala především dvěma syny Aloise Tomáše Raimunda. Starší Fridrich August se narodil 18. června 1696. Své jméno získal po svém kmotrovi, saském kurfiřtovi Fridrichu Augustovi I., který jej držel při křtu společně s manželkou v náruči.¹⁶⁰ Zprvu Fridrich August studoval u benediktýnů v Salzburku, kde na něj dohlížel jeho strýc, salcburský arcibiskup František Arnošt Harrach. Kavalířská cesta

---

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ J. KARÁSEK (ed.), *Sborník*, s. 59.

¹⁵⁸ C. von WURZBACH, *Harrach, Franz Anton Graf*, in: Týž (red.), BLKÖ VII., Wien 1861, s. 374.

¹⁵⁹ Týž, *Harrach, Johann Joseph Philipp*, in: Týž. (red.), BLKÖ VII., Wien 1861, s. 381.

¹⁶⁰ J. KARÁSEK (ed.), *Sborník*, s. 60.

ho zavedla do Itálie a Francie, kde nabral potřebné zkušenosti pro budoucí kariéru.¹⁶¹ Tu mu jeho otec zajistil na vídeňském dvoře. Již v roce 1711 mu bylo přislíbeno místo císařského komořího i místo v dolnorakouské vládě. Dvorské ambice se projeví i v roce 1719, kdy se oženil s dcerou vlivného nejvyššího císařského hofmistra Antonína Floriána z Lichtenštejna, Eleonorou Marií Karolínou, s níž měl celkem 16 potomků. O rok později se stal, opět díky vlivu otce, členem říšské dvorské rady a již o tři roky později získal první diplomatické zkušenosti, když byl součástí císařské delegace na kongresu v Cambray. Kvůli této cestě se učil i základům anglického jazyka.¹⁶² V roce 1726 byl vyslán jako císařský vyslanec do Turína. V letech 1728–1729 působil jako český vyslanec u říšského sněmu v Řezně. V roce 1731 měl za úkol přesvědčit kolínského biskupa, bratra bavorského vévody Karla Albrechta,¹⁶³ Klementa Augusta, aby uznal pragmatickou sankci. Za to mu byla přislíbena císařská podpora při volbě velmistra Řádu německých rytířů, kterým byl zvolen.¹⁶⁴ Harrach byl považován za znalce poměrů v Říši. Proto byl také princem Evženem Savojským doporučen na vlivnou pozici hofmistra tehdejší místodržitelky Rakouského Nizozemí, arcivévodkyně Marie Alžběty.¹⁶⁵ Fridrich August měl v Bruselu hájit zájmy vídeňského dvora a ze své funkce měl arcivévodkyni v jejím vládnutí hlídat a mírnit. Hlavním Harrachovým úkolem bylo zavést centrálně řízenou správu a zlepšit finanční situaci, která v Rakouském Nizozemí panovala.¹⁶⁶ Po smrti arcivévodkyně spravoval sám území do roku 1744 jako místodržitel. Po svém návratu do Vídně obdržel Řád zlatého rouna, stal se stejně jako jeho otec dolnorakouským zemským maršálkem

---

¹⁶¹ J. HRBEK, *Harrach, Fridrich August 1696–1749*, in: M. Makariusová–Z. Doskočil–M. Kučera–J. Martínek–G. Novotný–V. Szajkó (edd.), *Biografický slovník*, s. 250–251, zde 250.

¹⁶² Elisabeth GARMS-CORNIDES, *On n'a qu'a vouloir, et tout est possible oder: i bin halt wer i bin. Eine Gebrauchsanweisung für den Wiener Hof, geschrieben von Friedrich August Harrach für seinen Bruder Ferdinand Bonaventura. Anhang: Friedrich August Harrach an seinen Bruder Ferdinand Bonaventura Harrach*, in: Gabriele Haug Moritz–Hans Peter Hye–Marlies Raffler, *Adel im "langen" 18. Jahrhundert*, *Zentraleuropa Studien* 14, Wien 2009, s. 89–112, zde 91–92.

¹⁶³ Pozdější český král a římský císař (vládl jako Karel VII.) Více: Milan HLAVAČKA, *Karel Albrecht: příběh druhého zimního krále*, Praha 1997.

¹⁶⁴ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 81.

¹⁶⁵ Marie Alžběta Rakouská (1680–1740) byla dcerou císaře Leopolda I. ze třetího manželství. Do čela bruselského dvora byla jmenována v roce 1725. Její jmenování znamenalo pro území konsolidaci v sociální, hospodářské a politické oblasti. Za dob jejího působení došlo k zapojování tamější šlechty do dvorského života. Harrach jako její hofmistr svým působením nastartoval hospodářský růst. Více: Renate ZEDINGER, *Migration und Karriere Habsburgische Beamte in Brüssel und Wien im 18. Jahrhundert*, Wien–Köln–Weimar 2004, s. 16–17.

¹⁶⁶ O svém počínání měl pravidelně informovat císaře. Harrachova kancelář převzala v Bruselu kontrolu nad veškerou diplomatickou korespondencí. Z dob Harrachova působení v Rakouském Nizozemí se dochovalo celkem osm svazků archiválií. Franz PICHORNER, *Wiener Quellen zu den Österreichischen Niederlanden: Die Statthalter Erzherzogin Maria Elisabeth und Graf Friedrich Harrach (1725–1743)*, Wien–Köln 1990, s. 55–56.

(1744–1745) a v roce 1745 byl jmenován nejvyšším kancléřem Království českého. Téhož roku byl pověřen Marií Terezií, aby vyjednal mír s Francií a posléze i s Pruskem. Výsledkem jeho snažení byl Drážďanský mír podepsaný 25. prosince 1745 a znamenal formální konec tzv. Druhé slezské války. Svou diplomatickou kariéru ukončil o rok později, kdy jednal o přistoupení falckého kurfiřta k Drážďanské smlouvě.¹⁶⁷ Poté se již až do své smrti plně věnoval svému úřadu kancléře. Během svého úřadování se postavil v roce 1748 proti reformám hraběte Friedricha Wilhelma Haugwitze, které měly posílit moc státu na úkor stavovských práv.¹⁶⁸ Zemřel 4. června 1749 na neštovice. Dle Antona Victora Felgela byl Harrach jedním z nejschopnějších vyjednavačů své doby, jenž převyšoval ostatní svou inteligencí, ale i nadhledem.¹⁶⁹ Po svém otci zdědil statky Horní Branná a Jilemnice, ke kterým časem přikoupil i statek Žďár. Sám si již v roce 1723 pořídil moravské panství Kunín, ve kterém si v letech 1726–1731 nechal na návrhy Johanna Lucase Hildebrandta vybudovat zámek. V roce 1748 pak dal pro svá panství v Čechách vypracovat od hraběte Františka Karla Swéerts–Šporka návrh na využití zemědělského potenciálu.¹⁷⁰

Obr. 2 Fridrich August z Harrachu (1696–1749), se Řádem zlatého rouna, Zdroj: Wikimedia Commons.

¹⁶⁷ A. V. FELGEL, *Harrach, Friedrich August Graf*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *ADB X.*, Leipzig 1879, s. 634–637, zde s. 636.

¹⁶⁸ William D. GODSEY, *The Sinews of Habsburg Power: Lower Austria in a Fiscal–Military State 1650–1820*, Oxford 2018, s. 203–208.

¹⁶⁹ A. V. FELGEL, *Harrach, Friedrich*, s. 638.

¹⁷⁰ J. HRBEK, *Harrach, Fridrich*, s. 250.

Ferdinand Bonaventura II., narozený 11. dubna 1708, byl nejmladším synem Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu, který byl také připravován na dvorskou kariéru. Nejprve studoval v Salzburgu a poté pobýval s otcem v Neapoli. Ve svých 21 letech žádal svého o 11 let staršího bratra, který v té době měl už slibně rozjetou kariéru, o rady, které by mu pomohly uplatnit se v císařských službách.¹⁷¹ Nakonec svou dvorskou kariéru začal jako dvorský rada. V roce 1745 byl vyslán jako císařský komisař do Salcburku, kde měl ovlivnit volbu nového arcibiskupa, tak aby zvolená osoba byla loajální Habsburkům. Nakonec byl zvolen hrabě Jakub Arnošt Lichtenštejn–Castelkorn¹⁷² a ve Vídni byli s výsledky spokojeni.¹⁷³ Císařovna Marie Terezie ho za to jmenovala do úřadu dolnorakouského zemského maršálka (ve funkci byl v letech 1745–50), který před ním zastával jeho otec a posléze i bratr Fridrich August.¹⁷⁴ Díky předešlým úspěchům odjel v roce 1746 na mírový kongres do Bredy. Tam však byl nemile překvapen, když spojenc Habsburků, Anglie, kvůli míru s Francií posvětila pruskou vládu nad Slezskem. I přes tento nezdar neklesla důvěra v Harracha ve Vídni a od září roku 1747 zastával místodržitelství post v Lombardii, kterou po dobu tří let svědomitě spravoval. Během jeho mandátu se mu podařilo provést několik reforem a celkově zemi pozvednout. Snížil daně, podporoval vznik manufaktur a zajistil zásobování provincie.¹⁷⁵ O dobrém výkonu funkce nás mohou informovat i různé spisy od tamních autorů. Proto byl v roce 1749 odměněn Řádem zlatého rouna a v roce 1750 byl jmenován prezidentem říšské dvorské rady. Díky svým konzervativním postojům se v roce 1776 ale dostal do konfliktu s reformně smýšlejícím císařem Josefem II.¹⁷⁶ Hrabě byl celkem dvakrát ženatý. Sňatek s Marií Alžbětou z Gallasu (1718–1737) byl bezdětný a z druhého manželství s neteří (dcerou jeho bratra) Marií Rosou (1740–1778) sice vzešlo více potomků, ale dospělosti se dožila ená Marie Rosa Aloisie, která byla provdána za hraběte Josefa Kinského.¹⁷⁷

---

¹⁷¹ Bratr mu doporučil služby svých přátel, hrabat Corfize Antona Ulfelda a Ferdinanda Leopolda z Herbersteinu. Hrabě vylíčil bez iluzí osobu císaře Karla VI. Bratrovi radil, že více informací získá od dvorních dam (vyzdvihoval hraběnku Fuchsovou) než od dvorských hodnostářů. In: E. GARMS–CORNIDES, *On n'a qu'a vouloir*, s. 90–94.

¹⁷² O tomto muži více: Josef FALTIČKO, *Duchovní kníže*.

¹⁷³ A. REJHA–J. LUŠTINEC–P. NOSEK, *Harrachové*, s. 78.

¹⁷⁴ V letech 1746–1748 ho v tomto úřadu zastupoval jeho starší bratr. W. D. GODSEY, *The Sinews*, s. 203.

¹⁷⁵ I. CERMAN–Michal KONEČNÝ, *Tváře osvícenství*, Kroměříž 2021, s. 87.

¹⁷⁶ Bohumír SMUTNÝ, *Harrach, Ferdinand Bonaventura II. 1708–1778*, in: M. Makariusová–Z. Doskočil–M. Kučera–J. Martínek–G. Novotný–V. Szajkó (edd.), *Biografický slovník*, s. 249–250.

¹⁷⁷ C. von WURZBACH, *Harrach, Ferdinand Bonaventura (II.) Graf von*, in: C. von Wurzbach (red.), *BLKÖ VII.*, Wien 1861, s. 377.

Tabulka č. 1 mapuje kariéry mužských členů z prvních pěti harrachovských generací, kteří se mohli pyšnit hraběcím titulem.

Jméno	Generace s hraběcím titulem	Typ kariéry	Diplomatické cesty (výběr)	Kariéra po cestách/nejvyšší dosažená hodnost
Karel I. (1570–1628)	první	dvorská, diplomatická, vojenská	jménem arcivévody Arnošta měl vyjádřit soustrast Eleonoře Mantovské k úmrtí jejího manžela (1588) jako zástupce Rudolfa II. vyslán k vybraným italským dvorům (1600) vyslán za Rudolfem II. do Prahy (1605) vyslán k Ferdinandovi Štýrskému (1616) vyslán do Benátek (1618) vyslán k bavorskému kurfiřtovi (1620)	po návratu z Itálie se stal komorníkem arcivévody Arnošta, následně ho jako nejvyšší štolmistr doprovázel do Španělského Nizozemí, následně nástup do služeb Rudolfa II. přechod do služeb arcivévody Matyáše, dvorní komorník (1601) po nástupu Ferdinanda II. na trůn byl jmenován tajným radou (1619) dědičný hraběcí titul (1627), Řád zlatého rouna (1627)
Leonard VII. (1594–1645), syn Karla I.	druhá	dvorská, diplomatická	vyslán s žádostí o finanční pomoc do Bruselu (1618) vyslán s žádostí o finanční pomoc do Berlína (1619)	říšský dvorní rada (1618) císařský komorník (1619) nejvyšší maršálek císařského dvora (1631–1637)
Arnošt Vojtěch (1598–1667), syn Karla I.	druhá	církevní		pražský arcibiskup, velmistr křížovníků s červenou hvězdou (1623–1667) kardinál (1625) tridentský biskup (1666)
Otto Fridrich (1610–1639), syn Karla I.	druhá	vojenská dvorská	doprovod císařského velvyslance ve Španělsku Františka Kryštofa	po návratu ze Španělska získal velení císařského pluku

			Khevenhüllera (1623–1628)	císařský komorník (1639)
František Albrecht (1614–1666), syn Karla I.	druhá	vojenská, diplomatická, dvorská	mimořádný velvyslanec v Paříži (1663) mimořádný velvyslanec v Madridu (1665)	Císařský komorník (1640), nejvyšší sokolník (1642), nejvyšší štolmistr (1645), nejvyšší lovčí (1649) úřad nejvyššího štolmistra nad a pod Enží (1655), po smrti Ferdinand III. na dvorské úřady rezignoval Řád zlatého rouna (1665)
Ferdinand Bonaventura (1637–1706), syn Otty Fridricha	třetí	diplomatická, dvorská	poslán s dary pro španělského krále (1661) poslán s dary pro císařovu nevěstu do Španělska (1665) mimořádný velvyslanec v Paříži 1669 řádny velvyslanec ve Španělsku (1773–1777) řádny velvyslanec ve Španělsku (1697–1698)	Řád zlatého rouna (1661) říšský dvorský rada od (1663) nejvyšší císařský maršálek (1771–1774) nejvyšší císařský štolmistr (1677–1699) nejvyšší hofmistr císařského dvora (1699–1705)
Karel (1662–1686), syn Ferdinanda Bonaventury)	čtvrtá	vojenská		kapitán
František Antonín (1665–1727), syn Ferdinanda Bonaventury	čtvrtá	církevní		salzburský arcibiskup (od 1709)
Alois Tomáš Raimund (1669–1742), syn Ferdinanda Bonaventury	čtvrtá	diplomatická, zemská, dvorská	vyslanec v Sasku (1694–1696) mimořádný velvyslanec ve Španělsku (s kondolencí) (1696) velvyslanec ve Španělsku (1698–1700) mimořádný vyslanec k saskému, braniborskému a brunšvicko-lüneburskému kurfiřtovi (1711)	Řád zlatého rouna (1697) po návratu ze Španělska jmenován tajným radou dolnorakouský zemský maršálek (1715–1742)

				Neapolský místokrál (1728–1733) člen tajné statní konference (od 1734)
Jan Josef Filip (1678–1764) syn Ferdinanda Bonaventury	čtvrtá	vojenská		prezidentem dvorské válečné rady (od 1734)
Fridrich August (1696–1749), syn Aloise Tomáše Raimunda	pátá	diplomatická, dvorská, zemská	člen císařské delegace na kongresu v Cambrey (1723) mimořádný vyslanec v Turíně (1726) jako český vyslanec u říšského sněmu v Řezně (1728–1729) přesvědčoval kolínského biskupa, aby uznal pragmatickou sankci (1731) vyjednal mír s Francií a posléze i s Pruskem (1745)	člen říšské dvorské rady (od 1720) hofmistr tehdejší místodržitelky Rakouského Nizozemí (1733–1741), místodržitel Rakouského Nizozemí v letech (1741–1743) Řád zlatého rouna a nejvyšší kancléř (1744) nejvyšší kancléř Království českého (1745–1749)
Václav Leopold Josef Stanislav (1703– 1734), syn Aloise Tomáše Raimunda	pátá	vojenská		rytíř Maltéžského řádu
Jan Arnošt (1705– 1739), syn Aloise Tomáše Raimunda	pátá	církevní		nitranský biskup v letech (1737–1739)
Ferdinand Bonaventura II. (1708–1778), syn Aloise Tomáše Raimunda	pátá	dvorská diplomatická, zemská	vyslán do Salcburku, kde měl ovlivnit volbu arcibiskupa (1745) vyslán na mírový kongres v Bredě (1746)	dolnorakouský zemský maršálek (1745–1750) místodržitel v Lombardii (1747–1750) Řád zlatého rouna (1749) prezident říšské dvorní rady (1750–1778)

Z tabulky č. 1 je patrné, že se Harrachové uplatňovali ve všech pěti typech šlechtické kariéry. K elitě je řadil i fakt, že téměř v každé generaci měli minimálně jednoho člena, který byl rytířem Řádu zlatého rouna. Jejich cíle představovaly zisky vysokých funkcí v zemských a dvorských úřadech¹⁷⁸ a dařilo se jim v této strategii pokračovat po několik generací. I když Alois Tomáš Raimund z Harrachu se svými syny nezastával žádný z hlavních dvorských úřadů, tak i přesto patřili u dvora k velmi vlivným dvořanům.¹⁷⁹ Pravidelně sloužili jako diplomaté, kteří pak za své zásluhy postupovali ve dvorských funkcích (např. Ferdinand Bonaventura na sklonku svého života stál v čele císařského dvora jako císařský nejvyšší hofmistr). Mohli se opřít i o vlivné příbuzenstvo (v 17. století hlavně Valdštejnové, ale i Šternberkové a úzká vazba na hrabata Kinské) a jiné vlivné osobnosti (Evžen Savojský—v blízkém kontaktu s ním byli Alois Tomáš Raimund a Fridrich August). Za celou dobu existence svého rodu zůstali sice „pouze“ hrabaty a povýšení do stavu knížat se jim nedostalo, přesto patřili k tehdejší aristokratické elitě v rakouské habsburské monarchii. Své statky vlastnili v Rakousích, na Moravě, v Čechách, a dokonce v Uhrách. Petr Maťa je považuje za tzv. federální šlechtu.¹⁸⁰

K naprosté šlechtické elitě je řadil i fakt, že patřili k těm aristokratům, kteří drželi vlastní palác ve Vídni několik generací. Aristokraté, kteří našli své uplatnění ve službě u dvora, si postupně zakupovali domy ve Vídni. Během let se postupně zvětšoval podíl městského majetku, který držely urozené rody. V 17. století měli urození ve svém držení zhruba 10 % veškerého městského majetku a na počátku 18. století již 20 %. Získat ve Vídni palác blízko císařského sídla, Hofburgu, nebylo vůbec jednoduché, neboť město dlouhou dobu svíralo opevnění a domů byl jen omezený počet. O to cennější byl jeho zisk a udržení, což zvyšovalo rodu kredit. Během let 1550–1750 vlastnili Harrachové ve Vídni celkem sedm pozemků.¹⁸¹ Již Karel z Harrachu koupil v roce 1626 měšťanské domy ve

---

¹⁷⁸ Podobně jako další rakouské šlechtické rodiny (Breuner, Salm, Trautson apod.) byli Harrachové po několik generací dobře zapsáni u dvora. Srov. P. MAŤA *Svět*, s. 392.

¹⁷⁹ V době korunovace Karla VI. na českého krále v roce 1723, musel pobývat ve Vídni a slavnostního ceremoniálu se nemohl v Praze zúčastnit. V tu dobu představoval ve Vídni jednoho z nejvýše postavených šlechticů. Po svém působení v Neapoli získal na císařském dvoře veliký vliv a pro mnoho šlechticů představoval vlivného patrona. J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 326.

¹⁸⁰ Více o tomto pojmu: P. MAŤA, *Svět*, s. 137–156.

¹⁸¹ O tom, že pořízení domu nebylo vůbec jednoduchou záležitostí vypovídá i zkušenost Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a jeho manželky. Když v roce 1665 obdržel Řád zlatého rouna, tak na něj manželka naléhala, aby si pořídili vlastní dům, neboť to bylo pro osobu jeho postavení více než žádoucí. Manželé tehdy bydleli v podnájmu, což Johana Terezie snášela velice nelibě a považovala to za sociální degradaci. Její deník prozrazuje, že samotné hledání bylo doprovázeno několika útrapami. Po pěti letech usilovného pátrání našla vhodný dům, který se nacházel v ulici sousedící s velmi žádanou Herrengasse. É. HASSLER, *L'aristocratie, une*

Vídni ležící v prestižní poloze na Freyungu. Od roku 1658 jej vlastnil rod Auerspergů, ale v roce 1683 palác vyhořel, a to, co z něj zbylo odkoupil Ferdinand Bonaventura z Harrachu, který se z trosk rozhodl vystavět přepychový palác. První plány vyprojektoval Christian Alexander Oedtl. Na barokních úpravách zámku se pak podílel i císařský dvorní architekt Johann Lucas Hildebrand z Janova.¹⁸² Harrachové byli také majiteli i zámků Rohrau a Prugg, které stojí dodnes poblíž Vídně. Prvně jmenovaný drželi Harrachové již od 16. století, ale až za dob Ferdinanda Bonaventury byly provedeny větší úpravy. Zámek Prugg vlastnil rod také od 16. století. V roce 1683 měl štěstí, že nebyl dobyt Turky, kteří obléhali Vídeň. V letech 1707–1711 nechal Alois Tomáš Raimund z Harrachu celý zámek barokně přestavit.¹⁸³ K elitě Harrachy řadil i fakt, že vlastnili nejen palác ve Vídni a dva zámky blízko Vídně, ale byli i společně s Ditrichštejnými mezi prvními šlechtickými rody, které byly pohřbívány v pozdějším augustiniánském kostele, který byl stavebně spojen s Hofburgem a byl také významný pro vládnoucí Habsburky i tím, že zde byla uložena srdce jejich předků.¹⁸⁴

---

nouvelle élite urbaine ? Le cas de la maison comtale Harrach à Vienne 1550–1750, Histoire urbaine 40, 2014, s. 109–129, zde s. 113–115.

¹⁸² Martin HAMMERL *Palais Harrach*, in: Burgen–austria, dostupné online na: <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=1726>, [cit. 25. 11. 2024].

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ M. S. HENGERER, *Zur symbolischen Dimension*, s. 289–291.

III. Hrabě Alois Tomáš z Harrachu

V této kapitole bude pozornost zaměřena na život Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu. Nejprve bude představena jeho kariéra a následující řádky se budou zabírat jeho osobním životem v 90. letech 17. století, konkrétně v letech 1694–1696. V té době působil jako císařský vyslanec v Drážďanech u saského kurfiřta (jeho mise bude představena později). Díky dopisům, které si pravidelně (jednou až dvakrát týdně) vyměňoval se svým otcem, lze zjistit více informací z jeho osobního života a je možné analyzovat rodinné strategie Harrachů, jejich, společenské sítě a zájmy.

III. 1. Základní biografické údaje

Alois Tomáš Raimund, hrabě z Harrachu (1669–1742) se narodil jako čtvrtý syn hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a je ústřední postavou této práce. Po absolvování kavalírské cesty mu otec zajistil pozici u dvora, o čemž svědčí i to, že působil jako komorník římského krále Josefa I. a zasedal ve dvorské říšské radě, která, jak již bylo uvedeno, byla „líhni“ císařských diplomatů. Proto se není čemu divit, že byl již ve svých 25 letech vyslán jako vyslanec císaře Leopolda I. k novému saskému kurfiřtovi Fridrichu Augustu I. Vrcholem jeho mise bylo uzavření tzv. Drážďanské recese 13. dubna 1695, na jejímž základě se saský kurfiřt stal vrchním velitelem císařské armády v Uhrách.¹⁸⁵ Po jistých úspěších a nasbírání cenných zkušeností působením v Drážďanech byl po příjezdu do Vídně ze Saska vyslán jako zvláštní velvyslanec císaře do Španělska.¹⁸⁶ Oficiálním účelem bylo kondolovat jménem císaře Leopolda I. španělskému králi Karlu II. ke smrti jeho matky (a císařovy sestry) Marii Anně Habsburské. Neoficiálně měl pozorovat hlavní dvorské činitele a zjistit informace, jak se vyvíjí nástupnická otázka bezdětného a nemocného krále. V této záležitosti měl prosazovat nástupnictví rakouských Habsburků. Během tohoto krátkého pobytu si jej oblíbila druhá manželka Karla II. Marie Anna Falcko–Neuburská.¹⁸⁷ V následujícím roce (1697) obdržel Řád zlatého rouna a roku 1698 vystřídal svého otce v pozici řádného císařského velvyslance ve Španělsku, kde na něj čekal

---

¹⁸⁵ Hermann KELLENBENZ, *Harrach, Aloys Graf von*, in: Otto Graf zu Stolberg-Wernigerode (red.), *Neue Deutsche Biographie (NDB) VII.*, Berlin 1966, s. 697–698.

¹⁸⁶ Harrachovu misi ve Španělsku roku 1696 zmapoval ve svém článku mj. Arnold Gaedeke. Viz: A. GAEDEKE, *Die Mission* s. 68–110.

¹⁸⁷ Tato Harrachova mise byla u dvora brána jako úspěšná, ale nebylo to způsobeno tolik jeho prací. Hlavní vliv na zdárnost mise měly okolnosti nastalé v Madridu. TÝŽ, *Die Politik Oesterreichs in der spanischen Erbfolgefrage*, I.–II., Leipzig 1877, zde I., s. 50.

nelehký úkol přemluvit španělského krále, aby sepsal závět' ve prospěch rakouských Habsburků. Se stejným úkolem působilo ve Španělsku několik dalších diplomatů a významnému postavení se těšili zástupci Francie a Bavorska.¹⁸⁸ Harrachův vliv na královnu rychle klesal a největší úspěch nakonec slavili Bavoři, kterým se podařilo krále přesvědčit, aby svým nástupcem jmenoval svého prasynovce, syna bavorského kurfiřta Maxmiliána Emanuela, Josefa Ferdinanda. Mladý princ ale zemřel náhle v šesti letech 6. února 1699.¹⁸⁹ Po této události Harrach loboval za mladšího syna císaře Leopolda I. Karla. Francouzi ale také nezháleli. Během roku 1700 se opět zlepšily Harrachovy vztahy s královnou a v září hlásil do Vídně, že královna sepsala závět', v níž za nástupce jmenovala arcivévodu Karla. Francouzům se ale podařilo získat na svou stranu králova zpovědníka a nakonec Karel II. ve své závěti určil na počátku října svým nástupcem vnuka francouzského krále Filipa. Harrach proti tomu protestoval a dožadoval se audience u královského páru. Ta mu ale byla odmítnuta a král 1. listopadu roku 1700 zemřel. Poté Harrach, podporovaný císařem, vznesl další protest proti závěti a následně musel ze Španělska odjet. Císař Leopold I jej, i přes neúspěch mise, jmenoval tajným radou a následně působil ve Vídni. V roce 1711 byl jako mimořádný diplomat vyslán ke třem kurfiřtům: saskému, braniborskému a brunšvicko-lüneburskému. Měl jim doručit smuteční zprávu o smrti císaře Josefa I. a zároveň je přesvědčit, aby v následující volbě podpořili mladšího syna Leopolda I. Karla.¹⁹⁰ Po skončení válek o španělské dědictví se stal členem výboru, který vedl princ Evžen Savojský a jenž měl za úkol s úkolem obnovit pořádek ve státních financích. Sám Harrach později předsedal zvláštní finanční komisi, jejímž úkolem bylo šetřit s ohledem na výdaje během války s Turky v letech 1716–1718. Mezitím byl v roce 1715 jmenován do úřadu dolnorakouského zemského maršálka, který vykonával až do své smrti.¹⁹¹

Vrcholem jeho státnické kariéry byl post neapolského místokrále, který vykonával od roku 1728.¹⁹² Ještě před svým odjezdem uzavřel s císařem Karlem VI. dohodu, že funkci bude vykonávat po dobu tří let a po této době bude odvolán zpět. Harrach se nakonec vrátil domů až po čtyř a půl letém působení ve službě. Začátky ale nebyly jednoduché. V prvních

---

¹⁸⁸ A. V. FELGEL, *Aloys Graf von Harrach*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *ADB X.*, Leipzig 1879, s. 627–629.

¹⁸⁹ K. HLAVAČKA, *Karel*, s. 10.

¹⁹⁰ A. V. FELGEL, *Aloys*, s. 627–628.

¹⁹¹ W. D. GODSEY, *The Sines*, s. 197–198.

¹⁹² S Harrachem do Neapole odjela i jeho třetí manželka a někteří služebníci. O hospodaření, bydlení a personálu místokrále: Pia WALNIG, *Das vizekönigliche Paar und sein Personal Karrieren und Mobilität zwischen Neapel, Mailand und Wien*, in: Stefan Seitschek–Sandra Hertel (edd.) *Herrschaft und Repräsentation in der Habsburgermonarchie (1700–1740): Die kaiserliche Familie, die habsburgischen Länder und das Reich*, Berlin–Boston 2020, s. 211–232.

týdnech ve funkci si nový místokrál stěžoval na pomalou a téměř nefungující justici. Postupně (od roku 1730) se Harrach dostal do křížku s Michelelem Imperialim, knížetem z Francavilly, jemuž se uplácením lidí na vlivných místech podařilo během 12 let odcizit 300 000 dukátů. V roce 1731 stál Harrach za odhalením tehdy připravovaného protirakouského povstání, které měli na svědomí šlechtici pracující pro španělské Bourbony. Jednou z jeho aktivit bylo potlačování velice rozvinutého pašeráctví.¹⁹³ Dále dal opravit opevnění u měst Capua a Reggio. Za svůj zodpovědný výkon ve funkci byl chválen u císaře i princem Evženem Savojským.¹⁹⁴ Již mezi léty 1731–1732 předpokládalo několik císařských rádců brzký vpád spojených španělsko-francouzských vojsk do císařské neapolské državy. Samotný místokrál Harrach se vpádu cizích vojsk také obával, a proto se pokoušel svého místa co nejrychleji zbavit.¹⁹⁵ Během jeho působení v Neapoli dohlížel na rodinný majetek mladší bratr, císařský polní maršál Jan Josef Filip z Harrachu, který Aloise informoval o dění na císařském dvoře a hájil jeho zájmy. Císařovně Alžbětě Kristině také předával i luxusní zboží, které si od místokrále vyžádala. Samotný Harrach během svého působení v Neapoli významně rozšířil vlastní uměleckou sbírku o obrazy těch nejuznávanějších malířů. Z Neapole posílal i další žádané zboží, sám si přivezl plány na úpravy paláců a zahrad a zprostředkoval dopravu několika citrusových stromů do Vídně. Na svou funkci rezignoval v roce 1733.¹⁹⁶

V roce 1734 byl uveden na dvoře Karla VI. do úřadu konferenčního ministra. U vídeňského dvora udržoval kontakty s vlivnými dvořany, s princem Evženem Savojským či s oblíbencem císaře, hrabětem Michaelem Janem IV. z Althannu.¹⁹⁷ V roce 1738 se podílel na přípravě tzv. Vídeňského míru s Francií. Po smrti císaře Karla VI. prosazoval Marii Terezii jako nástupkyni jejího otce. Po útoku Fridricha II. na Slezsko razil názor, aby s ním byla sjednána dohoda a zabránilo se tak dalším ztrátám. Zemřel 7. listopadu 1742.¹⁹⁸

---

¹⁹³ P. STENITZER, *Das Wirken*, s. 43–56.

¹⁹⁴ A. V. FELGEL, *Aloys*, s. 627–629.

¹⁹⁵ P. STENITZER, *Das Wirken*, s. 43–56.

¹⁹⁶ Například v roce 1731 poslal do Vídně 20 beden plné obrazů, knih, damašku, několik závěsů, sklo či porcelán. P. WALNIG, *Das Kapital der Vizekönigin. Kunst und Kulturgüter in den Harrach'schen Rechnungsbüchern, 1728–1733*, in: Sebastian Schütze (ed.) *Fortunata Neapolis: Kunst- und Kulturtransfer zwischen Neapel, Wien und Mitteleuropa*, Berlin–Boston 2020, s. 55–73, zde s. 59–63. Harrachové pěstovali citrusy ve své zahradě na Ungargasse ve Vídni: Dora SKAMPERLS–Thomas BAUMGARTNER, *Die Orangerie des Gartenpalais Harrach in der Wiener Ungargasse und die Zitruskultur in den Gärten der Familie Harrach*, in: Katja Pawlak (ed.) *Orangeriekultur in Österreich, Ungarn und Tschechien X.*, Berlin 2014, s. 25–45.

¹⁹⁷ W. D. GODSEY, *The Sinews*, s. 197.

¹⁹⁸ J. HRBEK, *Harrach, Alois Tomáš Raimund 1669–1742*, in: M. Makariusová–Z. Doskočil–M. Kučera–J. Martínek–G. Novotný–V. Szajkó, *Biografický slovník českých zemí*, 22, Han–Hau, Praha 2019, s. 247.

Obr. 3. Alois Tomáš Raimund, hrabě z Harrachu (1669–1742), jako místokrál v Neapoli, Zdroj: Wikimedia Commons.

Za svůj život byl Alois Tomáš Raimund třikrát ženatý. Jeho první manželkou byla Marie Barbora ze Šternberka (1664–1694), s níž měl pět dětí, ale pouze jediná dcera se dožila dospělosti.¹⁹⁹ Díky tomuto sňatku získal Alois Tomáš Raimund vlivného přímluvce ve svém tchánovi, ale i v jiných příslušnících tohoto rodu. Hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka zaujímal v Českém království významné postavení a od roku 1685 zastával úřad nejvyššího zemského purkrabího. Hlavně díky jeho osobě dokázalo ve prospěch Šternberků a Harrachů intervenovat na vlivných místech několik dalších aristokratů v čele s nejvyšším kancléřem Království českého, hrabětem Františkem Oldřichem Kinským a hrabětem Dominikem Ondřejem z Kounic.²⁰⁰ Podruhé se oženil v roce 1695 s Annou Cäcilií z Thannhausenu (1674–1721), s níž měl 10 potomků. Díky tomu, že byla poslední členkou rodu, tak hrabě u císaře roku 1708 vymohl, aby se jejich děti mohly psát jako Harrachové

¹⁹⁹ Marie Filipína Josefa se jako jediná z pěti dětí, které měl Alois Thomas z Harrachu s Marií Barborou ze Šternberka, dožila dospělosti a v roce 1708 byla provdána za hraběte Jana Františka z Thun–Hohensteinu (1686–1720). Po jeho smrti se již neprovdala a zůstala více jak 40 let vdovou. Více viz: Daniela GOLDBERGOVÁ, *Čtyřicet let vdovou. Osudy Marie Filipíny Thun-Hohensteinové (1693–1753)*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2016. Vzhledem k tomu, že Marie Filipína byla jedinou vnučkou movitého Václava Vojtěcha ze Šternberka, lze předpokládat, že matka sepsala závěť v její prospěch. Aby se Harrach mohl stát poručníkem své malé dcerky, musel být v zemi usazen, a proto se nabízí vysvětlení toho, proč musel v listopadu roku 1694 složit přísahu věrnosti, o které informuje v dopisech. Celkem dvakrát v dopisech (z 19. listopadu a 26. listopadu 1694), v nichž císaři děkuje za to, že mu umožnil vykonat přísahu věrnosti (22. listopadu) v Ústí nad Labem. Možná i díky úmrtí manželky a jeho současnému pobytu v Sasku udělil císař pro Harracha výjimku.

²⁰⁰ O sňatkových strategiích Harrachů na přelomu 17. a 18. století viz: É. HASSLER, *Les Harrach*, s. 187.

na Rohrau a Thannhausen.²⁰¹ Harrachovou třetí, a zároveň poslední manželkou, se stala vdova po hraběti Janu Václavovi z Gallasu Marie Ernestina z Ditrichštejnu (1683–1744), která zároveň byla jedinou přeživší dcerou a dědičkou hraběte Filipa Zikmunda z Ditrichštejnu. Bohatá vdova byla ideální partií. Do manželství s Harrachem přinesla výnosná panství Šluknov, Velké Březno, Veselé pod Rabštejnem a Janovice. Její kapitál byl v rodině využíván k rozsáhlým rodinným investicím. Finančně podporovala také bratra svého manžela, zmiňovaného Jana Josefa či manželovy syny (Fridricha Augusta a Václava Leopolda 1703–1734, který byl rytířem Řádu maltežských rytířů a padl v bitvě u Parmy).²⁰²

Alois Tomáš Raimund byl také dobrým hospodářem. V roce 1712 povolil huťmistru Eliasi Müllerovi založit sklárnu v Novém Světě a následně se huť stala centrem sklářského průmyslu v okolí. Od roku 1764, kdy přešla do správy Harrachů, bylo místo pojmenováno Harrachov. Společně se svou třetí manželkou finančně podporovali výstavbu několika kostelů a v panství Horní Branná založil špitál, který byl určen pro 12 lidí.²⁰³

III. 2. Alois Tomáš Raimund z Harrachu a výběr jeho druhé manželky v letech 1694–1695

Na svou první diplomatickou misi se Alois Tomáš Raimund z Harrachu vydával ve svých 25 letech jako čerstvý vdovec. Jeho první manželka Marie Barbora ze Sternberka zemřela mladá, v nedožitých 20 letech, 18. června roku 1694. Z manželství vzešlo celkem pět dětí, ale v době, kdy se hrabě ujímal vyslaneckého postu, žily již jen dvě, dcera Marie Filipína Josefa (1693–1763) a syn Ferdinand Leopold (1693–1694), které svěřil do opatrování svému otci. Vzhledem k tomu, že výše uvedení potomci byli ještě velmi malí a neexistovala žádná záruka, že se dožijí dospělosti, musel se Harrach, aby zajistil pokračování rodu a získal další vlivné příbuzné, znovu oženit. Výběr nové manželky bylo nutné z několika důvodů pečlivě zvážit. I když jsou známé některé příklady šlechticů, kteří

---

²⁰¹ P. WALNIG, *Das Kapital*, s. 57–58. O korespondenci a finanční pomoci zadluženému Fridrichu Augustovi: Beatrix BASTL, *Lebensstationen: Töchter, Mütter, Ehefrauen, Witwen, Quellen und Kontexte im europäischen Ländervergleich, Aspekte adeligen weiblichen Daseins*, in: Bea Lundt–Michael Salewski–Heiner Timmermann, *Frauen in Europa: Mythos und Realität*, Münster 1981, s. 49–74, zde s. 57–61. O výběru této manželky pojednává část kapitoly o Harrachovi.

²⁰² Gottlieb SCHUMANN, *Jährliches genealogisches Handbuch*, Gleditsch 1732, s. 495.

²⁰³ J. HRBEK, *Harrach, Alois*, s. 247. O založení špitálu více: Lucie RYCHNOVÁ, *Alois Tomáš Raimund z Harrachu a založení špitálu v Horní Branné v první čtvrtině 18. století*, Východočeský sborník historický 39, 2021, s. 67–91.

se oženili z citových důvodů,²⁰⁴ tak výběr vhodné manželky většinou spočíval na racionálních základech. Velkou roli hrály majetek, tituly, rodinné zázemí, příbuzenské vztahy, náboženské vyznání, schopnost partnerky zajistit potomstvo či věk. Zkrátka šlechtický sňatek plnil čtyři hlavní funkce: reprodukční, majetkovou, symbolickou a socializační.²⁰⁵ Téma šlechtických sňatků a sňatkových strategií se dočkalo bohaté pozornosti jak českých tak i zahraničních historiků.²⁰⁶

V dobách raného novověku představoval sňatek definitivní přechod z dětství do dospělosti a byl jistým znakem osamostatnění a podnětem k budování vlastní domácnosti.²⁰⁷ Samotná svatba byla stěžejním přechodovým rituálem a následný život v manželství byl chápán jako ideální způsob života.²⁰⁸ Sňatek měl kromě posílení společenského postavení také zaručit pokračování šlechtického rodu, neboť jiný způsob reprodukce (mimo manželské lože) v té době nepřipadal kvůli legislativnímu znevýhodnění případných potomků vůbec v úvahu.²⁰⁹

O výběru vhodné manželky nerozhodovali aktéři sami, ale dbali na rady svých rodičů (pokud žili), poručníků, příbuzných či vlivných přátel.²¹⁰ Poradní hlas příbuzných a přátel měl velkou váhu, a i když sami sňatek nepodněcovali, posloužili minimálně radou.²¹¹ Šlechtičtí otcové často sepisovali pro své syny a bližší příbuzenstvo různá naučení, ve

---

²⁰⁴ Například city sehrály roli při sňatku Maxmiliána III. z Ditrichštejna s Marií Justinou ze Schwarzenberku v roce 1668. R. SMÍŠEK, *Šlechtic*, s. 169. Sympatiemi a city se řídil i sirotek Zdeněk Brtnický z Valdštejna, který měl při vybírání manželky větší volnost. Při seznámení se svou budoucí manželkou Magdalenou z Thurnu si do svého deníku poznamenal, že byl „zasažen šípy Cupidovými, pobídnut ostruhami Venušinými.“ Viz: P. MAŤA, *Rituál zasnub v deníku renesančního kavalíra*, Dějiny a současnost: kulturně historická revue, 18 (6), 1996, s. 11–15, zde s. 14.

²⁰⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 605–606.

²⁰⁶ Tématem sňatku, manželství a rodiny se ve svých pracích zabývalo několik českých i zahraničních autorů. Toto téma se objevilo v několika souhrných pracích, či několika článcích. Např.: P. MAŤA, *Svět*; J. HRBEK *Barokní Valdštejnové*, s. 289–314; V. BŮŽEK–J. HRDLÍČKA–P. KRÁL–Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, A. VALENTA; *Lesk a bída*, s. 92–100; R. SMÍŠEK, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století: Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, FHB 24(1), 2009, s. 167–198; Ze zahraničních autorů lze zmínit: B. BASTL *Eheliche Sexualität in der Frühen Neuzeit zwischen Lust und Last. Die Instruktion des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein*, Archiv für Kulturgeschichte 78(2), 1996, s. 277–301; Evelin OBERHAMMER, *Gesegnet sei dies Band. Eheprojekte, Heiratspakten und Hochzeit im fürstlichen Haus*, in: Táž (ed.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Frühen Neuzeit*, Wien–München 1990, s. 182–203. Obecně mimo ty elitní kruhy: Richard van DÜLMEN, *Heirat und Eheleben in der Frühen Neuzeit*, Archiv für Kulturgeschichte 72 1990, s. 155–171; Týž, *Armut, Liebe, Ehre, Studien zur historischen Kulturforschung*, Frankfurt am Main 1988, s. 67–106.

²⁰⁷ R. SMÍŠEK, *Šlechtic* s. 168.

²⁰⁸ Božena KOPIČKOVÁ–Milena LENDEROVÁ–Eduard MAUR, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 96–99.

²⁰⁹ R. SMÍŠEK, *Šlechtic*, s. 167–168.

²¹⁰ TÝŽ, *Císařský dvůr*, s. 182–183.

²¹¹ P. MAŤA, *Svět*, s. 624.

kterých mimo jiné uváděli i různé rady, jak má vypadat a co vše má mít ideální manželka.²¹² Urození otcové se vyjadřovali i k ideálnímu věku, kdy by se jejich děti měly oženit/vdat. Karel Eusebius z Lichtenštejna považoval jako nejvhodnější věk pro sňatek u syna 27 let a dcery mezi 16 a 23 roky.²¹³ Aristokratická společnost dbala i na charakterové a tělesné vlastnosti nevěsty. V raném novověku byly za hlavní ctnosti, jimž se měla vyznačovat každá ideální nevěsta, považovány počestnost, cudnost, hned v závěsu byla zbožnost a citlivost. Později byla zohledňována i postava, intelekt či tělesná krása.²¹⁴

Dalším z důležitých, ale nikoli rozhodujících faktorů byla finanční zajištěnost případné nevěsty. Velice žádané byly dámy, které mohly do rodiny přinést pozemkový majetek či velké věno.²¹⁵ Proto byly upřeny zraky na šlechtičny z bohatých rodů, vdovy²¹⁶ či aristokratické dcery bez mužských sourozenců.²¹⁷

Dalším z faktorů, které byly zohledňovány, bylo titulární postavení a vážnost rodu, ze kterého nevěsta pocházela. Titulární restruktura české šlechty po roce 1620 byla podnětem pro využívání sňatkové politiky jako prostředku, který mohl rodině zajistit lepší společenské postavení. Nová knížata se snažila co nejvíce se začlenit mezi ta stará říšská knížata, která se nehrnula do sňatků s neknížecími rody. Podobně jako nová knížata se snažila získat vážené příbuzenstvo, tak i někteří ambiciózní jedinci z řad nově vznikající hraběcí vrstvy, byli dost vybíraví a chtěli se vymezit vůči ostatním hrabatům.²¹⁸ Ideálním tedy bylo vybrat takovou manželku, která by se mohla pyšnit stejným, nebo v ideálním případě i vyšším titulem než ženich. K manifestaci svých ambicí využil své syny Adama Pavla a Jáchyma Oldřicha i Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Prvně jmenovaného

---

²¹² Naučení Ludvíka z Pernštejna z počátku 16. století, Naučení Karla Eusebia z Lichtenštejna pro syna z konce 17. století.

²¹³ Podobný názor měl také kníže Ferdinand ze Schwarzenberka. Myslet na provdání dcery se mělo začít v jejích 15 či 16 letech a na oženění syna mezi 22 a 25 rokem. Viz: R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 180.

²¹⁴ TÝŽ, *Šlechtic*, s. 175.

²¹⁵ Věno označovalo majetek, který do manželství přinesla nevěsta, a následně přešlo do správy manžela. O postavení ženy v majetkovém českém právu a vývoji věna více: Anděla KOZÁKOVÁ, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926 či Jiří KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

²¹⁶ Svatbou s bohatou vdovou si dotýčný ženich mohl přilepšit jak majetkově, tak sociálně i politicky. Známým je případ Albrechta z Valdštejna, člena starobylého, ale chudého panského rodu, který sňatkem s vdovou po Arklebovi z Víckova, Lukrécie Nekšovou z Landeka, přišel k velkému bohatství. O tomto sňatku více: Vlasta FIALOVÁ, *Lukrécie Nekšovna z Landeku, první manželka Albrechta z Valdštejna*, ČČH 40 (1), 1934, s. 125–136.

²¹⁷ Takovýmto způsobem přišel ke slušnému majetku i Vilém Slavata z Chlumu a Košumberku, který se oženil v roce 1602 se sestrou posledního mužského zástupce pánů z Hradce, který v té době byl již velmi nemocný. Po jeho smrti v roce 1604 se pak Slavata stal spolumajitelem rozsáhlého a bohatého panství a získal také titul „vladaře hradeckého domu“. V. BŮŽEK–J. HRDLIČKA–P. KRÁL–Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 315.

²¹⁸ Například Jaroslav Bořita z Martinic oženil svého nejstaršího syna Jiřího Adama s Giovannou Gonzaga di Castilioigne. Pro Martinice měl sňatek velký symbolický význam i z toho důvodu, že z rodu Gonzagů pocházela i druhá manželka císaře Ferdinanda II. Eleonora. In: P. MAŤA, *Svět*, s. 614–615.

oženil s dcerou knížete Jana Oldřicha z Eggenberku, který měl k císaři velmi blízko. Mladšímu synovi domluvil sňatek s dcerou císařského tajného rady Helfřida z Meggau, Františkou.²¹⁹

Co se týče náboženského vyznání, tak tato otázka ještě v 16. století v českých zemích při plánování sňatků nehrála důležitou roli. Větší důraz byl kladen na majetek, a proto bylo možné najít několik konfesijně odlišných manželství.²²⁰ Situace se začala měnit na přelomu 16. a 17. století. S tehdy postupující konfesionalizací rostla averze vůči nábožensky smíšeným manželstvím. Důležitou roli sehrálo zvyšující se zastoupení šlechticů z českých zemí u císařského dvora. Strach, že by mohli upadnout díky sňatku s ženou nekatolického vyznání u císaře v nemilost a přijít tak i o své sociální a ekonomické postavení, nutil šlechtice vše důkladně přehodnotit,²²¹ a to i přes potencionální potíže, které mohly nastat.²²²

Po někdy zdlouhavém a náročném výběru nevěsty přišlo na řadu ritualizované chování a postupovalo se podle osvědčených tradičních postupů. Za hlavní etapy celého svatebního rituálu byly považovány námluvy, výprosny, sepsání svatební smlouvy, manželský slib, církevní svatba, svatební veselí a přínos nevěsty.²²³ Po vyhlédnutí nevěsty musel šlechtic zjistit, jak na jeho návrh bude reagovat jak jeho rodina, tak i příbuzenstvo nevěsty (pokud již nebyla vdovou, tak velký vliv měli rodiče, poručníci, sourozenci apod.). Šlechtic mohl jednat osobně, ale také k těmto výprosům mohl použít prostředníka.²²⁴ Po

---

²¹⁹ Slavata těmito sňatky svých synů chtěl upevnit pozici rodu na císařském dvoře. Manželství Pavla Adama ale nebylo šťastné a po několika letech, když ho manželka nařkla z impotence, bylo anulováno: P. KRÁL, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, OH 16 (2), 2015, s. 185–206, zde s. 186.

²²⁰ P. VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, OH 8, 2000, s. 191–206, zde s. 200.

²²¹ Svůj sňatek přehodnotil i Gundakar z Lichtenštejna, který se chtěl oženit s luteránkou, dcerou saského vévody Marií Annou. Poté, co ale zjistil, že podobně smíšený sňatek knížete s Eggenberku s nekatoličkou vyvolal u císaře nelibost, svůj záměr přehodnotil. E. OBBERHAMMER, *Gesegnet sei dies Band*, s. 184.

²²² Václav Eusebius z Lobkovic se oženil s bohatou luteránkou, falckraběnkou Augustou Žofíí Falcko-Sulzbašskou a po většinu svého manželství žili odděleně. Václav Eusebius pobýval trvale ve Vídni a manželka s dětmi na lobkovickém statku Neustadt an der Waldnaab. Viz: P. MAŤA, *Svět*, s. 613–614.

²²³ Občas se stávalo, že se jedinci odchýlili od těchto zajetých tradic. Takové případy však bývaly odsouzeny většinou šlechtické společnosti. Martin HOLÝ, *Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500 až 1650*, *Historická demografie (HD) 27*, 2003, s. 5–35, zde s. 32. O rituálech pojednává i celá kapitola s názvem *Námluvy, zásnuby a sňatek* in: V. BŮŽEK–J. HRDLIČKA–P. KRÁL–Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 316–330.

²²⁴ Na počátku 17. století takto svým známým několikrát posloužil Adam mladší z Valdštejna. Tamtéž, s. 318. Někteří šlechtici se s žádostí o přimluvu obraceli na nejvyšší zemské či dvorské úředníky, či dokonce na samotného panovníka. Viz: M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 20.

dosažení konsenzu mělo dojít k souhlasu nevěsty a ženicha²²⁵ a následně k sepsání svatební smlouvy.

Ve svatební smlouvě, která měla chránit a finančně zajistit šlechtičnu v případě jejího ovdovění, byla stanovena i výše věna a to mohlo mít několik podob. Nejčastěji se jednalo o peníze. Mohlo se jednat i o domácí vybavení, zvířata, často i o pozemky, statky a u bohatších rodů bylo možné objevit i některá panství. Součástí smlouvy bylo také tzv. obvěnění,²²⁶ které mělo být dle tehdejších zákonů nejméně 2,5 násobkem věna.²²⁷ Věno se mělo dle právních tradic splatit „do roka a do dne.“ Realita byla ale jiná. Věno bylo spláceno postupně a někdy k jeho splacení ani nedošlo. U hraběcích rodin bylo běžné, že věno dosahovalo výše několika tisíců zlatých, u knížecích rodů se pak částka mohla pohybovat v řádu desetitisíců.²²⁸ Kromě věna získávala šlechtična od svých rodičů, bratrů či jiných příbuzných tzv. výbavu. Jednalo se většinou o prádlo a šperky.²²⁹ Svatební smlouvu ve většině případů uzavírali rodiče. Zkušený a vysoce postavený otec dokázal zajistit, aby si druhá strana neprosadila do smlouvy přehnané podmínky, hlavně ty, jež se týkaly věna či obvěnění.²³⁰

Po sepsání smlouvy následoval samotný obřad, kterému předcházely troje ohlášky, jež vyžadovalo církevní právo. Kněz tehdy veřejně vyhlásil, že se snoubenci rozhodli vzít a během této doby se věc stávala veřejnou záležitostí a každý měl možnost uvést překážky, které by mohly sňatku zabránit. Poté následoval samotný obřad, při němž si manželé tradičně vyměnili prsteny a mohlo začít, někdy i několikadenní, svatební veselí.²³¹ Následně mohli být novomanželé zváni příbuznými a přáteli na nejrůznější bankety, při nichž byl jeden z novomanželů (ženich/nevěsta) postupně začleňován do rozmanitých společenských sítí svého partnera/ky.²³² Sérii radovánek spojenou se svatbou zakončoval

---

²²⁵ Již v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627 byl obsažen zákaz vynucování sňatků. Praxe byla ale jiná. Ještě ke konci 17. století by se dalo najít hned několik případů nucených sňatků, In: P. MAŤA, *Svět* s. 622.

²²⁶ Jednalo se o dvou a půl násobek věna, pokud nevěsta byla pannou. U vdov se pak měla být částka „jen“ dvojnásobně vyšší. Tuto sumu poskytoval manželce manžel a měla jí zajistit důstojný život v případě jeho smrti. Tématem obvěnění v českém právu se zabývali například: A. KOZÁKOVÁ, *Postavení*, s. 24–28, obvěnění v případě zrušení sňatku: 37–39, s. 52; J. KAPRAS, *Manželské právo*, s. 29., s. 54–62, s. 66–72.

²²⁷ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 22–24.

²²⁸ Tamtéž, s. 9–10.

²²⁹ A. KOZÁKOVÁ, *Právní postavení*, s. 22.

²³⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 306.

²³¹ Svatební veselí bývalo doprovázeno různými doprovodnými akcemi a také velikou svatební hostinou, která měla vynikat množstvím jídelníčku na šlechtických svatebních a slavnostních hostinách. K tomu více: J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost: strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000, s. 246–267.

²³² J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 310.

slavnostní přínos nevěsty. Jednalo se o slavnostní uvedení novomanželky do domu manžela. Šlo o společenskou událost, kterou si nenechali ujít příbuzní a přátelé.²³³

K pochopení sňatkových strategií jednotlivých osob a celých šlechtických rodů lze využít širokou škálu pramenů, jako je rodinná korespondence mezi jednotlivými členy rodiny, příbuznými či přáteli, účty, deníky, alianční smlouvy, testamenty, různá naučení, které psali šlechtičtí otcové pro své syny, soupisy výbav nevěst, dobové tisky a další.²³⁴

Následující řádky se pokusí odhalit vývoj sňatkové strategie Ferdinanda Bonaventury z Harrachu a jeho syna Aloise Tomáše Raimunda při hledání ideální nevěsty, a to díky analýze jejich vzájemné korespondence z let 1694 a 1695.²³⁵

Nejvíce se mladý vyslanec o výběru manželky radil se svým otcem. Informace o potencionálních nevěstách získával také od své matky. Rady ohledně výběru manželky mu poskytoval i jeho strýc z matčiny strany, pasovský biskup a pozdější kardinál, hrabě Jan Filip z Lambergu. Do výběru manželky, ale i následného dojednávání sňatku byli zapojeni další Harrachovi příbuzní a přátelé: hrabě Karel Arnošt z Valdštejna,²³⁶ nejvyšší purkrabí Království českého hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka či jistý pan Magnin.²³⁷

Ze vzájemné korespondence otce se synem je možné vysledovat, že Ferdinand Bonaventura z Harrachu měl určitou představu o své budoucí snaze. Jednou z podmínek bylo, aby synova nastávající byla katolického vyznání.²³⁸ Ferdinand Bonaventura z Harrachu, jenž od roku 1677 zastával na císařském dvoře funkci nejvyššího štolmistra, chtěl pro syna dceru některého z dvorských hodnostářů, která by mohla do rodiny přinést nejen vliv a postavení svého otce, ale i vysoké věno a případně i pozemkový majetek. Vzhledem k tomu, že dle tehdejších tradic mohly ženy dědit pozemkový majetek v případě, kdy nežil oprávněný mužský dědic, zajímaly ho vlivné rodiny, které neměly buď žádné syny, nebo ještě neženaté mladíky, kteří se vlastní svatby nemuseli dožít.²³⁹ Dále spíše

---

²³³ M. HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 31–32.

²³⁴ Tamtéž, s. 7.

²³⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241.

²³⁶ Karel Arnošt z Valdštejna (1661–1713) svoji dvorskou kariéru začal jako komorník Leopolda I. Od konce 80. let byl hojně využíván jako (vel)vyslanec např.: ve Španělsku (2x), Savojsku, Polsku, Portugalsku, Francii atd. Vrcholem jeho kariéry byl úřad nejvyššího hofmistra císaře Josefa I., který vykonával v letech 1709–1711. In: C. von WURZBACH, *Waldstein, Karl Ernst*, in: C. von Wurzbach (red.), *BLKÖ LII.*, Wien 1885, s. 226. Osobou Karla Arnošta a jeho (nejen) diplomatickou kariérou se zabývá na několikastránkách J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 20. října 1694.

²³⁹ Pro hledání vhodné manželky pro svého syna využil i tuto strategii Jan Adolf ze Schwarzenberku. Blíže in: R. SMÍŠEK, *Šlechtic*, s. 177–178.

preferoval aristokratky, které pocházely z dědičných zemí, před dámami z ciziny.²⁴⁰ Ve šlechtické korespondenci bývalo zvykem, že se otcové vyjadřovali i o ideálním věku nevěsty. Ten Ferdinand Bonaventura nezmínil, ale z dopisů a jeho návrhů se lze spíše domnívat, že pro syna hledal mladší slečnu.

Těmto požadavkům odpovídaly dvě aristokratky, které hrabě synovi doporučil. Tou první byla dcera knížete Ferdinanda Viléma ze Schwarzenberku. Druhou adeptkou pak byla nejstarší dcera hraběte Jindřicha Františka z Mansfeldu a knížete z Fondi.²⁴¹

V prvním případě se jednalo o Marii Františku ze Schwarzenberku (1677–1731), jež se narodila jako třetí dítě knížete Ferdinanda Viléma ze Schwarzenberku a jeho manželky Marie Anny ze Sulzu.²⁴² Během svého dospívání pobývala u sestry svého otce, krumlovské vévodkyně Marie Arnoštky z Eggenbergu, která byla velmi vzdělanou a sečtělou dámou. Na mladou šlechtičnu měla při její výchově velký vliv a mezi oběma dámami se vytvořilo silné pouto. Samotný otec šlechtičny měl ale jasnou představu, co vše by měl ideální manžel pro jeho dceru splňovat. Jedním z hlavních bodů bylo katolické vyznání. Dále velkou roli hrálo pozemkové vlastnictví potencionálního ženicha, přičemž si nejvíce cenil pozemků ležících v Říši. Důležitý byl také věk ženicha, jeho schopnost uživit rodinu a také jeho sociální postavení. Pro svou dceru mohl hledat i mezi říšskými knížaty.²⁴³

O nápadníky nebylo nouze. Schwarzenberkové byli významným říšským rodem, který vlastnil několik pozemků v Říši a v Braniborsku vlastnili svobodné panství Gimborn. Dále se Ferdinandova větev mohla od roku 1670 pyšnit dědičným titulem říšských knížat.²⁴⁴ Samotný Ferdinand Vilém také působil několik let v předních úřadech na císařském dvoře ve Vídni. V roce 1685 byl jmenován nejvyšším maršálkem císařského

---

²⁴⁰ „vous en trouveres assez icy et dans l'empereur, des tres bonnes maisons, mais come vous dites, que vous n'y pensez plus, il n'y a plus rien a dire aussi“ in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 24. listopadu 1694.

²⁴¹ Tamtéž, dopis z 3. listopadu 1694.

²⁴² Schwarzenberkové patřili v raném novověku mezi nejbohatší šlechtice ve Svaté říši římské. První písemná zmínka o rodu pochází z roku 1127. V 15. století obdrželi panství Schwarzenberk a rod se rozdělil na tři větve, z nichž dvě vymřely během 16. a 17. století. Osobou Jana Adolfa I., který zastával během své kariéry na císařském dvoře vlivné úřady (nejvyšší hofmistr arcivévodě Leopolda Viléma, válečný rada, císařský tajný rada a prezident říšské dvorské rady) se rod v roce 1660 usadil také v Čechách. V roce 1670 byl dědičně povýšen do stavu říšských knížat. Jeho synem byl pak Ferdinand Vilém ze Schwarzenberku, otec zmiňované Marie Františky Marie. In: P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 154–157.

²⁴³ Marie NOVÁČKOVÁ, *Marie Františka a Ferdinand ze Schwarzenberku. Průběh výběru vhodného ženicha pro dceru očima urozeného otce*, bakalářská práce jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017, s. 35–36.

²⁴⁴ R. SMÍŠEK, *Šlechtic*, s. 173.

dvora. V roce 1688 obdržel Řád zlatého rouna a od roku 1692 působil ve funkci nejvyššího hofmistra císařovny Eleonory Magdaleny Falcko–Neuburské.²⁴⁵

Jméno schwarzenberské slečny se v harrachovské otcovsko–synovské korespondenci objevilo poprvé v dopise Ferdinanda Bonaventury z 3. listopadu 1694. Nejvyšší císařský štolmistr o ní psal jako o dobré partii, která by mohla dostat od svého knížecího otce velké věno. Také si byl vědom, že Schwarzenberk měl pouze jednoho syna (Adama Františka) a v případě jeho úmrtí by byl majetek rozdělen mezi jeho čtyři dcery. Také počítal s tím, že by něco mohla zdědit po své matce či vévodkyni z Eggenberku. Svému synovi ji ale nutit nechtěl. Sám přiznával, že neoplývala krásou: „*mais si elle n'est pas de votre grace, ie ne desire pas, de vous la donner par autorite, il est vray qu'elle n'est pas fort belle, mais non plus si laide qu'on ne la puisse souffrir pour feme, ayant les autres qualites requises qu'on recherche ordinairement...*“²⁴⁶ Oba Harrachové kalkulovali s tím, že by Marie Františka mohla od otce dostat 100 000 zlatých jako věno.²⁴⁷ Dále si byl Alois Tomáš Raimund vědom dobrého postavení a vlivu, který její otec měl.²⁴⁸ Nakonec se ale raději rozhodl ucházet o slečnu Mansfeldovou, neboť si nedokázal představit soužití s ošklivou ženou. Dopsal k tomu ale, že se bude řídit hlavně radami svého otce.²⁴⁹ Ten mu k tomu napsal, že už k tomu nemá víc co říci.²⁵⁰

Marie Anna z Mansfeldu (1680–1724) se narodila jako nejstarší dcera hraběte Jindřicha Františka z Mansfeldu²⁵¹ a jeho první manželky Marie Luisy z Aspremont–Nanteville (1652–1692). Hrabě vlastnil panství Dobříš v Čechách a panství Neuhaus und Arnstein v dnešním Rakousku. Od roku 1690 byl také vlastníkem knížectví Fondi

---

²⁴⁵ C. von WURZBACH, *Schwarzenberg, Ferdinand Wilhelm Euseb Fürst*, in: C. von Wurzbach (red.), BLKÖ XXXIII., Wien 1877, s. 19.

²⁴⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kat.73, dopis z 24. listopadu 1694.

²⁴⁷ Ferdinand Bonaventura tuto informaci později rozporoval. Zjistil totiž, že věno ve výši 100 000 zlatých pro dceru od něj požadovali poručníci jediného dědice nassavsko–hadamarského knížectví Františka Alexandra, ale byli odmítnuti. Uznal, že by jeho syn o víc nebo o stejnou částku žádat nemohl. In: Tamtéž, dopis 11. prosince 1694.

²⁴⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 12. listopadu 1694.

²⁴⁹ Tamtéž, dopis ze 4. listopadu 1694.

²⁵⁰ Tamtéž, dopis z 11. prosince 1694.

²⁵¹ Hrabě Jindřich František z Mansfeldu začínal svou kariéru v císařských službách jako voják, když se v roce 1675 stal plukovníkem. V roce 1689 byl povýšen na polního maršála. V císařských službách působil také jako diplomat. Absolvoval tři krátkodobé mise. V roce 1677 byl vyslán do Kasselu, o pět let později do Berlína a v roce 1689 do Londýna. Mansfeld byl vyslán i na dvě větší mise, a to do Francie a Španělska. V Paříži působil v letech 1680–1682 a v Madridu 1683–1690. V roce 1709 pak byl povýšen do stavu říšských knížat. In: Jochen VÖTSCH, *Heinrich Franz I. von Mansfeld-Bornstedt*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://www.isgv.de/saebi/> [cit. 21. 1. 2025]. O jeho diplomatické misi v Paříži také: Anna ADAMČIKOVÁ, *Between Paris and Vienna, The Diplomatic Mission of Heinrich Franz von Mansfeld, 1680–1683*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2023.

v Neapolsku, které dostal společně s titulem španělského granda (nejvyšší španělský titul) a Řádem zlatého rouna jako odměnu za doprovod nastávající manželky španělského krále Karla II., Marie Anny Falcko–Neuburské, do Španělska.²⁵² Oba Harrachové v dopisech počítali s tím, že by po svém otci, pokud by zemřel bez mužského potomka, což se jevilo v té době jako velmi pravděpodobné, mohla jeho nejstarší dcera zdědit právě knížectví Fondi v Neapolsku.²⁵³

Mansfeld byl také vlivným císařským dvořanem. Od roku 1694 zastával jeden ze čtyř nejvyšších dvorských úřadů, a to úřad nejvyššího dvorského maršálka. Mansfeld také patřil k blízkým spolupracovníkům Ferdinanda Bonaventury z Harrachu, se kterým společně patřil do skupiny šlechticů, která na přelomu 17. a 18. století měla velký vliv na stárnoucího císaře Leopolda I. a na politické směřování rakouské habsburské monarchie.²⁵⁴ Zkrátka Marie Anna z Mansfeldu se jevila jako vhodná partie a spojení Harrachů s Mansfeldy by pro oba rody znamenalo upevnění postavení u dvora.

Slečnu Mansfeldovou nabídl Ferdinand Bonaventura synovi ve stejnou dobu jako Schwarzenberkovou a mladý Harrach o ni projevil zájem. Později se ukázalo, že i ona byla žádanou nevěstou. Harrachova matka Johana Terezie, rozená z Lambergu, zjistila, že její otec ji slíbil svému synovci Karlu Františkovi z Mansfeldu.²⁵⁵ Dále o ni měl zájem Filip Erasmus z Lichtenštejna a na Moravě usazený a působící hrabě Antonín František Collalto ji žádal pro svého syna Leopolda Rombalda, ale byl odmítnut.²⁵⁶ Alois Tomáš Raimund se po získání těchto informací chtěl slečny Mansfeldové vzdát. Otcí psal, že do té dámy není zamilován, neboť ji nikdy neviděl, a důvodem, proč o ni projevil zájem, bylo otcovo doporučení, že je pro něj velmi vhodná.²⁵⁷ Po výměně dopisů však otce nakonec poprosil, aby ji požádal o sňatek.²⁵⁸ Ferdinand Bonaventura tímto úkolem pověřil svého synovce

---

²⁵² Ludwig Ferdinand NIEMANN, *Geschichte der Grafen von Mansfeld*, Aschersleben 1834, s. 251–252.

²⁵³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 12. listopadu 1694.

²⁵⁴ V této „straně“ společně s výše jmenovanými šlechtici dále působili Karel Ferdinand z Valdštejna jako nejvyšší komorník, dvorský kancléř Julius Friedrich Buccellini z Reichenberku, Wolfgang z Oettingenu jako prezident říšské dvorské rady a další. Proti těmto mužům vystupovala skupina šlechticů, kteří měli blízko k císařovu nástupci, římskému králi Josefovi I., a měli i jiné názory na politiku říše. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 383–384.

²⁵⁵ Tuto zprávu se vyslanec dozvěděl z dopisu od své matky. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 24, dopisy z 19. a 28. listopadu 1694.

²⁵⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 24. listopadu 1694.

²⁵⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 10. prosince 1694.

²⁵⁸ Otec synovi napsal, že hrabě sice přislíbil svou dceru synovci, ale názor může ještě změnit, pokud najde někoho vhodnějšího. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis 4. prosince 1694. Vyslanec po obdržení tohoto dopisu názorově otočil. Psal, že si je jist, že se mu bude líbit, věří, že je vzdělaná, a proto by se s ní mohl oženit. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 13. prosince 1694.

Karla Arnošta z Valdštejna,²⁵⁹ který byl u Mansfeldů velmi dobře zapsán, ale tušil, že mu budou chtít místo ní opět nabídnout jistou bohatou dámu z Itálie.²⁶⁰

Alois Tomáš Raimund z Harrachu si byl vědom toho, že je na něm, aby zajistil pokračování rodu. To byl i důvod, proč se chtěl co nejdříve znovu oženit.²⁶¹ Sám vyslanec se snažil o své budoucí ženě získat vhodné informace.²⁶² Od jistého pana Magnina z Vídně obdržel zprávu, že slečna Mansfeldová nemá nejlepší pleť, je velmi bledá a hrozí, že by s ní neměl mužského dědice. Tato zpráva, jak se ukázalo, bylo pro císařského vyslance vhodná k zamyšlení.²⁶³

O slečně Mansfeldové jako o potencionální partnerce jsou zmínky v otcovsko–synovské korespondenci od listopadu 1694 do června 1695. Oba Harrachové věděli, že nejvyšší císařský maršálek oficiálně prohlásil, že nejstarší dceru provdá za svého synovce, a proto se již v prosinci 1694 ve vzájemné korespondenci objevila další nápadnice, a to nejmenovaná dáma z Itálie.²⁶⁴ Z korespondence se ale zdá, že samotná slečna Mansfeldová byla sňatku s Harrachem nakloněna. V únoru 1695 psal Ferdinand Bonaventura synovi zprávu, že bude mít možnost vidět naživo Marii Annu z Mansfeldu na jedné z dvorských zábav, kde bude tančit společně se sestrou ve španělských šatech. Dále dodal: „*Car ie ne conois ny l'une ny l'autre j entens pourtant que celleuy se souvient fort souvent de vous, et*

---

²⁵⁹ Ferdinand Bonaventura z Harrachu podporoval synovce v jeho kariéře a udržoval s ním pravidelný kontakt. Například v roce 1700, při Valdštejnově cestě do Portugalska na diplomatickou misi, konzultoval Harrach, tehdy působící jako velvyslanec v Madridu, s příbuzným ceremoniální záležitosti a problematický vývoj kolem španělského dědictví. Samotný Alois Tomáš Raimund se svým bratrancem měl velmi osobní vztah. Karel Arnošt působil před příjezdem Harracha do Drážďan v Sasku jako mimořádný vyslanec a mohl poskytnout bratranci cenné rady. Sám se později stal vyslancem v Braniborsku a ve společných dopisech pravidelně srovnávali kurfiřtské dvory. Později díky Harrachovým přímluvám během jeho diplomatické misi ve Španělsku obdržel i Řád zlatého rouna. Viz: J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 323–325.

²⁶⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis 11. prosince 1694.

²⁶¹ Obecně ve šlechtické korespondenci je vidět, že se šlechta snažila zachovávat šlechtický rod s touhou, která hraničila až s posedlostí. Touha zajistit rod je vidět i v korespondenci Aloise Thomase z Harrachu s jeho sestrou Rosou. Viz: B. BASTL, *Macht der Emotionen? Refugium der Intimität?. Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*, OH 7, 1999, s. 495–534, zde s. 532.

²⁶² Šlechtici se snažili získat zprávy, které by je utvrdily v tom, že jejich budoucí manželka bude schopna porodit co nejvíce potomků. Jedním z hlavních ukazatelů plodnosti byla tělesná konstituce slečny, ale i počet jejich sourozenců. Důležitou roli hrál i zdravotní stav. Například Lichtenštejnové zjišťovali nejen u jednotlivých kandidátek na sňatek a jejich příbuzných jejich zdravotní stav, popřípadě zda netrpí nějakou dědičnou chorobou. E. OBERHAMMER, *Gesegnet sei dies Band*, s. 191–192.

²⁶³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 17. prosince 1695.

²⁶⁴ Tehdy Alois Tomáš Raimund psal otci, že pokud by to nevyšlo s Mansfeldovou, hodlá učinit další návrh na sňatek s jednou dámou z Itálie, která je z velmi dobrého rodu a musí být také bohatá. Tamtéž, dopis ze 17. prosince 1694. Ferdinand Bonaventura z Harrachu pak v dubnu 1695 zmiňoval Italku z domu Visconti, která mohla přinést věno 40 000 zlatých. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 25. dubna 1695.

*qu'elle demeure encore dans son panchant en votre faveur.*²⁶⁵ Ale jednání s otcem šlechtičny se nikam neposouvalo.²⁶⁶ Mladý Harrach ovšem také často měnil názory. V únoru 1695 napsal otcí o jisté vdově ze Štýrska, o kterou by se chtěl ucházet v případě, že by nedošlo k dohodě s hrabětem Mansfeldem.²⁶⁷ V dubnu ale opět otočil a psal, že je rád za stávající přízeň, kterou má u slečny Mansfeldové, a bude na ni čekat klidně několik týdnů, či dokonce let, jen když bude mít šanci ji získat.²⁶⁸ Koncem dubna 1695 ale mladý Harrach ztratil naději (a asi i trpělivost) v získání slečny Mansfeldové a doporučoval otcí, aby na jednání ohledně sňatku netlačil, protože byl přesvědčen, že hrabě Mansfeld své původní prohlášení nezmění.²⁶⁹

Jak je vidno, Alois Tomáš Raimund se nespolehal pouze na doporučení od svého otce, ale sám se také poohlížel po budoucí choti. Jednou z prvních adeptek na sňatek byla pro mladého Harracha švédská hraběnka Marie Aurora z Königsmarcku, která se do Drážďan přijela přimlouvát u kurfiřta za svého nezvěstného bratra Philippa Christopa a o několik měsíců později se stala jeho milenkou.²⁷⁰ Císařský vyslanec tak nebyl jediným, koho svou osobností a krásou v Sasku okouzila. Velmi se o ni po jejím příjezdu do Drážďan v září 1694 zajímali i dánský vyslanec Anthon Wulff z Haxthausenu²⁷¹ a nejvyšší kurfiřtský komorník, Christian August z Haxthausenu.²⁷² Marie Aurora byla považována za krásnou a inteligentní šlechtičnu, která údajně ovládala pět jazyků, a tak není divu, že všude, kam přijela, byl o ni zájem.²⁷³ Dále jí dělalo atraktivní i rodinné jmění. Po smrti

---

²⁶⁵ Tamtéž, dopis z 12. února 1695. O její přízni informoval syna i během března, ale byl si vědom i stávajících potíží (rozhodnutí jejího otce). „*la damoiselle que vous scavez demeure tousfour constant, mais on ne trouve pas moyen de vainere les difficultes.*“ Viz: Tamtéž, dopis z 9. března 1695.

²⁶⁶ Tamtéž, dopis z 25. dubna 1695.

²⁶⁷ „*J'ay l'honneur de connoitre la belle veufue de Stirie, si elle est de bonne maison, elleateut les qualites requises pour une fame, et si je ne peut avoir madmaselle Mansfelt, je m'estimerai fort heureux si je pourous obtenir la veufue.*“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 25. února 1695.

²⁶⁸ Tamtéž, dopis z 1. dubna 1695.

²⁶⁹ Tamtéž, dopis z 30. dubna 1695.

²⁷⁰ Hrabě Köigsmarck sloužil ve službách hannoverského vévody, ale také mu chodil za manželkou. Když zjistil, že upadá na dvoře v nemilost přešel do služeb saského kurfiřta. Z Hannoveru se ale už nevrátil, a proto jeho sestra prosila o pomoc Fridricha Augusta I. O hraběnce Königsmarckové a její činnosti na drážďanském dvoře a boji za záchranu bratra, který záhadně zmizel na hannoverském dvoře viz: J. ŠIMONÍČEK, *Alois*, s. 80–84.

²⁷¹ Jako vyslanec dánského krále působil v Sasku v letech 1692–1694. In: L. BITNER– L. GROSS, *Repertorium*, s. 118.

²⁷² ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 19. září 1694.

²⁷³ O hraběncinu ruku projevovali zájem i jiní významní šlechtici. Jedním z nich byl i tehdy 60letý vévoda Anton Ulrich z Brunšviku-Wolfenbüttelu, nebo tehdy 17letý vévoda Fridrich Vilém z Meklenburska-Schwerinu. Nakonec se stala milenkou saského kurfiřta Fridricha Augusta I. a porodila mu syna. In: Heinrich Theodor FLATHE, *Maria Aurora Gräfin von Königsmark*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XVI, Leipzig 1882, s. 526–528, zde s. 527.

strýce Otty Wilhelma a smrti staršího bratra Hanse Karla byl její výše zmíněný bratr jedním z nejbohatších kavalírů té doby (jen v Hannoveru si mohl dovolit vydržovat 29 sluhů, 59 koní a mul) a po jeho prokázané smrti by velká část připadla i jeho sestře.²⁷⁴

Návrh se otcí ale nezamlouval a prosil syna, aby hlavně nic neuspěchal a k ničemu se nezavazoval. Nepochyboval o jejím bohatství, dobrém původu, důvtipu ani o pěkné postavě. To nebylo to hlavní, a proto synovi uvedl tři hlavní důvody, které byly pro sňatek velkou překážkou. Prvním důvod vysvětlil takto: „*ce que ie viens de vous dire de vous conseiller a ne rien précipiter ie veux croire que elle est de tres noble sang, mais cela n'acomode pas nos quartiers de Genealogie icy, ou la noblesse de Suede ne seroit pas receu des chapitres de l'Empire, et vous scaves, que ie ne voudrois pas perdre l'avantage que nous avons d'entrer dans tous les chapitres et ordres de Chevalerie, ce qu'on ne peut pas reacquerir dans cents ans.*“²⁷⁵ Druhým důvodem, proč se Ferdinand Bonaventura držel zpátky, byla horlivá aktivita šlechtičny v záchraně bratra a její ostré vystupování proti hannoverskému vévodovi, který pravděpodobně jejího bratra stále věznil, nebo ho nechal zabít. Císařský nejvyšší štolmistr také věděl, že tento čin nelze prokázat, a pouštět se kvůli tomu do sporu se mu nechtělo.²⁷⁶ Posledním problémem bylo luteránské vyznání hraběnky Königsmarckové. Argumentoval tím, že ještě v jejich rodině díky Bohu nebyl nikdo jiného než katolického vyznání. Dále mu připomínal, že není dovoleno uzavírat sňatek s cizincem bez souhlasu císaře, jinak riskuje potupu.²⁷⁷ Vyslanec otce ujistil, že by se žádné dáme nikdy nezavázal bez jeho souhlasu a svolení a udělá vše, co otec uzná za vhodné.²⁷⁸ Ale i přes to byl v roce 1694 v Sasku diskreditován, když byl jeden z dopisů, který Harrach napsal slečně Königsmarckové, zneužit a otištěn v saských novinách.²⁷⁹

O další dámě, kterou si sám vyhlédl, psal otcí koncem května 1695. Tehdy pobýval se saským kurfiřtem v Karlových Varech a setkal se tam s vdovou po Michaelu Osvaldovi

---

²⁷⁴ Theodor FONTANE, *Wanderungen durch die Mark Brandenburg*, V., 2020, s. 136.

²⁷⁵ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 20. října 1694.

²⁷⁶ Ferdinand Bonaventura uváděl, že hannoverský vévoda by se k činům nikdy nepřiznal: „*Car il n'avouera jamais ny l'un ny l'autres.*“ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž. V podobném tónu o ní psal i v dopise z 24. listopadu 1694. Tentokrát ke slečně z Königsmarku připojil ještě jméno jisté paní Hamilton. Tamtéž, dopis z 24. listopadu 1694.

²⁷⁸ Diplomát se ale divil, že otcí jeho zájem oznámili prý jeho matka a pasovský biskup, přitom téma sňatku neprobíral ani s jedním z nich: „*Vous me mandez que monsieur l'Evesque de Passau et madame ma mere, vous ont appris ma propositions touchant mademoiselle de Königsmarck. A monsieur l'Evesque je n'ay jamais écrit mots sous ce chapittre, et a madame ma mere, j'en ay parle comme d'une perssonne laquelle est fort riche et un des meilleurs parti d'Allemagne...*“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 28. října 1694.

²⁷⁹ M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 118.

z Thun–Hohensteinu, Marií Annou Cäcilií rozenou z Thannhausenu (1674–1721).²⁸⁰ Tato žena zdědila po svém otci panství Ober–Petau a po smrti své mladší sestry Marie Renaty Eleonory (zemřela v roce 1698) byla poslední členkou rodu. V roce 1688 se provdala za o několik let staršího hraběte Michala Osvalda z Thun–Hohensteinu. Manželství bylo ale bezdětné.²⁸¹ Vyslanec vyzdvihoval její vybrané chování, povahu a laskavost. Dále také dodával, že by měla disponovat majetkem v hodnotě více než 130 000 zlatých a jistě bude z dobrého rodu, když si ji předtím vzal hrabě Thun–Hohenstein. Otcí psal, že požádal nejvyššího purkrabí Království českého, hraběte Adolfa Vratislava ze Šternberka, aby po opětovném příjezdu do Prahy oslovil hraběnku, zda by byla ochotna se za něj provdat. Po otcí chtěl, aby se za něj u Šternberka také přimluvil a aby jeho rozhodnutí schválil.²⁸²

Ferdinand Bonaventura synovi odpověděl, že na něj přesně pasuje španělské přísloví: „*quantos veo, tantas quiero*“ (kolik jich vidím, tolik ji chci).²⁸³ Vyčetl mu, že předtím psal, jak moc mu záleží na slečně Mansfeldové, a nyní jí měl být vděčný za náklonnost, kterou mu projevila. Poté smířlivěji dodal, že pokud jeho aktuální vyvolená pochází z dobrého rodu, tak mu pomůže se z té situace dostat, ale neměl hlavně nic uspěchat.²⁸⁴ Nakonec proti návrhu svého syna nic neměl. Dobře si uměl spočítat výhody, které mohl sňatek kromě majetku přinést. Hraběnka Thannhausenová byla nevlastní matkou Eleonory Barbory z Thun–Hohensteinu, která byla provdaná za vlivného a bohatého knížete Antonína Floriána z Lichtenšteinu, který byl od roku 1693 nejvyšším hofmistrem dvora arcivévody Karla.²⁸⁵

---

²⁸⁰ Jednalo se o starobylý rakouský šlechtický rod, jehož kořeny sahají do 13. století. Prvním historicky doloženým členem byl Gottfried Thannhausen, který v druhé polovině 13. století sloužil pro salzburské arcibiskupství. In: Moriz Maria EDLEN von WEITTENHILLER, *Der Salzburger Adel*, Nürnberg 1883, s. 66. Vzestup rodu v 17. století je spojen se jménem Balthasara IV. z Thannhausenu (praděd Anny Cäcilie), který byl zástupcem štýrských stavů, hejtmanem v Kessau, radou, komořím a vrchním lovcím štýrského arcivévody a pozdějšího císaře Ferdinanda II. Ten v roce 1624 svého služebníka a celý jeho rod povýšil do hraběcího stavu. Viz: Robert Ritter von RAAB, *Die Thannhausen Ein Beitrag zur Kunde von Salzburger Adelsgeschlechtern*, in: Die Gesellschaft, *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde XI*, Salzburg 1871, s. 3–34, zde s. 32

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 27. května 1695.

²⁸³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis ze 4. června 1695.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ É. HASSLER, *Les Harrach*, s. 187.

Obr. 4. Anna Cäcilie Elisabeth z Thannhausenu, Zdroj: <https://www.geni.com/people/Anna-von-Harrach/6000000016789969247>.

Hraběnka nakonec ke sňatku svolila. Proti nebyli ani její prarodiče²⁸⁶ a během srpna 1695 se vše připravovalo na svatbu. Ferdinand Bonaventura to chtěl nějakou dobu tajit,²⁸⁷ ale na císařském dvoře se hraběnka Černínová o svatbě prořekla.²⁸⁸ Otec dále naléhal na syna, aby se svatba konala co nejdříve, a pokud možno tajně, buď v Kladsku, nebo v Čechách, a teprve poté měl syn s novomanželkou přijet do Vídně.²⁸⁹ Tam se snažili rodiče mladého vyslance na přechodnou dobu najít a pronajmout pro novomanžele byt.²⁹⁰

---

²⁸⁶ Hrabě Johann Friedrich von Herberstein (1626–1701) a hraběnka Maria Elisabeth von Wetzhausen (von Wagensperg, 1638–1701).

²⁸⁷ O vdovu po Michalu Osvaldovi z Thun–Hohensteinu měl zájem i hrabě Enckevort (není uvedený jaký). Jeho matka žádala Ferdinanda Bonaventuru, aby pomohl jejímu synovi šlechtičnu získat. Harrach se tak ocitl v nezávidění hodné situaci. Na jednu stranu nechtěl zklamat důvěru hraběnky Enckevortové, ale sám chtěl, aby si hraběnku Thannhausenovou vzal jeho syn. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis 8. června 1695.

²⁸⁸ Před císařem se zmínila, že se ovdovělá hraběnka Thunová bude vdávat za Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu, načež Leopold I. blahopřál Johaně Tereze Lambergové ke sňatku jejího syna. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 10. srpna 1695.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ V dopisech z 13. a 24. srpna píše Ferdinand Bonaventura o snahách jeho manželky najít vhodný dům k pronájmu. V druhém z dopisů pak připouští variantu, že by syn se svou manželkou mohli bydlet u nich, ale syna varoval, že tam není místo pro všechny. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopisy z 13. a 24. srpna 1695. Nakonec vyslancova matka pronajala byt ve Vídni po jednom císařském generálovi a diplomatovi. Viz: Tamtéž, dopis z 27. srpna 1695. O pronájmu se zmiňoval i Alois Tomáš Raimund a děkoval matce za byt, jehož pronájem byl sjednán do svátku svatého Michala. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 19. srpna 1695.

Začátkem srpna odjel mladý Harrach společně s hrabětem Jiřím Adamem z Martinic a jeho manželkou Marií Josefou, rozenou ze Šternberka, do Zásnuk k nejvyššímu purkrabímu, hraběti Adolfovi Vratislavovi ze Šternberka. Za nimi pak přijel doktor Johann Wolfgang Ebelin,²⁹¹ aby se sepsala svatební smlouva. Jak bývalo tehdy zvykem, byla sepsána jen několik dní před svatbou.²⁹² Ve svatební smlouvě byla uvedena jména osob, které ručily v naplnění smlouvy jak ze strany ženicha, tak i nevěsty a někdy v ní bylo zaznamenané i naplánované datum svatby.²⁹³

Bývalo zvykem, že se svatba a následné veselí většinou konalo v domě otce nevěsty či jejích zákonných zástupců, kteří uspořádání veselky považovali za otázku společenské prestiže a cti.²⁹⁴ Anna Cäcilie z Thannhausenu v době své svatby byla již ovdovělá a nikdo z jejích rodičů nežil. Svatba se ale konala u jejích příbuzných, a to u jejích prarodičů z matčiny strany na zámku Grafenort (dnešní Gorzanów) v Kladsku Mladý Harrach, jak se zdá, měl z místa svatby radost.²⁹⁵ Samotná svatba se konala 21. srpna 1695. S jistotou lze říci, že se jí zúčastnili nevěstiny prarodiče. Harrachův otec, ve Vídni vytížený Ferdinand Bonaventura z Harrachu, se svatby společně se svojí manželkou nezúčastnil, ale z dopisů je patrné, že na ni měl dorazit bratr ženicha, hrabě Jan Josef Filip z Harrachu.²⁹⁶ Z ženichových příbuzných na svatbu dorazila i blíže neurčená hraběnka Lambergová.²⁹⁷

Po sňatku novomanželé koncem srpna vyrazili do Prahy, kde navštívili nejvyššího purkrabího Šternberka a za několik dnů odjeli do Vídně.²⁹⁸ Následujícího roku v lednu se Harrach opět vrátil do Drážďan. Tentokrát přijel i se svou chotí. Z dopisů je patrné, že koncem prosince odjížděli z Vídně a na nějakou dobu se zastavili v Praze. Společně se zúčastnili zasnoubení slečny Pötingové s generálem Arcem, který sloužil ve službách

---

²⁹¹ Johann Wolfgang Ebelin (asi 1650–1712) byl německý právník a apelační rada v Praze. V roce 1698 obdržel predikát von Friedberg. Národní muzeum, *Ebelin, Johann Wolfgang, asi 1650–1712*, dostupné online na: <https://stt.opac.nm.cz/#!/records/7fdee4f1-af4b-44df-a5ef-624994c701e2> [cit. 14. 2. 2025].

²⁹² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 8. srpna 1695.

²⁹³ M HOLÝ, *Šlechtické sňatky*, s. 25.

²⁹⁴ V. BŮŽEK–J. HRDLÍČKA–P. KRÁL–Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 324.

²⁹⁵ Se zámek byl spojen příbuzný vyslanec, kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu, v jehož deníku z let 1663–1664 sídlo bylo zmiňováno jako Arnsdorff, Arnßdorff, nebo Arnßdorf. Katrin KELLER–A. CATALANO (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598-1667): Kommentar & Register*, Wien 2010. Jedna ze zmínek o Grafenortu např. s. 352, záznam z 5. června 1663.

²⁹⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopisy z 8. a 13. srpna 1695.

²⁹⁷ Hraběnka Lambergová měla přijet den před svatbou, tedy 20. srpna 1695.

²⁹⁸ Tamtéž, dopis z 28. srpna 1695.

bavorského kurfiřta.²⁹⁹ Do Drážďan dorazili nakonec 11. ledna 1696.³⁰⁰ Koncem ledna se měla Harrachova manželka dostavit na audienci u kurfiřtky, která se ale kvůli její zdravotní indispozici uskutečnila až během února, ovšem proběhla se všemi poctami.³⁰¹

III. 3. Zdraví Aloise Tomáše z Harrachu a jeho rodiny v době vyslanecké mise

Ve šlechtické soukromé korespondenci z období raného novověku lze velmi často najít informace o zdravotním stavu pisatele, ale i členů jeho rodiny jeho známých, přátel, vládnoucích osob a dalších významných hodnostářů. Soukromá korespondence společně s dalšími typy ego–dokumentů, jako jsou například deníky či autobiografie, slouží jako hlavní pramenná základna pro úspěšně se rozvíjející téma historiografie tzv. *Patientengeschichte*, tedy vnímání zdraví, nemoci a léčebných procesů optikou pacienta.³⁰² Zahraněčí historiografie se tímto tématem zabývá již od 80. let minulého století, kdy první velký impuls přinesla stať britského historika Roye Portera.³⁰³ Ze zahraničních autorů se této tematice zpočátku v 90. letech 20. století věnovali hlavně němečtí badatelé. V českém prostředí se zájem o tuto problematiku objevil mnohem později. Z domácích autorů zabývajících se tímto tématem lze pak uvést Vladana Hanulíka, či Danielu Tinkovou.³⁰⁴ Všeobecně lze říci, že většina prací, jež byly na toto téma sepsány, se díky tehdejší postupující medikalizaci společnosti a větší pramenné základně zaměřují spíše na mladší období, tedy 19. a 20. století. I tak lze najít i několik publikací, které se zabývají obdobím raného novověku.³⁰⁵

---

²⁹⁹ V dopise z 6. ledna 1696 Harrach píše otcí, že do Prahy dorazili za šest dní (pravděpodobně z Vídně). Chválil si průjezdnost cest a také svůj anglický kočár. Dodal, že plánují do Drážďan dorazit z Prahy za tři dny. Tamtéž, dopis z 6. ledna 1696.

³⁰⁰ Tamtéž, dopis z 13. ledna 1696.

³⁰¹ Tamtéž, dopisy z 30. ledna a 6. února 1696.

³⁰² Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Nemoc očima barokního aristokrata: Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Ditrichštejna ve 20. letech 18. století*, FHB 30 (1), 2015, s. 171–195, zde s. 172–173.

³⁰³ Roy PORTER, *The Patient's View. Doing Medical History from Below*, Theory and Society 17, 1985, s. 175–198.

³⁰⁴ Vladan HANULÍK, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, in: M. Lenderová–V. Hanulík–Daniela Tinková (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 179–227. D. TINKOVÁ, *Tělo–věda–historie. K otázce formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 15–31; TÁŽ, *Zákeřná mepitis. Zdravotní policie a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2012.

³⁰⁵ Například Barbara DUDEN, *Geschichte unter der Haut. Ein Eisenacher Arzt und seine Patientinnen um 1730*, Stuttgart 1987; Edward SCHORTER, *Doctors and Their Patients. A social History*, New York 1985; Robert JÜTTE, *Krankheit und Gesundheit in der Frühen Neuzeit*, Stuttgart 2013.

V raném novověku nebyvalo zvykem, aby pacient trávil čas nemoci ve specializovaném zařízení. Tehdejší špitály představovaly azyl pro chudé lidi bez domova, akutně nemocné či blázny. Díky tendencím oddělit péči o skutečně nemocné od ostatních lidí, kteří potřebují pomoc, se z nemocnic na konci 18. století stala místa lékařské výuky a výzkumu.³⁰⁶ Urození pacienti ale zůstávali během nemoci u sebe doma, kde se o ně staral jejich personál (komorníci, služky, apod.) a lékaři k nim docházeli na kontroly. V pramenech se také vyskytují informace o speciální placené domácí péči, která mohla probíhat v domácnosti pacienta či pečovatele a byla jistou alternativou hospitalizace ve vyšších třídách.³⁰⁷

Díky harrachovské korespondenci otce se synem lze říci, že během Harrachova působení v Sasku se u něj objevily, ačkoliv mu na začátku mise bylo pouze 25 let, také zdravotní potíže a musel vyhledat pomoc u tamějších odborníků. K prvnímu kontaktu Harracha s tamějším lékařem došlo v listopadu 1694, kdy Harrach uváděl, že chytil infekci do očí a ty mu vzápětí zčervenaly. Od doktora pak dostal blíže nespecifikované léky. Nemoc ale nepodceňoval a chodil jen na důležité schůzky.³⁰⁸ Více informací i jednotlivá vyjádření lékařů, s nimiž byl Harrach v kontaktu, se pak nachází v dopisech z doby, kdy vyslanec trápila kolika a ischias. Obě tyto nemoci sužovaly vyslanec během března roku 1695 a Harrach trpěl velkými bolestmi a nemohl chodit ani sedět. Sám psal, že: „*depuis deux jours je suis quitte de la colique, mais la sciatrique me tourmentte encore extremement, laquelle m'oblige a garder le list, ne pamant ettre de bons, ny assis, et je soustir des douleurs incroyables. Si la colique avec l'alteration que J'eut ancomencement avoit continuer, J'aurois ete en danger de mourir.*“³⁰⁹ Na pomoc si k sobě přivolal, jak sám psal, „*dva nejlepší lékaře ve městě*“ (pravděpodobně na kurfiřtském dvoře působící), jejichž jména ale neuvedl. Drážďanští doktoři se domnívali, že jedna nemoc je příčinou druhé a jednou z příčin byla také melancholie.³¹⁰ Dále Harrachovi vytýkali, že má málo pohybu.³¹¹ O tři dny později mladý Harrach uváděl, že bolest od ischiasu už není taková,

---

³⁰⁶ Jens LA CHMUND–Gunnar STOLBERG, *Patientenwelten. Krankheit und Medizin vom späten 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert im Spiegel von Autobiographien*, Opladen 1995, s. 152.

³⁰⁷ Michael STOLBERG, *Homo patiens. Krankheits- und Körperfahrung in der Frühen Neuzeit*, Köln 2003, s. 77–79.

³⁰⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 13. listopadu 1694.

³⁰⁹ Tamtéž, dopis z 11. března 1695.

³¹⁰ Ve společnosti raného novověku byla melancholie považována za nemoc elit a byl o ní napsán nespočet knih a názory na nemoc a její případné dělení a vyléčení se často lišily. Blaise Pascal tvrdil, že se dá vyléčit zábavou a zaměstnáním mozku. Naproti tomu jeho vrstevník a autor spisu *The Anatomy of Melancholy* Robert Burton ji ale považoval za nevléčitelnou. Viz: V. BŮŽEK–P. MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015, s. 8.

³¹¹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 11. března 1695.

jako byla předtím. Mohl lépe chodit i díky tomu, že se koliky téměř zbavil, ale druhá nemoc ho stále trápila.³¹²

Další možností, kterou pacienti v době raného novověku měli, byly konzultace s lékaři skrze dopisy na dálku. Nemocný poslal lékaři/lékařům tzv. *Patientenbrief*, v němž popsal průběh nemoci a dosavadní použité postupy/léky. Aby příslušný doktor mohl co nejlépe určit diagnózu a následný postup, obsahovaly dopisy i více než jen aktuální stav pacienta. Během 18. století měly někdy i rozsah přesahující 30 stran.³¹³ Harrach možnost konzultace na dálku také využil. Otcí přes svého kurýra společně s obvyklou korespondencí poslal i lékařský posudek s názory drážďanských odborníků, co považují za vhodné k jeho důkladnému vyléčení, a po otcí chtěl, aby jej předal lékařům ve Vídni, a to buď Stockhamerovi³¹⁴ či Garellimu.³¹⁵ Mladý Harrach chtěl zjistit, zda mají stejný názor a zda mohou něco dodat.³¹⁶ Posudek nejprve obdržel Stockhamer a poté Garelli. Na názor císařských lékařů si vyslanec ale musel počkat. Ještě 9. dubna 1695 psal Ferdinand Bonaventura, že Garelli má posudek ještě u sebe.³¹⁷

Po stanovení diagnóz se nabízelo několik možností léčby. Často užívaná a pro pacienta nejméně zatěžující byla úprava stravy a změny životního stylu. Mohlo se jednat o vynechání určitých druhů tekutin a potravin, pohybové aktivity či úpravu spánkového režimu. Další možností bylo podávání léků. V těch nejhorších případech se přistupovalo k operačním zákrokům.³¹⁸ Z dopisů syna s otcem je zřejmé, že Harrachovi byla doporučena dieta a došlo ke změně stravy. Otec to okomentoval, že správná strava napomůže k uzdravení.³¹⁹ Dále bylo Harrachovi doporučeno, že se zbaví ischiasu tehdy, když bude navštěvovat koupele. Jako nejvhodnější uváděli lázně v Ems u Frankfurtu nad Mohanem.³²⁰ Ferdinand Bonaventura tento návrh také okomentoval slovy: „*les bains sont bons contre la sciatrique, mais ils echaffent beaucoup, si vous pouvez guerir sans ce remede, il seroit*

---

³¹² Tamtéž, dopisy z 14. dubna 1695 a 21. dubna 1695.

³¹³ V. HANULÍK, *Dějiny*, s. 185–186.

³¹⁴ Franz Stockhamer, od roku 1701 rytíř (?–1721) byl jedním z osobních lékařů císaře Leopolda I. Od roku 1682 pracoval jako profesor na Vídeňské univerzitě a později působil jako její rektor.

³¹⁵ Jednalo se o italského lékaře z Bologni Giovanniho Battistu Garelliho (1649–1732). V roce 1679 byl povolán císařem Leopoldem I. do Vídně, aby pomáhal v boji proti moru. Následně působil jako jeden z osobních lékařů celkem tří císařů (Leopolda I., Josefa I. a Karla VI.) a dvou císařoven, Eleonory Gonzagové (vdovy po Ferdinandovi III.) a Vilemíny Amálie Brušvicko–Lüneburské (manželky Josefa I.). Viz: Gustav Freiherr von SUTTNER, *Die Garelli: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte des XVII. und XVIII. Jahrhunderts*, Wien 1885, s. 5, 15.

³¹⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 241, dopis z 21. března 1695.

³¹⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 9. dubna 1695.

³¹⁸ L. MARŠÁLKOVÁ, *Zdraví*, s. 175.

³¹⁹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis 21. března 1695.

³²⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 11. března 1695.

mieux.³²¹ Později synovi doporučoval lázně v Badenu, které se nachází nedaleko od Vídně.³²² O tom, zda se Harrach skutečně vydal do lázní, v dopisech informace nejsou, ale vzhledem k tomu, že během května 1695 pobýval společně se saským kurfiřtem v Karlových Varech, tak se ta možnost nabízí. Koncem března 1696 informoval otce o tom, že ho sužuje horečka.³²³ O měsíc později se u Harracha opět objevil ischias. Bylo to tehdy, když mu končila jeho mise v Sasku a on měl společně s kurfiřtem přijet do Vídně. Dne 25. dubna 1696 se ale u vyslance projeví silné bolesti v dolní části zad, které způsobily Harrachu nehybnost. Sám uváděl, že nemůže „...*fast nicht von der stelle schreiten*“.³²⁴

V korespondenci se vyskytují nejen informace o zdravotním stavu vyslance, ale i rodinných členů. Většinou se však jedná pouze o informace, ve kterých se uvádí název nemoci a popřípadě stav stonajícího a někdy i názory lékaře. Zdravotní stav byl v dopisech řešen u obou Harrachových dětí. Marie Filipíny Josefy a Ferdinanda Leopolda. Z konce listopadu a z kraje prosince 1694 obdržel mladý Harrach zprávu, že se jeho dětem nedaří dobře, zvláště syn byl na tom velice špatně. Dle chlapcova děda nebyl nemocný, ale velmi slabý, hubený a báli se o jeho život.³²⁵ Mladý vyslanec se o jeho špatném stavu dozvěděl 4. prosince a o smrti z dopisu 11. prosince 1694.³²⁶

V jednom z dopisů vyslanci uváděl Ferdinand Bonaventura, že doma mají téměř nemocnici. Mladší sestra Aloise Tomáše Raimunda Rosa Angela, jeho dcera Marie Filipína Josefa a paní Maxelová měly spalničky. Rosa Angela k tomu měla velký katar, který doprovázela velká slabost, a proto se báli o její život. Lékař, který docházel do domu Harrachů, doufal, že všechny tři za několik dní vyléčí.³²⁷ Jméno lékaře není v relacích zmiňováno, ale mohlo se s velkou pravděpodobností, s ohledem na postavení Ferdinanda Bonaventury z Harrachu, jednat opět o některého z císařských lékařů. O sedm dní později pak psal, že pacienti jsou na tom lépe a dle lékaře Marii Filipíně Josefě nemoc jen prospěje a bude zdravější.³²⁸

Nemoc se nevyhnula ani samotnému nejvyššímu štolmistrovi (tehdy mu bylo 57 let). V říjnu roku 1694 psal synovi o problémech s očima a následně o neurčitých

---

³²¹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 21. března 1695.

³²² Tamtéž, dopis z 9. dubna 1695.

³²³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 30. března 1696.

³²⁴ Vzhledem k tomu, že v takovém stavu nebyl schopen snášet jízdu na koni, nakonec cestu odložil. In: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 26. dubna 1695.

³²⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 24. listopadu 1694.

³²⁶ Tamtéž, dopis z 28. února 1696 a ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 17. prosince 1694.

³²⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis ze 7. ledna 1696.

³²⁸ Tamtéž, dopis ze 14. ledna 1696.

zdravotních problémech, kvůli kterým nemohl doprovodit císaře na lov.³²⁹ Zdravotní problémy trápily také Harrachovu matku Johanu Terezii z Lamberga (tehdy jí bylo 57 let). Poslední neděli v lednu 1696 ji zachvátila po večeři velká horečka, že ani přivolaný lékař si nebyl jistý s diagnózou. Následně se podařilo určit diagnózu (není uvedeno, o jakou nemoc se jednalo) a lékař se už ničeho neobával.³³⁰ Již v dopise z 28. ledna byla popisována jako plně vyléčená.³³¹

III. 4. Ostatní informace z dopisů

Dopisy, které si vcísařský vyslanec v Sasku yměňoval se svým otcem, poskytují kromě informací o hledání vhodné manželky pro mladého Harracha a zdravotním stavu příslušníků Harrachovské rodiny další zajímavé zprávy. Informace ze vzájemné korespondence lze roztřídit hned do několika témat: 1. Otec podával synovi informace o politice a postupu císařských vojsk proti nepřátelům (v Porýní proti Francouzům, na východě proti Turkům). Tyto informace o postupu císařských vojsk mohl mladý Harrach použít při jednání s kurfiřtem a ostatními dvořany, když s nimi domlouval účast saských vojsk v bojích proti Turkům 2. V každém dopise, který psal Ferdinand Bonaventura synovi, se vyskytovaly novinky z vídeňského dvora (ty lze dále také dělit do dalších podtémat). Pro mladého Harracha byly tyto zprávy velice důležité. Dozvěděl se v nich o proměnách na vídeňském dvoře (např.: nové rodinné aliance a spojení mezi šlechtici, jmenování nových hodnostářů atd.) které musel brát na vědomí, přizpůsobit se jim, což bylo důležité pro jeho další působení na dvoře. 3. Společně řešili v korespondenci i věci, které se týkaly rodinného majetku, zázemí, nakupování atd.

III. 4. 1. Informace o postupu císařských vojsk

Nejvyšší císařský štolmistr pravidelně ve svých zprávách informoval syna o dění na východě, kde bojovala císařská vojska proti Turkům. Turecká hrozba nebyla brána na lehkou váhu. Sám Ferdinand Bonaventura si pamatoval obléhání Vídně Turky v roce 1683 a tehdy měl veliké štěstí, že mu Turci nezničili jeho oblíbený zámek Prugg. Kvůli probíhající válce proti Francouzům bylo v roce 1694 vysláno do bojů proti Turkům, oproti

---

³²⁹ Tamtéž, dopisy z 20. a 22. října 1694.

³³⁰ Tamtéž, dopis z 25. ledna 1696.

³³¹ Tamtéž, dopis z 28. února 1696 a ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 3. února 1696.

jiným rokům, „jen“ 26 000 vojáků, kterým velel císařský generál, hrabě Aeneas Antonius Caprara.³³² V dopise z 15. září 1694 informoval otec Aloise Tomáše Raimunda, že generál Caprara dorazil do Petrovaradínu a vězni a dezertéři z turecké armády, které zajali, jim vypověděli, že vezír dostal rozkaz zaútočit na císařskou armádu v den, kdy ji potká. Dále dodával, že generál Bolant obléhal město Gyula (uvádí Jula).³³³ Generál Caprara zůstal v Petrovaradínu a vyčkával na Turky v čele s velkovezírem Alim Pashou, kteří k pevnosti přitáhli až 9. září a začali ji obléhat.³³⁴ Ve Vídni pravděpodobně touto strategií nebyli moc nadšení, neboť Ferdinand Bonaventura psal, že hodně lidí má strach o armádu i samotnou strategickou pevnost, kterou by v případě porážky císařská vojska ztratila.³³⁵ Další zprávou ale potvrdil dobré pozice císařské armády.³³⁶ I když se počet císařských vojáků díky posílám rozrostl až na 40 000, na nic více než na dobytí výše zmíněné pevnosti Gyuly se armáda nezmohla.³³⁷

Ferdinand Bonaventura z Harrachu informoval syna i o dalších postupech Svaté ligy, která válčila s Turky na různých místech.³³⁸ V listopadu 1694 psal o tom, že se Benátčanům podařilo porazit Turky s Tatary, ukořistit jim hodně zásob a peněz a že je naděje, že pevnost Kamienek brzy pro nedostatek zásob kapituluje. Pak dodal, že kdyby se potvrdilo i dobytí pevnosti Scio (ostrov Chios v Egejském moři), tak by se mohlo začít jednat o míru.³³⁹ Z následujících zpráv pak měl otec radost a napsal: „*Si la victoire de Pollonois vous a coute un gran ver de vin, la prise de Scio en merite deux, car ce succes est beaucoup plus important que l'autre mais prenes gardes a vous, car le trop boire vous pourroit couter chere et taches le plus que vous pouves de vous en exempter et de conserver*

---

³³² Carl von MARTENS, *Allgemeine Geschichte der Türken-Kriege in Europa von 1356 bis 1812*, II., Stuttgart 1829, s. 58–59.

³³³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 15. září 1694. Od konce roku 1693 bylo město Gyula jedinou pevností, kterou Turci drželi severně od řeky Maros (Maruše). Během roku 1694 zachytila císařská armáda několik dopisů, ve kterých obránci města žádali o nové zásoby, a proto se císařská armáda odhodlala město obléhat a následně ho v prosinci 1694, kdy obránci kapitulovali, obsadila. Gustav Amon Ritter von TREUENFEST, *Geschichte des k. und k. Bukowinäschen Dragoner-Regimentes General der Cavallerie Freiherr Piret de Bihain Nr. 9. von seiner Errichtung 1682 bis 1892*, Wien 1892, s. 34.

³³⁴ C. von MARTENS, *Allgemeine Geschichte*, s. 59.

³³⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 22. září 1694.

³³⁶ Tamtéž, dopis z 13. října 1694.

³³⁷ C. von MARTENS, *Allgemeine Geschichte*, s. 59.

³³⁸ Svatá liga bylo uskupení uzavřené dne 5. března 1684 v Linci pod patronací papeže Inocence XI. Proti Osmanské říši. Jejimi členy se staly Svatá říše římská, Benátky, Polsko, Malta a Toskánsko. Od roku 1686 se přidalo i carské Rusko. Jednotliví členové bojovali s Turky na několika frontách. Například polský král Jan III. Sobieský pokračoval po uzavření ligy v bojích na Podolí a v Moldavsku. Benátská republika se aktivně vojensky zapojila v bojích ve Středomoří. Císařská armáda se společně s pluky říšských spojenců opět vydala do Uher. Viz: V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001, s. 76.

³³⁹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 27. října 1694.

*Votre sante.*³⁴⁰ Zprávy o vývoji v bojích probíhajících v Porýní zasílal otec synovi také, ale jednalo se spíše o potvrzovací informace toho, co věděl od saských zdrojů.³⁴¹

III. 4. 2. Dění na císařském dvoře (vyslanci, zdraví dvořanů, zemské úřady)

Nejvyšší štolmistr císařského dvora si všímal, jací šlechtici byli jmenováni diplomaty a do jakých destinací měli zaměřeno. To bylo pro jeho syna pobývajícího v Sasku velmi důležité, protože se tak dozvěděl, kdo budou další císařští diplomaté, s nimiž pak mohl spolupracovat. Jednalo se vždy pouze o krátká konstatování. Například v dopise ze 4. prosince 1694 psal, že hrabě Jiří Adam II. z Martinic³⁴² bude vyslán jako velvyslanec do Říma a hrabě Dominik Ondřej Kounic pojedje v hodnosti vyslance do Polska.³⁴³ V dubnu 1695 pak psal, že byl jeho synovec Karel Arnošt z Valdštejna jmenován vyslancem do Braniborska se stejným úkolem jako Alois Tomáš Raimund z Harrachu, tedy měl v Berlíně dojednat vojenskou pomoc pro císaře.³⁴⁴ Harrach starší psal i o diplomatech, kteří již na císařském dvoře působili, nebo nově přijeli. Zmínil například diplomaty z Portugalska³⁴⁵ nebo Modeny.³⁴⁶ Největší pozornost ale věnoval benátskému velvyslanci.³⁴⁷ V dopisech syna neinformoval, proč ho jednotliví vyslanci zajímali, ale samotný kontakt s nimi mu mohl přinést nové zajímavé informace.³⁴⁸

---

³⁴⁰ Tamtéž, dopis z 10. listopadu 1694.

³⁴¹ Více příslušná podkapitola.

³⁴² Jiří Adam II. z Martinic (1645–1714). Diplomatické zkušenosti nabyl v Anglii, kam zajel v roce 1685 jako mimořádný vyslanec s kondolencí ke smrti krále Karla II. a Polsku, kde pobýval v letech 1693–1694. Zlom v jeho diplomatické kariéře znamenal právě jmenování velvyslancem do Říma. V roce 1700 byl ale kvůli několika ceremonialním sporům odvolán. Vrcholem jeho kariéry byl úřad neapolského místokrále. Více: Zdeněk HOJDA, *Jiří Adam II. z Martinic – konfliktní diplomat?* in: P. PAVELEC–M. GAŽI–Milena HEJNÁ (edd.) *Ve znamení Merkura*, s. 374–384.

³⁴³ Dominik Ondřej z Kounic byl první císařovou volbou na vyslanecký post, ale nepohodl se s císařem Leopoldem I. a nakonec byl na misi vyslán hrabě Heřman Jakub Černín z Chudenic. O jeho diplomatické misi v Polsku viz: J. KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, TH 19, 2016, s. 171–203.

³⁴⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 9. dubna 1695.

³⁴⁵ Tamtéž, dopis z 2. března 1695.

³⁴⁶ Tamtéž, dopisy z 2. a 19. března 1695. V té době přijel do Vídně Francesco Sigismondo Martino (byl ve Vídni od března do listopadu 1695). In: L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 328, informace související s příjezdem nového diplomata z Modeny viz: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 14. dubna 1696, novým vyslancem, který přijel v roce 1696 Giovanni Battista Ronchi (ve Vídni v letech 1696–1700), více viz: L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 328.

³⁴⁷ Celkem zmíněn v šesti dopisech. Viz: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopisy z 13. října, 17. listopadu 1694; 2. a 19. února, 5. března, 2. dubna 1695. Jednalo se o Alessandro Zena, který pobýval ve Vídni od června 1692 do července 1695. Viz: L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 548.

³⁴⁸ Od portugalského vyslance mohl získat zprávy o dění na Pyrenejském poloostrově, v sousedním Španělsku (v roce 1696 španělský král Karel II. určil za svého nástupce syna braniborského kurfiřta). Benátky, i když svoji pozici ztrácely, stále platily za jisté kulturní centrum, z něhož se dováželo velmi žádané

Harrach starší psal synovi i o zajímavých novinkách z císařského dvora.³⁴⁹ Vídeňský dvůr byl ve své době určitým tržištěm informací. K největšímu množství informací se dostal panovník a jeho nejbližší spolupracovníci. Od přístupu ke zprávám se odvíjela společenská exkluzivita a politický vliv.³⁵⁰ Pokud si chtěli Harrachové svoji pozici udržet, museli udržovat kontakty s vlivnými dvořany. Nejvyššího štolmistra zajímaly informace o připravovaných sňatcích ve dvorské společnosti, které mohly vypovídat o spojení jednotlivých rodů a utváření rodových aliancí.³⁵¹ Dále psal o lovech, které již od středověku zdůrazňovaly výjimečné postavení šlechty. Hony také patřily k významným společenským událostem (mezi ně lze zařadit bály, svatby, svátky atd.). Šlechtici se velmi rádi chlubili, s kým se lovů účastnili, neboť to zvyšovalo jejich sociální postavení. Samotný Ferdinand Bonaventura se na lovech velmi často s císařem odděloval od ostatních, aby si mohli sdělit mezi sebou nové informace.³⁵² Ferdinand Bonaventura psal i o dalších věcech z dvorského prostředí, které mu přišly zajímavé.

Dalším tématem, které bylo v korespondenci řešeno v souvislosti s dvorskou společností ve Vídni, byl zdravotní stav jednotlivých dvořanů. Smrt vlivných dvořanů mohla pro jedince vyústit v tragédii, která znamenala konec společenských vazeb. Proto patroni, ale i klienti bedlivě sledovali zdraví ostatních dvořanů. O nemoci jedince se ostatní snažili zjistit více informací a marodům pravidelně v dopisech přáli brzké uzdravení.³⁵³ Skon šlechtice ve vlivné funkci ale mohl rozpoutat boj o jeho místo. Otec psal synovi většinou jen stručné zprávy s konstatováním, kdo je nemocný, jakým neduhem trpí a jak je to vážné.³⁵⁴ V některých případech informoval i o smrti dvořanů. V dopise z 18. dubna

---

zboží. Je tedy pravděpodobné, že Ferdinand Bonaventura chtěl velvyslance o sehnání nějakého zboží poprosit. Benátský diplomat mohl také dvořanům poskytnout informace o válečných taženích proti Turkům.

³⁴⁹ Pro Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu představovala společnost vyšší dvorské šlechty společenství, do kterého se narodil a vyrůstal v něm. Aby si v něm, i po dobu své mise udržel místo, potřeboval s ním udržovat vztahy, o což se staral hlavně jeho otec. Každý šlechtic se v dobách raného novověku rodil do čtyř primárních společenství. Tím prvním a nejužším byla nukleární rodina, ta širší vytvářela rodinnou větev, ještě širší rodina vytvářela samotný rod, který k sobě připoutával další rody. Poslední společenství, které bylo nejširší, souviselo se stavovským zakotvením, což u Harrachů, jak již bylo uvedeno, byla společnost vyšší, u dvora zakotvené šlechty. Viz: J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 303.

³⁵⁰ Týž, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, TH 9, 2011, s. 313–331, zde 313–314. Zkrátka, pokud si chtěl aristokrat udržet své výjimečné postavení, musel shromážďovat a udržovat informace, k nimž neměl přístup kde kdo. Viz: Týž, *Barokní Valdštejnové*, s. 401–402.

³⁵¹ Otec informoval syna například o možném sňatku hraběte Wagensberga in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 15. února 1696 nebo o chystaném sňatku hraběte Hýzrleho in: Tamtéž: dopisy ze 14. ledna a 15. února 1696.

³⁵² A. V. FELGEL, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, s. 629. Například v únoru 1695 informoval o průběhu vídeňského karnevalu. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 16. února 1695; „*le carnaval a encore comence' icy par de comedies a la cour, et des bals a la ville*“. Tamtéž, dopis z 18. února 1696.

³⁵³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 381–382.

³⁵⁴ Například: hrabě Kinský leží na lůžku s dnou. Viz: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 28. března 1696; ve zprávě z 18. února 1696 podává výčet nemocných: patřili mezi ně hrabě Jindřich František

1696 si povzdechl, že umřel císařský polní podmaršálek a velitel trabantské gardy, hrabě Franz Karl von Cavriani, který „*il estoit plus jeun que moy de 19 jours*“.³⁵⁵

O důležitosti informací týkajících se zdravotního stavu ostatních šlechticů vypovídají i následující zprávy. Z kraje ledna 1696, když pobýval Alois Tomáš Raimund s manželkou krátce před odjezdem do Drážďan v Praze, byl svědkem náhlého fyzického kolapsu nejvyššího zemského komorníka Království českého, Jana Fridricha z Trauttmansdorffu. Všichni přítomní si mysleli, že je mrtvý, ale záhy zjistili, že žije, a poté ho odnesli do jeho domu.³⁵⁶ Většina přítomných nepochybovala o jeho brzkém skonu a vzápětí se začali o slovo hlásit jednotliví šlechtici, kteří viděli v zanedlouho uvolněném postu možnost vlastního kariérního vzestupu. Ihned se začalo proslýchat, že o tento post má zájem bratr nejvyššího kancléře Království českého, hrabě Václav Norbert Oktavián Kinský. V této situaci se ukázala spřízněnost a spolupráce Harrachů se Šternberky a Kinskými. Alois Tomáš Raimund psal Ferdinandovi Bonaventurovi, že ho tchán s bratrem požádali, aby se za ně Harrachův otec přimluvil.³⁵⁷ Nejvyšší císařský štolmistr pomoc přislíbil, ale dodal, že hrabě Trauttmansdorf zatím stále žije a může se uzdravit.³⁵⁸ To se ale nestalo, hrabě 4. února 1696 zemřel a začal boj o úřady.³⁵⁹ Otec postupně syna v této věci informoval. V dopise z 28. března uvádí, že nepochybuje o jmenování synova tchána Václava Vojtěcha ze Šternberka do úřadu nejvyššího zemského sudího v Království českém, ale s povýšením jeho bratra Ignáce Karla si jistý nebyl, protože: „...*qu'on ne peut pas donner 3 charges de telle importance a 3 personnes de la maison de Sterenberg*“.³⁶⁰

---

z Mansfeldu, pan Heusler a kvůli nemoci neopouštěli své pokoje ani hrabě Salm a jeden nejmenovaný z císařských komorníků, in: Tamtéž, dopis z 18. února 1696; informoval i o zdravotním stavu španělské královny, za kterou byli vysláni tamější chirurgové. Viz: Tamtéž, dopis z 28. dubna 1696.

³⁵⁵ Tamtéž, dopis z 18. dubna 1696.

³⁵⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 6. ledna 1696.

³⁵⁷ Tamtéž, Případná smrt jakéhokoliv člena zemské vlády znamenala šanci na postup dalších šlechticů a velmi často byla spouštěčem celé série povýšení a personálních proměn v úřadech. Pravidelně tyto očekávané změny byly probírány ve šlechtické korespondenci. Viz: P. MAŤA, *Svět*, s. 358–359.

³⁵⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis ze 14. ledna 1696. Opatrnost Ferdinanda Bonaventury byla oprávněná. Již od 15. století zemské právo zakazovalo jakékoliv vprošování se do všech zemských úřadů. I v Obnoveném zřízení zemském se uvádí, že pokud by se kdokoli chtěl pokusit žádat či vyprošovat úřad pro svou osobu, syna, nebo pro své přátele má počítat s těžkým potrestáním a panovníkovou nemilostí. Skutečnost ale bývala v přímém rozporu s výše uvedenou právní normou. Viz: P. MAŤA, *Svět*, s. 359.

³⁵⁹ Alois Tomáš Raimund se zprávu o smrti hraběte Trauttmansdorfa dozvěděl od Adolfa Vratislava ze Šternberka. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 6. února 1696.

³⁶⁰ Sourozenci Ignác Karel a Václav Vojtěch byli příbuzní Adolfa Vratislava ze Šternberka (jejich dědové Adam II. ze Šternberka a Jan Rudolf ze Šternberka byli bratři). Nakonec byli oba bratři povýšeni. Václav Vojtěch nahradil Václava Norberta Oktaviána Kinského v úřadu nejvyššího zemského sudího a jeho bratr zaujal jeho předchozí funkci prezidenta rady nad apelacemi, in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 28. března 1696.

Otcovsko–synovská korespondence potvrzuje také to, že oba pánové udržovali kontakty s nejvyšším kancléřem Království českého, Františkem Oldřichem Kinským³⁶¹ a s hrabaty ze Šternberka, kteří i po smrti Marie Barbory ze Šternberka, Aloisovy první manželky, svému příbuznému pomáhali. Alois Tomáš Raimund spolupracoval během své mise jak s hrabětem Kinským, tak i Adolfem Vratislavem ze Šternberka, o kterém Ferdinand Bonaventura napsal synovi: „*Taches de le conserver, c'est un fort honete homme.*“³⁶²

III. 4. 3. Zájmy a soukromé záležitosti

Ferdinand Bonaventura z Harrachu musel kvůli svým povinnostem, které jeho funkce obnášela, trávit s panovnickým dvorem většinu času. V raném novověku se císařský dvůr během roku přemísťoval dle ročního období do jednotlivých rezidencí. V zimě pobýval dvůr v Hofburgu, v jarních měsících se přemísťoval do zhruba 20 km vzdáleného Laxenburgu, který nechal císař po tureckém vpádu znovu obnovit.³⁶³ V létě pobýval ve Favoritě a na podzim jezdil převážně na lovy na zámek v Ebersdorfu, který nechal císař Leopold I. opravit po jeho značném poničení Turky v roce 1683. Pokud měl ale Harrach volno, jezdil na zámek do Pruggu, který patřil ke klíčovým majetkům rodiny již od roku 1560, kdy ho získali jako zástavu. Během třicetileté války pak byl v roce 1625 převeden do jejich vlastnictví.³⁶⁴ Pro svou blízkost k Vídni ho Ferdinand Bonaventura pravidelně navštěvoval. I když dle vzájemné korespondence napsal v Pruggu pouze dva dopisy (15. června 1695 a 18. dubna 1696),³⁶⁵ na zámek jezdil častěji. V korespondenci psal, že se vrátil z Pruggu, nebo na něj hodlá jet.³⁶⁶ Pravděpodobně se jednalo o jedno/dvou denní návštěvy. Z dopisů je ale patrné, že si to místo oblíbil a těšil se tam: „*Le mauvais temp*

---

³⁶¹ Hrabě František Oldřich Kinský (1634–1699). Vít Vlnas ho označil za nejvýznamnějšího muže císařského dvora v 90. letech 17. století. V. VLNAS, *Princ*, s. 108.

³⁶² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 12. února 1695. Koncept *honete homme*, tedy koncept čestného člověka se stal během 17. století vzorem lidskosti, který rozvíjeli tehdejší moralisté a spisovatelé. Tento koncept rozvinul Nicolas Faret ve svém spisu *l'Honnête homme ou l'Art de plaire à la cour* z roku 1630. Během 16. století byl ideálním sociálním typem dvořan a v průběhu 17. století se jím stal honnete homme (slušný, drobný a šlechtný člověk). Tento ideál byl orientován na všechny jedince, bez ohledu na jejich sociální původ. Jakub MACHAČKA, *Vývoj šlechtické identity v raném novověku na francouzském příkladě*, diplomová práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006, s. 66.

³⁶³ Thomas LAU, *Die Kaiserin. Maria Theresia*, Wien 2016, s. 158.

³⁶⁴ É. HASSLER, *Between palaces and castles: the Viennese Aristocracy at Home during the First Half of 18th Century*, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica* 21 (1), 2017, s. 103–123, zde s. 120.

³⁶⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopisy z 15. června 1695 a 18. dubna 1696

³⁶⁶ Tamtéž, dopisy z 21. března 1695, 24. března, 2. dubna, 11. dubna, 14. dubna a 21. dubna 1696.

*empeche que ie n'aïlle a Pruk, il neige et pleut anjourd'hui, mais d'abord que il fana beau, i vray a m'y divertir quelque jours.*³⁶⁷

Zajímavé informace o zámku jsou v dopisech, ve kterých se vyskytuje jméno hraběte Augusta Christopa von Wackerbartha (1662–1734). Tento všestranný muž byl saskými kurfiřty využíván k různým činnostem. Společně s kurfiřtem Fridrichem Augustem I. se zúčastnil v letech 1695–1696 tažení v Uhrách jako generaladjutant.³⁶⁸ Stejným kurfiřtem byl využíván také jako diplomat u císařského dvora ve Vídni. Nejvíce se však proslavil jako architekt. Už Jan Jiří III. ho ve studiu architektury podporoval a poslal ho na studijní cesty, ze kterých posílal pravidelně do Drážďan své nákresy. Od roku 1685 zastával úřad generálního stavebního inspektora v Drážďanech a o 10 let později se stal hlavním drážďanským architektem. Mezi nejznámější stavby, na kterých se podílel, patří barokní zahrada v Großsedlitz, Wackerbarth Ruh či zámek Zabeltitz.³⁶⁹

Obr. 5. Zámek Prugg v současnosti, Zdroj: Wikimedia Commons.

Harrach se s ním spojil na počátku roku 1696, protože ho otec požádal, aby oslovil Wackerbartha, zda by mu neudělal několik návrhů, jak zaplnit prostor na schodišti na zámku Prugg. Wackerbarth byl tehdy dost zaneprázdňený, neboť pracoval na stavbě divadla a opery, přesto přislíbil, že si na to udělá čas. Harrach mu proto poslal délku a šířku

³⁶⁷ Tamtéž, dopis z 24. března 1696.

³⁶⁸ Časem se vypracoval na generála polního maršála. Více viz: Christian JENTZSCH, *August Christoph von Wackerbarth als Soldat in sächsischen Diensten. Vom Pagen zum Generalfeldmarschall*, in: Birgit Finger–Carmen Fritzsche, *Die barocke Idee. Fürstliche barocke Sommerresidenzen*, Tagungsband zur Tagung 13./14. Juni 2019 Barockgarten Großsedlitz, Dresden 2022, s. 52–61.

³⁶⁹ Dietmar ENGE, *August Christoph von Wackerbarth. Diplomat–Baumeister–Kunstsammler*, in: B. Finger, C. Fritzsche, *Die barocke Idee*, s. 62–72. srov. Bernhard von POTEN, *Wackerbarth, August Christoph Graf von*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *ADB XL*, Leipzig 1896, s. 451–452.

schodiště.³⁷⁰ Sám Ferdinand Bonaventura měl zpočátku představu, jak by mohla přestavba vypadat. Do plánů zasahovala svými připomínkami i Harrachova manželka Johana Terezie z Lambergu.³⁷¹ Wackerbarth tyto návrhy vzal na vědomí. Jeho záměrem, jak sdělil císařskému vyslanci, bylo nepoužívat žádné tajné dveře ani okna, ale k zaplnění prostoru měly posloužit výklenky se sochami, což považoval za nezbytné.³⁷²

Na zámku v Pruggu měl Ferdinand Bonaventura také stáje a vlastní psinec. V korespondenci lze proto pravidelně nalézt zmínky o koních a psech. Zvířatům se v posledních letech věnuje i nový teoretický historický směr *animal studies*, který se snaží upozornit na význam ostatních živých tvorů v dějinách a jejich přínosu pro lidskou společnost.³⁷³

Vlastnictvím koně a schopností na něm jezdit se šlechta oddělovala od neurozených lidí, již od středověku. V raném novověku vznikaly různé jezdecké školy, v kterých se kavalíři učili jízdám dovednostem, a ve stájích bohatého barokního aristokrata bylo možné najít hned několik koní různého uplatnění, o které se staral kvalifikovaný personál. Dobře vycvičení koně z dobrého chovu se prodávali za vysoké částky, ale i nevychovaný kůň značných kvalit nebyl lacinou záležitostí pro každého.³⁷⁴ Koně reprezentovali své majitele, proto šlechtici (zvláště tehdy, když zvíře sloužilo jako dar) zohledňovali jejich schopnosti a celkový vzhled. Velmi ceněnou dovedností u koně bylo, když zvládl chodit mimochodem, tj. že při každém svém kroku uměl střídát obě levé či obě pravé nohy najednou, proto tyto mimochodníky využívali jezdci při jízdě na delší vzdálenosti. Zraky šlechticů se upínaly i na zbarvení koňské srsti. Například v 16. století bylo ve střední Evropě vyhledáváno hermelínové, neboli plesnivé zbarvení.³⁷⁵ Vlastnictví dobrých koní bylo svědectvím vlastního bohatství, ale bylo také dokladem vysokého společenského postavení.³⁷⁶

Zájem Ferdinanda Bonaventury o koně souvisel i s jeho funkcí u dvora. V době Harrachova odjezdu do Saska zastával jeho otec již 17. rokem úřad nejvyššího císařského štolmistra. V této funkci dohlížel na provoz císařských koníren, hřebčínů, jízdáren, skladů

---

³⁷⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 30. ledna 1696.

³⁷¹ Tamtéž, dopis z 10. února 1696.

³⁷² Tamtéž, dopis z 15. února 1696.

³⁷³ Na tzv. zvířecí obrat se zaměřila nedávno kolektivní monografie, která vznikla pod vedením Mileny Lenderové: M. LENDEROVÁ (ed.), *Zvířata a jejich lidé*, Praha 2023; Jiří CUKR–Ondřej CHLAPEC–Helena ADAMCOVÁ–Markéta HRDLÍČKOVÁ–Tomáš HUNČOVSKÝ–Jakub KAISERŠAT–Michal MORAWETZ–Jiří PEŠTA (edd.), *Bestia–Zvíře v historickém kontextu*, Archivum Trebonense XV., Třeboň 2020.

³⁷⁴ Karen RABER–Treva J. TUCKERIN, *Introduction*, in: K. Raber T. J. Tucker (edd.), *The Culture of The Horse. Status, Discipline, and Identity in The Early Modern World*, New York 2005, 6–14, zde s. 7–10.

³⁷⁵ Jakub KALIVODA, *Dary zvířat jako prostředek symbolické komunikace předbělohorské šlechty*, OH 24 (2), 2023, s. 209–229, zde s. 215–216.

³⁷⁶ K. RABER–T. J. TUCKER, *Introduction*, s. 9.

sena, na veškerý personál a na všechno vybavení, které sloužilo k dopravě císařského dvora.³⁷⁷ Ve své funkci vybíral i koně do císařských stájí a o svém výběru informoval i syna. Již v listopadu 1694 hlásil synovi do Drážďan, že pro arcivévodu vybírá koně z Fríska a Lipska.³⁷⁸ V květnu 1695 ve Vídni vybral pro císaře dva koně: „*J'en ay choisi deux pour l'empereur, l'isabel avec les extremities noires, et un petit bais a 4 pieds blancs, que ie feray eprouver.*“³⁷⁹ Samotnému Harrachovi se líbili dva, ale byli dle jeho názoru až moc drazí.³⁸⁰ Za vykonávané služby Ferdinand Bonaventura obdržel z císařských stájí dva hřebce a dvě klisny.³⁸¹ Nejvyšší císařský štolmistr se také chlubil přírůstky z vlastního chovu. V říjnu 1694 psal o 25 hříbátech z Čech, která byla zdravá a některá z nich i velmi pěkná.³⁸² V dubnu 1696 pak informoval syna o prvním narození hříběte ve stájích v Pruggu a příchod na svět dalších osmi očekával v následujících týdnech.³⁸³

O koních psal i Alois Tomáš Raimund z Harrachu. Vyslanci velmi často museli během diplomatických misí sahat do své vlastní kapsy, aby uhradili nemalé výdaje, které souvisely s jejich činnostmi. Harrach peníze získával mj. i prodejem svých koní, kterých se ale zbavoval nerad. První koně se odhodlal prodat již v říjnu 1694, kdy se dozvěděl, že je ve Vídni poptávka po šedých koních. Zaručoval se za ně a otce prosil, aby se o to postaral. Cenu stanovil 300 zlatých za oba. Sám ale otci psal, že: „*je n'ay voudrois jamais m'on deffaire, si je n'avois pas trop des chevaux et peut d'argent.*“³⁸⁴ V březnu 1695 prodal své spřežení šedých koní, jak sám uváděl, relativně pod cenou hraběti Šternberkovi, ale nevadilo mu to, neboť to byl jeho příbuzný a sám peníze potřeboval. Sám si nechal „*spřežení tygrovaných,*“ které si pochvaloval.³⁸⁵ Během své diplomatické mise v Sasku se koní nejen zbavoval, ale i kvalitní koně sháněl.³⁸⁶

Ferdinand Bonaventura se často účastnil lovů, a proto se zajímal i o lovecké psy. V raném novověku se především pořádaly hromadné lovy na vysokou i drobnou zvěř. Při těchto štvanicích šlechta používala nejčastěji tři druhy loveckých psů. Tzv. slídníci měli

---

³⁷⁷ V. BŮŽEK (ed.), *Společnost*, s. 194.

³⁷⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 10. listopadu 1694.

³⁷⁹ Tamtéž, dopis z 21. května 1695.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Tamtéž, dopis ze 14. dubna 1696.

³⁸² Líbila se mu i tři černá hříbata z chovu knížete Leopolda Ignáce z Ditrichštejna. In: Tamtéž, dopis z 27. října 1694.

³⁸³ Alois Tomáš Raimund měl u otce také jednu kobyly z Anglie, která byla březí. In: Tamtéž, dopisy z 2. a 4. dubna 1696.

³⁸⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 24. října 1694.

³⁸⁵ O jakého Šternberka se jednalo, neuvádí. Pravděpodobně jím mohl být je tchán Václav Vojtěch ze Šternberka či nejvyššího purkrabí Království českého, Adolf Vratislav ze Šternberka, se kterým, jak se z korespondence ukazuje, spolupracoval a byl v pravidelném kontaktu. In: Tamtéž, dopis 28. března 1695.

³⁸⁶ Tamtéž, dopis z 31. května 1695.

zvěř, jak jejich označení napovídá, vysлідit a nalézt. Následně ji štvali a svým pánům hlásili, kde se nachází, ohaři či honiči. Třetím druhem pak byli chrti, kteří byli zprvu svázáni ve smečce na řemenu a následně po jednom vypouštění za zvěří, kterou měli v ideálním případě dostihnout. Mimo tyto druhy lze ve střední Evropě nalézt i barváře, bobrovité (na lov bobrů) či veverečníky (na lov veverek).³⁸⁷ Lovečtí psi ze středoevropských chovů si vydobyli svými kvalitami veliké renomé, a proto byli i habsburskými panovníky využíváni jako dary pro cizí panovníky. Nejvíce se z Říše vyváželi především ohaři, němečtí psi, chrti a italské Corso.³⁸⁸

V harrachovské korespondenci lze nalézt zmínky nejčastěji o „*chien courants*“, tedy o honičích a barvářích (do této skupiny lze zařadit bigly, basety či bloodhoundy).³⁸⁹ Ferdinand Bonaventura vyzdvihoval psy ze smečky, kterou vlastnil kníže z Fürstenbergu. Samotný kníže na ně byl náležitě hrdý a tvrdil, že jsou nejlepší na lov jelenů a zajíců.³⁹⁰ O jednom z lovů na zajíce, kterého se nejvyšší císařský štolmistr účastnil s knížetem z Fürstenberga a jeho psí smečkou a z celé podívané měl radost, psal i synovi: „*Je vous diray seulement que nous sommes alle jeudi passe a la chasse, les chiens de monsieur le prince de Furstenberg ont force un lievre, nous avons quete le second et en meme temp s'en leverent deux, qui separerent la meuse dont une parti prirent l'une, mais l'autre que nous suivions, a manque, iy ay pris beaucoup de plaisir et si i'avoy plus de loisir, ie ferois venir une meuse d'Angleterre.*“³⁹¹ Další zážitek zažil opět se smečkou knížete Fürstenberga, když se s ním účastnil lovu na jelena. Psi zvíře zahnali do rybníka a poté ho nemohli z vody dostat.³⁹² Alois Tomáš Raimund se ve svých dopisech o psech také zmiňoval, ale většinou psal, že lov byl pěkný a kurfiřtští psi jim hodně pomohli.³⁹³

V korespondenci se vyskytovaly i zprávy o počasí. Tyto informace se vyskytovaly i v kontextu harrachovského hospodaření. V dubnu 1696 si například Ferdinand Bonaventura stěžoval na chladné počasí se sněžením a obával se, že zmrznou ovocné stromy, vinná réva či obilí a napáchá to velké škody.³⁹⁴ Navzájem si psali, kdo si co koupil

---

³⁸⁷ Jan ČABART, *Vývoj české myslivosti*, Praha 1958, s. 80–82.

³⁸⁸ P. MAREK, *K potěše i užitku. Zvířecí dary v habsburské diplomacii doby vlády Rudolfa II.* in: M. LENDEROVÁ (ed.) *Zvířata*, s. 291–307, zde s. 298.

³⁸⁹ Úkol honičů byl zvíře stopovat a pronásledovat. Barváři pak měli zvíře dostihnout a zardousit.

³⁹⁰ „*Monseigneur le prince Fürstenberg croit d'avoir des tres bons chiens pour le cerf et pour le lievre*“ in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 10. listopadu 1694.

³⁹¹ Tamtéž, dopis z 20. listopadu 1694.

³⁹² Tamtéž, dopis z 27. října 1694.

³⁹³ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopisy ze 4. listopadu 1694 a 13. dubna 1696.

³⁹⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis ze 4. dubna 1696.

(nejčastěji se jednalo o víno,³⁹⁵ dále šaty,³⁹⁶ tapisérie³⁹⁷ atd.). Pro svého otce zařizoval Alois Tomáš Raimund v Lipsku nákup (měl mu sehnat galonové prýmky, které tam byly levné) a na vyhlášených trzích udělal i blíže nespecifikovaný nákup pro dalšího příbuzného, hraběte Karla Arnošta z Valdštejna.³⁹⁸ Společně s otcem také řešili možný nákup nových pozemků blízko Vídně. Nakonec ale otec napsal: „... *il n'y a rien a vendre* ...“³⁹⁹

V této kapitole byly představeny Harrachovy osobní záležitosti, zdraví a další záležitosti, které řešil s otcem během své první diplomatické mise v Sasku, v letech 1694–1696. Té se budou věnovat následující řádky. Nejprve budou přiblížena specifika diplomatické služby, vztahy císaře Leopolda I, kterého Harrach zastupoval, se saskými kurfirty a nakonec bude pojednáno o harrachově činnosti v Sasku a jeho postřezích.

---

³⁹⁵ Tamtéž, dopisy z 19. února 1696 (zmíněn nákup tokajského vína).

³⁹⁶ Například v dopise ze 7. dubna 1696 se Alois Tomáš Raimund chlubil otci, že mu přišli dva páry šatů a jeden pro jeho manželku z Paříže, ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 7. dubna 1696.

³⁹⁷ Ferdinand Bonaventura měl radost z tapisérií, které mu přišly z Flander. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 22. září 1694.

³⁹⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 14. října 1694.

³⁹⁹ Možný nákup pozemků řešili oba Harrachové v dopisech od ledna do dubna 1696. Viz: ÖStA, AVA FA Harrach kart. 73; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, zde: ÖStA, AVA FA Harrach kart. 73.

IV. Raně novověká diplomacie

V raném novověku se jednotliví panovníci téměř nesetkávali se svými protějšky osobně a své země opouštěli jen výjimečně. Pro udržování dobrých vztahů s ostatními suverény využívali stále častěji diplomaty. Od 15. století se začínalo v některých zemích objevovat vedle diplomatických misí vysílaných ad hoc i trvalé diplomatické zastoupení.⁴⁰⁰ To mezi sebou začaly využívat jednotlivé italské státy. Jako první rezidentní diplomat bývá označován Zacharias Bembo, který zastupoval od roku 1435 Benátky u papeže. Následně se tato praxe začala lavinovitě šířit po celé Evropě. Španělsko nechalo zbudovat trvalé vyslanectví v Anglii a od roku 1510 měl svého stálého zástupce ve Svaté říši římské i francouzský král.⁴⁰¹ Skutečnost, že měl panovník v cizině už řádného diplomata, ale nevyklučovala využít zvláštního vyslance při významných událostech (kondolence, blahopřání ke sňatku, narození potomka atd.)⁴⁰²

K tomuto budování stálého zastoupení razantně dopomohlo rozšiřování komunikačních sítí, poštovního spojení a fakt, že vzorem státnosti se stal knížecí stát. Od této doby lze hovořit o diplomacii starého typu. Nesnadné je určit, kdy tento typ diplomacie vymizel. Po Velké francouzské revoluci revoluční diplomaté pohrdali dvorskými pravidly chování a vystupovali jako sebevědomí občané. Již ale za dob Napoleona Bonaparta se francouzští diplomaté ubírali opět těmi tradičními směry. Moderní chápání diplomacie do politiky přivedl až Vídeňský kongres.⁴⁰³

Zásadním se pro diplomacii stal rok 1648, kdy byla v rámci Vestfálského míru přiznána říšským knížatům suverenita a právo vysílat jejich diplomaty nižšího ranku do jiných zemí. Díky tomuto kroku se zvýšil počet aktivních diplomatů po celé Evropě.⁴⁰⁴ Lze tedy předpokládat, že od poloviny 17. století se diplomatická komunikace prosadila po celé západní a jižní Evropě. I méně mocná knížata, republiky, říšské kraje, města či obchodní společnosti udržovali své zástupce v těch největších politických centrech doby: v Paříži, Londýně, Madridu, Římě a ve Vídni.⁴⁰⁵ Některé malé země, které si nemohly z finančních

---

⁴⁰⁰ J. HRBEK, *Společnost králů*, in: J. KUBEŠ (ed.), *V zastoupení*, s. 23–41, zde s. 24–25.

⁴⁰¹ Více viz: Zdeněk VESELÝ, *Diplomacie: (teorie–praxe–dějiny)*, Plzeň 2018, s. 115.

⁴⁰² Andrea PÜHRINGER, *The Finances of Non-Permanent Diplomacy*, in: D. Goetze–L. Oetzel (edd.), *Early modern diplomacy*, s. 693–706, zde s. 695.

⁴⁰³ H. von THIESSEN, *Diplomatie vom type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: Týž–Christian Windler (edd.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln am Rhein 2010, s. 471–503, zde s. 483–485, 497–501.

⁴⁰⁴ J. HRBEK, *Společnost*, s. 27.

⁴⁰⁵ Sven EXTERNBRINK–Magnus Ulrich FERBER, *Diplomatic Actors: Social Profile, Education and Careers*, in: D. Goetze–L. Oetzel (edd.), *Early modern diplomacy*, s. 527–540, zde s. 528.

důvodů dovolit vyslání vlastního zástupce, pověřily jednotlivými úkoly cizího diplomata, který na dvoře již působil.⁴⁰⁶ V raném novověku byl do cizí země zpravidla vyslán většinou jeden diplomat. Jistou výjimku představovaly ale delegace do Ruska, kam i během 17. století jezdili i dva císařští vyslanci najednou. Více diplomatů bylo vysíláno pravidelně také ke složitým jednáním, jako byly například volby nového císaře či mírové kongresy.⁴⁰⁷

Diplomaté se nejpozději od poloviny 17. století dělili do několika skupin. Velvyslance (ambasadori), tj. diplomaty nejvyššího stupně, mohli vysílat pouze císaři, králové či významné republiky (Benátky, Spojené nizozemské provincie).⁴⁰⁸ Vyslání velvyslance bylo nesmírně nákladné. Během jeho mise mu měly být prokazovány pocty hodné samotného panovníka. Mohl se těšit velkých výhod: užívat oslovení excelence, přijmout návštěvy od ostatních diplomatů nacházejících se ve městě a zaujmout místo po pravici hostitele. Sám ale musel svého panovníka dostatečně reprezentovat, přijet s vhodným doprovodem, což jej stálo nemalé částky.⁴⁰⁹ K reprezentativně důležitým povinnostem velvyslance patřilo uspořádat tzv. slavnostní vjezd do hostitelovy rezidence a následně absolvovat první audienci. Na vjezd bylo nutné se pečlivě připravit a řádně reprezentovat, neboť slavnostní vjezdy jednotlivých velvyslanců bývaly místními i hosty hodnoceny. Velkou roli hrál vzhled kočáru, ve kterém velvyslanec přijížděl, a také počet doprovodných vozidel.⁴¹⁰ Během 17. století byly jednotlivé velvyslanecké kočáry stále více zdobenější. Často obsahovaly heraldické a další ikonografické symboly, které propagovaly samotného diplomata, ale i jeho panovníka.⁴¹¹ Zkrátka na takovýchto vjezdech se nemělo šetřit.⁴¹²

Mezi diplomaty prvního řádu se řadili také papežští nunciové (označení pro nejvýše postaveného diplomatického zástupce papeže.) V katolických státech (nebyli akreditováni

---

⁴⁰⁶ A. PÜHRINGER, *The Finances*, s. 696.

⁴⁰⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 88–89. Například při volbě císaře Karla VI. byli za českou stranu vysláni tři vyslanci: Ernst Fridrich z Windischgrätzu, Franz Ferdinand Kinský a Kaspar Florentin z Consbruchu. In: J. KUBEŠ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, ČČH 111(4), 2013, s. 805–841.

⁴⁰⁸ J. HRBEK, *Společnost*, s. 27.

⁴⁰⁹ S. EXTERNBRINK–M. U. FERBER, *Diplomatic Actors*, s. 528; srov. J. HRBEK, *Společnost*, s. 26–27.

⁴¹⁰ Například mimořádný císařský velvyslanec v Římě, kníže Jan Antonín z Eggenbergu, si pro svůj slavnostní vjezd nechal zhotovit honosný pozlacený kočár z ořechového dřeva, jenž byl tažen šestispřežím a doprovázen dalšími padesáti kočáry. Marie MŽYKOVÁ, *Šlechta ve službách diplomacie I.–III., Itálie, Turecko, Rusko, Švédsko*, Praha 2001, zde II., s. 13.

⁴¹¹ Toby OSBORNE, *European Diplomacy and the Early Modern Court*, in: D. Goetze–L. Oetzel (edd.), *Early modern diplomacy*, s. 403–417, zde s. 408.

⁴¹² Pokud velvyslanec na vjezdu šetřil, dočkal se ve srovnání s ostatními vjezdy tvrdé kritiky. To se stalo osudné císařskému velvyslanci ve Španělsku, hraběti Ferdinandovi Bonaventurovi z Harrachu a později i jeho synovi Aloisi Tomáši Raimundovi, který ho v Madridu vystřídal. Viz: J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, in: Týž (ed.) *V zastoupení*, s. 71–99, zde, s. 56.

u protestantských vládců) se těšili stejnému (někdy i nadřazenému) postavení jako velvyslanci.⁴¹³ Nejčastěji však byli vysíláni vyslanci, kteří představovali pro říšská knížata nejvyšší možný rank, který mohla využít. Vyslance ale běžně posílaly i korunované hlavy, neboť jejich vybavení bylo pro panovníka finančně méně náročné a mohli se lépe vyhnout hádkám o přednost. Například francouzský král Ludvík XIV. nevyslal během své vlády do Vídně žádného velvyslance, neboť císař Leopold I. odmítl uznat přednost francouzského zástupce před zástupcem příbuzných ve Španělsku. Díky tomu byli v 17. století nejvyužívanějším typem diplomatů.⁴¹⁴

Na nižší úrovni než vyslanci se nacházeli rezidenti, agenti a informátoři. O této skupině diplomatů se zatím moc neví. Jisté ale je, že rezidenti na rozdíl od vyslanců na své pozici působili stabilně mnohdy i desítky let. Většinou se jednalo o místní obyvatele (pocházející z hostitelské země), kteří fungovali jako zpravodajové a byli také někdy pověřováni zvláštními vyjednávacími úkoly. Díky svému dlouhodobému působení v úřadě si vybudovali síť cenných kontaktů, od nichž získávali informace od dvora.⁴¹⁵

Obvykle se zraky panovníků při výběru nových vyslanců upínali na členy významných šlechtických rodů. Šlechtici získávali potřebné vzdělání studiem na prestižních zahraničních univerzitách během kavalírských cest a díky příslušnosti ke své sociální skupině měli vybrané chování a prostředky, díky nimž mohli příkladně svého panovníka zastupovat.⁴¹⁶ Výběr diplomata závisel na několika faktorech. Uchazeč za první musel mít zájem absolvovat nějakou misi. Dále záleželo na jeho kontaktech, jež mohly jeho jmenování ovlivnit, jeho předchozích zkušenostech či možnostech hradit si misi do značné míry z vlastní kapsy. Nezanedbatelné bylo i jazykové vybavení budoucího diplomata. Například podmínkou k získání postu velvyslance ve Španělsku byla perfektní znalost španělštiny. Plusovým bodem bylo, když již před odjezdem byl v pravidelném kontaktu se šlechtou z hostitelské země. Dalším faktorem, na který se bral ohled, byla blízkost šlechticových statků od místa vykonávání diplomatické mise.⁴¹⁷

Postupem času začaly vznikat v několika zemích během 18. století speciální diplomatické školy. V roce 1712 založil francouzský diplomat a tehdejší ministr zahraničí Jean-Baptista Colbert de Torcy diplomatickou školu *École politique*, která byla prvním

---

⁴¹³ W. J. ROOSEN, *The Age* s. 63–64.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 89.

⁴¹⁵ S. EXTERNBRINK–M. U. FERBER, *Diplomatic Actors*, s. 535–536.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 534.

⁴¹⁷ J. KUBEŠ, *The Nobility of the Czech Lands in Baroque Diplomacy* in: M. Gaži–P. Pavelec–M. Hajná, *The Nobility of the Czech Lands on the Chessboard of European Diplomacy*, České Budějovice 2022, s. 209–225, zde s. 212–213.

pokusem o systematické vzdělávání diplomatického personálu. Osnovy byly tvořeny na základě děl těch nejvýznačnějších teoretiků: Abrahama de Wicqueforta (1606–1682) a Françoise de Callière (1645–1717). Další školu založil ve Štrasburku v polovině 18. století tamější učenec Johann Daniel Schöpflin (1694–1771) a studenti byli hlavně vzděláváni v mezinárodním právu a historii.⁴¹⁸ Velký význam kladli tehdejší právní teoretici na vlastnosti, kterými měl daný diplomat disponovat. Například Antoine Pecquet považoval na počátku 18. století za ideální vlastnosti diplomata skromnost, sebejistotu, bystrost, trpělivost a diskrétnost. Také měl mít dobrý úsudek a měl trvat na svém, při prosazování zájmů svého vládce.⁴¹⁹

Šlechtici museli zvážit, zda se jim daná mise vyplatí. Dlouhodobá nepřítomnost u „domovského“ dvora mohla pro (vel)vyslance představovat závažný problém. Během své nepřítomnosti mohli díky zlým jazykům přijít o své postavení. Dále také museli vybrat vhodnou osobu, která by se v jejich nepřítomnosti postarala o jejich majetky atd.⁴²⁰ Samotná cesta k hostitelskému dvoru představovala často také velké nebezpečí, obzvláště tehdy, když se vyslanec vydal na východ či sever Evropy, kam vedly velmi často neupravené (nebo neexistující) cesty. Ale i doprava mezi vyspělými západními zeměmi měla svá nebezpečí (hlavně doprava na lodi). To potvrzuje i zkušenost anglického vyslance na konci 18. století, který při cestě do Savojska ztroskotal u pobřeží Sardinie a byl rád, že si zachránil alespoň svůj život.⁴²¹

Pro členy elitních, u dvora dobře zapsaných, rodů byla diplomatická služba strategickou cestou k rozšíření vlastní rodinné moci. Působením v zahraničí navazovali jedinci nové důležité kontakty, které mohly podporovat zájmy jejich rodin a rozšiřovali tak svoji sféru vlivu.⁴²² Pro císařské diplomaty byli oblíbenými destinacemi Madrid, Řím, Londýn či Paříž. Andreas Pečar si všiml, že z celkem 29 šlechticů, kteří v letech 1680–1720 zastávali (vel)vyslanecké posty, ve výše zmíněných destinacích, se tehdy celkem 16 z nich dočkalo po svém návratu zpět do Vídně některého z centrálních, provinčních, či

---

⁴¹⁸ S. EXTERNBRINK–M. U. FERBER, *Diplomatic Actors*, s. 533–534.

⁴¹⁹ Matthew Smith ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919*, London–New York 1993, s. 45.

⁴²⁰ T. OSBORNE, *European Diplomacy*, s. 406.

⁴²¹ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 52.

⁴²² Například vlivná rodina Scaglia di Verrua ze Savojského vévodství využívala diplomatickou službu společně s působením u dvora a velením v armádě na konci šestnáctého a v sedmáctém století k šíření upevnění své kolektivní moci, kterou potvrzovala blízkými vztahy s panovnickou rodinou. T. OSBORNE, *European Diplomacy*, s. 406–407.

dvorských úřadů.⁴²³ Naopak k nepopulárním oblastem náleželo Rusko či Polsko.⁴²⁴ Někteří diplomaté měli strach, že budou muset v cizí zemi zůstat dlouhou dobu, a proto svoji funkci přijímali pod podmínkou, že je císař po domluvené době odvolá. Tyto domluvy nebyly ale vždy dodržovány. Například Jan Maxmilián z Lambergu přijal post císařského velvyslance ve Španělsku na čtyři roky, ale nakonec v zemi pobýval mnohem déle (1652–1660).⁴²⁵

Informaci, že byl šlechtic vybrán za císařského diplomata, se pravidelně dozvídal od pověřených osob z říšské dvorské kanceláře. Následně se na cestu začal chystat. Od svého předchůdce se snažil získat cenné informace a rady, dozvědět se něco o poměrech na hostitelském dvoře apod.⁴²⁶ Každý z (vel)vyslanců mohl využít i některé diplomatické příručky, jejichž autory bývali právní znalci a sami diplomaté. V Evropě byly dost populární. Jen v letech 1626–1650 jich bylo vydáno 33, mezi roky 1651–1675 70 a mezi léty 1676–1700 pak celkem 77.⁴²⁷ Zároveň také čerstvě nominovaný diplomat čekal, až dostane oficiální instrukci, ve které byly obsaženy konkrétní úkoly, které měl splnit. Dále se musel dohodnout s dvorskou komorou na výši svého platu,⁴²⁸ který však pravidelně na pokrytí všech nákladů nestačil, a proto kontaktovali bankéře, se kterým vyjednali přesun svých peněz do zahraničí.⁴²⁹ Pravidelně se ale stávalo, že domluvené částky chodili diplomatům se zpožděním, byly vpláceny až po skončení mise či nebyly zapláceny celé.⁴³⁰

Ihned po příjezdu se měl diplomat zúčastnit audience, na které předal kreditiv, a poté začal plnit své úkoly. Diplomatickou misi netvořil pouze samotný (vel)vyslanec. Velmi často si diplomaté brali s sebou své děti⁴³¹ s manželkami, jejichž úlohu v zahraničí také nelze podceňovat. Nejvyššímu vlivu a poctám se těšily manželky ambasadorů, jimž náležela řada ceremoniálních práv. Ženy vyslanců či rezidentů se zvláštních poct

---

⁴²³ Andreas PEČAR, *Die Ökonomie der Ehre: der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (1711–1740)*, Darmstadt 2003, s. 46.

⁴²⁴ J. KUBEŠ, *Šlechta českých zemí v barokní diplomacii*, in: M. Gaží–P. Pavelec–M. Hajná (edd.), *Ve znamení Merkura*, s. 185–201, zde s. 191.

⁴²⁵ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 185–186.

⁴²⁶ J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 191.

⁴²⁷ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 45.

⁴²⁸ Finanční příjmy císařských diplomatů lze rozřítit do čtyř skupin. Zprvu dostali peníze na cestu a na vybavení rezidence, dále jim byl dáván měsíční plat. Mohli získat také prostředky na zvláštní výdaje a v neposledním případě i na dary panovníkovi. Dále o platech císařských diplomatů kapitola *Die Bezahlung der kaiserlichen Diplomaten*, in: K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 162–179.

⁴²⁹ J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 191.

⁴³⁰ A. PÜHRINGER, *The Finances*, s. 696.

⁴³¹ Někteří diplomaté začleňovali své děti k hostitelským dvorům, aby si zvykali na dvorskou společnost, zvykly si na určitá pravidla. Tyto zkušenosti se jim mohly hodit při vlastním uplatňování na dvoře, in: T. OSBORNE, *European Diplomacy*, s. 407; Přítomnost malých dětí bývala na ambasádách v zahraničí zcela běžnou záležitostí. Některé děti (vel)vyslanců se v zahraničí i narodily. Za kmotry těmto dětem pravidelně chodili tamější šlechtické elity či samotní panovníci. M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 112.

nedočkaly, ale i tak se jejich působení nesmí podceňovat.⁴³² Důležitou úlohu žen vyzdvihoval i německý právník Friedrich Karl von Moser ve své publikaci z roku 1752. Tím vyvracel staré předsudky, že se ženy pro řízení státních záležitostí nehodí. Naopak uváděl, že mnoho z nich prokázalo své schopnosti.⁴³³ Manželky (vel)vyslanců pomáhaly svým choťům zajišťovat chod jejich domácnosti, hostily jednotlivé dvořany a další diplomaty, kteří v destinaci pobývali. Díky svému pohlaví snáze udržovaly neformální kontakty s dvorními dámami a dalšími manželkami diplomatů. Také se snadněji dostaly do komunikačních sítí, do kterých bylo pro jejich manželé mnohdy nemožné proniknout. Například v Konstantinopoli měly velvyslankyně přístup do harému, který byl zdrojem cenných informací.⁴³⁴ Samy manželky diplomatů přípravy na působení v cizině nepodceňovaly. Učily se jazyky, zjišťovaly si informace o kultuře dvora, na kterém s manželem měly nějaký čas žít. Některé ženy se dokonce setkávaly i se svými předchůdkyněmi, od nichž dostávaly užitečné rady. Tak se například Kateřina z Trauttsonu, jejíž muž se ujímal velvyslaneckého postu ve Španělsku po Ferdinandu Bonaventurovi z Harrachu setkala v Lyonu s jeho manželkou, Johanou Terezií. Během setkání ji odpověděla na několik otázek a vzájemně si vyměnily několik informací.⁴³⁵

Na misi jednotlivé císařské diplomaty mohli doprovázet také další šlechtičtí kavalíři. V dochovaných seznamech členů jednotlivých ambasád v Polsku, Anglii, Francii či Dánku se pravidelně nachází jména několika mladých šlechticů, kteří se s diplomatem vydávali do ciziny a tam mu i mnohdy i několik let asistovali a nabírali cenné zkušenosti, které se jim později mohly hodit. Jejich hlavními úkoly bylo doprovázet diplomata, konverzovat s (vel)vyslancovými hosty a následně je uvádět. Tito mladíci se uplatňovali také jako poslové a mohli domlouvat i různé schůzky.⁴³⁶

Pro vyslance byli důležití také sekretáři, které lze rozdělit do dvou skupin. Oficiální sekretáři (legační, císařští) dostávali plat od vysílajícího panovníka. Pomáhali řídit chod v diplomatově rezidenci, měli na starosti tvorbu různých dokumentů či mohli sloužit jako poslové. Za nepřítomnosti (vel)vyslance, který musel nutně odjet na své statky, směli

---

⁴³² J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, s. 78.

⁴³³ Florian KÜHNEL, *Minister-like cleverness, understanding, and influence on affairs' Ambassadors in everyday business and courtly ceremonies at the turn of the eighteenth century*, in: Tracey A. Sowerby–Jan Henningss (edd.) *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410–1800*, s. 130–146, zde s. 130.

⁴³⁴ T. A. SOWERBY–J. HENNINGSS, *Introduction Practices of diplomacy*, in: *Tiž, Practices*, s. 1–22, zde s. 10–11.

⁴³⁵ Carolyn JAMES, *Women and Diplomacy in the Early Modern Period*, in: D. Goetze–L. Oetzel (edd.), *Early modern diplomacy*, s. 541–558, zde s. 554.

⁴³⁶ M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 119–120.

vykonávat i důležitější povinnosti. Druhým typem mohli být osobní sekretáři jednotlivých diplomatů, které jmenovali sami vyslanci a ti také jejich služby platili z vlastních prostředků. Starali se o soukromou korespondenci, sloužili jako kurýři apod.⁴³⁷

Další nutnou osobou byl legační kaplan, který většinou pocházel z řad jezuitů. Byl důležitý hlavně v protestantských zemích. Společně s velvyslanci jezdili na misi také lékaři. Někdy místo nich vzali s sebou i lékárníky či holiče–barbáře. O zásobování potravinami, které následně zpracovával kuchařský personál, se staral nákupčí. V početném doprovodu se mohl objevit i kovář nebo stříbrník, který měl na starosti cennější nádobí.⁴³⁸ Velké počty doprovodného personálu doprovázely především velvyslance ke dvorům jiných korunovaných hlav. Oproti tomu mise, které se pohybovaly v říšském prostoru, tvořil pravidelně menší počet lidí, většinou kolem 10–20 osob.⁴³⁹

Diplomaté se svým doprovodem museli být také někde ubytováni. Opět zde záleželo na hodnosti, kterou diplomat zastával. Jiné požadavky byly kladeny na obydlí, ve kterém přebýval velvyslanec a jiné na dům pro diplomaty nižšího stupně. Tyto náležitosti shrnovali ve svých pracích i tehdejší učenci. Jedním z nich byl i Gottfried Stieve, který ve svém díle *Europäisches Hof-Ceremoniel* vypsál všechny požadavky (nejen) na velvyslancovo obydlí.⁴⁴⁰ Obecně platilo, že ubytování má být na dostupném místě od hlavní rezidence panovníka a apartmá mělo být řádně reprezentativní, tj. vybavené podle panovnického vzoru, neboť za diplomatem chodily dvorské návštěvy.⁴⁴¹ Je obecně známo, že valná většina všech diplomatů, kteří zastupovali císaře, bydlela v pronájmech. Pouze výjimečně si v hostitelské zemi zakoupili vlastní dům/palác. V některých zemích měli císařští diplomaté bydlení zajištěné tamějším panovníkem zadarmo. Tuto službu poskytovalo do počátku 17. století Španělsko. V Rusku za ubytování vyslanci nemuseli vyslanci také utrácet, ale mnoho z nich tuto zkušenost přirovnávalo k vězení.⁴⁴² Některé hostitelské země zprvu poskytovaly cizím vyslancům zadarmo i stravu. Postupně během 17. století od této tradice většina z nich opustila (například anglický král Karel I. při svém nástupu na trůn tuto tradici zrušil). V některých zemích na východě (Rusko, Osmanská říše), ale tyto zvyklosti vydržely déle. V Konstantinopoli bylo až do konce 18. století

---

⁴³⁷ W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 91–94, srov. K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, 94–95.

⁴³⁸ M. MŽYKOVÁ, *Šlechta*, s. 7.

⁴³⁹ Například Walter Leslie měl s sebou v Turecku něco kolem 350 osob. In: J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, s. 91–94; Podobný počet lidí jako do říšského prostoru brali s sebou císařští vyslanci i na sever Evropy, do Švédska a Dánska. Viz: M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 105–106.

⁴⁴⁰ Gottfried STIEVE, *Europäisches Hof-Ceremoniel*, Leipzig 1723.

⁴⁴¹ J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 194.

⁴⁴² TÝŽ, *Diplomat a jeho sídlo*, in: TÝŽ (ed.), *V zastoupení*, s. 100–124, zde s. 102, 109–110.

diplomatům pravidelně vypláceno výživné, jehož výše byla určena jejich hodnotí. Vyslanci z těchto zemí očekávali podobné zacházení i v západní Evropě. Tam ale byli velmi často překvapeni. Například ruští diplomaté si pravidelně carovi stěžovali, že se s nimi nezachází tak, jak očekávali.⁴⁴³ Daniel Legutke, který zkoumal císařské, saské a braniborské vyslance působící v Haagu, uvádí, že ihned po příjezdu do města se nejprve diplomat se svým doprovodem ubytoval v hostinci. Své sluhy následně pověřil úkolem, aby našli nějaký dům vhodný k pronájmu a informovali o příjezdu diplomata další vyslance ve městě (pokud to předtím neudělal už sekretář). Hostince sloužily jako neutrální místa, kde se běžně mohli scházet vyslanci z různých zemí s místními dvořany a vést předběžná jednání bez daných ceremoniálů inkognito.⁴⁴⁴

(Vel)vyslanci, kteří vykonávali své mise v odlišném konfesním prostředí, měli povinnost si v pronajatém bydlení zřídit kapli⁴⁴⁵ a vydržovat příslušný personál. Tyto kaple byly legalizovány během vestfálského mírového kongresu, na němž byl ustanoven systém odstupňovaného praktikování náboženství, jenž tehdy odlišoval veřejnou, soukromou a domácí formu mší.⁴⁴⁶ Problematickou se ale během druhé poloviny 17. století stávala otázka, kdo všechno se takových mší, jež byly slouženy ve (vel)vyslancově domě může účastnit. Na to nedokázali jednotně odpovědět ani významní teoretici mezinárodního práva.⁴⁴⁷ Velmi často se kaplany stávali zkušení misionáři, kteří většinou pocházeli z jezuitského řádu. Tím, že se stali jednotliví misionáři členy diplomatovy mise, obdrželi také diplomatickou imunitu. Zprvu tyto kaplany vyplácela částečně římská Sacra Congregatio de Propaganda Fide. Díky tomu, ale tito kaplani byli typičtí svou dvojitou loajalitou; plnili úkoly, které dostali od samotných vyslanců, ale i ty, které jim nařídila papežská stolice. Horlivá misijní činnost mohla ohrožovat přátelské vztahy s hostitelskými zeměmi. Proto byl papežský stolec od 70. let 17. století postupně vytlačován ze zahraniční

---

⁴⁴³ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 48.

⁴⁴⁴ Daniel LEGUTKE, *Diplomatie*, s. 237–238. Toto tvrzení však neplatí absolutně. Řada vyslanců si tyto věci nechávala zařizovat dopředu. In: J. KUBEŠ, *Hermann*, s. 171–203.

⁴⁴⁵ Bádáním o katolických svatostáncích v odlišném konfesijním prostředí se zabývá Benjamin Jacob Kaplan, který poukázal na jejich velmi problematické začátky při fungování, viz: Benjamin Jacob KAPLAN, *Diplomacy and Domestic Devotion: Embassy Chapels and the Toleation of Religious Dissent, Early modern Europe*, *Journal of Early Modern History* 6, 2022, s. 341–361. V českém prostředí se tematikou provozu císařských kaplí zabýval J. KUBEŠ, *Kaple*, s. 127–156 a M. BAKEŠ, *Shaping the Danish and Imperial Legation Chapels in Vienna and Copenhagen during the Period after the Thirty Years' War*, *TH* 19, 2016, s. 73–94.

⁴⁴⁶ Císařské katolické kaple v protestantských státech vznikaly ale již během třicetileté války. Tou nejstarší byla kaple v Hamburku. In: M. BAKEŠ, *Kaple císařských diplomatů*, in: J. Kubeš (ed.), *V zastoupení*, s. 126.

⁴⁴⁷ Například Abraham Wicquefort tvrdil, že by se jí měl účastnit pouze daný diplomat se svým personálem. Jiného názoru byl François de Callière, dle něž se mše mohli účastnit všichni poddaní toho panovníka, kterého diplomat v cizině zastupoval. M. BAKEŠ–J. KUBEŠ, *Imperial Chapels*, s. 201.

politiky císařských vyslanců.⁴⁴⁸ Záleželo také na protestantské zemi. Například kalvinistické Spojené Nizozemí bylo v této otázce velmi tolerantní a dokázaly zde fungovat mezi sebou i odlišné konfese. V některých zemích se ale diplomaté díky provozu kaple dostávali pravidelně do konfliktu s některými úřady v hostitelské zemi. Například v Sasku od 70. let 17. století za působení každého řádného vyslance došlo k menšímu či většímu konfliktu s tamní samosprávou.⁴⁴⁹ Legační kaple vznikaly však i v katolických zemích.⁴⁵⁰

Diplomaté velmi často zprostředkovali transfer cenného zboží. Ve svých zprávách se často zaměřovali na popis jednotlivých uměleckých sbírek, navazovali kontakty s jednotlivými umělci, ale i obchodníky, kteří jim pomáhali požadované artikly shánět. Mezi nejcennější zboží patřily koberce, gobelíny, obrazy od výrazných malířských mistrů aj. Velký počet uměleckých děl přivezli do střední Evropy šlechtici, kteří byli na misiích v Itálii (hlavně z Benátek, Janova a Říma) a ve Španělsku.⁴⁵¹ V každé zemi se dalo najít něco jedinečného, specifického, a tak diplomaté nakupovali věci nejen pro sebe, ale i pro další šlechtice, kteří je o zprostředkování nákupu poprosili.⁴⁵² Nesháněli jenom zboží, ale mohli zajistit i služby některých specialistů, po nichž byla v jejich vysílající zemi velká poptávka (služby zahradníků, kuchařů, architektů a jiných specialistů). Například Humprecht Jan Černín z Chudenic, který v 60. letech 17. století působil jako císařský velvyslanec v Benátkách, měl v republice Svatého Marka najmout pro císaře některé muzikanty.⁴⁵³

Diplomatické aktivity byly velmi různé. Předně se diplomaté snažili udržovat spolupráci hostujícího panovníka s jejich vládcem a vyjednávali o různých záležitostech (domluva vojenské pomoci, sňatku, půjček apod.). Jednou z nejdůležitějších činností, které měl diplomat na starosti, bylo shromažďovat a odesílat ke svému vysílajícímu dvoru nové informace. Tato povinnost byla obvykle uváděna v instrukcích, kterými se vyslanci řídili. Francouzský král Ludvík XIV. tyto povinnosti vystihl v 60. letech 17. století takto: „*Nic se na světě neděje, co by se nedostalo pod dohled... dobrého vyslance.*“⁴⁵⁴ Aby diplomat získal informace, musel být sám ochoten poskytnout na oplátku ty své. Proto se vyplatilo být

---

⁴⁴⁸ Od té doby byli na místo kaplana nabíráni místo misionářů spíše kněží se zájmem u bohoslovnou výuku, než o misijní činnost. Často se jednalo o univerzitní profesory či děkany s rozsáhlými vědeckými zájmy. Tamtéž, s. 201–202.

⁴⁴⁹ J. KUBEŠ, *Kaple*, s. 130, 138.

⁴⁵⁰ M. BAKEŠ, *Kaple*, s. 125.

⁴⁵¹ Elisabeth NATOUR, *Art and Diplomacy*, in: D. Goetze–L. Oetzel (edd.), *Early modern diplomacy*, s. 123–142, zde s. 131–132.

⁴⁵² J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 199.

⁴⁵³ Viz: M. BAKEŠ–J. KUBEŠ, *Císařští diplomaté*, s. 164.

⁴⁵⁴ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 43.

dobře informován o různých událostech, které se staly v jeho zemi či v politickém světě obecně.⁴⁵⁵ Tyto informace získávali od svých vlivných známých a příbuzných a vzájemně si pomáhali.⁴⁵⁶ Diplomaté mohli při jednání využívat i úplatkářství jako prostředek pro dosažení svého cíle.⁴⁵⁷ Bez úplatků by jednotlivý diplomat měl menší šanci na úspěšné jednání, a proto se zmínky o nich pravidelně objevují ve vyslaneckých relacích. I tak se Wiliam Jacob Roosen domnívá, že tento fenomén bývá často přeceňovaný.⁴⁵⁸

Na závěr je nutné připomenout a shrnout, že raně novověký diplomat se od toho současného lišil hned několika rysy. Hillard Von Thiessen charakterizoval diplomata starého typu šesti hlavními rysy. Za prvé byl vyslanec hlavně služebníkem daného panovníka, kterého zastupoval a svou pozici často získával protekcí a využíváním vlastních klientských vazeb. Za druhé v raném novověku sice existovaly speciální diplomatické školy, které ale neměly dlouhého trvání, a tak byli za (vel)vyslance vybíráni převážně šlechtici, kteří si potřebné dovednosti, které používali na zahraničních dvorech, osvojili během předchozího života a naučili se je především působením na panovnickém dvoře a na kavalírských cestách. Třetím důležitým rysem bylo, že diplomat nikdy nepůsobil v cizině sám, ale vždy měl po ruce nižší personál, který mu pomáhal v činnosti. Za čtvrté se počítalo s tím, že diplomat nebude tuto činnost vykonávat celý život, ale po skončení misí se s velkou pravděpodobností uchytí u svého panovníka, ideálně v některém dvorském úřadu. Pátým rysem byla čestnost rolí, které diplomaté hráli. Na prvním místě byl vyslanec zavázán svému panovníkovi, ale pomocí darů a jiných prostředků také k hostiteli a dalším dvorským hráčům. Za šesté je nutné si uvědomit, že (vel)vyslanec byl hlavou své domácnosti v zahraničí, a že pozice diplomata nebyla úřadem. Pouze část (vel)vyslanceckého personálu byla ve služebním poměru k panovníkovi, zbytek byli spíše klienti a diplomatovi příbuzní.⁴⁵⁹ Protože je tato práce je zasazena do druhé poloviny 90. let 17. století, bude vyslanec Harrach nadále chápán jako diplomat starého typu. Ještě než

---

⁴⁵⁵ Tamtéž.

⁴⁵⁶ Nejvyšší hofmistr císařovny Ferdinand z Ditrichštejna udržoval v 50–90. letech 17. století kontakt s mnoha (vel)vyslanci a víme, že jim mnohdy na oplátku za to, že mu posílali relace, dokázal pomoci v různých situacích. M. BAKEŠ–J. KUBEŠ, *Císařští diplomaté mezi cizinou a domovem*, in: J. Kubeš (ed.), *V zastoupení*, s. 146–176, zde s. 150–151.

⁴⁵⁷ I někteří soudobí morální teoretici nebyli proti těmto praktikám, pokud se díky nim podařilo dosáhnout cílů, které po diplomatech požadoval jejich panovník. Tamtéž, s. 165; Téma darů a úplatků je podrobně zpracováno pro oblast Braniborska–Pruska: J. FALCKE, *Studien*.

⁴⁵⁸ M. BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Wratislava ze Sternberka. Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, FHB 29 (1), 2014, s. 31–62, zde 50–54.

⁴⁵⁹ H. von THIESSEN *Diplomatie*, s. 487–493.

bude přikročeno k analýze jeho mise na dvůr saského kurfiřta, je nutné se seznámit s kontextem císařsko–saských vztahů v 17. století.

V. Saští kurfiřti, císařsko–sasko–braniborské vztahy a působení císařských diplomatů v Sasku v 17. století

Od roku 1611 vládl v Sasku kurfiřt Jan Jiří I. (1585–1656),⁴⁶⁰ který vládu převzal po svém starším bratrovi Kristiánovi II. Samotný kurfiřt žil výstředním životem, měl sklony k alkoholismu a násilnostem. I přesto se během jeho panování podařilo díky promyšlené zahraniční politice upevnit pozici Saska. Za tento vzestup mohla hlavně skupina schopných ministrů, kterými se kurfiřt obklopoval.⁴⁶¹ Po událostech, které vyvrcholily pražskou defenestrací v roce 1618, a vypuknutí satašovského povstání v Čechách, prohlásilo Sasko jako luteránská velmoc, že je ochotna přijmout náboženské uprchlíky z Čech, ale oficiálně se nepřipojovalo ani na jednu ze stran a zaujívalo neutrální postoj. Během císařské volby ale Jan Jiří I. hlasoval pro Ferdinanda II. Štýrského⁴⁶² a od roku 1620 stál na jeho straně a poskytoval mu vojenskou pomoc. Za poskytnutou pomoc obdržel od císaře obojí Lužici (Horní a Dolní) jako zástavu.⁴⁶³ Časem se ale vztahy mezi kurfiřtem a císařem zhoršovaly. Ke krizi došlo koncem 20. let 17. století, když v roce 1629 císař vyhlásil tzv. restituční patent.⁴⁶⁴ Saský kurfiřt společně se svými ministry změnil politickou strategii a na počátku 30. let spolupracoval s viditelnými úspěchy se švédským králem Gustavem Adolfem II. Po jeho smrti byla pozice v protihabsburském táboře velmi nevýhodná.⁴⁶⁵ Proto opět přešel na stranu císaře, se kterým uzavřel v květnu roku 1635 mír. Za tento krok obdržel od Ferdinanda II. obojí Lužici do dědičného vlastnictví. Od té doby válčili Sasové proti švédským vojskům, ale zaznamenali více porážek než vítězství.⁴⁶⁶ Nakonec se Jan Jiří I. rozhodl v roce 1645 uzavřít příměří se Švédskem, které získalo Lipsko, z nějž Švédové

---

⁴⁶⁰ Nejnověji o kurfiřtovi a jeho vládě během třicetileté války: Andreas RUTZ–Joachim SCHNEIDER–Marius WINZELER (edd.), *Kurfürst Johann Georg I. und der Dreissigjährige Krieg in Sachsen*, Dresden 2024.

⁴⁶¹ Christian HEINKER, *Die Bürde des Amtes–die Würde des Titels: Der kursächsische Geheime Rat im 17. Jahrhundert*, Leipzig 2015, s. 86–88.

⁴⁶² Reiner GROSS, *Geschichte Sachsens*, Berlin–Leipzig 2001, s. 95.

⁴⁶³ Franz Otto STICHART, *Das Königreich Sachsen und seine Fürsten: e. geschichtl. Abriß für Schule u. Haus: Preisschrift; mit 23 Bildnissen sächs. Fürsten*, Leipzig 1854, s. 195.

⁴⁶⁴ Restituční edikt nařizoval vrátit všechny církevní majetky, které byly katolické církvi zabráný po roce 1555 (tedy po uzavření Augsburského náboženského míru). Více In: Heinrich GÜNTHER, *Das Restitutionsedikt von 1629 und die katholische Restauration Altwürtembergs*, Stuttgart 1901.

⁴⁶⁵ Miloš ŘEZNÍK, *Sasko*, Praha 2005, s. 78–79, srov. F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 196–200.

⁴⁶⁶ Noel Geoffrey PARKER, *John George I of Saxony, elector of Saxony*, in: *Encyclopædia Britannica*, dostupné online na: <https://www.britannica.com/biography/John-George-I> [12.5.2025].

odešli až v roce 1650 po zaplacení všech požadovaných reparací.⁴⁶⁷ Jan Jiří I. se následně během zbytku své vlády snažil budovat příznivé podmínky pro hospodářský a celkový společenský rozvoj. Za jeho panování bylo podporováno hornictví v Krušných horách, reorganizován poštovní systém a vydány nové městské statuty.⁴⁶⁸

Konec třicetileté války představoval důležitý mezník i pro vývoj Říše a Saska. Díky Vestfálskému míru získala knížata silnější postavení v Říši a to především díky teritoriálnímu a spolčovacímu právu, takže mohli s ostatními suverény uzavírat koalice na svou ochranu, které ale nesměly být zaměřené proti císaři a Říši.⁴⁶⁹ Této nastalé situaci začaly využívat ostatní evropské mocnosti, které se snažily získat jednotlivá knížata na svou stranu a zapojit je i do svých válečných konfliktů. Mezi nejsilnější územní celky patřilo Bavorsko, Sasko, Braniborsko a Hannoversko, jejichž vládci se snažili ještě více od ostatních knížectví oddělit ziskem královské koruny.⁴⁷⁰ Císař se proto snažil se svými leníky dobře vycházet a o jejich podporu velmi stál. Jen v roce 1686 vyslal, dle údajů z knih dvorské pokladny, 25 diplomatů, z nichž pouze devět působil mimo Říši (k těmto mužům se musí přičíst ještě diplomaté pobývající v Benátkách, Rusku či Turecku, kteří byli vedeni jinde), zbytek, tedy více jak polovina působil v Říši samotné, u říšského sněmu v Řezně, jednotlivých kurfiřtů, knížat a významných měst.⁴⁷¹

Vývoj Saska nejvíce ovlivňovalo sousední Braniborsko, s kterým sasští vládci v některých záležitostech spolupracovali, ale také se s ním pravidelně přeli. Ještě před vypuknutím třicetileté války se braniborská politika orientovala na saské kurfiřtství, které díky promyšlené správě a těžbě stříbra zastávalo vedoucí pozici ve středu a na severovýchodu Říše. To se ale během 17. století měnilo ve prospěch Braniborska a oba státy se velmi ovlivňovaly.⁴⁷² Hned po skončení válečného konfliktu zahájil braniborský kurfiřt sérii změn, které měly překonat tehdejší deficity ve státním a sociálním vývoji. Podařilo se mu omezovat moc stavů, prosazovat absolutistickou vládu, zbrojit a budovat silnou armádu, díky níž se stalo ke konci 17. století jedním z nejozbrojenějších

---

⁴⁶⁷ K. KELLER, *Landesgeschichte Sachsen*, Stuttgart 2001, s. 143.

⁴⁶⁸ R. GROSS, *Die Wettiner*, Stuttgart 2007, s. 154.

⁴⁶⁹ J. KUBEŠ–L. MARŠÁLKOVÁ, *Říše siplomatů? Císařská diplomacie ve Svaté říši římské národa německého*, in: J. Kubeš (ed.) *V zastoupení* s. 350–375, zde s. 350.

⁴⁷⁰ René HANKE, *Brühl und das Renversement des alliances: die antipreuussische Aussenpolitik des Dresdner Hofes 1744–1756*, Berlin 2006, s. 10.

⁴⁷¹ J. KUBEŠ–L. MARŠÁLKOVÁ, *Říše diplomatů?*, s. 351.

⁴⁷² Cornelia KLETTKE–Ralf PRÖVE, *Brennpunkte kultureller Begegnungen auf dem Weg zu einem modernen Europa, Identitäten und Alteritäten eines Kontinents*, Göttingen 2011, s. 158–159.

kurfiřtství.⁴⁷³ Sasští diplomaté ale i tak nepřičítali v porovnání s ostatními knížectvími Braniborsku dlouhou dobu větší význam. V prvních letech po Vestfálském míru se Braniborsko snažilo získat podporu svého souseda v zahraniční politice (např. při získávání plné kontroly nad Pomořanskem) a společně prosazovali přednost kurfiřtů před ostatními knížaty.⁴⁷⁴ Další oblastí, ve které společně spolupracovali, ale i soupeřili, byla otázka náboženství. Oba dva kurfiřti byli ochránci nekatolického vyznání a společně s ostatními protestantskými stavy představovali tzv. Corpus Evangelicorum (označení pro všechny nekatolické stavy Svaté říše římské národa německého). Sasko jako kolébka reformace zastávalo od roku 1653 vedoucí pozici v tomto uskupení. Po této úloze ale toužili i kalvíniští braniborští kurfiřti, kteří se chtěli vidět v čele říšských nekatolíků, a proto občas nastávalo z tohoto důvodu mezi sousedy napětí.⁴⁷⁵

Od skončení třicetileté války do konce 17. století zůstalo Sasko, až na několik málo let, prohabsbursky orientované. Habsburkové si svého severního souseda a saského spojence vážili a mnohdy také vynaložili velké úsilí, aby si saské vládcy naklonili.⁴⁷⁶ Ještě za života Jana Jiřího I. vysílal císař pouze mimořádné vyslance s úkolem vyjednat konkrétní věc a poté se vrátit zpátky. Například v roce 1652 dorazili do Drážďan doktor Johann Crane a hrabě Ferdinand Arnošt z Valdštejna, aby jednali o svolání říšského sněmu. Po smrti Jana Jiřího I. v roce 1656 byl na drážďanský dvůr vyslán hrabě Johann z Rottalu, aby kondoloval novému kurfiřtovi Janu Jiřímu II. Od té doby byli na kurfiřtský dvůr vysíláni císařští diplomaté téměř každý rok. Vždy se ale jednalo o krátké pobyty (v řádu dní, maximálně tři měsíců).⁴⁷⁷

Za vlády Jana Jiřího II. (1613–1656–1680) došlo celkem dvakrát k odklonu od prohabsbursky orientované politiky. Kurfiřt vedl velmi nákladný a rozmařilý život. Počet dvořanů se mnohonásobně rozrostl. Téměř neustále se účastnil lovů, pořádal karnevaly,

---

⁴⁷³ Frank GÖSE, *Die ungleichen Nachbarn–Das Verhältnis von Brandenburg–Preußen und Sachsen im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Portal–Die Potsdamer Universitätszeitung, 7–9, 2007, s. 20–21, zde s. 20.

⁴⁷⁴ C. KLETTKE–R. PRÖVE, *Brennpunkte*, s. 158–159.

⁴⁷⁵ Braniborští vyslanci na říšském sněmu celkem dvakrát využili nepřítomnosti saských zástupců, aby dostali Braniborsko do čela nekatolických stavů. Poprvé se o to pokusil Gottfried von Jena v roce 1674 a podruhé Wolfgang von Schmettau o 13 let později. Ani jednou se to však nepodařilo, neboť nezískali pro své plány dostatečnou podporu. Ostatním luteránům v Říši nebyla po chuti představa, že by v čele nekatolických stavů měl být kalvinista. In: F. GÖSE–Winfried MÜLLER–Kurt WINKLER–Anne-Katrin ZIESAK (edd.), *Preußen und Sachsen –Szenen einer Nachbarschaft*, Dresden 2014, s. 170–173.

⁴⁷⁶ Jedním z takových případů může být i volba císaře Leopolda I. v roce 1658. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009, zejm. s. 107–115.

⁴⁷⁷ L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 162.

hostiny, turnaje, ohňostroje či bály.⁴⁷⁸ Mnoho peněz vyžadovala také barokní přestavba Drážďan, na které se podílel architekt Wolf Caspar Klengel, který v letech 1664–1667 vystavěl budovu drážďanského divadla, v němž mohlo usednout celkem 2 000 diváků.⁴⁷⁹ Vysoké náklady na vydržování dvora nutily kurfiřta lavírovat mezi Francouzi, kteří mu nabízeli vysoké finanční částky za spolupráci, a svým lenním pánem (císařem). Dopřávat sluchu francouzským návrhům začal již v roce 1663 a od ledna následujícího roku jednal přímo s Ludvíkem XIV. Zároveň ale během července 1664 rokoval s císařem o postupu proti Francouzům a výměnou za subvence by se vzdal ochrany slezských protestantů, kterých se do té doby zastával.⁴⁸⁰ Císař na působení francouzských diplomatů reagoval v roce 1665 zřízením stálého diplomatického císařského zastoupení v Drážďanech. Prvním řádným diplomatem se stal baron Georg z Plettenbergu, který v hodnosti rezidenta pobýval v Sasku dva roky. Jeho působení ale kurfiřtovu politiku neovlivnilo.⁴⁸¹ Kurfiřt se přiklonil k Francii a následně v roce 1666 uzavřel spojeneckou smlouvu i se Švédskem. Nepomohlo ani přemlouvání braniborského kurfiřta v roce 1667, aby pomohl sjednocenému Nizozemí proti agresi Francouzů. Prosba zůstala nevyslyšena. Změna v kurzu zahraniční politiky nastala až na počátku 70. let 17. století, kdy francouzská vojska drancovala državy braniborských kurfiřtů na Rýně. Tehdy se saské vojsko připojilo k tomu císařskému a do bojů proti Francii vedl Sasy kurfiřtův syn Jan Jiří III.⁴⁸² Později ale přešel opět na stranu Francouzů a zase v tom velkou roli hrály finance. V roce 1679 obdržel od Francie jednorázový peněžní příspěvek ve výši 30 000 tolarů. K tomu měl obdržet sumu 80 000, které měl získat po 20 000 za každé čtvrtletí, a to pod podmínkou že zabrání, aby byl nejstarší syn císaře Leopolda I., arcivévoda Josef, zvolen římským králem. Tato dohoda pro kurfiřta neznamenal nic jiného než pouhý finanční příjem, a proto na druhé straně jednal s Bavorskem a císařem proti Francii. Díky tomu, že v Drážďanech v té době mělo převahu procísařské křídlo, bylo nakonec od spolupráce s Francií upuštěno.⁴⁸³

Během 60. let 17. století byly narušeny nejen vztahy s císařem, ale i se sousedním Braniborskem. Kurfiřt Fridrich Vilém I. upevňoval v zemi svou vládu a začal upouštět

---

⁴⁷⁸ H. T. FLATHE, *Johann Georg II., Kurfürst von Sachsen*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XIV., Leipzig 1881, s. 381–383, zde s. 382.

⁴⁷⁹ Frank–Lothar KROLL, *Geschichte Sachsens*, Dresden–Leipzig 2014, s. 52–53.

⁴⁸⁰ H. T. FLATHE, *Johann Georg II.*, s. 383.

⁴⁸¹ L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 162, Do této doby vysílal císař na saský dvůr mimořádné vyslance a rezidenty vydržoval v knížectvích a městech v Říši, či v Polsku. J. KUBEŠ–Nela MICHALICOVÁ, *V zemi mocného sejmu: císařští diplomaté v Polsko–litevském soustátím*, J. Kubeš (ed.), V zastoupení, s. 293–317, zde s. 297–298.

⁴⁸² F. O. STICHART, *Das Königreich* s. 210.

⁴⁸³ H. T. FLATHE, *Johann Georg II.*, s. 382–383.

z dosavadní podřízenecké politiky k Sasku. V roce 1662 vydal prohlášení, ve kterém bylo zakazováno braniborským studentům, jako vyznavačům kalvínské víry, studium na saské univerzitě ve Wittenberku. Dále stavbou Müllorserova kanálu v roce 1668, který propojil Odru se Sprévou, chtěl konkurovat pozemní dopravě zboží a poškodit tím hlavně trhy v Lipsku.⁴⁸⁴

Další změna, která se týkala císařských diplomatů v Sasku, nastala za vlády Jana Jiřího III. (1647–1680–1691). Hned po svém nástupu se kurfiřt rozhodl, že nebude žádným diplomatům nižšího ranku (ani těm císařským) přiznávat všechny ceremoniální výhody jako vyslancům. Tímto nařízením se rozhodl reagovat na změny, které provedl braniborský kurfiřt a posílit tím svou pozici v rámci Říše.⁴⁸⁵ Tuto informaci zjistil v Sasku dlouhodobě pobývajícím řádným císařským diplomatem v hodnosti *Abgeordnete*, opat banzského kláštera Otto de la Bourde, když mu kurfiřt odmítl poskytnout audienci, na které mu chtěl jménem císaře kondolovat ke smrti otce a zároveň pogratulovat k převzetí trůnu.⁴⁸⁶ Saský kurfiřt zřejmě dosáhl svého. Od roku 1682 posílal císař do Saska diplomaty v hodnosti vyslance a oproti předchozím letům, kdy na tyto mise posílal pravidelně barony, nyní převládali diplomaté z hraběcích rodů.⁴⁸⁷ Za vlády Jana Jiřího III. se v Drážďanech vystřídalo celkem šest řádných vyslanců. Mezi ně patřil již zmiňovaný opat Otto de la Bourde, dále strýc Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu a pozdější kardinál, hrabě Jan Filip Lambergu, který domlouval s kurfiřtem především saskou vojenskou pomoc císaři proti Turkům. Zmiňovaný hrabě se v Drážďanech několik měsíců v letech 1682 a 1683 doplňoval s baronem Benediktem Urbanem z Gallensteinu, který na kurfiřtském dvoře původně působil jako rezident. Od ledna do konce srpna 1683 pobýval v Drážďanech sám Lamberg a od září téhož roku až do září roku následujícího působil na dvoře pouze Gallenstein. V srpnu 1685 zavítal ke kurfiřtskému dvoru zkušený císařský diplomat Haro Burckhard Fridag von Gödens, aby opět dojednal saskou pomoc proti Turkům a společnou alianci a odjel zpět v březnu 1686. Dalšími řádnými vyslanci pak byli Christoph Dietmar, hrabě Schallenberg a hrabě Jan Jiří Marek Clary Aldringen, který v Sasku působil od března 1686 s jistými přestávkami až do roku 1694. Tyto řádné diplomaty pravidelně doplňovali i

---

⁴⁸⁴ Karl CZOK, *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987, s. 257.

⁴⁸⁵ J. KUBEŠ, *Imperial Envoys at the Court of the Elector of Saxony in the Last Third of the 17th Century*, rukopis studie s celkem 22 stranami, zde s.7. Jedná se o připravovaný článek pro periodikum *Neues Archiv für sächsische Geschichte*, který mi autor zapůjčil, za což mu tímto děkuji.

⁴⁸⁶ Tamtéž.

⁴⁸⁷ L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 162–163.

mimořádní vyslanci, které císař vysílal do Drážďan s různými úkoly (většinou dojednat vojenskou pomoc proti Turkům či Francouzům).⁴⁸⁸

Jan Jiří III. se snažil po vzoru svého braniborského protějšku, kurfiřta Fridricha Viléma I., kterého obdivoval, ve své zemi omezovat moc saských stavů. Dílčím výsledkem této snahy bylo založení stálé saské armády, kterou mohl používat i bez usnesení stavů. Kurfiřt pak v čele tohoto vojska proslul jako významný vojevůdce, který několikrát císaři vojensky pomohl.⁴⁸⁹ Mimo stálou saskou armádu byla v témže roce založena také tajná válečná rada.⁴⁹⁰ Když v roce 1683 pod vedením velkovezíra Kara Mustafy Paši obléhali Turci Vídeň, tak Jan Jiří III. vyrazil společně s polským králem Janem III. Sobieským a bavorským kurfiřtem Maxmiliánem II. Emanuelem město zachránit. Všichni tři vládci se v boji vyznamenali a pomohli Turky odehnat. Saskému kurfiřtovi se společně s polským králem zdálo, že se jim od císaře za prokázané činy dostalo malé vděčnosti, a proto uraženě ihned po slavnostním vjezdu do Vídně odjeli zpátky do svých zemí.⁴⁹¹ Tato událost kurfiřtovi zůstala dlouho v paměti, a když v roce 1686 vznikla Augsburská liga,⁴⁹² kurfiřt se do ní nepřipojil, neboť se mu zdála být málo aktivní.

V 80. letech 17. století lze označit saskou politiku jako za procísařskou. To úplně však neplatí o politice Braniborska, které se po výsledcích Saint–Germainského míru v roce 1679 postavilo na určitou dobu na stranu Francie a samotný kurfiřt neposlal při zmiňovaném obléhání Vídně Turky své vojáky na pomoc.⁴⁹³ V březnu 1688 se ale oba sousední panovníci vypravili do Haagu, kde společně s Vilémem Oranžským podepsali smlouvu proti Francii.⁴⁹⁴ Ještě tentýž rok v září zaútočila francouzská vojska opět na území v Porýní. Jan Jiří III. reagoval na vpád mezi prvními a vydal se společně se 14 000 saskými vojáky nepříteli zastavit. Následujícího roku se spojil s císařskou armádou a společně se snažili o dobytí Francouzi obsazené Mohuče. Roku 1691 pak byl jmenován vrchním velitelem císařských vojsk. V této době ale zároveň došlo ke zhoršení sasko–císařských

---

⁴⁸⁸ Tamtéž, Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02.

⁴⁸⁹ F. L. KROLL, *Sachsen*, s. 56.

⁴⁹⁰ R. GROSS, *Die Wettiner*, s. 168.

⁴⁹¹ F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 215.

⁴⁹² Augsburská liga byla aliance, kterou založil císař Leopold I. a měla bránit Rýnskou Falc před jejím obsazením Francouzi. Více o alianci, jejím vývoji a členech: Richard FESTER, *Die Augsburger Allianz von 1686*, München 1893.

⁴⁹³ V 80. letech vznikalo mezi Braniborskem a Saskem stále větší napětí, když v roce 1680, po smrti vévody Augusta Sasko–Weissenfelského získali Hohenzollernové sekularizované magdeburské arcibiskupství. C. KLETTKE–R. PRÖVE, *Brennpunkte*, s. 158–159.

⁴⁹⁴ F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 217.

vztahů, kvůli problémům se zásobováním saského vojska.⁴⁹⁵ Nepokoje rozdmýchával hlavně v saských službách působící generál polní maršál, hrabě Hans Adam ze Schöningu, který si nerozuměl s císařským generálem Aeneasem Silviem Caprarou. I přes výše uvedené neshody saská armáda bránila württemberské území. V saském táboře ale propukly nemoci, které zapříčinily smrt Jana Jiřího III. v Tübingenu.⁴⁹⁶

Po smrti Jana Jiřího III. následovala krátká, pouze tříletá vláda jeho nejstaršího syna, Jana Jiřího IV. Rok po svém nástupu se oženil s Eleonorou Erdmuthou Sasko–Eisenašskou, která byla o šest let starší a v té době již vdovou. Manželství bylo bezdětné a nešťastné. Mladý kurfiřt si proto našel mladší milenku, dceru jednoho ze členů osobní gardy svého zesnulého otce Magdalenu Sybilu von Neitschütz.⁴⁹⁷ Jan Jiří IV. se zprvu snažil pokračovat v otcově politice a omezoval moc stavů.⁴⁹⁸ Zpočátku své krátké vlády vedl procísařskou politiku, ale stejně jako jeho otec ani on nevstoupil do Augsburské ligy. Byl ochotný císaři pomáhat, ale ne za stávajících podmínek. Zlom přišel v roce 1692. Kurfiřt požadoval po císaři zaplacení peněz, které mu dlužil. Dále chtěl od Leopolda I. podporu při sporu Saska–Lauenburska s Brunšvicko–Wolfenbüttelskem. Tehdy se rozhodl stáhnout své vojáky z Porýní a nové neposlat císaři na pomoc v bojích proti Francouzům. Následně jednal s Arnoštem Augustem Hannoverským o možném spojení se Švédskem a začal prosazovat proti–císařskou politiku.⁴⁹⁹ Dle císařských spojenců byl za tato rozhodnutí zodpovědný kurfiřtův důvěrník, generál polní maršál, Hans Adam ze Schöningu, kterého císařští spojenci podezírali z kontaktů s nepřátelskými Francouzi, a z těchto důvodů byl v roce 1692, když pobýval v teplických lázních, na pokyn císaře zatčen.⁵⁰⁰ Jan Jiří IV. dělal vše proto, aby byl jeho oblíbenec propuštěn a jednal o nastalé situaci s císařem. Následující rok se proto opět saská armáda připojila k té císařské, za což od císaře obdržel 200 000 tolarů. Následně se kurfiřtovi podařilo na sklonku života vyjednat propuštění svého oblíbence a za sumu 40 000 tolarů zajistil pro svou milenku (a matku své dcery) od císaře

---

⁴⁹⁵ F. L. KROLL (ed.), *Die Herrscher Sachsens: Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München 2007, s. 166.

⁴⁹⁶ F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 218.

⁴⁹⁷ R. GROSS, *Geschichte*, s. 116.

⁴⁹⁸ F. L. KROLL (ed.), *Die Herrscher*, s. 167. O kurfiřtovi a jeho krátké vládě pojednává kniha, která pojednává i o napjatém vztahu s mladším bratrem Fridrichem Augustem I. Andrea MARTIN, *Johann Georg IV.: Der Bruder Augusts des Starken (Kurzweiliges)*, Leipzig 2023.

⁴⁹⁹ R. GROSS, *Die Wettiner*, s. 171.

⁵⁰⁰ J. KUBEŠ, *Jan*, s. 361–362.

i hraběcí titul (von Rochlitz). Zemřel v dubnu 1694 ve věku 26 let krátce po své milence, od které se nakazil neštovicemi.⁵⁰¹

Císařským diplomatem v Sasku během vlády Jana Jiřího IV byl již výše zmíněný hrabě Clary Aldringen, který představoval pro císaře ideálního kandidáta na post vyslance v Sasku. Hrabě byl vlastníkem teplických lázní, které si saští kurfiřti velice oblíbili a pravidelně do nich jezdili. Clary Aldringen tak díky těmto pobytům velmi dobře znal vládnoucí kurfiřty a jejich rodiny.⁵⁰² Clary Aldringen byl výjimečným vyslancem, který díky císařskému povolení nepobýval po celou dobu svého mandátu v Sasku, ale pravidelně se vracel na své statky do nedalekých Teplic. Z jeho itinerářů lze vyčíst, že v Drážďanech během let 1686–1694 pobýval maximálně čtyři–pět měsíců ročně.⁵⁰³ Tato zvláštní situace přinesla poměrně rozsáhlé pravomoci osobnímu sekretáři Clary Aldringena, Johannovi Janusovi⁵⁰⁴ (v korespondenci uváděn také jako Jahn), který byl v roce 1689 povýšen na legačního sekretáře, aby svého pána v době jeho nepřítomnosti mohl oficiálně zastupovat.⁵⁰⁵ Jako zlomový okamžik pro působení hraběte v Sasku se ukázalo zatčení již zmiňovaného saského generála polního maršála, Hanse Adama ze Schöningu, v Teplicích roku 1692. Do Saska téměř přestal jezdit, neboť se obával, že ho kurfiřt bude vinit ze zatčení svého důvěrníka.⁵⁰⁶ Vyjednávání o poskytnutí nové vojenské pomoci císaři proto do Drážďan přijeli vyjednat dva ostřílení diplomaté. Tehdejší nejvyšší purkrabí Království českého Adolf Vratislav ze Šternberka zde pobýval od ledna do března 1693. Následně jej vystřídal baron Phillip Wilhelm z Boineburgu. Ten v Drážďanech zprvu pobýval od 7. srpna do 19. září 1693. Opět se vrátil v lednu 1694, kdy dojednával zbylé záležitosti a odjel o pět měsíců později.⁵⁰⁷ Zkraje podzimu 1694 ho nahradil řádný vyslanec, tehdy 25letý nezkušený hrabě Harrach.

Kurfiřt Jan Jiří IV. měl napjaté vztahy nejen s císařem ale také se soudním Braniborskem. Ke konci 17. století napětí mezi oběma kurfiřty postupně rostlo. Panovníci

---

⁵⁰¹ H. T. FLATHE, *Johann Georg IV.*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XIV., Leipzig 1881, s. 384–386, zde s. 386.

⁵⁰² J. KUBEŠ, *Jan*, s. 352.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 360, 376.

⁵⁰⁴ Nejspíše byl rodilým Němcem a v dokumentech císařské provenience se jeho jméno vyskytuje poprvé od roku 1686. Původně byl nekatolíkem, ale neznámo kdy konvertoval. Hraběte během jeho nepřítomnosti zásoboval důležitými informacemi z drážďanského dvora a také se osobně scházel s kurfiřtem a jeho ministry. Hrabě se mu za jeho služby odvděčil tím, že před svým odchodem z funkce se přimluvil u císaře za jeho opětovné jmenování jako legačního sekretáře. Tamtéž, s. 364–365.

⁵⁰⁵ J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, s. 87.

⁵⁰⁶ Tamtéž, s. 368.

⁵⁰⁷ I před příjezdem Šternberka a Boineburga pomáhalo v předchozích letech hraběti Clarymu s dojednáváním smluv o vojenské pomoci celkem šest mimořádných vyslanců. L. BITTNER–L. GROSS *Repertorium*, s. 163.

i ostatní vlivní představitelé jednotlivých kurfiřtství ale demonstrovali přátelské vztahy, harmonii a jednotnost.⁵⁰⁸ Jednou z takových demonstrací jednoty a přátelství bylo setkání braniborského kurfiřta Fridricha III. se svým saským protějškem Janem Jiřím IV. v lednu v Torgau roku 1692. Oba muži se pak potkali ještě téhož roku v únoru, kdy saský kurfiřt přijel do Berlína. Při této příležitosti byl založen braniborsko–saský Řád dobrého přátelství.⁵⁰⁹ Obě tyto cesty měly zažehnat napětí, které mezi vládci vzniklo kvůli osobě generála polního maršála Hanse Adama ze Schöningu.⁵¹⁰

Obr. 6. Bratrský portrét kurfiřtů Fridricha III. (Braniborsko) a Jana Jiřího IV. (Sasko) namalovaný drážďanským dvorním malířem Heinrichem Christophem Fehlingem v roce 1692, Zdroj: Wikimedia Commons.

Po předčasné smrti Jana Jiřího IV. se vlády v Sasku ujal mladší syn Jana Jiřího III., Fridrich August I. (1670–1733).⁵¹¹ Se svým starším bratrem si v mládí moc nerozuměli. V roce 1685 mu byl otcem přidělen hofmistr v osobě Christophu Augusta z Haxthausenu,

⁵⁰⁸ C.KLETTKE –R. PRÖVE, *Brennpunkte*, s. 158.

⁵⁰⁹ Znam také jako Řád německé čestnosti Zlatého náramku. Počet jeho členů byl stanoven 24 osob, s tím že 12 členů bylo saských a 12 braniborských. Ačkoliv byl braniborský kurfiřt jedním ze zakladatelů, neexistuje žádné vyobrazení, kde byl tímto řádem ozdoben. In: Louis SCHNEIDER, *Die preussischen Orden, Ehrenzeichen und Auszeichnungen: geschichtlich, bildlich, statistisch*, Berlin 1870.

⁵¹⁰ Schöning, který si získal důvěru kurfiřta Jana Jiřího IV. a jeho mladšího bratra Fridricha Augusta I., vybízel oba vládcy k velkému zbrojení a válce proti Hohenzollernům. Viz K.CZOK, *August*, s. 15–18.

⁵¹¹ Základní práce o tomto kurfiřtovi představují dodnes knihy Karla Czoka: K. CZOK, *Am Hofe Augusts des Starken*, Stuttgart 1990, TÝŽ, *August*.

s nímž o dva roky později absolvoval kavalírskou cestu.⁵¹² V Paříži se potkal s Ludvíkem XIV. Ve Španělsku jej přijal tamější král Karel II., ale jinak jej v zemi nic kromě klášteřu Escorial nezaujalo. Poté navštívili Portugalsko, Anglii, Holandsko a Benátky, kde se zamiloval do tamního karnevalu a jako saský kurfiřt se ho následně, s velkými úspěchy, snažil napodobovat i ve svém rezidenčním městě, v Drážďanech.⁵¹³ Princův hofmistr se svým svěřencem, ale moc spokojený nebyl. Musel vynaložit velké úsilí, aby svého svěřence udržel od rozmařilého a rozpustilého života. Princ byl svým hofmistrem chválen alespoň za zájem, který projevoval při studiu italských a francouzských pevností. Otcem byl ale předčasně (po dvou letech) povolán zpět do Saska. Ihned po příjezdu (rok 1689) se účastnil dobývání Mohuče, a následující dva roky strávil s armádou v poli. Již v té době se ale začal projevovat jako alkoholik a měl obrovský zájem o ženy.⁵¹⁴ Po smrti svého otce v roce 1691 pobýval do konce následujícího roku na císařském dvoře ve Vídni, kde navázal velmi korektní vztahy s císařem Leopoldem I. a jeho nejstarším synem Josefem I., který byl o osm let mladší než saský princ.⁵¹⁵ V roce 1693 se oženil s Kristinou Eberhardinou Hohenzollernskou (1671–1727). Její rodiče zprvu měli k ženichovi několik výhrad, neboť v té době byla už široko daleko známá jeho povaha.⁵¹⁶ Z jejich svazku vzešel pouze jediný syn⁵¹⁷ Fridrich August II., který se v dospělosti, stejně jako jeho otec stal v roce 1736 polským králem (v Polsku vládl pod jménem August III.).⁵¹⁸

---

⁵¹² Tamtéž, s. 11–12.

⁵¹³ R. GROSS, *Die Wettiner*, s. 174.

⁵¹⁴ Georg PILTZ, *ugust der Starke: Träume und Taten eines deutschen Fürsten*, Berlin 1989, s. 21–27.

⁵¹⁵ R. GROSS, *Die Wettiner*, s. 174.

⁵¹⁶ K. CZOK, *August*, s. 15.

⁵¹⁷ Legitimního potomka měl Fridrich August I. jen jednoho, ale levobočků přivedl na svět hned několik. Například dcera pruského krále Fridricha Viléma I., Vilemína ve svých pamětech odhadla, že měl se svými milenkami asi 354 dětí. Viz: F. L. FLATHE (ed.), *Die Herrscher*, s. 179. Mezi nejznámější kurfiřtovy milenky patřily Marie Aurora z Königsmarcku, turecká žena Fatima, Anna Constantia von Cosel a bylo o nich napsáno několik knih. Např.: Sylvia KRAUSS-MEYL, *Die berühmteste Frau zweier Jahrhunderte: Maria Aurora Gräfin von Königsmarck*, Regensburg 2002; Gabriele HOFFMANN, *Constantia von Cosel und August der Starke: die Geschichte einer Mätresse*, Bergisch 1993.

⁵¹⁸ H. T. FLATHE, *Friedrich August II.*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *ADB VII.*, Leipzig 1877, s. 781–784.

Obr. 7. Saský kurfiřt Fridrich August I. a polský král (August II.), na obraze od svého dvorního malíře Louise de Silvestre, z roku 1720, Zdroj: Wikimedia Commons.

Jeho nástup na trůn znamenal zlepšení sasko–císařských vztahů. Kurfiřt se připojil k Augsburké alianci, do níž jeho oba předchůdci odmítali vstoupit, a potvrdil vojenskou spolupráci s císařem. V následujících dvou letech se pak i sám osobně zapojil do bojů proti Turkům v Uhrách.⁵¹⁹ Fridrich August I. pokračoval v omezování moci stavů a snažil se vládnout co nejvíce absolutisticky. Veškeré kurfiřtovy úspěchy na úkor stavů byly sepsány v zemském nařízení v březnu roku 1728. Stavové byli například omezováni při schvalování daní, když v roce 1702 byla zavedena spotřební daň.⁵²⁰

Když roku 1696 zemřel polský král Jan III. Sobieský, znamenalo to pro po moci toužícího kurfiřta šanci na vysněný královský titul, a proto v roce 1697 v Badenu konvertoval k římskokatolické víře, aby se mohl ucházet o polskou korunu.⁵²¹ Pro své poddané ale napsal zprávu, že přijal katolické vyznání jen pro svou osobu a nebude ke konverzi nikoho nutit. I tak ale tuto zprávu nesly dvorské špičky nelibě.⁵²² O polskou korunu stálo hned několik kandidátů. Mezi hlavní kandidáty patřili nejstarší syn Jana III. Sobieského Jakub, princ François Louis Bourbon–Conti, podporovaný francouzským králem, a Fridrich August I. protežovaný císařem. Díky velkým úplatkům a intrikám byl králem zvolen posledně jmenovaný uchazeč a v Polsku vládl jako August II.⁵²³ Slavnostní

⁵¹⁹ V Harrachově instrukci císař chválí kurfiřta za to, že se k Alianci proti Francii přidal. O tažení v letech 1695–1696 více v příslušné kapitole.

⁵²⁰ Příklady viz in: F. L. KROLL, *Geschichte*, s. 125–126.

⁵²¹ H. T. FLATHE, *Friedrich*, s. 783.

⁵²² F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 227.

⁵²³ R. GROSS, *Geschichte*, s. 127.

korunovace se konala 15. září 1697. Manželka Fridricha Augusta I. svého muže v konverzi nenásledovala a zůstala do smrti pevnou luteránkou a do Polska nikdy nejela.⁵²⁴ Jako polský král chtěl Fridrich August I. k Polsko–litevské unii připojit Livonsko, které připadlo Olivskou smlouvou Švédsku. Proto se spojil s dánským králem Kristiánem V. (poté s jeho synem Frederikem IV.) a carem Petrem I. proti tehdejšímu mladému švédskému králi Karlovi XII. Tato koalice rozpoutala v roce 1700 tzv. Severní válku (1700–1721).⁵²⁵ Tento krok se ukázal pro Polsko jako velice chybný. Již po dvou letech zahájení války došlo k obsazení Varšavy a Krakova švédskými vojáky. Vrcholem polských neúspěchů bylo sesazení polského krále, na jehož místo byl dosazen Stanislaw Leszczyński. Švédská vojska následně zaútočila i na Sasko, kam Fridrich August I. utekl. Až po bitvě u Poltavy (1709), kde byla švédská vojska poražena Rusy, mu car Petr I. pomohl zpět ke královské koruně, kterou pak udržel. Během vlády ale obě země, jak Sasko, tak i Polsko velice zadlužil. Zemřel 1. února 1733 ve Varšavě a jeho tělo bylo uloženo v tamním kapucínském klášteře, ale srdce se nachází v katedrále Nejsvětější Trojice v Drážďanech.⁵²⁶

Fridrich August I. se během své vlády snažil udržovat korektní vztahy i s braniborským kurfiřtem Fridrichem III. Cílem obou kurfiřtů bylo získání královské koruny. Této mety ale dosáhl jako první druhý jmenovaný. Braniborský kurfiřt sice svému protějšku poslal dopis s blahopřáním ke zvolení, ale v Braniborsku volbou a spojením Saska s Polsko–litevskou unií nadšení nebyli. Fridrich III. poté zintenzivnil své snahy o získání královského titulu, kterého se dočkal v roce 1701.⁵²⁷ Obě země se zapojily do Severní války, která měla pro Sasko fatální následky. Nově vzniklé Pruské království se ale k protišvédské koalici připojilo až po bitvě u Poltavy a na základě mírových smluv získalo kýžené Západní Pomořansko a další území. Od roku 1721 se obě země ocitly proti sobě v ostré celní válce, která byla ukončena v roce 1728, a do Augustovy smrti byl mezi oběma královstvími udržován mír.⁵²⁸

---

⁵²⁴ F. L. KROLL, *Die Herrscher*, s. 183.

⁵²⁵ Dánsko mělo zájem o Šlesvicko a Rusko chtělo baltské země a baltské přístavy. In: F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 229.

⁵²⁶ F. L. KROLL (ed.), *Die Herrscher*, s. 186–187, 191.

⁵²⁷ W. MÜLLER–K. WINKLER–A. K. ZIESAK (edd.), *Preußen*, s. 137–138.

⁵²⁸ K. CZOK, *August*, s. 257–258.

VI. Harrachova mise v Sasku

Jak již bylo výše uvedeno byl hrabě Alois Tomáš Raimund z Harrachu v roce 1694 vyslán do Saska jako řádný císařský diplomat. Důvodů mohlo být hned několik. Od roku 1693 byl členem říšské dvorské rady, jejíž členové byli pravidelně využíváni pro mise v rámci Svaté říše římské národa německého. Dále pocházel z významného hraběcího rodu, který se v té době těšil dobrému postavení a hlavní představitel rodu, otec Aloise Tomáše Raimunda, Ferdinand Bonaventura byl jedním z oblíbenců císaře Leopolda I. K získání mise mu mohl pomoci i jeho nízký věk (25 let), díky němuž mohl mít blízko k novému saskému kurfiřtovi, Fridrichu Augustovi I., který byl o jeden rok mladší.

Jak již bylo výše uvedeno, dnes se při zkoumání diplomatických vztahů využívají kulturní dějiny diplomacie. Výzkum se proto v diplomacii zaměřuje na jednotlivé vztahy mezi aktéry (panovníci, vyslanci a další účastníci diplomatické mise, dvořané, atd.), kteří již nejsou vnímáni jako pasivní vykonavatelé vůle státu, ale aktivně se svou činností podíleli na utváření mezinárodních vztahů.⁵²⁹ Následující řádky proto chápou vyslance Harracha jako aktivní osobu, která se podílí na utváření císařsko–saských vztahů. Pozornost proto bude zaměřena na Harrachovu první veřejnou audienci, (její průběh a osoby, které se jí zúčastnily). Dále se autor zaměřil na osobu kurfiřta pohledem Harracha a jejich vzájemný kontakt. Pozornost byla věnována i jednotlivým vlivným drážďanským dvořanům, s nimiž Harrach projednával nejrůznější záležitosti a byl s nimi v pravidelném kontaktu. Dále se nesmí zapomínat, že vyslanec musel být někde ubytován a nikdy nebyl sám. Na misi s ním jezdili i další lidé, se kterými musel spolupracovat a vycházet a i oni měli své vlastní kontakty u dvora, které mohly být vyslanci nápomocné.

VI. 1. Instrukce císaře Leopolda I. pro vyslance Harracha

K důležitým pramenům, které lze využít při studiu diplomacie, jsou instrukce. Ty společně s kreditivem (pověřovací listinou) byly zhotovovány pro jednotlivé diplomaty před jejich odjezdem do ciziny. Dle raně novověkého marburského učence Hermanna Kirchnera, byla instrukce dokumentem, který vysvětloval, proč byl daný diplomat vyslán, co a jak má jménem svého panovníka řešit.⁵³⁰ Ve středověku bývaly instrukce podávány

---

⁵²⁹H. von THIESSEN–Ch WINDLER, *Einleitung: Außenbeziehungen in akteurszentrierter Perspektive*, in: H. von Thiessen–Ch. Windler (edd.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln am Rhein 2010, s.1–15, zde 2–5. V současné době jsou velmi populární dějiny z pohledu aktéra (Akteurzentrierte Geschichte), jimiž se zabývá zvánění Hillard von Thiessen.

⁵³⁰ Hermann KIRCHNER, *I. U. Doctoris, Legatus: Eiusq[ue] Jura, Dignitas & Officium: Duobus libris explicata*. Marburg 1614, s. 317.

obvykle v ústní podobě. Později se začaly vyhotovovat písemně, ale ústní podání nevyumizelo. Pro prostředí habsburské monarchie instrukce vyhotovovala říšská dvorská kancelář. Z výzkumů provedených Klausem Müllerem je známo, že císařské instrukce vydávané v 17. a na počátku 18. století jsou relativně krátké a stručné, oproti těm pocházejícím z pozdějších let.⁵³¹

V instrukci bylo uvedeno diplomatovo jméno, jeho rank a název destinace, kam byl poslán. Pravidelně tyto dokumenty zaznamenávaly také diplomatova ocenění, zásluhy či zkušenosti. V instrukcích byly probírané také první audience–tj. u koho ji má vyslanec vykonat, a jak by měla vypadat. V průběhu audience měl také diplomat předat svůj kreditiv (pověřovací listina) a následně přednést i krátkou zdvořilostní řeč. V některých případech byly tyto slavnostní proslovy pro vyslané diplomaty předem připravovány, aby se je následně naučili. V instrukcích lze najít také krátký výčet úkolů, které měl diplomat splnit. Jednotlivé úkoly byly obvykle psány v jednotlivých odstavcích, které mohly být na začátku očíslovány. Příslušníci mimořádných misí, které byly vysílány pro konkrétní záležitost, mohli obdržet i sekundární instrukci s vedlejšími úkoly. K častým pokynům patřilo vyjednat smlouvu/y, zajistit od druhého státu vojenskou pomoc, vyřídit kondolence či gratulace ke sňatku nebo narození potomka. Instrukce pravidelně obsahovaly také údaje o zemi, do níž diplomat přijížděl. Instrukce pravidelně končí požadavkem, aby daný (vel)vyslanec posílal pravidelně svému vládci relace, jež mohly být v případě potřeby šifrovány. Občas byl řešen i doprovod vyslance či vybavení vlastní kaple apod.⁵³²

Instrukci pro hraběte Harracha vydala říšská dvorská kancelář 19. srpna 1694 ve Vídni a je pod ní podepsán říšský místokancléř hrabě Gottlieb z Windischgrätzu a sekretář říšské dvorské kanceláře Kaspar Florentin Consbruch.⁵³³ Kreditivy pro saského kurfiřta a kurfiřtky byly zhotoveny o den později, tedy 20. srpna 1694.⁵³⁴

Podobnou strukturou, která byla výše popsána, se řídila i ta vydaná hraběti Harrachovi v roce 1694. Instrukci tvořilo sedm stran textu na první z nich je uvedeno, že císař Leopold I. posílá do Drážďan komorníka římského krále Josefa I. (svého nejstaršího syna a následníka), hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu, který má vystřídat ve funkci dlouho sloužícího císařského vyslance v Sasku, hraběte Jana Jiřího Marka z Clary

---

⁵³¹ Jean–Paul NIEDERKORN, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, In: Anita Hipfinger et al. (Hg.), *Ordnung durch Feder und Tinte? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längesschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73–78.

⁵³² Tamtéž s. 77–83.

⁵³³ Účastnil se volby císaře Karla VI. jako jeden ze tří zástupců českého krále. Více o jeho účasti při volbě In: J. KUBEŠ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, ČČH 111 (4), 2013, s. 805–841.

⁵³⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 115/4.

Aldringenu. Hrabě Harrach se nejprve měl domluvit s dvorskou komorou na výši platu, který bude po dobu svého působení získávat a ihned poté měl vyrazit na cestu. Po příjezdu do cílové destinace mu instrukce prikazovala absolvovat co nejdříve audienci u kurfiřta a předat mu během ní své pověřovací listiny. Obecným cílem vyslancova působení mělo být udržet vzájemné přátelství a pomoc a navázat na spolupráci mezi císařovými a kurfiřtovými předky. V průběhu první audiencie měl Harrach kurfiřta ale i pochválit za to, že se po svém nástupu připojil k tzv. Velké alianci proti Francii,⁵³⁵ a měl vyjádřit císařovo potěšení nad tím, že se kurfiřt těší dobrému zdraví.⁵³⁶ Při svém výstupu se musel chovat zdvořile, aby z jeho slov bylo zřejmé, že si Leopold I. dosavadní spolupráce se saskými kurfiřty váží. V dalších řádcích instrukce se lze dočíst, že bylo hraběti nakázáno být užitečným nejen císaři, ale také svému kurfiřtskému hostiteli, a proto ho měl během audiencie požádat, aby mu vždy na jeho požádání udělil další audienci. Hrabě musel audienci absolvovat nejen u kurfiřta, ale i všech dalších členů saské panovnické rodiny (manželka vládnoucího kurfiřta, vdovy po Janu Jiřím III. a Janu Jiřím IV.) Na těchto schůzkách musel dámám též předat pověřovací listinu, pozdravy od císaře a nabídnout jim své služby.⁵³⁷

Po tomto obecném úvodu byly v instrukci vypsány ostatní úkoly, které měl splnit. Zásadním bylo seznámit se s poslední (a v té době stále platnou) spojeneckou smlouvou mezi císařem a kurfiřtem a dohlížet na to, zda ji saská strana dodržuje. Podrobnosti o tomto dokumentu mu měl poskytnout tamější dlouhodobě působící legační sekretář Johann Janus. Dalším úkolem po příjezdu do Drážďan bylo kontaktovat všechny vyslance spřátelených mocností, zejména z Anglie, Holandska a Braniborska. Také se měl sblížit a následně spolupracovat s kurfiřtovými tajnými rady a ministry.⁵³⁸

Dále měl sledovat chování propuštěného hraběte Hanse Adama ze Schöningu, o němž byla zmínka i v nedávno uzavřené smlouvě. Hrabě Harrach měl dohlédnout na to, aby se Schöning neúčastnil důvěrných jednání: „... *auch auf des von Schönings andamenti genauen achtung zu geben und unter andere zu invigiliren hat, ob auch derselbe gegen den inhalt obbesagten tractats in politicis vel militaribus ad consilia gezogen werde.*“⁵³⁹ Jak již bylo uvedeno, generál byl zatčen v roce 1692 v Teplicích a po dvouletém věznění se vrátil

---

⁵³⁵ Velká aliance proti Francii, neboli Augsburská liga. Více: R. FESTER, *Die Augsburger Allianz*.

⁵³⁶ Tuto informaci věděl od předešlého mimořádného vyslance barona Philippa Wilhelma z Boineburgu. In: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce s. 2.

⁵³⁷ Tamtéž, Instrukce, s. 3.

⁵³⁸ Tamtéž, Instrukce s. 2–3.

⁵³⁹ Tamtéž, Instrukce s. 4.

zpátky na saský dvůr. Císař byl vůči němu velmi nedůvěřivý, a proto měl vyslanec Leopolda I. informovat o jeho chování.⁵⁴⁰

Harrach měl také dohlížet na splátky dluhů, jež měl císař u kurfiřta kvůli nevyplaceným subsidiím z předchozích vojenských kampaní. Leopold I. v instrukci přiznává, že po dlouhých letech neustálého válčení nemá dostatek peněz („*in was für angusthis unser aerarium nach so großen und langwierigen kriegten begriffen seye*“).⁵⁴¹ Císařským záměrem ale bylo dluhy splatit a zřídit na ně speciální fond. Vyslanec měl v Drážďanech sdělit: „*mit denen geldt mittlen der zeit nicht zu halten könnten, Seine Liebden aber versichert seye mögten, daß wir zu abstatung der schuld einen fundum außzufinden eussersten fleis und kräfte anwenden würden*“.⁵⁴² Vyslanec měl zjistit, co hodlá kurfiřt udělat se svými vojsky, jež pomáhala císaři na Rýně bojovat proti Francouzům přes zimu: zda pro ně budou zřízeny zimní kvartýry a jestli svá vojska vyplatí bez finanční pomoci franckého a švábského kraje.

V instrukci dále stojí, že pokud by se vyskytly další problémy mezi kurfiřtem a jeho bratranci z vedlejších saských wettinovských linií (Merseburg a Naumburg), císař rád poskytne nestranné rozhodnutí.⁵⁴³ Díky tomu, že kurfiřt Jan Jiří I. rozdělil ve své závěti Sasko mezi své čtyři syny, vznikly vedle kurfiřtského Saska, které připadlo nejstaršímu synovi, další tři vévodství: Sasko–Merseburgsko, Sasko–Zeitzsko a Sasko–Weißenfelsko. V následujících desetiletích se potomci Jana Jiřího I. snažili omezit politický vliv svých bratrů/bratranců tím, že se spojovali s dalšími německými knížaty. Například vévodové ze Sasko–Merseburgska a Sasko–Zeitzska našli podporu v sousedním Braniborsku.⁵⁴⁴ Saský kurfiřt se svými bratranci byl císařským leníkem a Leopold I. samozřejmě o žádný konflikt mezi svými vazaly nestál.

Další z Harrachových úkolů se týkal devátého kurfiřství. Devátým kurfiřtem se měl stát hannoverský vévoda Arnošt August, který osobně o tento post požádal císaře Leopolda I. v době volby Josefa I. římským králem. Nakonec se s Leopoldem I., který byl zprvu proti, dohodli. V roce 1692 udělil císař hannoverskému vévodovi jeho země jako deváté kurfiřství v léno. Tato situace rozněvala některá knížata, která si na pozici volitele panovníka Svaté říše římské také myslela. Proti evangelickému vévodovi byli i někteří

---

⁵⁴⁰ Více viz podkapitola Vlivní saští dvořané za působení Harracha v Sasku.

⁵⁴¹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce s. 4.

⁵⁴² Tamtéž, Instrukce s. 5.

⁵⁴³ Tamtéž, Instrukce s. 5.

⁵⁴⁴ Anna LINGNAU, *Lektürekanon eines Fürstendiener: Die Privatbibliothek des Friedrich Rudolf von Canitz (1654–1699)*, Berlin–Boston 2021, s. 38.

stávající katoličtí kurfiřtí: kolínský, bavorský a falcký.⁵⁴⁵ Pokud by se o tomto tématu na saském dvoře bavilo, měl Harrach ujistit kurfiřta o tom, že císař by rád podpořil vznik devátého kurfiřtství, ale musí brát v potaz to, že ne všechna knížata, by s tím souhlasila. Bylo by nutné, aby o této věci komunikovali kurfiřti s knížaty. Proto bylo naléhavé zjistit názor kurfiřta, jakým by tu věc chtěl prezentovat knížecímu a městskému kolegiu.⁵⁴⁶ Císař jistě nechtěl mít rozhádané své spojence v době, kdy válčil na dvou frontách. K definitivnímu uznání devátého kurfiřtství ale došlo až v roce 1708, za vlády císaře Josefa I.⁵⁴⁷

Dalším úkolem vyslance Harracha bylo zjistit co nejvíce informací a podrobností o současném rozkolu mezi saským kurfiřtem a hannoverským vévodou ve věci hraběte Königsmarka. V instrukci doslova stálo: „...*auch verlautet, daß sich einiger unwillen und mißverstandenüß zwischen denen churfürsten zu Sachsen und Hannover Liebden wegen eines gewissen graffens von Königsmarck hervorthuen solle*“.⁵⁴⁸ Hrabě Philipp Christoph z Königsmarku působil ve službách hannoverského vévody a s jeho manželkou udržoval milostný poměr. Když si začal uvědomovat, že upadá v nemilost, přijal místo v saské armádě. V červenci roku 1694 jel do Hannoveru, by oficiálně odešel z hannoverských služeb. Od té doby ho nikdo neviděl.⁵⁴⁹ Vzhledem k tomu, že hrabě byl již ve službách saských a poslední místo, kde byl spatřen, byl hannoverský dvůr, nechal k němu Fridrich August I. vyslat zvláštního vyslance, aby zjistil více.⁵⁵⁰ Císař chtěl, aby mezi Hannoverci a Sasy nevzniklo zbytečné napětí. Potřeboval, aby spolupracovali ve válce a ve věci devátého kurfiřtství. Vyslanec se proto neměl do těchto záležitostí vměšovat, pokud to nebylo nutné.⁵⁵¹

Na konci instrukce se uvádí, že vyslanec čas od času dostane poštou nové instrukce od Leopolda I., který do něj vkládá svou důvěru.⁵⁵²

VI. 2. Ceremoniál při prvních veřejných audiencích císařských diplomatů v Sasku

---

⁵⁴⁵ J. KUBEŠ, *Readmise (1708)*, in: Karel Schelle–Jaromír Tauchen (edd.) *Encyklopedie českých právních dějin: X. (R–Ř)*, Plzeň 2017, s. 74–77.

⁵⁴⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce s. 5.

⁵⁴⁷ J. KUBEŠ, *Readmise*, s. 74–77.

⁵⁴⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce s. 6.

⁵⁴⁹ Johann Georg Ludwig HESEKIEL, *Absonderliche Menschenkinder. Portraits*, Berlin 1867, s. 148–149.

⁵⁵⁰ H. T. FLATHE, *Maria*, s. 526–528.

⁵⁵¹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce, s. 6.

⁵⁵² Tamtéž, Instrukce s. 7.

Diplomaté od poloviny 17. století, kdy již nedocházelo k pravidelnému kontaktu mezi jednotlivými vládci, zastupovali jednotlivé suverény. Tyto kontakty se odehrávaly podle stanovených pravidel, v jejichž rámci byly zamítnuty, či potvrzeny nároky jednotlivých panovníků.⁵⁵³ Aby nedocházelo k nedorozuměním, začali se jednotlivými ceremoniálními praktikami zabývat i tehdejší učenci, kteří na toto téma napsali několik odborných příruček. Mezi nejvýznamnější díla patřily příručky Johanna Christiana Lüniga a Gottfrieda Stieveho psané německy či francouzsky psaná práce Jeana Rousseta de Missy. Jejich ideálem bylo jednotlivé praktiky neustálým opakováním upevnit.⁵⁵⁴

Ceremoniální záležitosti se lišily také podle toho, jaký diplomatický rank vyslanec zastával. Nejvyšším počtám se těšili velvyslanci, kteří měli nejen pravomoc vyjednávat za svého panovníka, ale také ho fyzicky zastupovat a ostatní se k diplomatovi měli chovat, jakoby tam byl samotný vládce.⁵⁵⁵ Diplomaté se proto velmi často obraceli na tištěná média, aby oznámili široké veřejnosti svůj příjezd, zlepšili svému panovníkovi (ale i sobě) reputaci či rozvířili veřejnou debatu. Samotné projevy diplomatů bývaly také vydávány tiskem. Jejich hlavní funkcí bylo podobně jako u slavnostních vjezdů (v případě velvyslanců) vyjádření jejich postavení a přítomnosti.⁵⁵⁶

První oficiální přijetí na cizím dvoře bylo pro diplomata důležité, neboť až po první audienci a předání své pověřovací listiny (kreditivu) byl na dvoře akreditován a mohl oficiálně působit a plnit svěřené úkoly.⁵⁵⁷ Při ceremoniálu bylo pro diplomata důležité, v jakých místnostech si ho jednotliví služebníci, kteří ho vedli za panovníkem, převzali, a hlavně jak jej přijal samotný hostitelský vládce.⁵⁵⁸ Záleželo, kde jej, přijal, zda stál/seděl, měl na hlavě klobouk, nebo ne atd.

Důležitou roli v ceremoniálu hrálo postavení jednotlivých monarchií (a jejich králů). To se ale neurčovalo snadno. Jednalo se o vztah mezi vládci, který závisel na několika faktorech a také na tradici. Každá z monarchií neměla ve všech ostatních stejnou pověst a vzájemné vztahy se pravidelně měnily. Změny ve vzájemných vztazích se

---

⁵⁵³ J. KUBEŠ, *Ceremoniál jako jazyk diplomatické komunikace*, in: Týž (ed.), *V zastoupení*, s. 42–70, zde s. 42–44.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 43.

⁵⁵⁵ Na hodnosti diplomata závisely i počty, kterých se dotyčnému mělo dostat. Více o této problematice kapitola Rangstufen und Zeremoniell, Viz: K. MÜLLER, *Das Kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 116–143.

⁵⁵⁶ Helmer HELMERS, *Public Diplomacy in Early Modern Europe: Towards a new history of news*, *Media History* 22 (3–4), 2016, s. 401–420, zde s. 404.

⁵⁵⁷ J. KUBEŠ, *Ceremoniál přijetí císařských vyslanců na dvoře anglických králů (1660–1740)*, in: P. Král–R. Smíšek–J. Hrdlička (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 92–104, zde s. 93.

⁵⁵⁸ T. OSBORNE, *Diplomatic Ceremonial in Early Modern Europe*, in: D. Goetze–L. Oetzel, *Early modern diplomacy* (edd.), Berlin–Boston, s. 579–592, zde s. 583.

především zviditelňovaly právě v ceremoniálních praktikách.⁵⁵⁹ Přední postavení svého panovníka museli jednotliví diplomaté pravidelně hájit nejen před hostujícím vladařem a jeho dvorem, ale i před ostatními zástupci, pobývajícími na stejném dvoře. Někdy takové hájení přednosti panovníka mohlo mít i fatální následky. Známým je londýnský incident ze září roku 1661, kdy se francouzští a španělští velvyslanci nedokázali dohodnout, čí kočár (jako toho důležitějšího) bude následovat kočár nově příchozího zástupce švédského krále. Celá tato situace skončila několika mrtvými na obou stranách a následným vyhoštěním španělských diplomatů z francouzského dvora.⁵⁶⁰

Velké změny v tehdejší evropské ceremoniální chování se začaly projevat po uzavření Nijmegenského míru v letech 1678–1679, který ukončoval válku mezi Francií a koalicí tvořenou Nizozemskem, španělským králem a císařem.⁵⁶¹ Při této příležitosti se začala vytvářet skupina panovníků, kteří požadovali ceremoniální rovnost všech evropských králů vůči císaři. Hlavními představiteli těchto myšlenek byli francouzský a anglický král.⁵⁶² Tato idea byla blízká i některým kurfiřtům, kteří se přidali k tlaku na císaře.

Jak již bylo uvedeno výše, k prvním změnám v přijímacím ceremoniału přistoupil kurfiřt Jan Jiří III. v roce 1680, když po vzoru braniborského kurfiřta odmítl přiznávat diplomatům nižšího ranku stejné ceremoniální pocty, kterým se těšili vyslanci. Proto od poloviny 80. let 17. století posílal císař na drážďanský dvůr diplomaty v hodnosti vyslance. Po této změně se zdálo, že bylo jisté napětí, které vzniklo tímto rozhodnutím, zažehnáno. To by potvrdzovalo i velmi přátelské přijetí hraběte Claryho Aldringena, který byl přijat na kurfiřtském venkovském sídle v Annaburgu. Na zámku mohl přespat a druhý den mu byla udělena první audience. Následoval společný oběd a večer, který vyplnili hraním karet. Nesmí se ale zapomínat na to, že kurfiřt byl císařovým leníkem a chtěl nechtěl musel jeho přednost uznávat.⁵⁶³ S tlakem na císaře v ceremoniálních záležitostech ale neustával. O tom také informoval císaře jeho vyslanec již v roce 1687.

Další změny ceremoniálních pravidel nastaly s nástupem kurfiřta Jana Jiřího IV., který chtěl, opět po vzoru svého braniborského protějšku „...*sich denen knoniglichen zu*

---

⁵⁵⁹ W. J. ROOSEN, *Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach*, *Journal of Modern History* 52, 1980, s. 452–476, zde s. 459–460.

⁵⁶⁰ T. OSBORNE, *Diplomatic Ceremonial*, s. 586.

⁵⁶¹ M. HROCH (ed.), *Encyklopedie*, s. 211–212.

⁵⁶² Michael ROHRSCHEIDER, *Das französische Präzedenzstreben im Zeitalter Ludwigs XIV.: Diplomatische Praxis–zeitgenössische Publizistik–Rezeption in der frühen deutschen Zeremonialwissenschaft*, *Francia* 36, 2009, s. 135–179, zde s. 153–155.

⁵⁶³ J. KUBEŠ, *Ceremoniál jako jazyk*, s. 64–65.

parificiren.⁵⁶⁴ Claryho první audience u nového kurfiřta se odehrála ve značně napjaté atmosféře. Vyslanec si všiml novinky během slavnostní audience. V audienční místnosti ho přijal kurfiřt naprosto sám pod baldachýnem a udělal k vyslanci jen pár kroků a opět se stáhl. To byla oproti dosavadnímu standardu, kdy kurfiřti vítali císařské vyslance u dveří audienční místnosti, velká změna. Toto chování odráželo mocenské ambice Jana Jiřího IV. a postupně se zhoršující vztahy s císařem. Vláda tohoto kurfiřta ale nebyla dlouhá (vládl od 12. září 1691 do 24. dubna 1694) a po jeho smrti nastoupil jeho mladší bratr Fridrich August I. a vše vrátilo ke starým pořádkům. To doložil i mimořádný vyslanec římského krále Josefa I., hrabě Windischgrätz a následně o několik týdnů později i císařský řádný vyslanec, hrabě Harrach.⁵⁶⁵

Ten v dopisu, který je datovaný 6. září roku 1694, podával hlášení císaři Leopoldovi I. o svých postupech z kraje své mise. V relaci píše císaři, že dorazil do Drážďan 4. září, a vypisuje, co už všechno stihl udělat, a informuje, jak pilně plní svěřené úkoly. O svém příjezdu napsal nejprve dopis saskému vrchnímu dvorskému maršálkovi Haugwitzovi a nechal informovat všechny ministry a v Sasku působící vyslance o své přítomnosti.⁵⁶⁶ Osoba vrchního dvorského maršálka byla pro každého diplomata velmi důležitá, protože měl na starosti přijímání hostů u dvora a zajištění první oficiální návštěvy, a proto jí příchozí diplomaté ihned po svém příjezdu posílali kreditivy, aby je přezkoumal a dle obsahu zajistil první veřejné přijetí diplomata.

Samotná audience byla vyslanci udělena již druhý den po příjezdu a relativně detailně popsal císaři slavnostní cestu z jeho kvartýru ke kurfiřtovi.⁵⁶⁷ Ze svého vyslaneckého kvartýru byl odvezen třemi kočáry až ke kurfiřtskému paláci. Hned pod schody ho přivítal podmaršálek, nahoře na schodech si ho převzal vrchní maršálek a u předpokoje před audienční místností na něj čekal i vrchní komorník. Kurfiřt císařského vyslance přivítal, jak bývalo dříve v Sasku zvykem, téměř u dveří své audienční místnosti. Následně došlo k výměně zdvořilostních frází tím vyslancův popis skončil.⁵⁶⁸ Z dopisu, ve

---

⁵⁶⁴ Týž, *Imperial Envoyes*, s. 16–19.

⁵⁶⁵ Tamtéž.

⁵⁶⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 6. září 1694.

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Tamtéž. Celý popis audience zní: „*Ew. Kay. May. hiemit gehorsambst zu hinterbringen nicht ermangle, das ich ohnverzüglich umb meine erste audienz nebst gegebenen Ew. Kay. May. credentialien bey dem oberhoffmarechal die gebührende ansuchung thun lassen, so mir auch gestern gleich zugesagt undt mit gewöhnlichen ceremonien erthailtet worden, da ich nemlich mit dreÿ chfsth. wagen abgeholet, in den innersten hoff vor der stiegen von dem undter-, oben aber von dem oberhoffmarechal, bey der antechambre von dem obercamerer undt von Ihro chfstl. dhl. fast an der thür dero zimer empfangen worden, welche der von Ew. Kay. May. auffgegebne gnädigsten gruß undt versicherungen dero kay. undt ohaimblichen zuenaigungen undt affection mit viehlen sehr respectuesen contestationen beantwortet undt nicht nur zu ohnverbrichlichen*

kterém je popisována audience se všemi ceremoniálními poctami, byly v roce 1733 zhotoveny pro další diplomaty dva extrakty.⁵⁶⁹

Zajímavé postřehy se k první Harrachově veřejné audienci nachází i v Hofmarschallamtsbücher.⁵⁷⁰ Ty doplňují informace o vyslancově dopravě z jeho kvartýru. Přijeli k němu kurfiřtovi služebníci, jak samotný Harrach vyprávěl, se třemi kočáry. Do prvního vozu byli zapřaženi dva koně a zbývající dva vozy, které byly potaženy černou látkou, táhlo šestispřeží. Doprovod dělali Harrachovi kurfiřtovi komorníci, dva lokajové a 10 pážat.⁵⁷¹ Celému ceremoniału přihlíželi také členové kurfiřtovy rady a kavalíři, jež byli oblečeni do slavnostního úboru. Slavnostní akce byla doprovázena zvukem trumpet, na které hrála pážata. Po audienci u kurfiřta se vyslanec zúčastnil slavnostní tabule, na které kromě něj a kurfiřta byli ještě přítomni vyslanec braniborského kurfiřta, Samuel Chwalkowski, vrchní štolmistr Schleinitz a komorník Rechenberg.⁵⁷² Následně byl pak se všemi poctami, kterých se mu dostalo při příjezdu i odvezen zpět do pronajatého bytu na Kreuzgasse.⁵⁷³

Vyslanec svou první audienci absolvoval u kurfiřta již druhý den po svém příjezdu. Nebyla ale jedinou. Harrach se musel akreditovat i na dvorech ostatních dospělých členů panovnickovy rodiny. V Drážďanech tehdy působily tři kurfiřtky. Matka vládnoucího kurfiřta, tedy vdova po Janu Jiřím III., Anna Žofie Dánská. Dále zde byla Eleonora Sasko-Eisenašská, vdova po předchozím vládci, Janu Jiřím III. a manželka vládnoucího kurfiřta, Kristina Eberhardina Hohenzollernská. U všech těchto dam musel vyslanec absolvovat audienci. Ve stejný den, kdy proběhla Harrachova audience u kurfiřta, se dočkal podobného

---

beobachtung alles deßen, so mit Ew. Kay. May. bißhero tractirt worden, sich höchlich verbundten, sondern auch alle fernere kay. befehle die ghorsambste folge zu laisten mit mehreren sincerirt, darüber ich in gleicher ordnung, wailen die übrigen drey churfürstinen dhl. dhl. sich nicht allhier befinden, bey lezt verwitibte das gnädigste compliment abgelegt, bey chf. dhl. taffel behalten undt mit voriger gefolge widerumb in mein quartir zurück begleitet worden.“

⁵⁶⁹ Jeden z nich obdržel císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic, který se chystal na cestu k Fridrichu Augustovi I. do Polska, in: Tamtéž.

⁵⁷⁰ Jedná se o formuláře, které mají různý počet otázek, které vyplňovali úředníci kurfiřtského úřadu Oberhofmarschallamt. Kromě odpovědí na otázky, kdy, s kým a jak diplomaté přijeli, jsou zde i odpovědi i na otázku, kde budou bydlet. Dále se zde dají nalézt informace o tom, komu a kdy předali svůj kreditiv, jakým způsobem a v kolika vozech je přivezli na první veřejnou audienci, kolik služebníků u toho bylo atd. Více: Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02.

⁵⁷¹ Tamtéž, Bl. 652.

⁵⁷² Jednalo se o Johanna Georga z Rechenbergu (1660–1729), jehož otec stejného jména vykonával za vlády kurfiřta Jana Jiřího II. úřad vrchního hofmistra. Sám komorník později sloužil jako vyslanec v Hannoveru. In: Karl Eduard VEHSE, *Geschichte der deutschen höfe seit der Reformation*, I.–XLVIII., Hamburg 1851–1858, zde XXXI., s. 21–26.

⁵⁷³ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02, Bl. 653.

přijetí i u vdovy po Janu Jiřím IV. Ostatní kurfiřtky tehdy v Drážďanech nebyly (manželka Fridricha Augusta I. byla v teplických lázních, o kurfiřtově matce zmínka nebyla).⁵⁷⁴

S vládnoucí kurfiřtkou se císařský vyslanec poprvé setkal v Teplicích, kam dorazil za kurfiřtem, jenž odjel navštívit manželku. Harrach ho následoval mezi 6. a 13. září 1694 společně se skutečným tajným válečným radou Christophem Boßem starším. Při té příležitosti se poprvé oficiálně sešel i s kurfiřtkou: „...*kriegs rath von Boosze zu Ihro Churfürstliche Durchleucht nacher Töpliz (wohin dießelbe ich gefolget und Ewer Kayserliche Mayestat allergnädigsts handschreiben der alldort sich befindenden regierenden churfürstin geziemend überreicht) gekommen und von deroßelben mit einer ordre nach der armé, so ich nachmals erst erfahren, abgefertiget worden ...*“.⁵⁷⁵

Na první audienci u kurfiřtovy matky Anny Žofie Dánské si musel vyslanec počkat až do prosince 1694, kdy přijela poprvé za dobu vyslancova mandátu do Drážďan. Bylo tomu v době, kdy zdravotní stav jejího syna, kurfiřta Fridricha Augusta I., byl velmi vážný kvůli problémům s kolikou.⁵⁷⁶ Hrabě tedy využil příležitosti a požádal ji o udělení audience, která proběhla 6. prosince, ale musela se obejít bez obvyklých ceremonií, a to ze dvou důvodů. Kurfiřtova matka zde neměla celý svůj dvůr a také brala v potaz synův zdravotní stav.⁵⁷⁷

VI. 3. Harrachovo zázemí v Drážďanech

Harrach do Drážďan dorazil 5. září 1694 poštou z Vídně přes Čechy pouze se dvěma služebníky. Ostatní pravděpodobně museli přijet později.⁵⁷⁸ Většinu služebníků, kteří doprovázeli vyslance na misi, si vybíral každý diplomat sám. Pouze legačního sekretáře (pokud v zemi působili) vybírali kompetentní odborníci z Vídně a dalším členem výpravy, na jehož výběr neměl většinou diplomat zásadní vliv, byl legační kaplan.⁵⁷⁹

Harrach zprvu nemohl najít v Drážďanech ideální dům⁵⁸⁰ na pronajmutí, který by odpovídal všem požadavkům, potřebným pro výkon funkce. Proto minimálně zpočátku své

⁵⁷⁴ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 6. září 1694.

⁵⁷⁵ Tamtéž, dopis ze 14. září 1694.

⁵⁷⁶ Více o kurfiřtových problémech v příslušné podkapitole.

⁵⁷⁷ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 6. prosince 1694.

⁵⁷⁸ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02, Bl. 650.

⁵⁷⁹ J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 193–194.

⁵⁸⁰ Díky již zmíněnému archivnímu dokumentu Oberhofmarschallamtsbücher, lze určit, kde jednotliví (nejenom) císařští vyslanci, kteří přijeli na drážďanský dvůr v druhé polovině 17. století, alespoň zkraje jejich mise bydleli. Více: Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02.

mise bydlel v domě, který si pronajímal jeho předchůdce, hrabě Clary Aldringen.⁵⁸¹ Jednalo se o dům po zesnulém lékaři dr. Theodoru Bussiovi,⁵⁸² který se nacházel v Kreuzgasse (dnešní Kreuzstraße).⁵⁸³ Se svým ubytováním ale spokojený nebyl. Stěžoval si na špatný nábytek a nedostatek místa, protože v domě pobývali v té době ještě někteří Claryho služebníci. Problém byl v tom, že majitel teplického panství nebyl v té době oficiálně ze své služby odvolán.⁵⁸⁴ Tuto situaci řešil nový vyslanec se svým otcem, který se ve Vídni snažil k dané situaci získat nové informace od říšského místokancléře, hraběte Gottlieba z Windischgrätzu.⁵⁸⁵ Samotný Clary Aldringen obdržel od císaře zprávu o odvolání z funkce až v listopadu 1694. Císař mu také povolil ukončit pobyt všech jeho služebníků, duchovního a dovolil mu vzdát se i tamějšího domu, který si pronajímal.⁵⁸⁶

Po svém předchůdci „zdedil“ Harrach kromě domu i legačního sekretáře, již zmiňovaného Johanna Januse.⁵⁸⁷ Harrach s jeho službami alespoň zprvu spokojen nebyl. Stěžoval si otci, že sekretář sice píše zprávy, ale vyslanec mu je musí diktovat a ve „*veřejných věcech*“ nic neví, nedělá a neustále si na několik věcí jen stěžuje.⁵⁸⁸ Dále mu vadilo, že v domě vyslanectví pobýval ve dvou pokojích a pro Harrachovy služebníky (uvádí „*officiers*“) už nebylo žádné volné místo: „*il occupe deux chambres ce qui est ceause que mes officiers ne peuvent pas ettre logé chez moy.*“⁵⁸⁹ Vyslanec musel s císařským sekretářem řešit i palčivou otázku stravování, tedy zda ho má zajišťovat Harrach i pro Januse, nebo se o sebe musí v tomto směru postarat sám.⁵⁹⁰ Proto svého otce žádal, aby

---

⁵⁸¹ Hrabě Clary Aldringen se zprvu ubytoval v domě, který pronajímala vdova po generálovi Klengelovi. Ale už na podzim roku 1686 se přestěhoval do domu jistého Dr. Otty. J. KUBEŠ, *Jan*, s. 367.

⁵⁸² Theodor Bussius (1634–1683) studoval medicínu v Anglii či ve Francii. Od poloviny 60. let 17. století působil v Drážďanech jako jeden z osobních lékařů saských kurfiřtů. Viz: Andreas LESSER, *Die albertinischen Leibärzte vor 1700 und ihre verwandtschaftlichen Beziehungen zu Ärzten und Apothekern*, Petersberg 2015, s. 215–218.

⁵⁸³ Dům po doktoru Theodorovi Busiusovi v době Claryho nepřítomnosti využívali i mimořádní císařští diplomaté. V domě prokazatelně byl ubytován i baron Boineburg, který v Sasku pobýval od srpna do září v roce 1693 a od ledna do června 1694, in: Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02, Bl. 595–596. Výhodou domu byl jeho nízký nájem. Tím, že se nacházel poměrně v odlehlé ulici Kreuzgasse, daleko od Zwingeru, byl ale z reprezentačního hlediska naprosto nevhodný. Vyslanci se vždy snažili bydlet, co nejbližší panovnickému sídlu. Proto v co nejbližší vzdálenosti od Zwingeru bydleli v té době vyslanci Braniborska a Švédska, in: J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho sídlo*, s. 108. Možným důvodem, proč si hrabě vybral poměrně vzdálený dům, byla snaha neprovokovat pořádáním katolických mší nedaleko sídla ochránce luteránské víry.

⁵⁸⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 22. října 1694.

⁵⁸⁵ Ferdinand Bonaventura z Harrachu informoval, že i přes to, že jeho syn obdržel místo císařského diplomata, v Sasku, tak jeho předchůdce nebyl ještě ze služeb odvolán. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. září 1694.

⁵⁸⁶ J. KUBEŠ, *Jan*, s. 355–356.

⁵⁸⁷ Tamtéž, s. 364–365.

⁵⁸⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 4. října 1694.

⁵⁸⁹ Tamtéž, dopis z 22. září 1694.

⁵⁹⁰ Ve třech dopisech Harrach uvádí, že si sekretář na stravu opakovaně stěžoval. In: Tamtéž, dopisy ze 4. října, z 22. října a 12. listopadu 1694.

zjistil, zda je povinen ho živit, i když od něj nedostává žádné zprávy.⁵⁹¹ V listopadu 1694 se Janus opět k vyslanci vrátil a nabídl se, že se vypořádá s relacemi, zároveň ale také poprosil Harracha, aby napsal císaři o tom, jak je jeho osoba zbytečná.⁵⁹²

Janusovo jméno se vyskytuje především ve vyslancových relacích z roku 1694. Harrach o něm v té době psal vždy jako o „*secrétaire de l'Empereur*.“ Toto spojení je použito i v dubnu 1695, ale od května téhož roku používal spojení pouze „*mon secrétaire*.“ Pod tímto označením se skrýval jeden z nejdůležitějších Harrachových služebníků, který s ním v Drážďanech pobýval, a to jeho hofmistr Otto Christoph Hoffman, kterého pravidelně využíval i jako osobního kurýra. Poté se Janusovo jméno v korespondenci neobjevuje. Z dokumentů dvorské rady je ale patrné, že sekretář Janus pobýval v Drážďanech minimálně do roku 1698, neboť mu bylo do té doby měsíčně vypláceno 120 zlatých.⁵⁹³

Císařští diplomaté měli k dispozici od druhé poloviny 17. století celkem čtyři typy prostředků. Na dva z nich měli nárok všichni císařovi zástupci, a to bez ohledu na destinaci, kam byli vysláni, a pozici, kterou vykonávali. Každý diplomat tak získal po domluvě s dvorskou komorou finance na cestu do nového působiště a základní vybavení. Její výše závisela na druhu diplomata a cílové destinaci. Druhou jistotou pak byl plat, který měl zajistit provoz diplomatovy rezidence a měl být vyplácen měsíčně. Tyto částky měly pokrýt hlavně náklady na ubytování a stravování. V případě potřeby mohly být diplomatům vyplaceny ještě zvláštní částky na mimořádné výdaje, které se vyskytly nečekaně, ale byly odůvodnitelné. Druhým nenárokovatelným zdrojem peněz byla zvláštní svolení od císaře formou darů či penzí (takovéto finance obdrželi diplomaté, kteří byli vysláni na ty nejdůležitější mise a měli blízko k panovníkovi).⁵⁹⁴

Na cestu do Drážďan bylo Harrachovi vypláceno celkem 450 zlatých.⁵⁹⁵ Hraběti měl být měsíčně vyplácen pravidelný plat ve výši 500 zlatých, jehož vydávání měl zprostředkovávat známý vídeňský bankéř Ottavio Pestalozzi.⁵⁹⁶ Jednalo se o stejnou sumu, kterou měl k dispozici i jeho předchůdce od roku 1692.⁵⁹⁷ Zdá se, že byly Harrachovi

---

⁵⁹¹ Tamtéž, dopis z 22. října 1694.

⁵⁹² „*il m'a prie d'ecrire a l'empereur comme la sa personne etoit inutil dans ce paais de l'accomoder aillons ...*“ In: Tamtéž, dopis z 12. listopadu 1694.

⁵⁹³ ÖStA, FHKA, HZAB, 154–1714 (Serie), Bd. 141, 1698 (film 185), fol. 252.

⁵⁹⁴ J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, s. 72–75.

⁵⁹⁵ ÖStA, FHKA, HZAB, 1542–1714 (Serie), Bd. 139, 1694 (film 183), fol. 215.

⁵⁹⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. září 1694; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 18. září 1694.

⁵⁹⁷ Při svém nástupu na místo vyslance získával Clary Aldringen měsíční příspěvek ve výši 250 zlatých, který mu byl od roku 1692 zdvojnásoben. In: J. KUBEŠ, *Diplomat a jeho lidé*, s. 75.

peníze vypláceny velmi pravidelně a průběžně. V žádném dopise, který psal otci/císaři/Windischgrätzovi, si nestěžoval, že by nedostával plat. Je pravděpodobné, že se o pravidelné Harrachovo vyplácení zasadil právě Ferdinand Bonaventura z Harrachu a dohlížel, aby syn nestrádal. Pravidelně se stávalo, že si diplomaté stěžovali na nevyplacenou finanční podporu a někteří po svém návratu sepisovali, jaké částky jim je dvorská komora ještě dlužná.⁵⁹⁸

I když Harrachovi chodil (pravděpodobně) plat pravidelně, tato částka nedokázala pokrýt ani ty nejdůležitější náklady vyslance a i celkem úsporný Clary Aldringen musel po prvním roce svého působení v Sasku na chod své tamější domácnosti doplácet minimálně 5 000 zlatých.⁵⁹⁹ I Harrach si stěžoval na vysoké ceny v kurfiřtské rezidenci, které byly dle jeho slov vyšší než ve Vídni.⁶⁰⁰ Pouze za krmivo a ustájení svých koní utratil za měsíc téměř 300 zlatých, tedy mnohem více než polovinu císařem vyplácené gáže.⁶⁰¹

O finančních záležitostech se mladý hrabě radil také se svým vlivným a zkušeným otcem. Ferdinand Bonaventura z vlastních zkušeností věděl, že činnost vyslance je finančně náročná a diplomat často musí sáhnout do své kapsy. Synovi proto psal, že zjistí, zda mu bude proplacena cesta do Lipska, kam se vydal na žádost kurfiřta v říjnu 1694. Pokud by tomu tak nebylo, měl raději příště zůstat v Drážďanech.⁶⁰² Zdá se, že se otec ve Vídni zasadil, aby tyto synovy výjezdy byly propláceny. To by vysvětlovalo, proč získal Harrach v roce 1694 od dvorské komory jako „*extra adiuta*“ 550 zlatých.⁶⁰³ Za následující časové období 1695–1696 získal opět zvláštní příspěvek v hodnotě 1500 zlatých.⁶⁰⁴ Vyšší částky by odpovídaly i tomu, že Harrach v této době více s kurfiřtem cestoval.

Důležitým úkolem, který měl Harrach jako katolík v luteránském Sasku na starosti, bylo zajištění provozu katolické kaple v Drážďanech. Díky tomu, že císařskou kapli navštěvovali i místní tajní katolíci, se císařští diplomaté pravidelně dostávali do sporů s tamějšími úřady. První řádný císařský diplomat v Sasku, Georg z Plettenbergu, se proto snažil katolické bohoslužby vést výhradně pro potřeby ambasády a jejích členů. Nechtěl

---

⁵⁹⁸ J. KUBEŠ, *Šlechta*, s. 193.

⁵⁹⁹ Týž, *Diplomat a jeho lidé*, s. 77; z let 1686–1687 se dochovaly také dva kvartální účty, ze kterých se lze domnívat, že měsíčně vydával na chod svého dvora 600–700 zlatých (tato částka mohla být ale mnohem větší), Týž, *Jan*, s. 373.

⁶⁰⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 6. září 1694.

⁶⁰¹ Tamtéž, dopis z 4. listopadu 1694. „*le fourrage des chevaux est si cher icy que pour entrettemir les miens je depense tous les mois quasi 300 f.*“ Tamtéž, dopis z 19. listopadu 1694: ceny za krmivo porovnal s těmi ve Vídni, které byly v Sasku, dle jeho slov, dvakrát větší.

⁶⁰² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 27. října 1694.

⁶⁰³ ÖStA, FHKA, HZAB, 1542–1714 (Serie), Bd. 139, 1694 (film 183), fol. 215.

⁶⁰⁴ Tamtéž, Bd. 140, 1697 (film 184), fol. 249.

provokovat saské úřady a jistou roli v jeho počínání mohla hrát i tehdejší politická orientace Saska.⁶⁰⁵ Samotný Jan Jiří II. zaměstnával na dvoře několik cizinců katolického vyznání (umělců z Itálie a gardistů z Chorvatska), kterým ale doporučoval navštěvovat bohoslužby konané v Čechách či v Horní Lužici. Saské úřady zaregistrovaly, že katolíci využívají kaple katolických vyslanců v Drážďanech, a proto v roce 1669 byl vydán zákaz, aby se bohoslužby nekonaly v době nepřítomnosti vyslanců. Vše se obešlo bez větších problémů. Do sporu se saskými úřady se císařský zástupce dostal až zkraje roku 1676, kdy před jeho dům byla umístěna hlídka, která bránila ostatním katolíkům v přístupu na mši.⁶⁰⁶ V osmdesátých a devadesátých letech se podobné situace několikrát opakovaly. Například za působení Jana Filipa z Lambergu zatkla hlídka před ambasádou 22. října 1682 dva tamější řemeslníky a čtyři české lodníky.⁶⁰⁷ Do sporu s úřady a městskou hlídkou se dostal i rezident Gallenstein, který se pokusil prostřednictvím svého lokaje a sekretáře ochránit jednoho chudého skrytého katolíka před zadržením. Celá situace vyvrcholila zatčením sekretáře, čímž došlo k porušení diplomatické imunity. Samotný vyslanec byl ze situace velmi překvapený, neboť v té době k němu do domu chodila na mše s doporučením samotného kurfiřta Jana Jiřího III. i velmi oblíbená italská pěvkyně Margherita Salicola a žádné problémy kvůli tomu nevznikaly. Tamní magistrát ale důsledně bránil luteránskou víru a se sledováním dění u domů císařských diplomatů pokračoval.⁶⁰⁸ K rozporům mezi vedením města, kurfiřtem a císařským zástupcem v otázce provozu kaple a působení kaplanů mimo ambasádu docházelo i za hraběte Claryho Aldringena. Ten v těchto událostech viděl vzrůstající sebevědomí saských vládců a snahu vydobýt pro své sekretáře ve Vídni stejná práva, jako měl ten císařský (právo zajišťovat při dvoře vyslance bohoslužby v době jeho nepřítomnosti).⁶⁰⁹

Harrach se stejně jako jeho předchůdci staral o chod vyslanecké katolické kaple a vydržoval u sebe katolického duchovního, kterého si přivezl s sebou do Drážďan, zřejmě

---

⁶⁰⁵ Sám Plettenberg doporučoval stejnou zdrženlivost i svému francouzskému protějšku Hennrimu de Chassanovi, který byl v této oblasti velmi aktivní. Do Paříže hrdě psal, že mše konané v jeho domě na Töpfergasse považuje za nejvelkolepější, jaké se v Sasku od dob reformace konaly. S. MARBURG, *Gesandte*, s. 205–206. Obecně ale v 60. letech byli francouzští diplomaté vystavováni menšímu tlaku ze strany kurfiřta a jeho úřadů, než jejich císařští protějšky i z toho důvodu, že saští zástupci mohli v Paříži vydržovat vlastní kapli, kdežto ve Vídni nikoliv. Tamtéž, s. 209–210.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 206–208.

⁶⁰⁷ Alexander SCHUNKA, *Gäste, die bleiben: Zuwanderer in Kursachsen und der Oberlausitz im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, Münster 2006, s. 191–192.

⁶⁰⁸ J. KUBEŠ, *Kaple*, s. 139–141.

⁶⁰⁹ Tamtéž, s. 143. O problémech, které musel během svého pobytu řešit více: Tamtéž, s. 141–147.

na doporučení svého otce.⁶¹⁰ Krátce po příjezdu, i když se v domě Claryho Aldringena nacházela kaple, nechal vybudovat zcela novou nákladem 200 zlatých. Stejnou sumu zaplatil i na její roční provoz.⁶¹¹ Za Harrachovy přítomnosti v Drážďanech zprvu žádné větší problémy s provozem kaple nebyly. Ty nastaly až v době, kdy kurfiřt v roce 1695 odjel přes Karlovy Vary a Vídeň bojovat proti Turkům v Uhrách a Harrach v té době pobýval ve Vídni. Ještě před kurfiřtovým odjezdem s ním jednal o „*věci svobodného praktikování víry a z toho vyplývajících možných potíží*.“ Kurfiřt proti Harrachovým návrhům nic neměl.⁶¹² Později se ale ukázalo, že podlehl tlaku zemských stavů a došlo k jistému zpřísnění. Těsně před vyslancovým domem byla rozestavěna hlídka, která měla za úkol všem lidem, co se pokoušeli přijít na mši, ve vstupu do kaple zabránit. Pokud zjistili, že tam dotyční chodili pravidelně, tak na dopadené čekaly přísné tresty. Taková pravidla platila později i za Harrachovy přítomnosti a situace se postupně vyhrocovala.⁶¹³

Když se v dubnu 1696 chýlila Harrachova mise v Sasku ke konci, snažil se dojednat, aby za jeho nepřítomnosti mohl zůstat duchovní v jeho domě. Odvolával se přitom na systém, který takto fungoval za jeho předchůdce. Ministři se však proti tomu postavili a dodali, že dříve byla jiná situace a v současné době na to již nelze navázat. Vyslanec se i přesto rozhodl na nadcházející léto ponechat v Drážďanech byt i se svým hofmistrem, který měl dobrý přístup k ministrům, a společně s ním i duchovního, který by v tichosti sloužil mše pro katolíky.⁶¹⁴ Hoffmann byl v Drážďanech placen dvorskou komorou a za časové období od září 1696 do března 1697 obdržel 1225 zlatých (tj. 175 zlatých měsíčně).⁶¹⁵ Stejná měsíční suma mu byla vyplacena ještě v roce 1699.⁶¹⁶ Zarážejícím však zůstává, že harrachovský hofmistr zůstával v Drážďanech se stejným úkolem jako legační sekretář Janus. Tento nelogický souběh zřejmě také dokládá, že Harrach s legačním sekretářem neměli moc dobrý vztah a Janus v té době mohl bydlet v jiném domě než harrachovský hofmistr a kaplan. Prameny ukazují, že císařský sekretář

---

⁶¹⁰ Ferdinand Bonaventura na adresu duchovního psal: „*Votre pere confesseur n'a pas trop bonne mine, mais du reste, c'est un homme docte et sage, et qui vous peut assister des ses conseils.*“ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. září 1694, Syn otci odpověděl, že je sním docela spokojen a vychází spolu velmi dobře. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 18. září 1694.

⁶¹¹ J. KUBEŠ, *Kaple*, s. 138.

⁶¹² ÖStA, HHStA, RK, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 16. května 1695.

⁶¹³ J. KUBEŠ, *Kaple*, s. 148.

⁶¹⁴ ÖStA, HHStA, RK, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z dubna 1696.

⁶¹⁵ ÖStA, FHKA, HZAB, 1542–1714 (Serie), Bd. 141, 1698 (film 185), fol. 253.

⁶¹⁶ ÖStA, FHKA, HZAB, Bd. 142, 1699 (film 186), fol. 296.

byl ve svém jednání podporovaný císařem Leopoldem I., ambasáda však byla mnohem více střežena.⁶¹⁷

VI. 4. Saský dvůr a kurfiřt ve světle Harrachových dopisů

Bohatství, které zajišťovala Sasku těžba stříbra, ale umožňovalo kurfiřtům vést bohatý dvorský život. Během 17. století se saský dvůr stal jedním z nejvýznamnějších v Říši a kurfiřti jej využívali jako prostředek, jak si k sobě připoutat šlechtickou elitu⁶¹⁸

Po nástupu kurfiřta Jana Jiřího II. se začal saský dvůr postupně rozrůstat a byly zřízeny nové úřady. Přibývalo více komorníků, lokajů, ale i tajných radů. Základními dvorskými úřady byly v Sasku nadále čtyři: vrchní dvorský maršálek, vrchní komorník, vrchní štolmistr a vrchní dvorský lovčí.⁶¹⁹ V čele dvoru stál od samého nástupu kurfiřta na trůn jeho oblíbenec, baron Johann Georg z Rechenbergu (1610–1664), který zastával první tři z výše uvedených vrchních dvorských úřadů a v roce 1658 byl jmenován i skutečným tajným radou. O jeho významu vypovídá i fakt, že o jeho pohřeb se postaral samotný kurfiřt.⁶²⁰ K výše zmíněným úřadům přibylo během panování Jana Jiřího II. dalších devět.⁶²¹

---

⁶¹⁷ V neděli a ve svátky, když úřady očekávaly konání bohoslužeb, stály hlídky pouhé čtyři kroky od vstupu do domu a v lednu 1697 dokonce zamezily vstoupit dovnitř i samotnému sekretáři. J. KUBEŠ, *Kaple* s. 148–149.

⁶¹⁸ Volker PRESS, *Deutsche Adelshöfe des 16. und beginnenden 17. Jahrhunderts*, OH 3, 1993, s. 33–46, zde s. 37. Jedny z prvních děl, které se věnují kurfiřtskému dvoru, pocházejí již z 19. století. Zaměřují se na složení kurfiřtského dvora a obsahují jen seznamy dvořanů a jejich biografické medailony. Například: K. E. VEHSE, *Geschichte* Největší pozornost věnovali historici dvorům kurfiřtů Jana Jiřího II a Fridricha Augusta I. Dodnes základním titulem o Fridrichu Augustovi I. a jeho dvoru je kniha Karla Czoka: K. CZOK, *Am hofe*; zájem je ale i o jiné kurfiřty: André Thieme–Jochen VÖTSCH–Ingolf GRÄBLER, *Hof und Hofkultur unter Moritz von Sachsen: (1521–1553)*, Leipzig 2004. Mnoho autorů se také zabývalo také kulturou kurfiřtského dvora, např.: K. KELLER, *Höfische Kultur im Zeitalter Augusts des Starken*, *Damals* 39 (12) 2007, s. 36–42; Helen WATANABE-O'KELLY, *Court Culture in Dresden*, London 2002; ženami na kurfiřtském dvoře v 17. století se zabývala Ute ESSEGERN, *Fürstinnen am kursächsischen Hof: Lebenskonzepte und Lebensläufe zwischen Familie, Hof und Politik in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts, Hedwig von Dänemark, Sibylla Elisabeth von Württemberg und Magdalena Sibylla von Preussen*, Leipzig 2007; stranou výzkumu nezůstaly ani jednotlivé dvorské orgány: Christian HEINKER, *Die Bürde*.

⁶¹⁹ K. E. VEHSE, *Geschichte*, s. 21.

⁶²⁰ Johann Georg z Rechenbergu působil na saském dvoře již od roku 1624 jako páže. Během let 1633–1636 absolvoval na náklady kurfiřtského dvora kavalírskou cestu po Francii, Anglii a Nizozemsku. Po svém návratu byl jmenován vrchním štolmistrem a vrchním komorníkem kurfiřtského prince. V roce 1653 byl povýšen do baronského stavu a po celou dobu vlády Jana Jiřího II. byl jeho nejbližším rádcem. In: Ch. HEINKER, *Johann Georg von Rechenberg*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/22684> [cit. 8. 5. 2025].

⁶²¹ Jednalo se o úřady vrchního sokolníka, vrchního šenka, vrchního kuchmistra, velitele šlechtického (německého) oddílu tělesné stráže kurfiřta na koních, velitele trabantské gardy, velitele švýcarské gardy, rytmistra chorvatské gardy, velitele mušketýrů a velitele tělesné stráže, jejichž počet se za vlády Jana Jiřího IV. zvýšil na osm a za Fridricha Augusta I. se rozrostl na 10. K. E. VEHSE, *Geschichte*, s. 30–34.

Obecně lze říci, že i saský dvůr, jako ostatní panovnické dvory, byl svázán s osobou panovníka. Pokud zemřel, tak jeho dvůr zanikl a jeho místo nahradil dvůr jeho nástupce, v němž někteří dvořané na svých pozicích zůstali, ale většina míst byla obsazena nově, a to blízkými spolupracovníky nového vládce.⁶²² Nejinak tomu bylo i v Sasku. S nástupem Jana Jiřího III. došlo k výměně na místech vrchních dvorských úřadů. Na postu vrchního dvorského maršálka vystřídal v roce 1680 Hermanna z Wolfframsdorffu (1630–1703) oblíbenec nového kurfiřta Friedrich Adolph z Haugwitz (1637–1705), který se tak stal jedním z nejmocnějších lidí na drážďanském dvoře. Jan Jiří III. ho dále jmenoval tajným radou, tajným válečným radou a daňovým ředitelem. V těchto funkcích ho potvrdili i kurfiřtovi nástupci.⁶²³ Dle dvorských knih z roku 1688 Haugwitze v hierarchii následovalo 10 skutečných tajných radů, 14 generál–strážmistrů a komorníků, čtyři komorní a horní radové, jeden člen zemské komory, osm dalších dvorských úředníků (hofmistr kurfiřta, hofmistři saských princů) atd.⁶²⁴

Když v roce 1691 zemřel kurfiřt Jan Jiří III. v Tübingen, jeho nástupcem se stal jeho nejstarší syn Jan Jiří IV., který k sobě povolal svého hofmistra Hanse Ernesta Knocha,⁶²⁵ aby mu poradil s obsazením míst u nového dvora. K velkým změnám v nejvyšších úřadech ale nedošlo. Velký vliv na kurfiřta získal generál polní maršál Schöning. Vrchním dvorským maršálkem byl potvrzen Haugwitz a ředitelem tajné rady zůstal Gersdorf.⁶²⁶

Po smrti Jana Jiřího IV. († 1694) pocítily změnu kurfiřta mezi prvními Wettinové z vedlejších linií (Sasko–Weißenfelsko, Sasko–Mersebursko a Sasko–Zeitzsko) a také někteří vysoce postavení úředníci, kteří měli k bývalému vládci velmi důvěrný vztah (jako příklad lze uvést barona Ludwiga Gebharda Hoyma, který byl uvržen do vězení v pevnosti Königstein) a o svůj post přišli (nebylo jich ale mnoho). V roce 1697 založil kurfiřt Fridrich August I. speciální revizní komisi, která měla za úkol vyšetřovat finanční nesrovnalosti a

---

⁶²² P. MAŤA, *Svět*, s. 373.

⁶²³ Friedrich Adolph z Haugwitz pocházel z Horní Lužice. Studoval na univerzitě v Altdorfu. V roce 1654 působil na říšském sněmu v Řezně. Nástup kurfiřta Jana Jiřího III. pro něj znamenal velký kariérní vzestup. V roce 1697 byl ale uvězněn za zpronevěru, po svém propuštění se však od saského dvora stáhl a usadil se na tom braniborském. V roce 1700 se pak odebral do soukromí. In: Ch. HEINKER, *Friedrich Adolph von Haugwitz*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/1974> [cit. 10. 12. 2024].

⁶²⁴ K. E. VEHSE, *Geschichte*, s. 156–166.

⁶²⁵ Hornolužický šlechtic působící v saských službách od 60. let 17. století. V roce 1676 se stal vychovatelem kurfiřtských synů. S pozdějším kurfiřtem Janem Jiřím IV. absolvoval kavalírskou cestu jako jeho hofmistr. V roce 1685 byl jmenován tajným radou a následujícího roku komorníkem. Ve všech funkcích byl potvrzen princem, které vychoval. In: Ch. HEINKER, *Johann Ernst von Knoch*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/2468> [cit. 9. 5. 2025].

⁶²⁶ K. E. VEHSE, *Geschichte*, s. 172.

korupční přestupky jednotlivých dvořanů.⁶²⁷ Ze svého dosavadního hofmistra udělal kurfiřtského a velkou část dvořanů potvrdil v jejich úřadech. Za jeho panování se saský kurfiřtský a později i polský královský dvůr výrazně početně navýšil. Z *Neue Hoff Reglement* z 1. července 1701 lze vyčíst, že dvůr Fridricha Augusta I. čítal nejméně 460 osob. Okruh nejbližších panovníkových rádců představovali urození převážně ze saských šlechtických rodin. Během deseti následujících let se počet dvořanů, jak lze vysledovat v dvorském řádu z roku 1712, opět navýšil. Mezi hlavní kurfiřtovi rádce a spolupracovníky tehdy patřili vrchní dvorní maršálek, baron Woldemar z Löwendalu a generál polní maršál, hrabě Jacob Heinrich Flemming.⁶²⁸

Během 17. století se na saském kurfiřtském dvoře vystříдалo několik významných osobností a uměleckých společností, jež se podílely na utváření dvora a jeho kultury. V průběhu desetiletí se neměnily jenom osobnosti a společnosti, ale také kulturní směr, kterým se kurfiřtský dvůr ubíral. Během vlády Jana Jiřího II. se významně rozrostl počet o několik zahraničních umělců, z nichž nejvíce pocházelo z Itálie. Například v roce 1657 čítala kurfiřtská dvorní kapela 31 členů, z nichž bylo 13 Italů.⁶²⁹ Jeho nástupce, Jan Jiří III. měl v oblibě také italskou kulturu. Na dvůr se mu dokonce podařilo získat i významnou mantovskou zpěvačku Salicolu.⁶³⁰ Za Fridricha Augusta I. se kulturním vzorem pro drážďanský dvůr stal ten pařížský. Již během kavalírské cesty na něj zapůsobila v Paříži francouzská kultura a i v budoucnu měla na drážďanském dvoře převahu. To dosvědčuje i fakt, že Fridrich August I. nechal hned po svém nástupu propustit většinu Italů zaměstnaných v divadle.⁶³¹ V roce 1697 pověřil Angela Costantiniho,⁶³² aby pro drážďanský dvůr získával hlavně francouzské, ale i italské hudebníky, zpěváky a herce.

---

⁶²⁷ W. MÜLLER, *Friedrich August I. (August II., der Starke)*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://www.isgv.de/saebi/> [cit. 8. 12. 2024].

⁶²⁸ K. CZOK, *Am Hofe*, s. 76–77.

⁶²⁹ R. GROSS, *Geschichte* s. 120.

⁶³⁰ J. KUBEŠ, *Jan*, s. 371.

⁶³¹ Moritz FÜRSTENAU, *Zur Geschichte der Musik und des Theaters am Hofe zu Dresden, I.–II.*, Dresden 1861–1862, zde II., s. 8.

⁶³² Tento rodák z italské Verony byl v roce 1697 Fridrichem Augustem I. jmenován aranžérem a komisařem pro divadelní záležitosti a mezi léty 1697–1701 ho kurfiřt pravidelně vysílal na cesty do Paříže, kde vyřizoval, jak soukromé tak i divadelní záležitosti. Od roku 1702 byl vězněn v pevnosti Königstein. V roce 1724 byl poslán do penze a o pět let později ve svém rodišti zemřel. In: Katy SCHLEGEL, *Costantini (Mezzettino, Mèzètin), Angelo*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: <https://www.isgv.de/saebi/> [cit. 8. 12. 2024].

Díky nově přivolaným profesionálům se za dob Fridricha Augusta I. stal drážďanský dvůr (v pozdějších letech jeho vlády) kulturním centrem evropského formátu.⁶³³

V raném novověku měli právo na vlastní dvůr všichni dospělí, či dospívající členové panovnické rodiny. V době Harrachova působení v Sasku proto existovaly celkem čtyři dvory. Dvůr saského kurfiřta Fridricha Augusta I., jeho manželky, matky a ovdovělé švagrové. S manželkou kurfiřta se Harrach vídal nejvíce, neboť (dle Harrachových dopisů) ona z výše jmenovaných žen nejvíce pobývala v Drážďanech a některých společenských akcí se účastnila společně se svým manželem.⁶³⁴ V dopisech se vyslanec zmínil i jednomu hodnostáři dvora kurfiřtky (nejvyšší komorník), ale neuvedl ani jeho jméno. Během roku 1696 se s kurfiřtkou vídala více než císařský vyslanec jeho manželka.⁶³⁵ S kurfiřtovou matkou, Annou Žofíí Dánskou, se poprvé potkal až v prosinci 1694. Během roku 1695 pak psal převážně císaři o její činnosti na dvoře,⁶³⁶ ale o osobním setkání nikoliv. To je asi logické, protože kurfiřtova matka nepatřila mezi podporovatele císařské politiky. Z dopisů je patrné, že i ona nepobývala v Drážďanech trvale.⁶³⁷ S posledně ovdovělou kurfiřtkou, tedy s Eleonorou Sasko–Eisenašskou, se Harrach setkal již dva dny po svém příjezdu do Drážďan, kdy u ní byl na audienci, a podruhé se o společném setkání zmínil, když za ní v říjnu 1694 přijel společně se saským kurfiřtem na návštěvu na zámek v Pretschi, kde trvale pobývala se svými dětmi z prvního manželství.⁶³⁸

Středobodem kurfiřtského dvora byl saský kurfiřt, s nímž se Harrach setkával velmi často. V jeho dopisech se nachází velké množství informací, které mohou doložit, jak kurfiřta viděl samotný císařský vyslanec.

---

⁶³³ Za pozvednutím dvora stáli například houslista a skladatel původem ze španělského Nizozemí Jan–Baptista Volumier, skladatel Jan Dismas Zelenka přezdívaný „český Bach“ či benátská operní pěvkyně Faustynna Bordoniová. W. MÜLLER, *Friedrich*, nestránkováno.

⁶³⁴ Viděli se například v září 1694 v Teplicích, in: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 14. září 1694.

⁶³⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopisy z února a března 1696.

⁶³⁶ Tehdy se snažila kurfiřta společně s dánským vyslancem Rumohrem přemluvit, aby císařem nabízené vrchní velení císařské armády nepřijímal a poté se snažila následné vyjednávání protahovat. Dopisy psané císaři–hlavně z února až května 1695, in: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b.

⁶³⁷ Zmínka, že kurfiřt navštívil matku v Lichtenburgu, in: Tamtéž, dopis z 21. ledna 1696.

⁶³⁸ Krátce po svém příjezdu, tedy 5. září 1694, měl audienci u ovdovělé kurfiřtky. In: Tamtéž, dopis z 6. září 1694. Zmínka o druhém setkání je z listopadu 1694, kdy za ní Harrach přijel společně s kurfiřtem na zámek v Pretschi, kde tehdy přebývala. In: Tamtéž, dopis z 15. listopadu 1694.

VI. 4.1. Kurfiřt jako panovník a voják

V Harrachových dopisech je kurfiřt líčen jako císařský spojenec. I v Harrachově instrukce je uvedeno, že má vyslanec pochválit Fridricha Augusta I. za jeho vstup do tzv. Velké aliance proti Francii.⁶³⁹ O dobrých císařsko–saských vztazích vypovídá i vyslancova první audience u Fridricha Augusta I., která proběhla bez sebemenších problémů, a kurfiřt dokonce porušil dvorská ceremoniální pravidla, když přivítal vyslance velmi zdvořile hned u dveří do audienční místnosti.⁶⁴⁰

Vyslanec v kurfiřtovi viděl panovníka, který dbal o dobré zabezpečení svého vojska.⁶⁴¹ Samotný Fridrich August I. v sobě viděl válečníka a také se tak náležitě prezentoval.⁶⁴² Toho si všímal i císařský vyslanec, když psal o kurfiřtových ambicích účastnit se aktivně se saskou armádou v bojích proti nepříteli. O tom bude pojednáno samostatně v příslušné podkapitole (bude tam také ukázáno, že saský kurfiřt byl také pod velkým vlivem svých ministrů).

VI. 4.2. Kurfiřt jako pořadatel a účastník zábav

K životu na drážďanském dvoře již za panování kurfiřtových předchůdců neodmyslitelně patřily i okázalé slavnosti, vyhlášené karnevaly, jejichž součástí byly nepřetržité divadelní, baletní, operní a jiná vystoupení. Podle dostupných pramenů lze určit, že za vlády Fridricha Augusta I. se v zemi slavilo 50–60 dní v roce a karnevaly, které během své vlády pořádal, byly známé široko daleko.⁶⁴³

V roce 1695 uspořádal Fridrich August I. v Drážďanech svůj první karneval.⁶⁴⁴ V drážďanském archivu se dodnes dochovaly záznamy, v nichž se nacházejí soupisy a

---

⁶³⁹ Tamtéž, Instrukce.

⁶⁴⁰ Tamtéž, dopis z 6. září 1694.

⁶⁴¹ Tamtéž, dopisy z února–května 1695.

⁶⁴² Po skončení kavalířské cesty strávil na bitevním poli další dva roky. Tam také prokázal svou statečnost a odhodlanost. Při dobývání Mohuče ho zasáhla střela do hlavy, jednou pod ním padl jeho kůň, jindy mu explodovala hlaveň pušky a následně přišel o část palce. Stále však chtěl v bojích pokračovat a považoval se za vzor svých vojáků. Svým jednáním se také vymezoval vůči svému bratrovi, který dle něj byl u armády spíše dobrovolníkem než velitelem. Viz: Reinhrad DELAU, *August der Starke und seine Mätressen*, Dresden 1995, s. 18.

⁶⁴³ R. GROSS, *Geschichte*, s. 135. Účast na karnevalu záviděl Harrachovi jeho bratranec Karel Arnošt z Valdštejna, který v letech 1695–1696 působil jako císařský vyslanec na braniborském kurfiřtském dvoře v Berlíně. Valdštejn sám se dříve saského karnevalu účastnil a psal, že v Braniborsku se nic takového nekoná a je tam nuda. Viz: J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 324.

⁶⁴⁴ Tento karneval považuje Helen Watanabe–O'Kelly za jednu ze čtyř nejvýraznějších festivit, které Fridrich August I. uspořádal během svého panování. Zbylé tři slavnosti se konaly v roce 1709 (na počest příjezdu Fridrichova bratrance, dánského krále Frederika IV.), 1719 (svatby kurfiřtova syna s dcerou císaře Josefa I,

někdy i popisy veškerých doprovodných akcí. Během oslav se například konaly humoristické turnaje, oblíbený běh ke kroužku v krojích, bály, závody v maskách na saních, bojové lovy či několik průvodů.⁶⁴⁵ Z Harrachových dopisů je patrné, že se na pořádání různých doprovodných akcí kurfiřt sám aktivně podílel a vše s předstihem připravoval. Již v prosinci 1694 byl vyslanec Fridrichem Augustem I. požádán, aby se zúčastnil během karnevalu v následujícím roce tzv. „*Grand Caroussel*“, průvodu tvořeného čtyřmi jízdami, které povedou Nimrod, Kýros, Alexandr Veliký a Julius Caesar, s tím že by představoval posledně jmenovaného a jel v čele jedné z jízd. Samotnému vyslanci se nechtělo z několika důvodů, které kurfiřtovi uvedl (pár dní před tím se dozvěděl o smrti svého syna), ale Fridrich August I. jeho omluvy nepřijal, a vyslanec nakonec s účastí souhlasil.⁶⁴⁶ Průvod se konal 5. února 1695 a ostatními vedoucími členy průvodu byli sasko-weissenfelský vévoda (Jan Adolf I. 1649–1697) jako Nimrod, generál polní zbrojmistr, hrabě Heinrich VI. Reuß představoval Kýra, a samotný saský kurfiřt se zhostil role Alexandra Velikého.⁶⁴⁷

Výše zmíněné aktivity mohli dvořané v Drážďanech spatřit již za kurfiřtových předchůdců. Jedinou zcela novou doprovodnou akcí byl průvod pohanských bohů a bohyň, který čítal stejný počet mužů a žen. Součástí průvodu byly bohatě zdobené vozy a v jednom z nich jel samotný kurfiřt, který reprezentoval Merkura.⁶⁴⁸ Tento průvod byl zvěčněn v podobě rytin od Martina Klötzela.⁶⁴⁹ Svůj první karneval, který kurfiřt pořádal, nechal zakončit velkou zábavou (ples) a osvětlenými manéžovými závody.⁶⁵⁰ Harrachovy relace potvrzují, že vyhlášený karneval nelákal jen urozené ze Saska, ale i šlechtice z českých zemí. To dosvědčuje zmínka o příjezdu Antonína Jana a Václava Desideria, hrabat z Nostic,⁶⁵¹ z nichž první jmenovaný měl v plánu v Drážďanech pobýt 15 dní.⁶⁵² Hrabě Antonín Jan z Nostic ale nepřijel do Drážďan jen kvůli karnevalu. Sám jezdil do Saska

---

Marií Josefou Habsburskou) a 1728 (na počest návštěvy pruského krále a korunního prince). In: H. WATANABE–O'KELLY, *Court*, s. 232.

⁶⁴⁵ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. G, Nr. 12.

⁶⁴⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 27. a 28. prosinec 1694.

⁶⁴⁷ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. G, Nr. 12, Bl. 238–242.

⁶⁴⁸ Fridrich August I. zvolil tuto roli zřejmě jako odkaz na svého předka Augusta Saského, který v rámci slavnosti v roce 1574 vystoupil také v kostýmu Merkura. In: H. WATANABE – O'KELLY, *Court*, s. 232–233.

⁶⁴⁹ Martin KLÖTZEL, *Heidnischer Götter und Göttinnen prächtiger Aufzug An.1695*, (Kupferstichkabinett Dresden Ca 190).

⁶⁵⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 21. února 1695.

⁶⁵¹ Jednalo se o syny Jana Hartvíka z Nostic (1610–1683), který v letech 1652–1683 zastával vlivný úřad nejvyššího kancléře Českého království. Více: C. von WURZBACH, *Nostitz–Rieneck, Johann Hartwig Graf*, in: C. von Wurzbach (red.), *BLKÖ XX.*, Wien 1869, s. 394.

⁶⁵² Tamtéž, dopis ze 14. února 1695. Samotný Harrachův otec byl také zvědavý a v dopise z 6. února 1695 svého syna prosil o podrobnosti o průvodu. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 6. února 1695.

častěji a v letech 1694–1695 se několikrát účastnil různých dvorských slavností jen z toho důvodu, aby mohl být co nejbližší hraběnce Marii Auroře z Königsmarcku, s níž se znal již ze Švédska, kde působil jako císařský vyslanec v letech 1684–1689.⁶⁵³

Během tohoto karnevalu Harrach uváděl, že se kurfiřt nedokázal soustředit na politická jednání a spíše se bavil. V těchto zprávách je kurfiřt vylíčen jako osoba, která má své zájmy a naplno si užívá života. Také o karnevalu byla vidět kurfiřtova společenská povaha, když přišel k Harrachovi s 20 členným doprovodem na večeři a veselil se. Při této návštěvě získal darem od Harracha víno, které mu u něj velice chutnalo. Tato zmínka může potvrzovat další kurfiřtovu zálibu, a to v alkoholu.⁶⁵⁴ Podruhé za trvání karnevalu se u vyslance zastavil ve stejném týdnu, tentokrát v doprovodu několika dam.⁶⁵⁵

Následujícího roku (1696) byl karneval dle Harrachových zpráv zahájen 12. února za přítomnosti několika velmi propracovaných masek, ale tak pompézní oslavy jako v předešlém roce se již nekonaly.⁶⁵⁶ I tak bylo v Drážďanech veselo. Dvorská společnost v čele s kurfiřtem se po večerech pravidelně účastnila různých zábav a tančila až do ranních hodin. Během jedné z maškarád bylo v krásně osvětleném sále napočítáno dokonce na 3000 různých masek: „*On conta qu'il y eut hier plus des 3000 masques, elle se faist dans une grande salle, que l'electeur deffunt a fait battir expres pour cela, elle est tres belle et bien illumines.*“⁶⁵⁷ Saský kurfiřt si pronajal na období karnevalu od hannoverského vévody francouzskou divadelní společnost, jejíž kvality vyzdvihoval v dopisech otcí i císařský vyslanec, který uváděl, že si Fridrich August I. společnost pronajal až do Velikonoc a za daný honorář měla hrát každý den.⁶⁵⁸ Tato společnost hrála především francouzské komedie a ke konci února byla prezentována i opera.⁶⁵⁹

---

⁶⁵³ Ve Švédsku působící císařský legační kaplan Daniel Josef Mayer označil hraběnkou Königsmarckovou za příčinu manželské krize, která nastala mezi Antonínem Janem z Nostic a jeho manželkou Marií Terezií z Herbensteinu. Ta nakonec manžela ve Švédsku opustila a s jejich osmiletým synem odešla do Vídně. Hraběnce Königsmarckové bylo v roce 1691 po několika dalších excesech doporučeno odejít od švédského dvora. Následně se přesunula za sestrou do Hannoveru, odkud pak přijela v roce 1694 do Drážďan. V té době jí opět kontaktoval hrabě Nostic a psal jí několik dopisů. M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 115–117.

⁶⁵⁴ „*Son Altesse Electeur s'est invite chez moy a dinne en compagnie de 20 il a ete extremement gais, il atrouve le vin touquei fort a son goust. Ainsi j'ay pris la liberte de luy faire present des quelques bouteilles...*“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 14. února 1695. Lze se dočíst, že Augustova denní spotřeba byly dva litry vína a pravidelně tuto normu i překračoval. In: Arnt COBBERS, *August der Starke: August der Starke: auf den Spuren des sächsischen Kurfürsten in Dresden und Umgebung*, Berlin 2016, s. 23.

⁶⁵⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. února 1695.

⁶⁵⁶ Tamtéž, dopis z 13. února 1696.

⁶⁵⁷ Tamtéž, dopis z 15. února 1696.

⁶⁵⁸ M. FÜRSTENAU, *Zur Geschichte*, s. 9–10, soubor dostal zapláceno celkem 6583 tolarů. Poprvé v Drážďanech vystoupil 27. ledna 1696 a odehrál zde celkem 14 představení. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241., dopis z 18. ledna 1696.

⁶⁵⁹ Komedie za dob Fridricha Augusta I. začínaly pravidelně v šest hodin večer, výjimečně mohly začínat o hodinu, či dvě dříve. In: M. FÜRSTENAU, *Zur Geschichte*, s. 11.

Na oslavu kurfiřtova návratu z Uher zahráli místní kavalíři a dvorní dámy 16. února 1696 v operním domě tzv. operní balet s názvem *Theatralisches Musenfest*.⁶⁶⁰ Autorem byl tehdejší dvorní varhaník Johann Christoph Schmidt.⁶⁶¹ O deset dní později pak ještě uspořádali ve velkém divadle operu. Harrach napsal v dopisu císaři, že bylo příjemné ji poslouchat i vidět to kvůli kvalitní hudební kompozici i kvůli parádním výstupům.⁶⁶² Do Drážďan měl také přijet i braniborský kurfiřt Fridrich III, se kterým si Fridrich August I., dle Harrachových zpráv, rozuměl. Ten ale nedorazil a místo něj se karnevalu zúčastnil jeho bratr, markrabě Albrecht Fridrich.⁶⁶³ Kurfiřt se však dle vyslance vůbec nebavil, protože oproti loňsku opomíjel řadu aktivit a vyslanci se svěřil, že plánuje podniknout raději nějakou cestu.⁶⁶⁴

Oblíbenou kurfiřtovou kratochvílí bylo pořádání zvířecích soubojů. Tuto zábavu nechal uspořádat také o karnevalu v roce 1695.⁶⁶⁵ Harrach popsal, jeden takový lov pořádaný v první polovině února 1695, který se konal během karnevalového veselí. I přes to, že na něj byly vynaloženy vysoké náklady, nesplnil u dvorské společnosti její očekávání. Zvířata se nechtěla mezi sebou prát a stála stranou. Po kurfiřtově zásahu však přežili pouze tygr, lev, koně a mezci.⁶⁶⁶ Podruhé zmínil vyslanec podobnou událost v dopise z 9. dubna 1696. Tehdy kurfiřt pořádal souboj mezi lvicí, kancem, zubrem a dvěma medvědy přímo v rezidenčním zámku v Drážďanech. Evidentně mu přihlíželo více diváků a jedno ze zvířat daroval i braniborský kurfiřt. Harrach se při popisu nechal strhnout emocemi a je zřejmé, že se mu ta podívaná líbila.⁶⁶⁷

---

⁶⁶⁰ Oproti podobným vystoupením za dob Jana Jiřího III., či jeho nejstaršího syna se už těchto akcí neúčastnili ti nejvyšší dvorští hodnostáři. Kavalíři a dámy tuto činnost začali přenechávat profesionálům, neboť na umělecké provedení se začaly klást vyšší nároky. Pokud hráli dvořané divadelní kousky před panovníkem, tak to bylo jen při slavnostních příležitostech. Tamtéž, s. 10.

⁶⁶¹ Johann Christoph Schmidt (1664–1728) byl významný saský kapelník. Od roku 1676 působil v saské dvorské kapele jako zpěvák, později jako instrumentalista. V roce 1694 byl vyslán na studia do Itálie. V roce 1696 ho Fridrich August I. jmenoval do funkce vicekapelníka. Udržel si i místo varhaníka a pobíral 600 tolarů ročně. Později působil jako hlavní kapelník dvorské kapely. In: Robert EITNER, *Schmidt, Johann Christoph*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XXXI., Leipzig 1890, s. 736–737.

⁶⁶² ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 27. února 1696.

⁶⁶³ Tamtéž, dopis z 27. února 1696.

⁶⁶⁴ Tamtéž, dopis ze 17. února 1696.

⁶⁶⁵ Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. G, Nr. 12, Bl. 127.

⁶⁶⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 11. února 1695.

⁶⁶⁷ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 9. dubna 1696 „*Sonsten haben Ihre Churfürstliche durchleucht in dero residenz heut ein kampf jagd zwischen einer löwin, einem aur-ochßen, zwey grossen beeren, und einem wildschwein gehalten, welche wegen der von allerbeits thieren erzeugten natürlichen stärcken ßehr curios anzußehen ware, in deme der aur-ochß alles, was auff Ihn traffe, mit besonderem gewalt in die hohe wurffe, auch der löwin ein gleiches begegnete, welche aber dem ochßen allschon auff dem rucken angegriffen hatte, also daß er sich kaum widerum davon entledigen könte, es hatte auch das wildschwein dem grossen beeren, so von Chfl. DhI. zu Brandenburg allhero verehrt worden, vihl zu thuen gegeben, iedoch endlich der stärcke des beerens weichen und unterligen müssen.*“

Slavnosti a zábavy nepořádal kurfiřt jen v Drážďanech, ale i během konání vyhlášených trhů v Lipsku, kam se vždy sjela honorace z okolí. V roce 1694 zde navštěvoval německé opery a v městském domě se účastnil i velkého plesu.⁶⁶⁸ Zábavy uspořádal také například v Karlových Varech, kde pobýval v roce 1695 před tažením do Uher, a kde nechal připravit maškarádu za nemalé náklady. Kvůli těmto zábavným akcím dokonce odložil odchod své ekvipáže. Místo 14., či 15. června, kdy původně chtěl vyrazit na cestu, vyjel až 18. června.⁶⁶⁹ Zábavu upřednostnil i v roce 1696, kdy s ním chtěl Harrach projednávat další záležitosti týkající se vojenské pomoci císaři proti Turkům. Kurfiřt mu tehdy sdělil, že během berlínského pobytu, na který se chystal, nebude mít na žádná jednání čas, a po návratu chce jet na venkov a bavit se, takže schůze na toto téma bude možná nejdříve za 12 dní.⁶⁷⁰

VI. 4. 3. Kurfiřtský dvůr v pohybu

Z Harrachových dopisů je patrné, že kurfiřt velmi často opouštěl své rezidenční město Drážďany, kde se v kuse nezdržel déle než měsíc, a cestoval (nejenom) po Sasku téměř neustále. I pro předchůdce Fridricha Augusta I. byl typický tento „kočovný“ styl života. Například Jan Jiří III. přijal na jednom ze svých venkovských zámků císařského vyslance Jana Jiřího Marka z Clary Aldringenu.⁶⁷¹ Zmínky o kurfiřtových cestách se nacházejí ve třetině všech relací císařského vyslance, který Fridricha Augusta I. velmi často doprovázel, a proto je také možné určit nejčastější důvody kurfiřtových cest.

Jednou z destinací, kam kurfiřt pravidelně jezdil, bylo Lipsko, ke kterému měl jistý citový vztah již od dětství. Toto město díky výrobcům a obchodníkům rychle překonalo škody, které zde napáchala třicetiletá válka, a udržovalo hospodářské a sociální vztahy, které sahaly daleko za hranice kurfiřtství. Lipsko bylo hlavním ekonomickým centrem země a lákalo nejen kurfiřty, ale i další významné osoby z okolí veletřhem, který se zde konal třikrát ročně. Jan Jiří IV. plánoval ve městě postavit velký palác, na který mu v roce 1693 vypracoval návrhy architekt Christoph Beyer. Za dob Fridricha Augusta I. se město dalo považovat za vedlejší kurfiřtské sídlo. Cesta z Drážďan trvala v 17. století běžnou poštou až 22 hodin. Kurfiřt sám s vlastním kočárem nebo s tzv. extraordinari post zvládal

---

⁶⁶⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 14. října 1694.

⁶⁶⁹ Tamtéž, dopisy 4. a 14. června 1695.

⁶⁷⁰ Tamtéž, dopis z 21. ledna 1696.

⁶⁷¹ J. KUBEŠ, *Ceremoniál*, s. 64–65.

stejnou vzdálenost ujet za devět hodin a zbytek věcí (oděvy, šperky lůžkoviny) za ním dorazil později.⁶⁷² Harrach se do města během svého působení v Sasku s kurfiřtem vypravil celkem třikrát (říjen 1694, duben 1695 a leden 1696).

Poprvé pozval kurfiřt vyslance na svatomichalský trh v říjnu 1694 a společně s ním se tam vydala i velká část saských ministrů. Kurfiřt zde měl možnost se setkat i s těmi nejvýznamnějšími osobnostmi z okolí. Dle Harracha se trhů zúčastnili i vévodové sasko-weissenfelští a sasko-gothští.⁶⁷³ V Lipsku se kurfiřt bavil a vyslance pozval na večeri ve společnosti několika dam a celý večer na něj zanechal dojem, jako kdyby byl ve Vídni. Kurfiřt byl také okouzlen nejstarší dcerou hraběnky Althannové, které se dvořil a koupil jí dar v hodnotě asi 1 000 zlatých, což vzbudilo mezi účastníky trhů veliký rozruch.⁶⁷⁴ Další zprávy o této dámě Harrach ale nepřidal. V roce 1695 kurfiřt vyjel do Lipska na trhy z Drážďan 25. dubna a Harrach ho následoval o čtyři dny později. Následující rok v lednu zavítal opět na trhy a Harrach se k němu připojil později. Opět se do města sjelo několik knížecích osob. Jednalo se například o vládnoucího představitele brunšvicko-wolfenbüttelského knížectví, sasko-gothského či sasko-zeitzského vévodství, včetně anhaltsko-desavské princezny.⁶⁷⁵

Dvakrát za Harrachova pobytu v Sasku vyrazil Fridrich August I. na cestu, aby se setkal se svým braniborským protějškem. Poprvé se setkali na zámku Pretsch, kam kurfiřt vyrazil pod záminkou návštěvy své ovdovělé švagrové Eleonory Sasko-Eisenaušské. Nejprve pobyl několik dnů v Torgau a 4. listopadu 1694 přešel do Pretsche, kde se setkal nejen s posledně ovdovělou kurfiřtkou, ale i s braniborským kurfiřtem a pozdějším pruským králem Fridrichem I. (jako braniborský kurfiřt vládl pod jménem Fridrich III.) a jeho manželkou.⁶⁷⁶ Poté se všichni přesunuli za salvy z děl do Torgau, kde je Fridrich August I. pohostil. Dle vyslance bylo jídlo velmi skvostné a dostala se mu i ta čest, že mohl sedět u stolu pouze s kurfiřty a Eberhardem z Dancklemanu.⁶⁷⁷ Jinak se k němu braniborský

---

⁶⁷² K. CZOK, *Am Hofe*, s. 135.

⁶⁷³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden-Berichte, kart. 4, dopis e 14. října 1694.

⁶⁷⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopisy z 10. a 14. října 1694.

⁶⁷⁵ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden-Berichte, kart. 4, dopis z 21. ledna 1696.

⁶⁷⁶ Tamtéž, dopis z 15. listopadu 1694. Saská vládnoucí kurfiřtka se návštěvy nezúčastnila, protože odjela 3. listopadu za svým otcem do Bayereuthu na lázeňskou kúru. In: Tamtéž, dopis z 2. listopadu 1694.

⁶⁷⁷ Celým jménem baron Eberhard Christoph Balthasar Danckelman (1643–1722). Již ve svých dvaceti letech se stal vychovatelem druhorozeného syna braniborského kurfiřta Fridricha Viléma, pozdějšího kurfiřta Fridricha III. Ten si svého přísného učitele oblíbil. Po svém nástupu na trůn v roce 1688 jmenoval Danckelmana do těch nejvlivnějších úřadů. Postupem času se vypracoval na druhého muže Braniborska. Vlivné úřady dokázal zajistit i pro svých šest bratrů. Svým přísným a bezohledným chováním si získal řadu nepřátel, což jej stálo postavení a 27. listopadu byl zatčen a odsouzen na doživotí. Roku 1707 byl ale z vězení propuštěn. Více: Bernhard ERDMANNSDÖRFFER, *Danckelman, Eberhard Freiherr von*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB IV., Leipzig 1876, s. 720–725.

kurfiřt a kurfiřtka, která si myslela, že má být novým císařským vyslancem v Braniborsku místo Norberta Leopolda Libštejnského z Kolovart (v Braniborsku působil jako vyslanec v letech 1693–1694), chovali velmi uctivě.⁶⁷⁸ Poté se všichni přesunuli zpět na zámek v Pretschi, kde se následující tři dny společně bavili. Při této schůzce bylo jedním z témat, o kterých se společně bavili, možnost svatby vdovy po Janu Jiřím IV. se švédským králem. Žádné podrobnější informace se ale Harrachovi na toto téma zjistit nepodařilo. Vyslanec ke schůzce kurfiřtů napsal, že si spolu velmi dobře rozumí a domluvili se na další vzájemné návštěvě, s tím, že by saský kurfiřt zavítal do Berlína a Fridrich III. měl dorazit na drážďanský karneval.⁶⁷⁹ Saský kurfiřt skutečně svůj braniborský protějšek v Berlíně v lednu 1696 navštívil. Ještě před tím s několika služebníky strávil nějaký čas u matky v Lichtenburgu.⁶⁸⁰

Dvakrát se Fridrich August I. vydal do lázeňských měst v Čechách. Hned v září roku 1694 se vydal do Teplic, aby tam navštívil svou manželku, která tam pobývala na léčebné kúře. Poté se společně zúčastnili svatby dcery Harrachova předchůdce a majitele teplického panství Claryho Aldringena.⁶⁸¹ Následující rok pak pobýval od 13. května v Karlových Varech a poté odtud odjel přes Vídeň na bojiště do Uher.⁶⁸² Původně plánoval odjet z lázní již 6. června.⁶⁸³ Plán se ale s časem měnil. V dopise, který Harrach psal otcí 30. května 1695, uváděl, že kurfiřt má v plánu odcestovat z Karlových Varů 15. června. Na 17. června měl pak naplánovanou večeři u hraběte Antonína Jana z Nostic a následující večer se měl setkat s nejvyšším purkrabím Království českého, hrabětem Adolfem Vratislavem ze Šternberka. Do Vídně pak měl dorazit 22. června.⁶⁸⁴ Odjezd se však zpozdil a Fridrich August I. opustil Karlovy Vary až 18. června.⁶⁸⁵ Přes Prahu, kde pobyl jen jeden den, pokračoval do Vídně, kde se ale také poměrně dlouho zdržel a ještě 27. července se účastnil narozeninových oslav římského krále Josefa I.⁶⁸⁶

---

⁶⁷⁸ Saský kurfiřt pak dodal, že by byl rád, aby Harrach byl na jeho dvoře. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 7. listopadu 1694.

⁶⁷⁹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 15. listopadu 1694, srov. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 7. listopadu 1694.

⁶⁸⁰ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 21. ledna 1696.

⁶⁸¹ J. KUBEŠ, *Jan*, s. 371.

⁶⁸² Do Karlových Varů odjel z Drážďan 13. května a z vlivných dvořanů ho doprovázel pouze Schöning. In: Tamtéž, dopis z 13. května 1695. Ferdinand Bonaventura napsal také synovi, že nejvyšší kancléř království českého, hrabě František Oldřich Kinský nechá vyslat poselstvo s dary, jak je zvykem, když kurfiřti jedou do lázní. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. května 1695.

⁶⁸³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 13. května 1695.

⁶⁸⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 30. května 1695.

⁶⁸⁵ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 17. června 1695.

⁶⁸⁶ Hans Joachim BÖTTCHER, *August der Starke zieht in den Krieg nach Ungarn*, in: Sachsen–Lese [on-line] dostupné z: <https://www.sachsen-lese.de/streifzuege/geschichtliches/august-der-starke-zieht-in-den-krieg-nach-ungarn/> [cit. 9. 12. 2024].

Nejčastěji však mladý saský kurfiřt v této době cestoval za lovy. Jeho nejoblíbenější revír se nacházel nedaleko od Drážďan u loveckého zámku Moritzburg, kde mohl lovit kachny či rybařit. Nejráději ale jezdil na parforní hony.⁶⁸⁷ Harrach v kurfiřtovi viděl vášnivého lovce. Sám byl vládcem také na lov několikrát pozván. Poprvé to bylo již v září 1694 na lov jelenů a v příloze k dopisu otci vyslanec připojil i seznam ostatních lovců a úlovků. Při tomto honu byl také kurfiřtem obdarován zdobeným dlouhým loveckým nožem s pouzdrem.⁶⁸⁸ Podruhé byl pozván na hon o několik dní později, a to 24. září. Kurfiřt mu nabídl účast na lovu 6 mil od Drážďan s tím, že ho za dva dny odveze zpátky.⁶⁸⁹ Poté byl pozván ještě minimálně na tři lovy.⁶⁹⁰

Ze zpráv je patrné, že kurfiřt většinou nejezdil nikam daleko.⁶⁹¹ Vyslanec někdy uváděl i přibližnou vzdálenost míst, kde kurfiřt pobýval, v mílích.⁶⁹² Tak tomu bylo 19. září 1694, kdy lovil asi 5–6 mil od Drážďan. Většinou však uváděl alespoň to, jakou zvěř se chystá lovit.⁶⁹³ Někdy si zajel na lov i při přejezdech mezi jednotlivými rezidencemi. Tak tomu bylo i na přelomu ledna a února 1696, když se vracel z Berlína zpět do Drážďan.⁶⁹⁴

Wettinové se tímto svým kočovným stylem života odlišovali od Habsburků. Ti se také během roku přemísťovali, dle ročního období do jednotlivých rezidencí, které ale nebyly moc vzdálené od Vídně (zima v Hofburgu, jaro Laxenburg, léto Favorita, podzim Ebersdorf). Ale přemísťování císařského dvora nebylo tak časté jako toho saského.⁶⁹⁵ Sasští Wettinové navštěvovali pravidelně více destinací, které byly od jejich rezidentního města Drážďan různě vzdáleny. Během Harrachova pobytu kurfiřt dvakrát navštívil lovecký zámek Moritzburg, který se nachází z výčtu všech objektů, nejbliže od Drážďan. Blízko rezidenčního města saských kurfiřtů stojí také zámek Großenhain, který navštívil ve sledované době pouze jednou. Nejvzdálenějším objektem, který kurfiřt navštívil, byl zámek v Pretschu, který stojí na severozápadě Saska, nedaleko hranic s Braniborskem. Z autorovi dostupných pramenů se nedá určit, všechna pravidelně navštěvovaná místa. Jedinou destinací, kam ale kurfiřt jezdil pravidelně každý rok (často společně s manželkou) byly

---

⁶⁸⁷ A. COBBERS, *August*, s. 60.

⁶⁸⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 241, dopis z 18. září 1694.

⁶⁸⁹ Tamtéž, dopis z 24. září 1694.

⁶⁹⁰ Tamtéž, dopis 11. února 1695; Tamtéž, dopis z 30. března 1695. Tehdy se s kurfiřtem účastnil lovu na divoká prasata; dále ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 9. dubna 1696.

⁶⁹¹ Kurfiřt odjel na lov kozorožců do Mozitzburku. In: Tamtéž, dopis z 20. dubna 1696.

⁶⁹² Např.: Kurfiřt se baví lovem na místě, které je 5–6 mil vzdálené od Drážďan. Tamtéž, dopis z 19. září 1694.

⁶⁹³ Např.: Kurfiřt se bavil lovem lososů. In: Tamtéž, dopis z 26. listopadu 1694.

⁶⁹⁴ Tamtéž, dopis z 3. února 1696.

⁶⁹⁵ T. LAU, *Die Kaiserin*, s. 158.

vyhlášené trhy v Lipsku (ať už novoroční, velikonoční či svatomichalský). Také je zřejmé, že kurfiřt opouštěl na Vánoce Drážďany a jel je slavit na venkovské zámky. V roce 1694 trávil svátky na Moritzburgu a následujícího roku v Colditz. Členové kurfiřtské rodiny jezdili pravidelně i do Čech (za dobu Harrachova působení byl s kurfiřtem v Teplicích a Karlových Varech).⁶⁹⁶

Manželka kurfiřta Kristýna Eberhardýna také pravidelně cestovala. Na již zmiňované lipské trhy jezdila společně s manželem, jinak většinou cestovala sama se svým dvorem. Také ona navštívila ve sledované době lázně (jednou v Teplicích v roce 1694 a poté v květnu 1695 ty v Ems). Ostatní kurfiřtky byly také se svými dvory v pohybu. Kurfiřtova matka se rovněž pravidelně přemísťovala. Z dostupných zdrojů je možné říci, že pravidelně pendlovala mezi Drážďany, Lichtenburgem a Zalebitz. I vdova po Janu Jiřím IV. se pohybovala mezi zámkem Pretsch, kde trvale pobývala, Drážďanami a Lichtenburgem. Přesuny posledně jmenovaných kurfiřtek ale neprobíhaly často (dvakrát/třikrát ročně)⁶⁹⁷

Tabulka č. 2. Přibližný itinerář kurfiřtových cest (z Harrachových dopisů zasláných otci a císaři a z Oberhofmarschallamtbücher)

Přibližné datum	Místo/účel cesty
od 6. do 14. září 1694	pobyt v Teplicích, (navštívení manželky v lázních, účast na svatbě Clary–Aldringenově dcery)
od 17. do 24. září 1694	pobýval na lovu–místo neurčeno–vzdálenost 5–6 mil od Drážďan
od počátku do 21. října 1694	účast na svatomichalských trzích v Lipku
od 2. do 18. listopadu 1694	pobyt v Torgau, následně přesun na zámek Pretsch (navštívení ovdovělé švagrové a setkání s braniborským protějškem), následný odjezd do Torgau
po příjezdu z Torgau do 24. listopadu 1694	cesta do Großenhain, nedaleko byl na lovu lososů
22. prosince 1694	odjezd na lovecký zámek Moritzburg na vánoční svátky
počátek ledna 1695	odjezd na novoroční trhy do Lipska
kolem 20. února 1695	na lovu prasat nedaleko Drážďan
přelom března a dubna 1695	na nespecifikovaném lovu nedaleko Drážďan
25. dubna 1695	odjezd na velikonoční trhy do Lipska

⁶⁹⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 241; 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I, Nr. 018; Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I. Nr. 019.

⁶⁹⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart, 241; ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b; Sächsisches Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I, Nr. 018; Staatsarchiv, 10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I. Nr. 019.

13. května 1695	příjezd do Karlových Varů, zdravotní pobyt v lázních
18. června 1695	odjezd z Karlových Varů do Uher (přes Vídeň)
přelom let 1695/1696	odjezd na hrad Colditz a následně v lednu přesun na novoroční trhy v Lipsku
od 19. ledna do počátku února 1696	odjezd do Berlína, cestou se zastavil u své matky v Lichtenburgu, při zpáteční cestě se kurfiřt zastavil na několika lovech.
17. února 1696	jen informace, že se kurfiřt nudí a chce podniknout neurčitou cestu
kolem 20. března 1696	cesta s Harrachem do Ústí nad Labem
6. dubna 1696	odjezd na lovecký zámek Moritzburg
26. dubna 1696	po Velikonocích se vydal do Uher (přes Vídeň)

Tabulka č. 3. Přibližný itinerář cest vládnoucí kurfiřtky (z Harrachových dopisů zasílaných otci a císaři a z Oberhofmarschallamtsbücher

Přibližné datum	Místo, popř. účel cesty
od srpna do 29. září 1694	pobyt v Teplicích na lázeňské kůře
od počátku do 21. října 1694	na trzích v Lipsku
počátek listopadu 1694	odjezd do Bayreuthu na návštěvu za svým otcem a následně na lázeňskou kůru
počátek ledna 1695	odjezd na novoroční trhy do Lipska
12. dubna 1695	odjezd na Velikonoční trhy v Lipsku
14. května 1695	odjezd do lázní v Ems na lázeňskou kůru
9. srpna 1695	odjezd na zámek v Pilnitz
přelom let 1695/1696	odjezd na hrad Colditz a následně v lednu přesun na novoroční trhy v Lipsku

VI. 4. 4. Kurfiřt jako nemocný

Na základě uvedeného se lze domnívat, že kurfiřt byl odvážný, rád se bavil a nic ho netížilo, ale i on (ve svém věku 24 let) trpěl nemocmi. Jak již bylo uvedeno dříve, informace o zdravotním stavu jednotlivých šlechticů byly pro ostatní velmi důležité. Ještě důležitější byly informace o zdravotním stavu vládců, a proto se zprávy s touto tematikou velmi často objevovaly ve vyslaneckých relacích. V případě úmrtí daného vládce by se musela řešit otázka nástupnictví, nových ministrů, platnosti smluv uzavřených za vlády nebožtíka a podobně. Nástupce mohl mít jiné názory na mezinárodní politiku, nebo pokud otázka nástupnictví nebyla vyřešena, mohla situace vést i k válce. Proto se zdraví vládců stávalo veřejnou a politickou záležitostí, jež zajímala i ostatní panovníky. Korespondence

je navíc obecně častým zdroje informací o zdraví urozených.⁶⁹⁸ Harrach nebyl výjimkou a ve svých relacích neopomněl informovat o zdraví kurfiřta císaře, otce ani Windischgrätze a pasáže o zdraví byly ve všech dopisech téměř totožné.⁶⁹⁹

V těchto zprávách je kurfiřt zobrazen jako smrtelná osoba, jejíž tělo je sužováno stejnými neduhy, kterými trpí i obyčejní lidé. V Harrachově dopisu otci ze 4. listopadu 1694 se poprvé objevuje informace, že kurfiřta sužovala kolika.⁷⁰⁰ O několik dní později musel kvůli zdravotním potížím, způsobených kolikou, odložit svůj odjezd z Torgau, kde pobýval na zámku, zpět do Drážďan.⁷⁰¹ Harrach často přidával i detaily, které ukazovaly, jak vážná situace je. Například dne 3. prosince 1694 kurfiřta sužovala v noci tak silná kolika, že v sobě neudržel ani léky, které mu byly podávány. Kurfiřtův stav byl velice vážný. Naštěstí to ale netrvalo dlouho. Ve vyslancově relaci z 6. prosince se již píše o jistém zlepšení. Lékaři však předběžně varovali, že pokud by se tato situace měla častěji opakovat, mohl by Fridrich August I. zemřít.⁷⁰² Situace byla asi tak vážná, že do Drážďan narychlo dorazila 5. prosince kurfiřtova matka Anna Žofie Dánská.⁷⁰³ Zlepšení se dostavilo rychle. Kurfiřt se již dokázal sám obléknout, ale nevzdaloval se ze svých komnat. Následně povolil všem vyslancům, kteří tehdy působili v Drážďanech, osobní návštěvu.⁷⁰⁴ Proto se Harrach po delší době potkal s kurfiřtem v jeho komnatách 8. prosince 1694. O čtyři dny později kurfiřt poprvé veřejně po nemoci poobědval a Harrach měl tu čest ho i obsluhovat.⁷⁰⁵ Kurfiřtovi zdraví nevydrželo moc dlouho. Vrátily se mu silné bolesti a všichni lékaři mu radili, aby se vyvaroval těm věcem, které mu škodí, jinak se jen tak nemoci nezbaví. V té době neměl ke kurfiřtovi, kromě lékařů a Schöninga, nikdo povolený vstup. Generál polní maršál u něj trávil denně několik hodin.⁷⁰⁶ Informace o problémech s kolikou se vyskytují především v prosinci roku 1694. Kurfiřt si zřejmě vzal rady lékařů k srdci, neboť

---

⁶⁹⁸ Jedním z panovníků, o jehož zdravotním stavu napsali velvyslanci pocházejících z různých evropských zemí několik dopisů, byl císař Rudolf II. Velký zájem o jeho zdravotní stav byl hlavně v 70. letech 16. století, kdy na tom byl velmi špatně (ranní zvracení, průjmky, časté bolesti břicha a neustálý kašel). In: V. BŮŽEK–P. MAREK *Smrt*.

⁶⁹⁹ Císaři napsal (z pochopitelných důvodů) nejvíce zpráv o zdravotním stavu kurfiřta. Jedná se celkem o šest dopisů: 19. 11., 3. 12., 6. 12., 10. 12., 13. 12., 20. 12. 1694, in: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, vybrané dopisy z listopadu a prosince 1694. Otce informoval celkem pětkrát: 4. 11., 4. 12., 13. 12., 17. 12., 20. 12. 1694. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, vybrané dopisy z listopadu a prosince 1694. Říšskému vicekancléři napsal třikrát: 4. 12., 6. 12., 13. 12. 1694. In: SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RAW, inv. č. 1437 kart. 210–211, vybrané dopisy z prosince (ze 4., 6. a 12. prosince 1694).

⁷⁰⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 4. listopadu 1694.

⁷⁰¹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 19. listopadu 1694.

⁷⁰² Tamtéž, dopis z 3. prosince 1694.

⁷⁰³ Tamtéž, dopis z 6. prosince 1694.

⁷⁰⁴ Tamtéž, dopis z 10. prosince 1694.

⁷⁰⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 13. prosince 1694.

⁷⁰⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 20. prosince 1694.

v následujících dopisech (roky 1695, 1696) se již o problémech s kolikou, ani žádných jiných zdravotních potížích nehovoří.⁷⁰⁷ Nejvíce dopisů s touto tematikou odeslal Harrach, z již výše uvedených pochopitelných důvodů císaři.

Tabulka č. 4: Dopisy, ve kterých informoval Harrach o zdraví kurfiřta níže uvedené adresáty.

Seznam dopisů, dle adresátů, v nichž vyslanec informoval o kurfiřtově zdraví		
Císaři	Otci	Windischgrätzovi
19. listopadu 1694	4. listopadu 1694	4. prosince 1694
3. prosince 1694	13. listopadu 1694	6. prosince 1694
6. prosince 1694	4. prosince 1694	13. prosince 1694
10. prosince 1694	13. prosince 1694	
13. prosince 1694	17. prosince 1694	
20. prosince 1694		

VI. 4. 5. Kurfiřt a jeho kontakty s vyslanci

Každý diplomat se snažil mít co nejvíce audiencí či soukromých slyšení s panovníkem, ke kterému byl vyslán, aby tak mohl přímo dojednat a zařídit vše, co bylo nutné a co měl uvedeno v instrukci. Ne všichni panovníci byli ovšem nakloněni takovým častým kontaktům s vyslanci. David Starkey rozlišil dva typy panovníků, jak na základě jejich angažovanosti ve dvorské společnosti, tak podle vztahu k cizím vyslancům. Komunikativního a ve společenských stycích libujícího panovníka nazýval pojmem „*participatory monarch*“ a opakem byl tzv. „*distant monarch*.“⁷⁰⁸ Typickým angažovaným monarchou byl například anglický král Karel II., který se často potkával s císařským vyslancem Franzem Sigmundem z Thun–Hohensteinu. To ale automaticky neznamená, že byl přítelem císaře; naopak. Měl tajnou smlouvu s francouzským králem a před císařským vyslancem dissimuloval, tj. předstíral.⁷⁰⁹ Velmi extrovertním panovníkem byl i švédský král Karel X. Gustav.⁷¹⁰

⁷⁰⁷ Tamtéž; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241; SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RAW, inv. č. 1437 kart. 210–211.

⁷⁰⁸ D. STARKEY, *Introduction. Court history in perspective*, in: Týž (ed.), *The English Court: from the Wars of the Roses to the Civil War*, London–New York 1987, s. 1–24, zde s. 8–9.

⁷⁰⁹ J. KUBEŠ, *Kontakty*, s. 260.

⁷¹⁰ Viz. M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 37.

Své soukromí si naopak velmi chránil jeho nástupce Karel XI., který byl uzavřeným a introvertním člověkem⁷¹¹ a častý kontakt s vyslanci (zvláště s těmi císařskými), nepěstoval ani francouzský král Ludvík XIV. To dokládá zkušenost císařského vyslance Jindřicha Františka z Mansfeldu (ve Francii pobýval v letech 1680–1683), který se s Ludvíkem XIV. setkal pouze šestkrát, protože se s ním král nechtěl často potkávat a komunikaci s ním řešil přes „ministra zahraničí“.⁷¹² Pokud se diplomaté nescházeli s panovníkem často, museli najít jiné možnosti, jak ovlivnit jeho rozhodování. Snažili se setkávat s jeho dvořany a rádci a ideálním bylo vytvořit si sítě klientů, kteří pak ovlivňovali atmosféru a celá jednání na dvoře ve prospěch císaře. Skupiny takovýchto důvěrníků, které využívali španělští velvyslanci na císařském dvoře, zdokumentovali např. Friedrich Edelmayer⁷¹³ či Pavel Marek.⁷¹⁴

Z dopisů ze Saska je patrné, že se s kurfiřtem Harrach setkával velmi pravidelně, protože informace o společném setkání se nacházejí téměř v každém třetím dopise.⁷¹⁵ Kurfiřt se s ním nepotkával jen na oficiálních audiencích, ale také ho zval na večere, společenské akce, na lovy, na venkovské zámky apod. Císařský vyslanec ale nebyl jediným diplomatem, který v Drážďanech pobýval. Z Harrachových zpráv je patrné, že v Drážďanech působili angličtí, holandstí, dánští, hannoverští, nebo wolfenbütelští vyslanci a Fridrich August I. s nimi také trávil čas. Harrachovy dopisy neumožňují přesně určit, jak se k jednotlivým vyslancům choval, ale je patrné, že se kontaktu s nimi většinou nevyhýbal. To potvrzuje i udělení soukromé audience všem přítomným vyslancům v době, kdy bojoval s kolikou.⁷¹⁶ S hannoverským vyslancem, hrabětem Wittgensteinem, se rozloučil na trzích v Lipsku.⁷¹⁷ Dánský vyslanec Rumohr za ním jel například do Karlových Varů a

---

⁷¹¹ Tamtéž.

⁷¹² S ním se dle Mansfeldových relací setkal asi dvacetkrát. Viz: A. ADAMČIKOVÁ, *Between Paris and Vienna*, s. 72.

⁷¹³ Viz: Friedrich EDELMAYER, *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich*, Wien–München 2002.

⁷¹⁴ Viz: P. MAREK, *La red clientelar en Praga*, in: José Martínez Millán–Maria Antonietta Visceglia (dirs.), *La monarquía de Felipe III, I.–IV.*, Madrid 2008, zde IV. (Los Reinos), s. 1349–1373; TÝŽ, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007, s. 40–89.

⁷¹⁵ Při většině setkání se k němu Fridrich August I. choval velmi mile. O chování kurfiřta k jeho osobě informoval jak císaře, otce i Windischgrätze. Například: v únoru napsal vicekancléři toto: „*Sonsten haben sich Ihre Churfürstliche Durchleucht nach gehabter audiencz sich widerumb sehr gnadig gegen mir erweisen, undt sich selbsten nebst etlichen dames auff heut zu mittag zu mir eingeladen...*“ In: SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RAW, inv. č. 1437 kart. 210–211, dopis z 11. února 1695.

⁷¹⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b , dopis z 10. prosince 1694.

⁷¹⁷ Tamtéž, dopis z 22. října 1694.

s wolfenbütelským vyslancem se jeden čas také intenzivně vídal⁷¹⁸. Z toho vyplývá, že saského kurfiřta lze považovat za „*participatory monarch*.“

O dobrém vztahu kurfiřta s císařským vyslancem vypovídá i závěr Harrachovy mise. Harrach jako císařský vyslanec opustil Sasko koncem dubna roku 1696, když následoval Fridricha Augusta I. do Vídně.⁷¹⁹ Krátce před svým odjezdem ze Saska, byl na audienci u kurfiřta, který mu daroval několik psů a vyslanec se v dopise otci ihned chlubil: „*Je comence ma lettre par nous dire, que Son Altesse Ellecteur m'a fait present de sa meutte des Chincourants, laquelle est assez bonne et deinendra beaucoup meilleur, a ce que j'espere entre mes mains nonostant qu'elle a pris les 6 meilleur pour le donner au prince Furstenberg ou Theodor Sinzendorff.*“⁷²⁰ Získávání darů od hostitele bylo v praxi běžnou záležitostí. Dary nesloužily jen jako projev přízně. Byly jistým pozůstatkem starších tradic, kdy obdarování sloužilo jako částečné nahrazení výdajů, které diplomat v zemi měl.⁷²¹

VI. 5. Vlivní saští dvořané za působení hraběte Harracha v Sasku

Harrach se z pochopitelných důvodů během svého pobytu v Sasku pravidelně stýkal s významnými dvořany kurfiřtova dvora. Své postřehy o dění v Drážďanech pak pravidelně psal v dopisech, které posílal výše zmíněným adresátům. Z analýzy dopisů vykristalovaly dva okruhy lidí, se kterými se vyslanec nejvíce scházel, případně s nimi komunikoval přes prostředníky/dopisy. Byli to buď vysocí dvorští hodnostáři (členové tajné rady), nebo vojenští funkcionáři, tj. velící důstojníci či členové válečné rady. To, že vyslance zajímali právě lidé z těchto okruhů, je logické, neboť jeho důležitým úkolem bylo zajistit, aby saský kurfiřt každý rok poslal svou jednotku do císařovy armády v Uhrách/na Rýně. Taková jednání mohly do značné míry ovlivnit právě špičky dvora a armády.⁷²²

Mocnou, nejčastěji zmiňovanou, ale také velice kontroverzní postavou byl generál polní maršál Hans Adam ze Schöningu (1641–1696).⁷²³ Tento muž v mládí studoval na

---

⁷¹⁸ Tamtéž, o Rumohrovi se informace nachází v opise z 20. května 1695 a o wolfenbütelším vyslanci se pak psalo v dopisech z února 1696.

⁷¹⁹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 26. dubna 1695.

⁷²⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 22. dubna 1696.

⁷²¹ T. OSBORNE, *Diplomatic Ceremonial*, s. 581.

⁷²² Autor této práce ve své bakalářské práci zanalyzoval dopisy, které psal Harrach císaři a získané informace vložil do tabulky, v níž u každého vlivného saského dvořana je zaznamenán počet dopisů, v nichž byl zmíněn. Viz: J. ŠIMONÍČEK, *Alois*, s. 54.

⁷²³ O generálovi sepsal již v 19. století monografii jeho příbuzný, voják a vojenský historik Kurd Schöning: Kurd von SCHÖNING, *Des General-Feldmarschalls Hans Adam von Schöning auf Tamsel Leben und*

univerzitách ve Wittenberku a Štrasburku a během kavalírské cesty navštívil Turín, Benátky, Neapol, Janov, Milán a dorazil až na Maltu.⁷²⁴ Tam mu tehdejší velmistr Řádu maltézkých rytířů Rafael Cotoner v roce 1662 nabídl členství v řádu, a to pod podmínkou, že se vzdá protestantského vyznání a konvertuje ke katolicismu. Schöning ale tuto nabídku jako věrný luterán odmítl. O dva roky později se ale i přesto v Braniborsku do Řádu dostal. Po celý život držel celibát a rodinu nezaložil.⁷²⁵ Jako voják na sebe upozornil v braniborských službách v 70. letech 17. století jako plukovník a velitel radzevillského pěšího pluku při bojích proti Francouzům. Při obléhání Wasselheimu nedaleko Štrasburku přišel o tři prsty.⁷²⁶ Dařilo se mu také proti Švédům v bitvě u Štětína.⁷²⁷ Válečné zkušenosti nabral i v bojích proti Turkům, když se účastnil dobývání Budapešti. Svými činy si od císaře Leopolda vysloužil dar v podobě meče posázeného diamanty.⁷²⁸ Schöning byl ale známý také svou velmi výbušnou a cholerickou povahou, která mu ztěžovala působení v braniborské armádě, a za své chování byl braniborským kurfiřtem Fridrichem Vilémem dost často napomínán.⁷²⁹ Kurfiřtovi se Schöningem přetekla trpělivost v roce 1689, kdy velel braniborské armádě proti Francouzům na dolním Rýně a přitom se dostal do křížku s generálem Barfusem. Po tomto incidentu pak byl propuštěn z braniborských služeb.⁷³⁰

O dva roky později přešel společně s dalšími 30 braniborskými důstojníky do služeb saského kurfiřta Jana Jiřího III. a připojili se k probíhajícím bojům proti Francouzům, ale saští vojáci nebyli s jejich zapojením spokojeni a viděli v nich spíše vetřelce.⁷³¹ Po kurfiřtově smrti se stal důvěrníkem jeho nejstaršího syna Jana Jiřího IV. Dle císaře a jeho spojenců byl Schöning zodpovědný za stažení saských vojsk z Porýní a udržoval styky s Francouzi. Proto byl, jak již bylo uvedeno, v červnu 1692 zatčen při svém pobytu

---

Kriegsthaten namentlich sein Zug mit achttausend Brandenburgern gegen die Türken: ein Beitrag zur Erkennung der Zeitverhältnisse in den Kurbrandenburgischen und Kursächsischen Landen während der 2ten Hälfte des 17ten Jahrhunderts, Berlin 1837.

⁷²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ (ed.), *Morgenblatt für gebildete Leser*, LVII., Stuttgart–München 1863, s. 170.

⁷²⁵ Robert R. DAUBER, *Johanniter-Malteser-Ritter unter kaiserlichen Fahnen 1523–1918*, Gnas 2007, s. 134.

⁷²⁶ John Mitchell KEMBLE, *State Papers and Correspondence Illustrative of the Social and Political State of Europe from the Revolution to the Accession of the House of Hanover*, London 1857, s. 109.

⁷²⁷ Friedrich Christoph FÖRSTER, *Preussens Helden im Krieg und Frieden. Eine Geschichte Preussens seit dem Grossen Kurfürste bis zum Ende der Freiheitskriege, in Biographien seiner grossen Männer.*, I.–VII., Berlin 1848 zde I., s. 225.

⁷²⁸ B.von POTEN, *Hans Adam von Schöning*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XXXII., Leipzig 1891, s. 309–311.

⁷²⁹ Schöning jednou usoudil, že jej baron von Blumenthal svým chováním urazil, pozval ho k sobě na chodbu a tam ho zbil holí. Tímto činem pohněval i samotného kurfiřta. In: F. Ch. FÖRSTER, *Preussens Helden*, s. 227.

⁷³⁰ J. M. KEMBLE (ed.), *State Papers*, s. 110.

⁷³¹ B. POTEN, *Hans*, s. 311.

v teplických lázních a převezen na Špilberk.⁷³² V roce 1694 dojednal Jan Jiří IV. s císařem generálovo propuštění, kterého se kurfiřt ale nedožil.⁷³³

Schöning se vrátil do Drážďan v srpnu téhož roku a ihned získal na mladého vládce Fridricha Augusta I. velký vliv. Vypracoval program domácí a zahraniční problematiky s jasnými cíli: získat větší finance pomocí daňových reforem, nastolení absolutistického režimu, posílení armády s cílem být připraveni na budoucí konfrontaci s Hohenzollerny a získání území na úkor sousedů (na jihu Habsburkové, na východě slezská knížata).⁷³⁴ Generálovo specifické postavení dosvědčuje i Harrachova instrukce.⁷³⁵

Harrach jeho činnost proto bedlivě sledoval.⁷³⁶ Již v jeho prvním dopise, který napsal císaři ze Saska, uváděl, že Schöning získává zpátky svou bývalou pozici a s kurfiřtem mluví někdy i několik hodin.⁷³⁷ V prosinci 1694 uváděl, že Schöning rozhoduje o těch nejdůležitějších věcech a ostatním ministrům se to vůbec nelíbí.⁷³⁸ Fridrich August I. dokonce nedával do tajné rady na projednání žádné věci, o kterých by si předtím s Schöningem nepromluvil.⁷³⁹ Proto se ho Harrach snažil dostat na svou stranu hlavně při jednání o saské vojenské pomoci, neboť doufal, že dokáže přemluvit kurfiřta. Proto se u císaře za generála několikrát přimlouval.⁷⁴⁰ Harrach si však byl stále vědom jeho

---

⁷³² Heinrich KAAK, *Hans Adam von Schöning*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: [https://saebi.isgv.de/biografie/Hans_Adam_von_Sch%c3%b6ning_\(1641-1696\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Hans_Adam_von_Sch%c3%b6ning_(1641-1696)), [cit. 21. 12. 2024].

⁷³³ J.KUBEŠ, *Jan*, s. 362. O Schöningovi a jeho vlivu na Jana Jiřího IV.: R. G. HELBIG, *Kurfürst Johann Georg der Vierte und Feldmarschall Hans Adam von Schöning 1691–1694*, in: Karl Weber, *Archiv für die Sächsische geschichte*, I.–XII., Leipzig 1863–1874, zde XI., s. 351–408.

⁷³⁴ Následující měsíce ukázaly, že kurfiřt jednal přesně podle Schöningových pokynů, což se nelíbilo stavovskými smýšlejícím jedincům. Christoph Dietrich Boße mladší se nechal slyšet, že by Sasové klidně zaplatili 40 000 říšských tolarů, jen aby Schöninga už nikdy neviděli. In: K. CZOK, *August*, s. 18.

⁷³⁵ „*auch auf des Schöningens andamenti genauen achtung zu geben und unter andere zu invigiliren hat, ob auch derselbe gegen den inhalt obbesagten tractats in politicis vel militaribus ad consilia gezogen werde*“ in: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, Instrukce s. 4.

⁷³⁶ Harrach byl zprvu ve vztahu k Schöningovi velmi opatrný. Otec ho však ale uklidnil, že on i nejvyšší purkrabí Šternberk se domnívají, že Schöningova minulost je již zažehnána, jinak by ho císař nepustil z vězení. Synovi povolil, aby s generálem spolupracoval, ale byl zároveň velmi opatrný. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. září 1694.

⁷³⁷ Jeho člověk Rechenberg byl jmenován jedním z osmi nových komorníků, in: Tamtéž, dopis z 6. září. 1694.

⁷³⁸ Tamtéž, dopis z 31. prosince 1694, Podobnou zprávu poslal také v prosinci svému panovníkovi i braniborský vyslanec Samuel Chwalkowski. Psal v ní, že Schöningovo postavení se během posledních 14 dnů rapidně zvedlo a vše se před ním chvěje a on jedná absolutně o všem. K. CZOK, *Am hofe*, s. 38.

⁷³⁹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 31. prosince 1694.

⁷⁴⁰ V dobách jednání o smlouvě se Harrach snažil si naklonit Schöninga, neboť doufal, že přesvědčí kurfiřta, a proto císaři doporučoval, aby mu povolil zúčastnit se tažení a sloužil pouze pod velením císařského generála Caprara. Tamtéž, dopis z 28. března 1695; V dopise z 8. dubna se vyslanec za Schöninga přimlouval takto: „*Dem Schöning betreffend muss ich Ewer Kayserliche Mayestat aus allergetreuesten eyfer meine allerunterthänigste ohnmaßgebliche mainung entdecken, wie das zu baldere hebung der übrigen difficulteten das mehreste contribuiren wurde So fern Ewer Kaiserliche Mayestat allergnädigst belieben wolien, gegen Ihne Schöning, welcher allein directe wieder das negotium nicht gehandelt, solches temperament zu veruordnen, damit er seines gefuchts, obschon nicht gewehret, iedoch auch nicht gänzlich frustirt werde.*“ In: Tamtéž, dopis z 8. dubna 1695.

problematického postavení, a proto, když hrozilo, že se zúčastní zasedání tajné rady, která měla jednat o podmínkách výše zmiňované smlouvy o vojenské pomoci, ostře proti němu vystoupil.⁷⁴¹ Sám pak poznamenal, že tím generála rozčílil a očekával, že bude proti němu.⁷⁴² Za svou ostražitost před generálem byl chválen nejen císařem, svým otcem, ale i ostatními ministry ve Vídni: „...monseigneur le comte de Windisgraz me dit hier, que vous vous aves comporse en sage ministre, que l'empereur aprouvoit tout ce que vous aves dit et fait et que par Votre constance et bonne conduite, vous aves reduit Mr. L'electeur a se declarer come il a fait...“⁷⁴³

Samotný Schöning se snažil vyslance přesvědčovat o svém procísařském smýšlení.⁷⁴⁴ Snažil se prokazovat svoji náklonost a přes Harracha informoval císaře, že pokud mu udělí milost, bude mu velice zavázán a kurfiřta bude nabádat ke všemu dobrému.⁷⁴⁵ Díky svým kontaktům měl přístup k velmi důležitým dokumentům. Ty Harrachovi (někdy originály, někdy opisy) předával, a to především tehdy, když se na dvoře vyskytly informace o různých problémech a on tím prokazoval svou nevinnu a zároveň prokazoval svou odhodlanost věrně sloužit císaři.⁷⁴⁶ Když mu jeho plány nevycházely, tak si vyslanci pravidelně stěžoval na to, jak se k němu jeho nepřátelé, ale i samotný císař chovají tvrdě, i přes to, že se snaží být nápomocný a podporovat císařovu politiku. Harrach o tom takto informoval „...welcher sich darüber sehr alterirt bezeiget und sich hefftig beklaget, daß ohngeachtet seines zu Ewer kaiserliche mayestat diensten bisher geleisten beytrags, wodurch er aller anderen Churfürstlichen Durchleucht ministrorum, und des ganzen landtshass und feindschaft auf sich geladen, er gleichwohl die geßuchte gnade nicht erhalten könnte.“⁷⁴⁷

---

⁷⁴¹ Tamtéž, dopis z 1. dubna 1695.

⁷⁴² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 1. dubna 1695.

⁷⁴³ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 9. dubna 1695.

⁷⁴⁴ O jednom z jeho několika ujištění Harrach informoval císaře takto: „...umb sich diesfaß mit ihme zu unterreden, welcher mich in vertrauen verßichert, zu bezeigung seiner wahrhafften allerunterthänigsten devotion gegen Ewerliche Kayserliche Mayestat und eyfers pro bono publico.“ In: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden– Berichte, kart. 4b, dopis z 22. října 1694. Jednalo se o otázce, zda kurfiřt stáhne do Saska svou armádu z Porýní, proto si povolal Schöninga na poradu.

⁷⁴⁵ Tamtéž, ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 28. února 1695.

⁷⁴⁶ Například když v září došlo k stažení saské armády k zásobám, poskytl vyslanci důvěrně opisy Reußových rozkazů a jeho zprávy: „...er wolte mir aber zu mehrere verßicherung seiner treu und devotion gegen dießelbe nicht nur die abschrift von dießem schreiben, wie sub. n. 1. zu behen sondern auch die sub. N. 2 und 3. angeschlossene letztere ordre und deren beschehene explication.“ In: Tamtéž, dopis z 19. září 1694; V květnu 1695 byl opožděn odchod saských vojáků do Uher. Harrach byl Schöningem několikrát ujistěn, že za tyto potíže nemůže a jako důkaz, že mluví pravdu, mu ukázal rozkaz, který posílal Boobemu. In: Tamtéž, dopis 24. května 1695.

⁷⁴⁷ In: Tamtéž, dopis z 25. března 1695. V jednom z dopisů otcí psal, že u Schöninga opět zpozoroval pocity zklamání. In: Tamtéž, dopis z 30. května 1695. V lednu 1696 si pak Harrach vyslechl nářky přímo u generála

Obr. 8. Hans Adam ze Schöningu (1641–1696) na mědirytině od Augusta Christiana Fleischmanna, Zdroj: Wikimedia Commons.

Na císařském dvoře ale Schöningovi většina lidí nedůvěřovala a spojencům se jeho možné zapojení do válečných akcí také nelíbilo.⁷⁴⁸ Samotní císařští generálové ho nechtěli mít jako svého velitele, ani jako spolubojovníka. Císaři na tom, aby Schöning nejel do Uher, velmi záleželo, a proto Harrachovi napsal vlastní rukou dopis, v němž ho žádal, aby se postaral o generálovu absenci v Uhrách.⁷⁴⁹ Schöning nakonec zůstal doma, ale dokázal zařídit, aby místo generála polního zbrojmistra Reuße jel do Uher jeho člověk, generál poručík Birkholz, který tam měl sledovat jeho zájmy.⁷⁵⁰

Je patrné, že jeho neúčast na válečném tažení po boku kurfiřta mu ale vůbec neuškodila. Hned v lednu 1696 císařský vyslanec uváděl, že generál má opět plnou

---

doma: „*Je fust hier chez luy ou il me fist tout sorte des lamentations sous le mauvais tractement de notre cour a l'equarde de sa perssonne...*“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 241, dopis z 27. ledna 1696.

⁷⁴⁸ „...*Il est difcile de contenter monseigneur de Schöning, de qui, ny le roy d'Angleterre, ny les autres allies veulent entendre parler...*“ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 16. února 1695.

⁷⁴⁹ Harrach byl osobním psaním od císaře Leopolda I. velmi potěšen, ale také si otci postěžoval, že bylo velmi složité císařův rukopis rozluštit. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis 14. června 1695.

⁷⁵⁰ ÖStA Wien, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 17. června 1695.

kurfiřtovu důvěru. K Harrachovi se opět choval velmi mile, ale jakmile přišla řeč na vyjednávání o nových potřebných vojácích pro císaře, byl velice chladný.⁷⁵¹

V Harrachových relacích byl často zmiňován i Christoph Dietrich von Boße starší (1628–1708). V roce 1646 zahájil svou vojenskou kariérou nejprve v císařských službách a posléze v braniborských.⁷⁵² V roce 1648 krátce sloužil ve francouzské armádě v hodnosti kapitána. V Lotrinsku byl ale společně se svým nadřízeným po porážce zadržen lotrinským vévodou a následně vězněn, dokud za něj otec nezaplatil výkupné.⁷⁵³ Po návratu do Saska (rok 1654) působil na drážďanském dvoře jako páže druhé manželky kurfiřta Jana Jiřího I., Magdaleny Sibily.⁷⁵⁴ Na dvoře se uchytil a od roku 1672 je uváděn jako komorní rada. O šest let později ho vévoda August⁷⁵⁵ povolal do Halle, aby se staral o finanční záležitosti sasko-weißenfelského vévodství. Po skonu vévody se opět vrátil ke kurfiřtskému dvoru. Nový kurfiřt rozpoznal jeho kvality, a proto ho roku 1682 jmenoval skutečným tajným válečným radou a ředitelem vojenské kanceláře. Následující rok se aktivně zapojil do osvobozování Turky obležené Vídně a následně bojoval se saskou armádou v Porýní proti Francouzům.⁷⁵⁶ Jako skutečného tajného radu jej potvrdili oba kurfiřtovi synové. Během své dlouholeté služby vymyslel několik dobrých nápadů, které chtěl zavést v různých odvětvích, ale žádný z nich se realizace nedočkal.⁷⁵⁷ Saské služby opustil až v pokročilém věku 76 let a zbylé čtyři roky života dožil v ústraní. Z jeho pěti synů, kteří se dožili dospělosti, pokračoval ve dvorské kariéře hlavně Christoph Dietrich mladší.⁷⁵⁸

---

⁷⁵¹ Tamtéž, dopis z 21. ledna 1696.

⁷⁵² Carl Emil BOSSE, *Die Familie von Bose: Beiträge zu einer Familiengeschichte*, Dresden 1904, s. 147.

⁷⁵³ Johann Friedrich GAUHE, *Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon: Darinnen die älteste und ansehnlichste adeliche, freyherrliche und gräfliche Familien nach ihrem Alterthum, Ursprunge, Vertheilungen in unterschiedene Häuser [et]c. nebst den Leben derer daraus entsprossenen berühmtesten Personen, insonderheit Staats-Minister ... mit bewährten Zeugnissen vorgestellt werden ....*, II., Leipzig 1719, s. 1389.

⁷⁵⁴ C. E. BOSSE, *Die Familie*, s. 148.

⁷⁵⁵ Vévoda August byl čtvrtým synem kurfiřta Jana Jiřího I. Dle sepsaného testamentu, v němž Jan Jiří I. rozdělil saské kurfiřtství mezi své syny, se stal sasko-weißenfelským vévodou. Se svým bratrem, saským kurfiřtem, se několikrát dostal do sporů. Více in: Hellmut KRETZSCHMAR, *August, Herzog Sachsen Weisenfel*, in: O. Graf zu Stolberg-Wernigerode (red.), *NDB I.*, Berlin 1953, s. 680–681.

⁷⁵⁶ C. E. BOSSE, *Die Familie*, s. 149.

⁷⁵⁷ K. E. VEHSE, *Geschichte der deutschen Höfe seit der Reformation: 5. Abth., Geschichte der Höfe des Hauses Sachsen*, I.–XLVIII., Hamburg 1851–1858, zde XXXIII., s. 107.

⁷⁵⁸ Christoph Dietrich Boße mladší sepsal otcův i svůj životopis. Texty z něj jsou také v knize od Carla Emila von Boßeho; Ve službách saských kurfiřtů sloužil i jeho třetí syn Adam Heinrich Boße jako generál. Více viz in: C. E. BOSSE, *Die Familie*, s. 146–182.

Obr. 9. Christoph Dietrich von Boße starší (1628–1708), Zdroj: Wikipedia Commons.

Boße starší je v Harrachových dopisech popsán jako velká autorita s mnoha zkušenostmi. V roce 1695 s ním Harrach jako s vlivným válečným radou řešil záležitosti, které se týkaly saské armády, jež v té době operovala v Porýní a následně se vracela do Saska. V roce 1695 pak společně se svým synem odpovídal za vyjednání trasy, kudy bude pochodovat saská armáda do Uher.⁷⁵⁹

Vlivný úřad zastával také Nicolaus von Gesrdorf (1629–1702), který za dob Harrachovy mise působil jako ředitel tajné rady. Na drážďanském dvoře působil již od svých 14 let, kdy se stal pážetem kurfiřtského prince Jana Jiřího II. Během let 1647–1651 studoval na univerzitě ve Wittenberku. Krátce po studiích vyrazil na kavalírskou cestu, během níž zavítal do Francie, Anglie, Holandska a Itálie.⁷⁶⁰ Po svém návratu zpět na kurfiřtský dvůr začal být kurfiřty využíván jako diplomat. Roku 1658 se ve Frankfurtu nad Mohanem účastnil korunovace císaře Leopolda I. a ve stejném roce jej kurfiřt poslal jako svého zástupce ke švédskému králi Karlu X. Gustavovi. Po dva roky (1662–1664) zasedal v říšském sněmu v Řezně a aktivně se podílel při jednání o uzavření Cášského míru.⁷⁶¹ V roce 1672 byl povýšen do stavu říšských baronů. Po dobu svého působení na kurfiřtském dvoře prosazoval procísařskou politiku. V roce 1680 ho Jan Jiří III. jmenoval svým nejvyšším komorníkem a o šest let později se z něj stal ředitel tajné rady.⁷⁶²

⁷⁵⁹ J. ŠIMONÍČEK, *Alois*, s. 74–75.

⁷⁶⁰ Gottlieb KORSCHULT, *Geschichte von Berthelsdorf*, Leipzig 1852, s. 32.

⁷⁶¹ Christian STRAMBERG, *Denkwürdiger und nützlicher Rheinischer Antiquarius: welcher die wichtigsten und angenehmsten geographischen, historischen und politischen Merkwürdigkeiten des ganzen Rheinstroms, von seinem Ausflusse in das Meer bis zu seinem Ursprunge darstellt. "Das" Rheinufer von Coblenz bis Bonn*; I.–XX., Koblenz 1845–71, zde VIII., s. 585.

⁷⁶² Isabella TRESKOW, *Nikol von Gersdorf*, in: *Sächsische Biografie*, dostupné online na: [https://saebi.isgv.de/biografie/Nikol_von_Gersdorf_\(1629-1702\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Nikol_von_Gersdorf_(1629-1702)). [cit. 21. 12. 2024].

Nejvíce zpráv o Gersdorfovi pochází z roku 1694, kdy s ním vyslanec probíral otázky týkající se saské armády, která tehdy operovala v Porýní, uspořádání dvorské konference na Harrachovu žádost a řešili spolu také tzv. Königsmarkův případ. V roce 1695 ředitel tajné rady připojil svůj podpis ke smlouvě, v níž byly sepsány podmínky saské vojenské pomoci císaři. V roce 1696 s ním vyslanec řešil problémy týkající se šlesvicko–holštýnského sporu.⁷⁶³

Z dopisů je patrné, že i Harrach měl na drážďanském dvoře své oblíbence. Jedním z nich byl pravděpodobně i hrabě Jacob Heinrich Flemming (1667–1728), který působil ve službách saských kurfiřtů od roku 1693, do nichž přestoupil společně se svým strýcem a staršími bratry ze služeb braniborských. V letech 1695–1696 se osvědčil jako diplomat, ale i jako důstojník saského vojska při bojích v Uhrách. Velmi se angažoval při vyjednávání ve Varšavě o královskou korunu pro svého kurfiřta v roce 1697. Po královské korunovaci Fridricha Augusta I. v Krakově byl za své služby jmenován generálmajorem, tajným válečným radou a dědičným generálním poštmistrem. Postupem času se stal jedním z nejvýznamnějších funkcionářů v Sasko–Polském soustátí, podařilo se mu odstranit své rivaly, nastrádal majetek v hodnotě 14–16 milionů tolarů a po celou dobu života si udržel přízeň Fridricha Augusta I.⁷⁶⁴ Na počátku května 1695 ho vyslal kurfiřt do Vídně, ale Harrach zatím netušil proč a po otci chtěl, aby o tom zjistil více. Otcí jeho služby doporučil s tím, že je to „šikovný chlapec“ a plusovým bodem bylo i to, že nebyl „Schöningovou kreaturou“.⁷⁶⁵ Ferdinand Bonaventura zjistil jeho poslání a také přes něj synovi poslal jeden z dopisů, který od něj skutečně převzal.⁷⁶⁶

---

⁷⁶³ Řešen hlavně v dopisech z roku 1696. In: ÖStA Wien, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopisy z roku 1696.

⁷⁶⁴ Jochen VÖTSCH, *Jakob Heinrich von Flemming*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/1451>, [cit. 10. 12. 2024].

⁷⁶⁵ „Son Altesse envoy encore aujourduis le baron Flemming avec de depeches a Vienne. Je vous prie de me vouloir mander sa comission, car on m'en a pas parle de son depart au reste il est assez jolis garçon et pas des creatures du Schöning.“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 6. května 1695.

⁷⁶⁶ Vyslancův otec zjistil, že byl vyslán jako generální adjutant, aby zjistil, v jakém stavu je dělostřelectvo, munice, zásoby a armáda. Flemminga Harrach starší pak použil jako kurýra. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 18. května 1695.

Obr. 10. Heinrich Jacob Flemming (1667–1728), Zdroj: Wikimedia Commons.

Dále si Harrach vážil i nejvyššího komorníka, hraběte Christiana Augusta z Haxthausenu (1652–1696), o kterém psal také svému otci. Tento muž byl v roce 1680 jmenován hofmistrem mladého prince Fridricha Augusta I. a absolvoval s ním také kavalírskou cestu. V roce 1688 se stal tajným válečným radou, a když se jeho svěřenec po smrti svého bratra v dubnu 1694 stal kurfiřtem, učinil z Haxthausena nejvyššího komorníka svého dvora. Tuto funkci vykonával do své smrti v roce 1696.⁷⁶⁷

Harrach psal o nejvyšším komorníkovi jako o oblíbenci kurfiřta.⁷⁶⁸ Nejvíce zmínek o Haxthausenovi pochází z roku 1695. V té době byl kurfiřtem vyslán k císaři do Vídně, aby tam zajistil některé důležité záležitosti, týkající se příjezdu kurfiřta do sídelního města císařů Svaté říše římské a jeho následného tažení do Uher. Haxthausen ze své pozice například zařizoval ceremoniální záležitosti, ale vyjednával též o navýšení počtu koňských porcí a větším počtu lodí.⁷⁶⁹ S Haxthausenem měl dle relací císařský vyslanec dobré vztahy. Dvakrát v dopisech napsal, že byl společně s ním na večeři a otci, který se s ním setkal ve Vídni, jeho služby doporučoval.⁷⁷⁰

---

⁷⁶⁷ Po jeho skonu byla jeho kancelář zapečetěna dvorním maršálkem Haugwitzem a k jejímu otevření došlo až po kurfiřtově návratu z Uher, In: O'BYRN, Friedrich August Freiherr, *Ein sächsischer Prinz auf Reisen*, in: K. WEBER (red.) *Archiv für die Sächsische Geschichte*, I.–XII., Leipzig 1868, zde VI., s. 289–326, zde s. 291–292.

⁷⁶⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart 241, dopis z 6. května 1695.

⁷⁶⁹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 13. května 1695.

⁷⁷⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. října 1694. V únoru 1696 napsal otci, že Haxthausen podával skvělou polévku. In: Tamtéž, dopis z 6. února 1696.

Dalším vícekrát v relacích zmiňovaným dvořanem byl také generál polní zbrojmistr, hrabě Heinrich VI. Reuß (1649–1697). Po studiích v Ženevě a v Lyonu se uplatnil jako voják, ve službách svého příbuzného, münsterského biskupa, během francouzsko–holandských válek v 70. letech 17. století. Následně se uplatnil jako válečník v Braniborsku, Španělsku a Holandsku. Během obléhání Maastrichtu v roce 1676 byl těžce zraněn. Zranění přerušilo na několik let jeho vojenskou kariéru. Tu obnovil v roce 1683, kdy byl přijat do saských služeb a v témže roce osvobozoval s kurfiřtem Vídeň. Po vpádu Francouzů do Porýní operoval se saskou armádou na okupovaném území. Kurfiřt Jan Jiří IV. poslal hraběte Reuße v hodnosti vyslanec k anglickému králi. Po svém příjezdu pak velel saským vojákům během bojů proti Francouzům v Porýní.⁷⁷¹ O tři roky později byl pověřen vedením saské armády v Uhrách, která se spojila s tou císařskou pod vedením prince Evžena Savojského. Hrabě Reuß se zapojil i do bitvy u Zenty, kde utrpěl vážná zranění, na jejíchž následky o dva měsíce později zemřel.⁷⁷²

Jméno hraběte se v relacích vyskytovalo hlavně v roce 1694, kdy velel saské armádě v Porýní. Osobně se vyslanec s generálem setkal poprvé v listopadu 1694, kdy se vrátilo vojsko zpět do Saska a Reuß kurfiřta informoval o skutečném stavu saské armády.⁷⁷³ V roce 1695 se s ním počítalo na tažení v Uhrách, kterého se ale nakonec nezúčastnil.⁷⁷⁴

Zajímavým dvořanem byl také baron Erich Dietrich z Rosenu. Tento muž pocházel z livonského rodu Rosenů, jehož členové se pravidelně nechali najímat jako válečníci po celé Evropě. Samotný Erich Dietrich sloužil ve švédských, hannoverských, dánských, holandských, benátských či saských službách.⁷⁷⁵ Za jeho častými přesuny stála i jeho bouřlivá povaha. Proslulý německý filosof a vědec Gottfried Wilhelm Leibniz ho popsal jako velmi statečného a schopného vojáka, kterému se kvůli jeho častým excesům říkalo také „Šílený Rosen“.⁷⁷⁶ Již jako 25letý voják ve švédských službách ubodal na ulici v Narvě švédského kapitána Gustafa Mauritze Mannerskölda. V roce 1681 konvertoval ke katolické

---

⁷⁷¹ Ferdinand HAHN, *Heinrich VI. (Reuß)*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XI., Leipzig 1880, s. 583–586.

⁷⁷² Harald WEBER, *Militärsgeschichte des Churfürstenthums Sachßen und Ihrer Königlichen Majestät in Pohlen: 1613–1733*, Burgstädt 2008, s. 140.

⁷⁷³ Kurfiřtovi sdělil, že jízda i pěchota jsou v dobrém stavu, ve který po skončení kampaně ani nedoufal. Tím vyvracel poplašné zprávy, které tvrdily, že armáda velmi utrpěla a většina jízdy je zničena. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis císaři 29. listopadu 1694.

⁷⁷⁴ Tamtéž, dopis 17. června 1695.

⁷⁷⁵ Otto Magnus von STACKELBERG (Bearb.), *Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft*, I.–III., Görlitz 1930–1931, zde I., s. 210.

⁷⁷⁶ KÖNIGLICH SÄCHSISCHER VEREIN FÜR ERFORSCHUNG UND ERHALTUNG VATERLÄNDISCHER GESCHICHTS- UND KUNSTDENKMALE, *Mittheilungen des Königlich Sächsischen Vereins für Erforschung ...*, XVIII., Dresden 1868, s. 54.

víře a o rok později vstoupil do císařských služeb. V roce 1683 se podílel na osvobození Vídně od Turků. V císařských službách také nezůstal dlouho, neboť v dubnu 1685 zabil hraběte Josepha Parise z Orsini–Rosenbergu a utekl do Benátek.⁷⁷⁷ V roce 1694 byl přijat do saských služeb, kde dostal na starosti dragounský pluk. V roce 1695 mu Fridrich August I. zařídil milost u císaře za jeho předešlé eskapády. Ve stejném roce se účastnil bojů proti Turkům v Uhrách a v roce 1698 velel levému pluku u Temešváru. Při posledním souboji, který absolvoval v roce 1699 proti hraběti z Trauttmansdorfu, byl těžce zraněn.⁷⁷⁸ Poté se přestěhoval za bratrem do Wittenbergu, kde v roce 1701 zemřel a rok později bylo jeho tělo pohřbeno v jezuitském kostele v Bohosudově.⁷⁷⁹

I přesto, že do saských služeb přišel v průběhu roku 1694, velmi rychle si získal kurfiřtovu přízeň.⁷⁸⁰ Hned následujícího roku se podílel na jednáních o saské vojenské pomoci císaři a i na samotných přípravách přesunu saského vojska do Uher. S Harrachem vycházel dobře a byl také u něj v kvartýru na jednání a vyslance ujišťoval, že udělá vše proto, aby kurfiřt vydal v těchto záležitostech rozhodnutí, které bude v souladu s přáním císaře. Samotný Harrach si byl vědom, že mu může být velmi užitečný při dalších vyjednáváních, a proto jeho osobu doporučoval ke spolupráci.⁷⁸¹ Rosenovi sice dělala jeho minulost problémy,⁷⁸² ale císařem byl nakonec omilostněn. Kurfiřt mu poté svěřil jeden z pluků a jmenoval ho generálem jezdeckva.⁷⁸³ Přes císařského vyslance prosil Leopolda I., aby mu povolil do odchodu saských vojsk z Vídně na frontu pobývat ve městě. Samozřejmě pod podmínkou, že nebude chodit ke dvoru a velkým obloukem se bude vyhýbat všem členům z rodu Orsini–Rosenberg, jejichž příbuzného před deseti lety zavraždil.⁷⁸⁴

O Schöningově činnosti psal Harrach všem svým výše uvedeným adresátům, což podtrhuje jeho specifické postavení a četnost zmínek jeho jména všechny ostatní převyšuje.

---

⁷⁷⁷ Astaf von TRANSEHE–ROSENECK, *Genealogisches Handbuch der livländischen Ritterschaft*, I.–III., Görlitz 1929, zde I. s. 1094. Hrabě Joseph Paris z Orsini–Rosenbergu (1651–1685) byl členem Řádu německých rytířů. Během invaze Kary Mustafy v roce 1683 mu byl svěřen post městského plukovníka pevnosti a hlavního města Klagenfurtu. Byl zabit 1. dubna 1695 při jízdě v kočáře ve Vídni baronem Erichem Dietrichem z Roßenu, in: C. VON WURZBACH, *Rosenberg, Joseph Paris Graf*, in: C. von Wurzbach (red.), *BLKÖ XXVII.*, Wien 1874, s. 7.

⁷⁷⁸ Johannes Georg ZIRSCHKE, *Zuverlässige Beschreibung der hohen Generalität*, Görlitz 1756, s. 116.

⁷⁷⁹ A. von TRANSEHE–ROSENECK, *Genealogisches Handbuch*, s. 1094.

⁷⁸⁰ Harrach psal otci, že se Rosen stal velkým oblíbencem kurfiřta a má jeho přízeň, ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 14. února 1695.

⁷⁸¹ Tamtéž, dopis z 25. února 1695.

⁷⁸² Ferdinand Bonaventura věřil, že císař Rosena omilostní a bude moci jet s kurfiřtem do Uher, ale nedoporučoval mu pobyt ve Vídni, neboť dle něj hrabě František Ondřej hrabě z Orsini–Rosenbergu, bratr zavražděného, na tento čin nezapomněl. In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 2. března 1695.

⁷⁸³ „...l'ellecteur en Hongrie luy a donne un fort beau regiment et an premier jours il saira faite general de la cavallerie.“ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 28. března 1695.

⁷⁸⁴ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 14. června 1695.

O chování ostatních ministrů informoval více císaře než ostatní adresáty.⁷⁸⁵ Otcí psal spíše přímo o kurfiřtovi a z dvořanů častěji zmiňoval generála Rosena a nejvyššího komorníka Haxthausena.⁷⁸⁶ V roce 1696 byl v kontaktu s vojákem a významným architektem, hrabětem Augustem Philipem Wackerbarthem.⁷⁸⁷ Císařský vyslanec zmiňoval i jiné osoby, ale ne tak často jako ty výše uvedené. V dopisech lze nalézt i jméno Friedricha Adolpha Haugwitze,⁷⁸⁸ Christopa Dietricha Bošeho mladšího,⁷⁸⁹ adjutanta Carlowitze,⁷⁹⁰ plukovníka Mildize,⁷⁹¹ člena tajné rady Hünningena,⁷⁹² válečného komisaře Kühlweina⁷⁹³ a několik dalších osob.

Pravidelné zmínky v Harrachově korespondenci ale automaticky neznamenají, že tyto významní členové drážďanského dvora bezvýhradně podporovali císařskou politiku a že patřili mezi císařovy klienty. Žádný panovnický dvůr nebyl jednolitým celkem a střetávalo se u něj mnoho soupeřících skupin a také různých názorů na směřování zahraniční politiky. Toho si, jak již bylo zmíněno v první kapitole, všimli zahraniční vyslanci působící na vídeňském dvoře v druhé polovině 17. století.⁷⁹⁴ Výzkum Harrachových relací dokládá, že (protože nebyl tamějším dvořanem, ale vyslancem), i on pohlížel na saský dvůr perspektivou toho, zda dvořané podporovali císařskou politiku, či ne. Proto mu připadalo, že saský dvůr byl rozdělen do dvou stěžejních frakcí podle politické orientace. Jedna podporovala kurfiřta v jeho procísařské politice. Tato frakce měla převažující vliv na zahraniční orientaci země a na kurfiřta samotného. Té druhé se

---

⁷⁸⁵ Schöning byl zmíněn celkem v kutečného tajného radu Bošeho staršího zmínil ve 13 dopisech, ředitele tajné válečné rady v devíti relacích, nejvyššího komorníka Haxthausena v osmi dopisech a generála polního zbrojmistra Reuße v sedmi. In: Tamtéž.

⁷⁸⁶ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241.

⁷⁸⁷ S Wackerbarthem řešil úpravy zámku v Pruggu dopisy otcí 1696, více v kapitole o Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu.

⁷⁸⁸ Haugwitz je například zmiňován při svolávání konference, která se měla zajímat zimmními kvartýry. In: ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 19. září 1694; srov. in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 19. září 1694.

⁷⁸⁹ Christoph Dietrich Boše mladší (1664–1741) byl jedním z osmi synů zasloužilého saského skutečného tajného rady stejného jména. Na saském dvoře začínal jako legátský rada u apelačního soudu a později se svým otcem vytvořil dobře fungující tandem. Boše mladší byl využíván jako diplomat. Působil v Londýně, Berlíně, Haagu a Hannoveru. V roce 1698 dosáhl na stejný úřad jako jeho otec a stal se skutečným tajným válečným radou. Od roku 1701 krátký čas působil v císařských službách. Později byl v Sasku z korupce a prožil devět let ve vězení. In: Ch. HEINKER, Christoph Dietrich von Bose d. J. in: Sächsische Biografie, hrsg. vom Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde, <https://saebi.isgv.de/biografie/696> [cit. 10. 12. 2024].

⁷⁹⁰ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 4. listopadu 1694.

⁷⁹¹ Tamtéž, dopis císaři 20. dubna 1696.

⁷⁹² Tamtéž, dopisy z 9. a 20. dubna 1696.

⁷⁹³ Zmiňován v souvislosti stažení saských vojsk od hlavní císařské armády v Porýní zpět ke svým zásobám. In: Tamtéž, dopis z 24. září 1694.

⁷⁹⁴ I. CERMAN, *Pojmy* s. 33–54.

kurfiřtova procísařská orientace nelíbila a Harrach přední představitele této frakce nazýval jako „*ti špatně smýšlející*“.⁷⁹⁵ Nikdy je neuváděl ve svých zprávách jmény, ale je zřejmé, že mezi ně patřili i někteří kurfiřtovi ministři. Za hlavní osobu, která náležela do tohoto tábora, by bylo možné označit kurfiřtovu matku, dánskou princeznu Annu Žofii, kterou v její činnosti podporoval dánský vyslanec Cay von Rumohr.⁷⁹⁶ O tom, že ale i tato frakce měla určitý vliv na saského kurfiřta, svědčí vyslání saského vyslance Mildize do Hamburгу v dubnu 1696⁷⁹⁷ (o němž bylo známo, že je nakloněn dánským zájmům) místo původně navrhovaného von Hünningena, který měl s podobným jednáním už zkušenosti.⁷⁹⁸

V dopisech si vyslanec nestěžoval pouze na činnost těch „*špatně smýšlejících*“ vázaných na dánskou politiku, ale někdy i na osoby, které běžně řadil do procísařského tábora. Tím se ukazuje, že nejde striktně dělit dvořany podle politické orientace. Například hrabě Schöning, který je ve většině dopisů líčen jako procísařsky smýšlející, byl v dubnu 1695 při vyjednávání saské vojenské pomoci označen za hlavního viníka potíží. I přes císařský zákaz se zúčastnil zasedání kurfiřtových ministrů a výsledkem rokování byly nepřiměřené požadavky saské strany.⁷⁹⁹ Harrach k tomu psal, že Schöning je s ním nespokojený a bude proti němu.⁸⁰⁰ Hrabě si také stěžoval na skutečného tajného válečného radu Heinriche Bořeho staršího, který měl v dubnu 1695 na starosti za saskou stranu jednání o trase, kudy bude saské vojsko pokračovat do Uher. Nejprve z průtahů jednání vinil opět ty „*špatně smýšlející*“, ale poté dospěl k názoru, že problémy způsobil právě Boře starší, který se dle Harracha schovával za údajnou nemocí, která ho měla sužovat, a tím se snažil zakrýt vlastní neschopnost, či vlastní neochotu.⁸⁰¹

---

⁷⁹⁵ ÖStA Wien, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b.

⁷⁹⁶ Cay von Rumohr († 1714) sloužil jako dánský královský vyslanec v Sasku v letech 1682, 1691–1692 a pak od dubna 1695 do srpna 1697. Viz: L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 118.

⁷⁹⁷ Císař svěřil braniborskému a saskému kurfiřtovi roli prostředníků v rámci řešení holštýnských sporů mezi holštýnsko–gotorským vévodou Fridrichem IV. a dánským králem Kristiánem V. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 20. dubna 1696.

⁷⁹⁸ K tomu Harrach psal „*geheime raths collegium auff dero mitglied den von Hünningen als einen vormalen in dießer sach schon gebrauchten und erfahrenen man angetragt..., die frau mutter erwehnten von Mildiz hierzu der urßachen halber portiert, weilen er dero folglich des dähnischen interesse ergebne creatur.*“ In: Tamtéž, 20. dubna 1696.

⁷⁹⁹ Tamtéž, 1. dubna 1695.

⁸⁰⁰ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 1. dubna 1695.

⁸⁰¹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 24. května 1695.

VI. 5. 1 Zdravotní stav vlivných saských dvořanů

Harrach si všímal také zdravotního stavu výše zmíněných prominentních členů saského kurfiřtského dvora. Proto sledoval i zdravotní stav Schöninga, jehož zdraví bylo značně podlomeno již v době, kdy byl vězněn na Špilberku. První zpráva o generálových zdravotních problémech pochází z 13. září 1694, kdy ho trápila dna.⁸⁰² V prosinci téhož roku jej sužovaly bolesti, které způsobovaly močové kameny.⁸⁰³ Schöning byl upoután na lůžku, a proto pozval vyslance do svého domu, aby s ním projednal potřebné věci.⁸⁰⁴ Následující rok na přelomu ledna a dubna opět stonal, na chvíli se uzdravil, ale 7. února opět ulehl.⁸⁰⁵ V roce 1695 kurfiřt chtěl, aby se s ním zúčastnil tažení do Uher. Tento kurfiřtův záměr ale císař neschválil a sám Schöning se vymlouval na své zdravotní problémy.⁸⁰⁶ V březnu 1695 informoval, že generál má opět problémy se dnou.⁸⁰⁷ V únoru 1696 se ze zdravotních důvodů omluvil z účasti na konané konferenci.⁸⁰⁸ Schöningův zdravotní stav nebyl ideální a zemřel v srpnu 1696.

Nemoc se nevyhnula ani nejvyššímu komorníkovi, Haxthausenovi. Po svém příjezdu do Drážďan z Vídně 1696 se mu udělalo nevolno a ulehl na lůžko. Dle vyslancových zpráv byl velmi oteklý a nemohl ani chodit.⁸⁰⁹ Zdravotní stav se ale nelepšil a Harrach měl strach o jeho život.⁸¹⁰ Na tyto informace reagoval i Ferdinand Bonaventura, který si nejvyššího kurfiřtského komorníka při jeho pobytu ve Vídni oblíbil, tím, že mu nechal poslat pozdrav s přáním dobrého zdraví.⁸¹¹ Haxthausenovi se koncem dubna udělalo lépe a plánoval, že se pojede doléčit do lázní v Ems.⁸¹² Nakonec ale i on zemřel krátce po Harrachově odjezdu začátkem června 1696.

Z Harrachových zpráv je patrné, že v březnu roku 1695 na tom byl zdravotně velmi špatně i další důvěrník kurfiřta, generál Erich Dietrich Rosen. Vyslanec druh nemoci, který ho tížil, neuváděl, ale situace byla tak vážná, že si Rosen jako konvertita povolal k sobě do

---

⁸⁰² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 13. září 1694.

⁸⁰³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis 31. prosince 1694.

⁸⁰⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 31. prosince 1694.

⁸⁰⁵ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 8. února 1695; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis oti ze 7. února 1695; SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RAW, inv. č. 1437 kart. 210–211, dopis z 11. února 1695.

⁸⁰⁶ Tamtéž, dopis z 24. května 1695.

⁸⁰⁷ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. března 1695.

⁸⁰⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 3. února 1696.

⁸⁰⁹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis ze 7. dubna 1696.

⁸¹⁰ Tamtéž, dopis z 13. dubna 1696.

⁸¹¹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 11. dubna 1696.

⁸¹² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 16. dubna 1696.

domu Harrachova kaplana. Harrach tuto situaci vnímal jako potvrzení generálovky katolické víry.⁸¹³

VI. 6. Vyslanec Harrach a vyjednávání o vojenských záležitostech v Sasku v letech 1694–1696

V 80. a 90. letech 17. století císař se svými spojenci válčil na dvou frontách. Proti Francouzům⁸¹⁴ v Porýní a proti dědičnému nepříteli Turkům⁸¹⁵ v Uhrách. V té době existovaly dvě armády, které byly spojeny s říší. Jednak tu byla stálá císařská armáda, jež vznikla v roce 1649.⁸¹⁶ Tu doplňovala tzv. říšská, kterou vytvořil císař Ferdinand II. se saským kurfiřtem Janem Jiřím I. Tato armáda byla organizována a placena říšskými stavy a jen částečně pod vedením císaře. Tato armáda byla využívána za dob oficiálně vyhlášené říšské války či při nepokojích uvnitř říše.⁸¹⁷ Během let se změnilo také složení říšské generality. Zatímco v 60. letech 17. století byla pouze jedna třetina tvořena habsburskými generály, v roce 1700 jich byla již polovina.⁸¹⁸ Císař v době válek využíval i toho, že od roku 1648 mohla říšská knížata nejen uzavírat spojenecké aliance, ale také disponovat vlastní armádou. Tato vojska byla užívána habsburskými panovníky na základě subvenčních smluv, které uzavřeli s jednotlivými knížaty.⁸¹⁹

Jak již bylo výše uvedeno, na počátku 80. let 17. století byla v Sasku založena stálá armáda, která čítala 12 000 mužů a byla nezávislá na finančních dotacích od stavů.⁸²⁰ Kurfiřt Jan Jiří III. s ní pomohl vysvobodit Vídeň z tureckého obležení. Sasové armádu, stejně jako ostatní knížectví, pronajímali svým spojencům. V roce 1685 byly poskytnuty

---

⁸¹³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. března 1695.

⁸¹⁴ Jednalo se o tzv. devítiletou válku (1688–1697), ve které válčila Augšburská liga proti vojskům Ludvíka XIV. Více o konfliktu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV: 1667–1714*, London 1999; Pierre LAXOTTE, *Ludwig XIV. Frankreichs Aufstieg in Europa*, Köln 1978.

⁸¹⁵ Tento konflikt v letech 1683–1699 bývá nazývána jako Velká turecká válka. Více: Klaus Jürgen BREMM, *Die Türken vor Wien. Zwei Weltmächte im Ringen um Europa*. Darmstadt 2021; Hans Joachim BÖTTCHER, *Die Türkenkriege im Spiegel sächsischer Biographien*. Herne 2019.

⁸¹⁶ Philipp HOYOS, *Die Kaiserliche Armee 1648–1650*, Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien, 7., Wien 1976, s. 169–232; Týž, *Ernest von Traun, Generalkriegskommissär, und die Abdankung der kaiserlichen Armee nach dem westfälischen Friede*, Dissertation, Wien 1970.

⁸¹⁷ Michael HOCHENDLINGER, *Austria's Wars of Emergence 1683–1797*, London 2003, s. 92–93.

⁸¹⁸ Tamtéž, s. 95. Velkou měrou se o to zasloužili muži narození mezi léty 1660–1665 a měli zkušenosti z tureckého obléhání Vídně v roce 1683. Tyto muže lze označit za „generaci 1683“. Rozbor říšského sboru v letech 1686–1723 zmapoval Erik Lund: Erik LUND, *The generation of 1683: Habsburg General Officers and the military technical Corps 1686–1723*, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 46, 1998, s. 189–213.

⁸¹⁹ M. HOCHENDLINGER, *Austria's Wars*, s. 93–94.

⁸²⁰ F. L. KROLL, *Geschichte*, München 2014, s. 57.

Benátské republiky tři pěší pluky, které jí měly pomáhat v bojích s Turky, kteří obsadili benátskou provincii Morea, jež se nacházela v Řecku.⁸²¹ O rok později se saská armáda účastnila dalšího tažení proti Turkům pod vedením vévody Kristiána Sasko-Weisenfelského a pomáhala císařské armádě dobývat Budín.⁸²² Císař tyto soukromé armády využíval velmi často.⁸²³ Během turecké války v letech 1683–1699, kdy císař měl žalostně málo vojáků, poskytla císaři pomocné sbory hlavně říšská knížata z Bavorska, Saska, Braniborska, Hannoveru a Brunšvicko-Lüneburska.⁸²⁴

Pro roky 1693–1694 zajistili saskou vojenskou pomoc císaři jeho mimořádní diplomaté, hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka a baron Philipp Wilhelm z Boineburg. Vyslanec Harrach na tuto saskou vojenskou pomoc císaři v roce 1694 dohlížel a musel se zasadit o to, aby nadále trvala. Na Harracha tak čekalo náročné vyjednávání o podmínkách nové smlouvy, ale i její uvádění v platnost a dodržování sepsaných bodů. Dlouhou dobu byla upřena pozornost historiků především na vyjednávání jednotlivých smluv⁸²⁵ a samotná diplomatická praxe týkající se vojenských otázek, jež zabrala celý rok, bývala upozaděna.

Císař Leopold I. nebyl ale jediným, kdo o saskou pomoc stál. Benátský vyslanec u císařského dvora Alessandro Zeno (působil ve Vídni od června 1692 do července 1695) zaslal do Drážďan dopis, ve kterém žádal pro Benátky od kurfiřta poskytnutí 2 000 vojáků. Vyslance Harracha žádal, aby mu s tím pomohl.⁸²⁶

Společné působení saské armády s tou císařskou v bojích proti Francouzům v Porýní v roce 1694 nesplnilo kurfiřtovo očekávání. Během kampaně také docházelo ke konfliktům mezi císařskými a saskými generály, kteří si stěžovali na špatné zacházení. Mladý kurfiřt se proto rozhodl zúčastnit příští vojenské kampaně osobně.⁸²⁷ Kurfiřt tuto informaci oznámil všem svým důvěrníkům a ministry v tajné radě ujistil, že o svých

---

⁸²¹ R. GROSS, *Geschichte*, Berlin 2001, s. 115.

⁸²² F. O. STICHART, *Das Königreich*, s. 216–217.

⁸²³ Tato vojenská uskupení byla jedním z významných pilířů nezávislé politiky a státního příjmu. O budování stálých armád říšskými suverény, kteří je pak pronajímali mocnějším hráčům více např.: Helmut KÖNIG, *Das hessische Militär zur Zeit des Landgrafen Karl und Friedrich*, in: Helmut Burmeister (ed.), *Friedrich: König von Schweden, Landgraf von Hessen-Kassel; Studien zu Leben und Wirken eines umstrittenen Fürsten (1676–1751)*, Hogiesmar 2003, s. 59–72; Holger T. GRÄF, *Das Militär Landgraf Carls: eine „stehengebliebene Söldnerarmee“*, in: Týž-Christoph Kampmann-Bernd Küster (edd.), *Landgraf Carl (1654–1730): fürstliches Planen und Handeln zwischen Innovation und Tradition*, Marburg 2017, s. 87–97.

⁸²⁴ M. HOCHENDLINGER, *Austria's Wars*, s. 111. O zapojení stálé saské a hannoverské armády do bojů s Turky, jejich přesunech, a organizaci během tureckých válek více: Martin SCHRÖDER, *Stehende Heere in Bewegung: Kursächsische und (kur)hannoversche Feldzugspraktiken im ›Großen Türkenkrieg‹ (1683–1699)*, Göttingen 2024.

⁸²⁵ Příkladem takového zájmu může být i klasický již zmiňovaný seznam vel/vyslanců: L. BITTNER-L. GROSS, *Repertorium*, kde je vždy uveden diplomat, jak dlouho v zemi působil a jakou věc měl primárně vyjednat.

⁸²⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 2. února 1695.

⁸²⁷ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden-Berichte, kart. 4b, dopis z 15. listopadu 1694. O stejné informaci vyslanec psal i otci: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. prosince 1694.

plánech bude informovat císaře a udělá vše proto, aby vojska vyrazila včas.⁸²⁸ Fridrich August I. chtěl, aby saské vojsko nadále působilo v bojích proti Francii. Navíc také chtěl, aby císař povolil tažení s armádou i Schöningovi. Ten také vyslanci veškeré jejich plány předal a vysvětlil. Kurfiřt se chtěl se svou armádou spojit s vojsky ze středního Porýní a chovat se ofenzivně. Dále počítal s tím, že jim pomohou armády z jižního Nizozemí a Maastrichtu. Polní velitel císařských vojsk, markrabě Ludvík Vilém Bádenský,⁸²⁹ měl podle jeho plánů operovat v Horním Porýní a chovat se defenzivně. Pokud by došlo ke sjednocení armád operujících v Porýní, říkal si o vrchní velení císařské armády, místo Bádenského. Harrach účast v boji kurfiřtovi rozmlouval. Argumentoval tím, že ještě nemá dědice, a proto mu doporučoval neúčastňovat se válečného tažení.⁸³⁰ Kurfiřt své rozhodnutí ale měnit nehodlal.⁸³¹

Císař nakonec v únoru 1695 nabídl kurfiřtovi přes vyslance Harracha, aby se stal hlavním velitelem císařské armády v Uhrách proti Turkům.⁸³² Bylo potřeba co nejdříve získat kurfiřtovu odpověď, aby se mohlo začít vyjednávat o smlouvě. Kurfiřt se o dění na východě a postupu proti dědičnému nepříteli také zajímal, ale jeho prioritou bylo tažení proti Francouzům v Porýní.⁸³³ Proto si také nechával delší čas na rozmyšlenou. Harrach si všiml, že se kurfiřt chtěl nejprve o této nabídce poradit s anglickým králem, od kterého v té době získávali subsidie na vedení války proti Francouzům.⁸³⁴ Ferdinand Bonaventura o této situaci také věděl a na syna během února naléhal, aby od kurfiřta získal odpověď co nejdříve, protože „*le temp passe, et celui de la campagne s'approche, on il faut etre prêts*

---

⁸²⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 3. prosince 1694.

⁸²⁹ Markrabě Ludvík Vilém Bádenský (1655–1707) byl jedním z císařských generálů, kteří se proslavili v bojích proti Turkům. V roce 1688 byl pod jeho velením dobyt Bělehrad, v roce 1691 porazil Turky v bitvě u Slankamenu. Zapojil se i do válek proti Francouzům v Porýní v 90. letech 17. století a válek o španělské dědictví. Viz: Adolf SCHINZL, *Ludwig Wilhelm (Markgraf von Baden-Baden)*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), ADB XIX., Leipzig 1884, s. 485–491; Wolfgang FROESE–Martin WALTER, *Der Türkenlouis. Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und seine Zeit*, Gernsbach 2010.

⁸³⁰ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 10. prosince 1694.

⁸³¹ Tamtéž, dopis z 31. prosince 1694.

⁸³² Císař tímto krokem mohl vyjít mladému kurfiřtovi vstříc a upevnit tak dlouhodobé přátelské vazby. Druhým faktorem, který mohl celou nabídku ovlivnit, byl fakt, že v 1. polovině 90. let 17. století byla obdivována zdatnost saských vojsk. Např. v roce 1693 požádaly generální stavy sjednoceného Nizozemí Jana Jiřího IV., aby jim poskytl pomocné válečné jednotky. Oskar SCHUSTER–F. A. FRANCKE, *Geschichte der sächsischen Armee von deren Errichtung bis auf die neueste Zeit: unter Benutzung handschriftlicher und urkundlicher Quellen dargestellt*, I.–III., Leipzig 1885, zde I., s. 125.

⁸³³ Již během roku 1694 se kurfiřt s vyslancem bavili o dění na východě a boji proti Turkům. Např. v říjnu kurfiřt informoval vyslance, že se Turkům podařilo obsadit loď spojeneckých vojsk s dělostřelectvem a následně se utábořili. ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 14. října 1694.

⁸³⁴ Kurfiřt vyslal do Anglie saského adjutanta Rollanda, který informoval krále o vyjednávání mezi kurfiřtem a císařem. Po Vilémovi III. požadoval schválení takového jednání. Anglický král neopomněl zmínit veškeré těžkosti, které mohou nastat, ale kurfiřtovi i tak doporučil, aby hlavní velení císařské armády v Uhrách přijal. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 4. dubna 1695.

*d'agir, de qu'elle maniere que cela soit.*⁸³⁵ Harrach v této věci sázel na pomoc Schöninga, o kterém věděl, že mu Fridrich August I. bezmezně důvěřuje. Koncem února kurfiřt nabídku (možná i díky Schöningovi) přijal, a to pod podmínkou, že ve Vídni schválí jeho požadavky.⁸³⁶ Císařský vyslanec od generála polního maršála očekával urychlení celého jednání, ale Schöning nečekaně oznámil svůj úmysl se z politiky stáhnout. Důvodem měl být jak narůstající věk a jeho slabost, tak i jisté znechucení.⁸³⁷

Během jednání musel vyslanec udržet kurfiřta v rozhodnutí táhnout do Uher, než bude podepsána smlouva. Už na samém začátku vyjednávání se několik ministrů snažilo kurfiřtovi záměr táhnout do Uher rozmluvit.⁸³⁸ Proti uzavření smlouvy byly také kurfiřtky, především kurfiřtova matka, která požadovala, aby její syn smlouvu nepodepisoval, protože poslední návrhy ho až moc zavazují a jejich naplnění povede k vysokým škodám a císař nebude brát dohodu vážně. Vyslanec se později musel potýkat i s intrikami, za kterými stál dánský vyslanec Rumohr, který spolupracoval s kurfiřtovou matkou.⁸³⁹ Císařský diplomat proto trávil u kurfiřta i několik hodin denně.⁸⁴⁰ Harrach od otce věděl, že v Osmanské říši došlo v únoru 1695 ke změně sultána. Tehdy zemřel vládce Ahmed II. a na trůn usedl jeho mladý a výbojný synovec Mustafa II.,⁸⁴¹ který plánoval další tažení. Vyslanec měl proto nabádat kurfiřta k tažení do Uher, které by mu v případě úspěchu, jakožto veliteli císařské armády, přineslo kýženou slávu, po které tolik toužil.⁸⁴²

Klíčovým bylo dohodnout počet vojáků, které pošle kurfiřt na pomoc císaři do Uher. Císař požadoval od kurfiřta dodat dalších 8 000 vojáků. Proti tomuto návrhu se kurfiřt společně se svým důvěrníkem Schöningem ohradili.⁸⁴³ Vyslanec, i když měl

---

⁸³⁵ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 16. února 1695.

⁸³⁶ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 28. února 1695 „...*dero gänzliches vertrauen zu dem general Schöning gesezet, mit Ihme auch ganz allein bishero in dießem werck communication gepflogen...*“

⁸³⁷ Schöningovi vadilo, že i přes všechnu jeho službu císaři jsou těžkosti spojovány právě s ním. Tamtéž, dopis z 25. března 1695.

⁸³⁸ Tamtéž, dopis z 28. března 1695; ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 28. března 1694.

⁸³⁹ Tamtéž, dopis z 8. dubna 1695. Spojencem na severu byli v rámci Augsburské ligy Švédové, jejichž největšími nepřáteli byli Dánové, kteří logicky vystupovali i proti spojencům protivníka. Vztahy se ale mezi zeměmi měnily, což mělo dopady i na švédské spojence. Viz: M. BAKEŠ, *Diplomatická mise*, s. 714–747.

⁸⁴⁰ „*j'eu l'honneur de luy parler hier plus que 3 heurs et je peut bien dire qui m'a parler d'une telle maniere, que je ne desespeu pas toutafait, il m'a promis de me donner dans 2 jours sa reponce possitive*“ In: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 28. března 1695.

⁸⁴¹ Sultán Mustafa II. (1664–1703), vládl v osmanské říši v letech 1695–1703. Za dobu své vlády vedl agresivní expanzní politiku, při níž chtěl získat ztracená území nazpět. Během let 1695–1696 dosáhl několika úspěchů, ale v roce 1697 byla jeho armáda poražena v bitvě u Zenty. Následně musel akceptovat výsledky Karlovického míru z roku 1699 (Osmanská říše se vzdala Uher a Sedmihradska). Poté se snažil neúspěšně říši reformovat. Nakonec byl ale sesazen a čtyři měsíce poté zemřel. Viz: Heslo: *Mustafa II Ottoman sultan*, dostupné online na: <https://www.britannica.com/biography/Mustafa-II> [cit 12. 5. 2025]

⁸⁴² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 9. března 1695.

⁸⁴³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 25. března 1695.

informaci od říšského místokancléře Gottlieba z Windischgrätzu, že by stačilo 6 000 nových vojáků, se snažil od kurfiřta získat více.⁸⁴⁴ Důležité bylo dohodnout se i na porcích, které saské armádě budou přerozděleny.⁸⁴⁵ Ferdinand Bonaventura pravidelně syna informoval o tom, co si o jeho krocích myslí ve Vídni, předával mu informace z konferencí, které byly kvůli domlouvání saské pomoci pořádány, atd.⁸⁴⁶

V březnu roku 1695, kdy Harrach vedl složité vyjednávání o podmínkách nové smlouvy o saské vojenské pomoci císaři, žádal svého otce, aby se postaral o jeho odvolání z funkce: „*ainsi a ce tems je nous prieray bien de faire ensuite enfin qu'on me rappelle, et qu'on envoie un autre a ma place, pour neuque je puisse optenir qu'ettant a Vienne, je puisse servir le Roy comme les autres.*“⁸⁴⁷ Vyslanci obvykle prosili císaře o odvolání z mise kvůli finančním důvodům. Harrach vše zdůvodňoval tím, že se chce vrátit do Vídně a sloužit císaři a králi.⁸⁴⁸ Saský kurfiřt totiž požadoval, aby se s ním císařský vyslanec vydal do Uher bojovat proti Turkům, protože by mu byl velmi potřebným. Zdůvodňoval to takto: „*qu'il me connescit, et qu'il avoit une entiere confidance envers moy...*“⁸⁴⁹ I když to nebývalo pravidlem, je známo několik šlechticů, kteří se účastnili válečných tažení s hostujícím panovníkem.⁸⁵⁰

Harrach se ale různě vymlouval a věděl, že mu to otec pravděpodobně nepovolí. Ferdinand Bonaventura měl pravděpodobně strach o svého syna, kterého vychovával jako svého dědice a nechtěl o něj přijít stejně jako o svého nejstaršího syna Karla, který si zvolil kariéru v armádě a záhy po vstupu na bojiště u Budína v listopadu roku 1684 padl.⁸⁵¹

---

⁸⁴⁴ Tamtéž, dopis z 28. března 1695. Císařská armáda se dlouhodobě potýkala s nedostatkem vojáků, a tak není divu, že se Harrach pokoušel získat od kurfiřta více mužů. Například v roce 1704 chybělo císařské armádě 58 201 mužů a 14 845 koní do cílového počtu 134 376 mužů. Viz: M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*“ *zum Problem der Kriegsfinanzierung in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie 1500–1750*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 81–136, zde s. 113.

⁸⁴⁵ Porce byly rozděleny do dvou základních skupin na ústní a koňské. Ústní porce vyjadřovala množství jídla a pití, kterého se dostalo vojákovi v poli, v kvartýru, či mu bylo vyplaceno. Koňská pak obsahovala počet sena, ovsa a slámy. Marcus FOCHLER, *Unter Dach und Fach*, dostupné online na: <https://blog.hgm.at/2017/10/13/unter-dach-und-fach/>, [cit. 27. 3. 2024].

⁸⁴⁶ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopisy z února–května 1695. V dopise z 19. března 1695 psal, že konference Vídní, která bude řešit požadavky saského kurfiřta, se má sejít v pondělí, v relaci z 2. dubna psal, že dle konference ve Vídni jsou saské požadavky zvýšené, ale ne nemožné atd. Na těchto konferencích měl velký vliv také hrabě František Oldřich Kinský.

⁸⁴⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 21. března 1695.

⁸⁴⁸ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 16. dubna 1695.

⁸⁴⁹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 6. května 1695.

⁸⁵⁰ Například švédský velvyslanec ve Francii, hrabě Otto Wilhelm z Königsmarcku strávil téměř celou svou diplomatickou misi na bitevním poli a za jeho činy se mu dostalo velkého uznání. Veškeré diplomatické záležitosti vyřizoval, z logických důvodů, Königsmarckův sekretář, který trvale pobýval v Paříži. Viz: W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 171.

⁸⁵¹ J. KUBEŠ, *Karel*, s. 79.

Během vyjednávání o podmínkách smlouvy se ukazovalo, jak velký vliv měl na mladého panovníka Schöning, který se tehdy oficiálně držel od vyjednávání zpátky.⁸⁵² Na přelomu března a dubna 1695 pak kurfiřt uspořádal válečnou konferenci, na které měl se svými ministry projednat záležitosti, které se týkaly smlouvy o saské vojenské pomoci. Při této příležitosti došlo k prvním většímu konfliktu mezi kurfiřtem a Harrachem. Fridrich August I. požadoval, aby se jednání zúčastnil i Schöning, což ale nebylo dle předešlých císařských nařízení a smluv možné, a proto byl císařský vyslanec proti generálově účasti. Ráno dne 31. března 1695 se Fridrich August I. na vyslance rozhněval a vyčetl mu, že odmítá Schöninga, když mu ho i samotný císař dovolil používat jako polního maršála. Nakonec zašel až tak daleko, když Harrachovi sdělil, že k jeho osobě nechová žádné zvláštní přátelství. Vše sděloval takovým tónem jako by si chtěl postěžovat samotnému císaři.⁸⁵³ Nakonec se tajná rada sešla ve stálém složení bez saského generála polního maršála. Harrach pak otci psal, že očekává od zhrzeného Schöninga problémy.⁸⁵⁴

Následné potíže na sebe nenechaly dlouho čekat. Na dalším jednání ministři (díky Schöningovi) představili pět bodů, s nimiž razantně nesouhlasili. I když Harrach tyto záležitosti osobně s Fridrichem Augustem I. dohodl, ministři tvrdili, že císařský vyslanec nebyl v záležitostech dobře informován, a proto chtěli do Vídně vyslat Dietricha Božeho mladšího, aby záležitosti válečného komisariátu vyjednal.⁸⁵⁵ Nakonec se dospělo k dohodě a 24. dubna 1695 Harrach poslal smlouvu do Vídně, aby ji císař ratifikoval.⁸⁵⁶ Smlouva nakonec obsahovala sedm základních bodů. Na prvním místě bylo uvedeno, že se saský kurfiřt dle smlouvy stane vrchním velitelem císařské armády v Uhrách, celkem vyše do bojů 8 000 mužů, kterým budou poskytnuty nezbytné zásoby. Dále byly ve smlouvě uvedeny počty porcí, které měly být saské armádě přiděleny, a určeny peníze, které saský kurfiřt za pomoc obdrží. V posledním bodu stálo, že daná smlouva (pokud by se nestalo

---

⁸⁵² ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 31. března 1695.

⁸⁵³ Tamtéž, dopis z 1. dubna 1694.

⁸⁵⁴ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 73, dopis z 1. dubna 1695.

⁸⁵⁵ Šlo o tyto problémové body: 1. císař kurfiřtovi neodpověděl, jak bude vypadat jeho velení v Uhrách, 2. problém představovalo, že se kurfiřtovi bude muset snížit počet rekrutů, 3. vojákům i důstojníkům se budou dávat porce pouze v naturáliích, 4. kurfiřt nechtěl přijít o subsidie od Anglie a Holandska jen proto, že vyše vojsko do Uher, 5. malé množství porcí pro saské vojsko. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 23. dubna 1695.

⁸⁵⁶ Tamtéž, dopis 25. dubna 1695.

něco výjimečného) má platit dva roky.⁸⁵⁷ K tomu všemu měl kurfiřt obdržet 200 000 zlatých.⁸⁵⁸ Sám Harrach byl s výsledky své činnosti spokojený a byl rád, že splnil svou povinnost.⁸⁵⁹ Záhy se mu opět dostaly pochvaly z Vídně, od hraběte Windischgrätze a nejvyššího kancléře Království českého, hraběte Františka Oldřicha Kinského.⁸⁶⁰

Uzavřením smlouvy Harrachova činnost týkající se vojenských otázek neustala. V obou letech (1695–1696) musela být zajištěna trasa, po které se saské vojsko mělo pohybovat do Uher. V roce 1695 se začalo vyjednávat o trase, až poté, co byla uzavřena smlouva. Kurfiřt se nechal slyšet, že dá rozkaz k pochodu, až bude dohodnuta trasa s císařskými komisaři a bude stanoveno místo, kde dojde k předání saské armády.⁸⁶¹ Harrach se spojil s nejvyšším purkrabím Království českého, hrabětem Adolfem Vratislavem ze Šternberka, aby se v této záležitosti dohodl a poradil, jak dále postupovat.⁸⁶² Za saskou stranu měl tyto záležitosti na starosti Christoph Dietrich Boße starší se synem stejného jména. České místodržitelství poslalo do Drážďan za Harrachem válečného komisaře jménem de Rossa, jenž přivezl předběžný plán pochodu.⁸⁶³ Komisaři byli úředníci, kteří spolupracovali se svými protějšky z jiných zemí a starali se o chod celé vojenské mašinerie. Úkolem tzv. doprovodných komisařů bylo postarat se o nejrychlejší přechod armády přes cizí území a dohlížet na morálku bojovníků. Dále rozdělovali přídělý potravin a dohlíželi na ubytování vojáků.⁸⁶⁴

Proti pěti bodům v plánu se ale oba Boßeové ohradili.⁸⁶⁵ České místodržitelství přijalo všechny saské připomínky a upravilo trasu průchodu dle saských návrhů, ale i tak se Harrachovi nedařilo urychlit odchod vojska.⁸⁶⁶ Otcí si stěžoval, že v Drážďanech jeho

---

⁸⁵⁷ Matheas MERIAN (red.) *Theatrum Europaeum: mit vieler fürnehmer Herrn und Potentaten Contrafacturen, wie auch berühmter Städten, Vestungen, Pässen, Schlachten und Belagerungen eygentlichen Delineationen und Abrissen gezieret. Theatri Europaei Continuati Vierzehender Theil: Das ist Abermahlige Außführliche Fortsetzung Denck- und Merckwürdigster Geschichten, Welche ihrer gewöhnlichen Eintheilung nach an verschiedenen Orten durch Europa, Wie auch in denen übrigen Welt-Theilen vom Jahr 1691 an biß 1695 sich begeben und zugetragen .... XIV.*, Frankfurt am Mayn 1702, s. 735–736.

⁸⁵⁸ M. HOCHENDLINGER, *Austria's Wars*, s. 164.

⁸⁵⁹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 23. dubna 1695.

⁸⁶⁰ Tamtéž, dopis z 6. května 1695.

⁸⁶¹ Císařští komisaři byli instruováni, že se mají vyvarovat srazu veškerého saského vojska, než dorazí do Lince. Proti tomu byl kurfiřt s ministry, kteří požadovali sraz před vstupem do císařových zemí, na němž by se jim dostalo veškeré výživy. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 13. května 1695.

⁸⁶² Tamtéž, dopis z 13. května 1695.

⁸⁶³ Tamtéž, dopis z 16. května 1695.

⁸⁶⁴ M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*“, s. 108–109.

⁸⁶⁵ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 16. května 1695. K danému plánu měli jisté připomínky: nabízenou trasu nemohli přijmout, protože část jízdy byla ubytována daleko, převzetí saských vojsk mělo proběhnout v Teplicích, kurfiřt chtěl dále navýšit dané porce a jeho ministři chtěli vědět, zda dělostřelectvo bude dopraveno po vodě, či po souši.

⁸⁶⁶ Tamtéž, dopis z 20. května 1695. Ke zhoršení dopomohla i výše zmiňovaná (dle Harracha) údajná nemoc Boßeova staršího, jehož syn neměl takové pravomoci, aby daný stav mohl změnit. Později i samotný kurfiřt

protesty ignorují a vojsko dorazí velmi pozdě.⁸⁶⁷ Císařský vyslanec se snažil všechny potíže vyřešit a kurfiřta uklidnit. Přílišná vyslancova horlivost měla ale opačný efekt, a když Fridrichovi Augustovi I. v polovině června 1695 vzkázal, že císař Schöningovi nepovolí ani účast na tažení v Uhrách, tak se kurfiřt podruhé na vyslance rozhněval. Zastavil pochod svého vojska, prohlásil, že lituje toho, že smlouvu s císařem vůbec kdy podepsal: „... *es affligiren sie auch die imerzu neu entstehende difficulteten dergestalten, das sie wundschen möchten, das ganze werck niemal angefangen und dero trouppen anderstwo emploirt zu haben...*“⁸⁶⁸ V následujících dnech se císařskému vyslanci velmi často vyhýbal, a dokonce mu odmítal udělit audience. Vyslanec zde využil služby generála Rosena, po kterém chtěl, aby kurfiřta uklidnil, ale snaha generála byla bez výsledků. Po Harrachově pohrození, že bude o všech nepříjemnostech, které se mu na dvoře dějí informovat císaře, kurfiřt změnil názor a audienci mu poskytl.⁸⁶⁹ Nutno dodat, že vyslanci pomohl panovníka uklidnit výše zmíněný hrabě Schöning a Fridrich August I. dal konečně pokyn k odchodu vojsk.⁸⁷⁰

V následující roce 1696 přijel vyslanec do Drážďan v lednu a musel co nejdříve s Fridrichem Augustem I. dohodnout počet nových vojáků, které měl poskytnout pro následující tažení v Uhrách. Od nejvyššího kancléře Království českého, hraběte Františka Oldřicha Kinského a samotného císaře měl diplomat rozkaz zajistit od kurfiřta 4 000 nových rekrutů pěchoty.⁸⁷¹ Rekrutování zejména v jižním Německu si cenilo i vedení císařské armády, neboť zde mohli najít zkušené vojáky. Protože ale říšská knížata vlastnila vlastní vojska, nechtěla, aby bylo na jejich území verbováno. Tvrdý dril a poměrně nízké platy nebyly atraktivními lákadly pro vstup do armády, a tak se v císařských zemích běžně stávalo, že rekruti byli odváděni v železech. Muži přicházeli pravidelně na podzim na výcvik, po kterém mohli táhnout na bitevní pole. Náborové požadavky se zvyšovaly. Z 12 000 v 80. letech 17. století se vyšplhaly až na 20 000 v 90. letech.⁸⁷²

Do vyjednávání o rekrutech se mladému kurfiřtovi pravděpodobně moc nechtělo. To by mohla potvrdit informace z dopisu, jež je datován 21. ledna 1696 a Harrach v něm uvádí, že Fridrich August I. dal přednost zábavě na svých venkovských statcích před

---

nechtěl povolit pochod, do Lince pěchotě, protože se bál, že tam bude málo lodí na převoz mužů. Tamtéž, dopis z 24. května 1695.

⁸⁶⁷ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis 31. května 1695.

⁸⁶⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 14. června 1695.

⁸⁶⁹ Tamtéž.

⁸⁷⁰ Tamtéž, dopis ze 17. června 1695.

⁸⁷¹ S Kinským se vyslanec o této věci bavil již ve Vídni a samotný nejvyšší kancléř psal v této záležitosti dopis i samotnému kurfiřtovi. Tamtéž, dopis, z 21. ledna 1696. O této informaci psal i otci 22. ledna a 3. února 1695, in: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, 1681–1698.

⁸⁷² M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*“, s. 130–131.

vyjednáváním císařské pomoci proti Turkům.⁸⁷³ Dále kurfiřt moc času také neměl, protože v březnu téhož roku svolal schůzi zemských stavů do Drážďan.⁸⁷⁴ Nakonec došlo ke konsensu a k relaci z 20. dubna připojil Harrach tabulku, v níž se nacházely čerstvé informace, jak bude nové saské vojsko čítající 4 000 mužů děleno.⁸⁷⁵ O zbytek, tedy o naplánování trasy se opět postaralo české místodržitelství.⁸⁷⁶

Trasa pochodu se pro oba roky tažení musela dohodnout nejen pro saskou armádu, ale pro kurfiřta a jeho ekvipáž.⁸⁷⁷ Aby se na císařském dvoře projednaly všechny nezbytné ceremoniální záležitosti související s příjezdem kurfiřta do Vídně, byl do sídelního města císařů v roce 1695 vyslán kurfiřtův nejvyšší komorník Christian August z Haxthausenu.⁸⁷⁸

Dalším problémem, který musel v obou letech vyslanec řešit, byl počet porcí. I přestože byla smlouva již podepsána, předal Bože starší na přelomu dubna a května 1695 Harrachovi tabulku, jak mají být přerozděleny dohodnuté porce stravy pro vojáky, kde kurfiřt požadoval 2098 koňských porcí více, než bylo stanoveno a vyslanec proti tomu protestoval. Kurfiřt i přesto trval na svém a byl rozhodnutý přebývajícím porce doplatit ze subsidií, které mu měly přijít.⁸⁷⁹ Kurfiřt chtěl mít jistotu, že o vojsko, které poskytl císaři, bude dobře postaráno, aby ho mohl použít i následující roky, a proto ho chtěl co nejlépe zabezpečit. Harrach také navrhl, aby Sasové nechali doma, dělostřelectvo, přesto, že s ním bylo počítáno ve smlouvě, a hned by se tak uvolnilo dalších 1 200 porcí. Nakonec si museli vystačit s celkovým počtem 15 000 porcí.⁸⁸⁰

Na přelomu 17. a 18. století bylo standardem, že každý voják měl v zimním kvartýru nárok na dvě libry chleba, libru masa, a dva mázy piva nebo máz vína. Od dob třicetileté války byly porce obyčejným vojákům vypláceny v naturáliích, ale poddůstojníci a důstojníci je dostávali v penězích a mnohem větší.⁸⁸¹

Následující rok byla opět řešena otázka porcí již zkraje února. Kurfiřt žádal 200 000 zlatých a 10 000 porcí k tomu, s tím, že s méně porcemi vystačit nemůže: „*als sie*

---

⁸⁷³ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 21. ledna 1696.

⁸⁷⁴ K. CZOK, *August*, s. 21.

⁸⁷⁵ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 21. ledna 1696; Vojsko mělo být rozděleno do šesti bataillonů. Tamtéž, dopis z 9. dubna 1696.

⁸⁷⁶ Byl vydán pokyn, aby se na přebírání vojska do Teplic dostavil nejen příslušný komisař, ale také dva hejtmani pro daný kraj, kteří se měli postarat, aby vše proběhlo v klidu a aby se neděly změny v dohodnutých trasách. Tamtéž, dopis z 20. dubna 1696.

⁸⁷⁷ Tamtéž, dopis z 16. května 1695; v roce 1696 vyrazil kurfiřt s doprovodem, jenž čítal 300 přípreží. Tamtéž, dopis z 20. dubna 1696.

⁸⁷⁸ V roce 1695 byl mimo jiné pověřen vyjednat u císaře navýšení koňských porcí a počtu lodí na přepravu saského pomocného vojska Tamtéž, dopis z 13. května 1695.

⁸⁷⁹ Tamtéž, dopis z 13. května 1695.

⁸⁸⁰ Tamtéž, dopis z 30. května 1695.

⁸⁸¹ M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*“, s. 105–106.

*vorgangene campagne, wegen ermanglung batßamer verpflegung, so grossen zußaz ertragen müssen, wollen auch sonst nicht bergen.*⁸⁸² Také si postěžoval, že mu přišel od císařské válečné rady velký účet za průtah saské armády Čechami.⁸⁸³ Nakonec vše bylo dojednáno a koncem dubna mohla armáda odpochodovat do Uher.

Císařské armádě nechyběli jenom vojáci, ale také finance. Dlouhou dobu byly záležitosti týkající se státních financí opomíjeným tématem rakouských hospodářských dějin. Až v posledních letech se zájem o tyto záležitosti zvyšuje. Velký podíl na tom mají Thomas Winkelbauer a Peter Rauscher.⁸⁸⁴ Státní rozpočet rakouské habsburské monarchie byl tvořen dvěma základními zdroji. Komorní příjmy pocházely z panovnických zmenšujících se pozemků, z nepřímých daní, cel, mýt a horních měst atd. a živily panovníka a jeho dvůr. Kontribuční příjmy pak měly zabezpečit válečné záležitosti. Příjmy však na vedení válek nestačily. V roce 1693 bylo možné ze zemských příspěvků pokrýt méně než polovinu císařových vojenských výdajů a císařská armáda byla závislá především na mimořádných daní (například turecká daň).⁸⁸⁵

Rakouským Habsburkům pomáhali do 70. let 17. století financovat armádu pravidelně jejich bratřenci ze Španělska, než finančně upadli. Velkou pomocí bylo pro císaře zapojení Anglie a Nizozemské republiky, jejichž představitelé pravidelně podporovali císařskou armádu subsidiemi.⁸⁸⁶ Během bojů proti Turkům přispíval určité částky i papež. Nelze zapomínat na jednotlivé bankéře židovského původu, kteří půjčovali na vedení válek také velké sumy. Dluhy se nedařilo rychle splácet a již v roce 1700 byl státní dluh odhadován mezi 24 a 25 milionů zlatých.⁸⁸⁷

Obecný nedostatek finančních prostředků císaře dokazuje i Harrachova mise, během které musel vyslanec císaře urgovat, aby vyplácel přislíbené finanční částky, neboť kurfiřt a jeho ministři byli v těchto záležitostech (z pochopitelných důvodů) velmi neodbytní. Vyslanec musel vydávat zvláštní ujištění o splnění požadavků.⁸⁸⁸ Samotnému kurfiřtovi prodlení s financováním vadilo. V červnu 1695 si vyslanci stěžoval, že ještě neobdržel přislíbenou asignaci od Hornorýnského kraje v hodnotě 100 000 zlatých, a

---

⁸⁸² ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 10. února 1696.

⁸⁸³ Kurfiřt to nechápal, protože všichni jeho důstojníci dbali na disciplínu při průchodu. Dokonce dostal za vzorný pochod pochvalu i od nejvyššího purkrabího. Tamtéž, dopis 10. února 1696.

⁸⁸⁴ M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*“, s. 82–83.

⁸⁸⁵ TÝŽ, *Austria's Wars*, s. 31–37.

⁸⁸⁶ V bojích na Rýně byla i saská armáda do značné míry financována subsidiemi z Anglie a Nizozemské republiky. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b.

⁸⁸⁷ M. HOCHENDLINGER, *Austria's Wars*, s. 38–39.

⁸⁸⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 3. května 1695.

dokonce zastavil pochodující vojsko, dokud asignaci neobdrželi.⁸⁸⁹ Potíže s financemi nastaly i v roce 1696, kdy Fridrich August I. po císaři požadoval doplatit dlužné peníze z předchozího roku. Dokonce vydal 3. února dekret, dle kterého Sasové neměli řešit nové smlouvy ohledně císařské pomoci v Uhrách, dokud se dluh nezaplatí. Po uhrazení nedoplatků byla 9. března 1696 obnovena smlouva o spolupráci a veškerá jednání se poté urychlila.⁸⁹⁰

Harrach se zabíral i jinými záležitostmi, které se týkaly saské armády, mimo rámec již zmiňované smlouvy. Na podzim 1694 ho zajímalo působení saské armády v Porýní, o kterém jako vzorný služebník informoval císaře. Za celý rok nedošlo na bojišti k žádným větším střetům znepřátelených vojsk. Sasští vojáci ale dorazili pod vedením saského generála polního zbrojmistra, hraběte Heinricha VI. Reuße velmi pozdě (až 13. srpna 1694) a s kurfiřtovými jednotkami byly hned od začátku potíže. Hrabě Reuß se musel řídit smlouvou, která mu zakazovala vzdálit se s jednotkami od zásob, které byly přivázeny po vodě.⁸⁹¹ Když se Harrach dozvěděl o tom, že se markrabě Ludvík Vilém Bádenský chystá překročit Rýn a zaútočit na francouzská vojska, ptal se Boseho staršího, zda Sasové půjdou s nimi. Ten odpověděl, že pokud budou mít dostatek chleba pro vojáky a ovsu pro koně, půjdou, kam si Bádenský bude přát. Velké pozdvižení proto vzbudila z kraje září informace, že saská vojska byla odvedena daleko od svých zásob.⁸⁹² Na dvoře převládaly dva odlišné názory na řešení problému.⁸⁹³ Od armády v rychlém sledu chodily další zprávy. Tehdejší polní velitel císařského vojska, markrabě Ludvík Vilém Bádenský, aby zabránil rozpadu vojska, najal na zajištění zásob dokonce i selské koně: „*daß der h. marggraff zu nach ziehung dero magazinen die bauren pferdte auff 10. meile zu hilff gen nomen hatte.*“⁸⁹⁴ I přes to byla saská armáda stažena zpět k zásobám.⁸⁹⁵ Kvůli podrobnostem navštívil v této věci císařský diplomat Schöninga, kterého nenechávaly chladným zprávy, které se šířily,

---

⁸⁸⁹ Tamtéž, dopis z 14. června 1695.

⁸⁹⁰ O. SCHUSTER–F. A. FRANCKE, *Geschichte der sächsischen Armee von deren Errichtung bis auf die neueste Zeit: unter Benutzung handschriftlicher und urkundlicher Quellen dargestellt*, I.–III., Leipzig 1885, zde I., s. 130.

⁸⁹¹ Aloys SCHULTE, *Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und der Reichskrieg gegen Frankreich 1693–1697*, I.–II., Karlsruhe 1892, zde I., s. 211–212.

⁸⁹² ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis ze 14. září 1694.

⁸⁹³ Skutečný tajný válečný rada Christoph Dietrich Boße starší a prezident tajné rady Gersdorf kurfiřtovi doporučovali, aby se armáda stáhla k zásobám: „... *beÿde geheime räthe von Boße und Haxthausen ihme einen possen zu spielen, dem churfürsten zu dem widrigen, nehmlich die armée gemach gegen ihne magazin zurückzuziehen, gerathen...*“ S tím také odjel Boße k armádě. Proti těmto názorům šel Schöning, který se po svém propuštění z vězení snažil císaři prokazovat největší oddanost, a proto kurfiřtovi radil, aby za 20 000 zlatých nakoupil zásoby pro armádu. Tamtéž.

⁸⁹⁴ Tamtéž.

⁸⁹⁵ Generál polní zbrojmistr Reuß pak skutečně stáhl saskou armádu až k Eppingenu. A. SCHULTE, *Markgraf*, s. 214.

že to je jeho vina. Tu ale kategoricky odmítal.⁸⁹⁶ Hodně lidí v tom vidělo Schöningovu pomstu císaři za jeho zatčení v Teplicích roku 1692.⁸⁹⁷

Saská armáda se nakonec rychle vrátila k té hlavní císařské. Kurfiřt společně s Bořem starším celou situaci okomentovali tak, že pokud by bylo dodržováno domluvené zásobování, nic podobného by se nikdy nestalo.⁸⁹⁸ Problémy se zásobováním mohly zapříčinit i rozpad celé armády,⁸⁹⁹ a tak není divu, že se tato otázka v Drážďanech urgentně řešila, a že byly jednotky zprvu staženy.⁹⁰⁰

Jedním z úkolů, který měl Harrach již v instrukci, bylo zjistit, co se bude dít se saskými jednotkami v zimě 1694–1695, tj, zda a kde je nechá kurfiřt zazimovat v kvartýrech. V raném novověku, kdy armády narůstaly do obřích velikostí, museli být vojáci s důstojníky někde ubytováni a zaopatřeni i v době, kdy nebyli na tažení. Za dlouhodobých konfliktů bylo velmi časté ubytovávat vojska na zimu mimo hranice vlastní země v tzv. zimních kvartýrech. Podle Ralfa Pröveho existovaly čtyři hlavní aspekty kvartýrování. Tím nejdůležitějším bylo ubytovat armádu v cizí zemi, ačkoliv tam neexistovala žádná kasárna. Díky tomu, že se pro kvartýrování vojsk často využívala města, která byla obehnaná hradbami, bylo zamezováno dezercím a mohla se posílit i vnitřní vojenská disciplína. Kvartýrování vojáci mohli působit také jako nástroj k podřízení měst a soužití měšťanů s vojáky bylo závislé na vzájemném hlídání se (měšťan si mohl stěžovat na vojáka a ten mohl v případě nutnosti měšťana ukáznit.)⁹⁰¹

Krátce po svém prvním příjezdu do Drážďan se Harrach v této záležitosti angažoval a žádal skutečného tajného válečného radu o svolání konference, na které by se projednaly záležitosti týkající se zimních kvartýrů. Schůze ale byla kvůli nepřítomnosti tajných radů

---

⁸⁹⁶ Aby dokázal svou nevinu, daroval důvěrně vyslanci opis instrukcí pro Reuße. ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 19. září 1694; o stejném tématu viz: ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 18. září 1694.

⁸⁹⁷ Aloys Schulte k tomu uvedl, že z jemu dostupných pramenů nelze stropcentně potvrdit, ale ani vyvrátit Schöningovu vinu. Jako jednoho z možných viníků stažení saských vojsk lze považovat i Bořeho mladšího, který předložil kurfiřtovi ve spěchu příslušné reskripty, krátce před kurfiřtovým odjezdem na lov s tím, že vládce si je ani nepřečetl. A. SCHULTE, *Markgraf*, s. 224–225.

⁸⁹⁸ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopisy ze 14. září a 24. září 1694.

⁸⁹⁹ To se stalo například v roce 1644, když se císařská armáda, kvůli špatnému zásobování rozpadla při holštýnském tažení. Viz: M. HOCHENDLINGER, „*Onus Militare*,“ s. 107; O tomto tažení pojednává 13. kapitola v knize: Robert REBITSCH, *Matyáš Gallas (1588–1647): císařský generál a Valdštejnův "dědic"*, Praha 2013, s. 144–161.

⁹⁰⁰ Sami Sasové měli se zásobováním špatné zkušenosti z předešlých let. V roce 1690 kvůli nevyhovujícímu materiálnímu zajištění během kampaně vzniklo na podzim veliké napětí mezi Vídní a Drážďany, které nakonec bylo zažehnáno. O. SCHUSTER–F. A. FRANCKE, *Geschichte*, s. 117–118.

⁹⁰¹ M. FOCHLER, *Unter Dach*.; Více viz: R. PRÖVE, *Der Soldat in der ‚guten Bürgerstube‘. Das frühneuzeitliche Einquartierungssystem und die sozioökonomischen Folgen*, in: Bernhard R. Kroener–R. Pröve (edd.), *Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Paderborn 1996, s. 191–217.

Haugwitze a Gersdorfa odložena.⁹⁰² Porada s ministry se uskutečnila 23. září s předběžným záměrem nechat v Porýní 1 000 mužů.⁹⁰³ Po jejím uskutečnění byly Harrachovy připomínky vzaty pouze na vědomí.⁹⁰⁴ Otázku zimních kvartýrů řešili i jiní diplomaté působící na drážďanském dvoře. Braniborští, hannoverští a holandští vyslanci sdělili Harrachovi své udivení, že se o těchto věcech nejednalo dříve.⁹⁰⁵ Problémem také bylo, že vyslanec nedostal dlouhou dobu od císaře instrukci, jak se má v této záležitosti zachovat.⁹⁰⁶

V předešlém roce 1693 byla saská armáda zazimována v Odenwaldu a ve Frankách.⁹⁰⁷ Pro rok 1694 původně kurfiřt plánoval zřídit zimní kvartýry pro své vojsko ve Švábsku a Frankách, avšak tyto kraje tam saské jednotky nechtěly.⁹⁰⁸ V této situaci existovaly dvě možnosti: ubytovat část armády v zahraničí za své, nebo ji celou stáhnout. Většina dvořanů radila nechat část vojska v zimních kvartýrech na vlastní náklady. Schönring reagoval takto: „*Ihro Chfl. Dhl. auff alle weiße zu rathen, daß sie von ihren völckeren etwas draussen lassen, und ein ergibigen beytrag zu dero unterhaltungthun möchten, in deme durch so beschwerliche marche die armée nicht allein abgemattet, sondern auch vihl krankheiten durch den soldaten ins land gebracht würden.*“⁹⁰⁹ Nakonec se v Drážďanech rozhodlo, že armáda bude stažena. Samotný polní velitel Bádenský to považoval za nezbytné a Sasům byla vyměřena trasa pochodu přes Franky a Švábsko. Proti tomu protestoval Harrach, který se řídil staršími císařskými instrukcemi a požadoval, aby alespoň polovina vojska pochodovala středním Porýním. To se nestalo a Boße to zdůvodnil takto: „*daß ohnmöglich ein anderer weg genommen werden könne, solcher auch der kurzeste und geradeste ßeye, so von den reichs constitutionibus in derley fällen vorgeschrieben werde*“⁹¹⁰ Kurfiřt vyslanci ale přislíbil, že přechod vojsk proběhne v klidu, neboť všem generálům přísně nařídil, aby dbali o dodržování disciplíny.⁹¹¹

Nakonec je nutné uvést, že se saský kurfiřt jako válečník moc nepředvedl. Císařská armáda vedená Fridrichem Augustem I. měla v letech 1695–1696 za cíl dobýt Temešvár.

⁹⁰² ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 18. září 1694.

⁹⁰³ Tamtéž, dopis 24. září 1694.

⁹⁰⁴ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 1. října 1694.

⁹⁰⁵ Tamtéž, dopis z 24. září 1694, Anglie a Holandsko přispívaly na saskou armádu subsidiemi, a proto je logické, že se o osud saské armády také zajímaly.

⁹⁰⁶ Tamtéž, dopis ze 14. října 1694.

⁹⁰⁷ O. SCHUSTER–F. A. FRANCKE, *Geschichte*, s. 125.

⁹⁰⁸ A. SCHULTE, *Markgraf*, s. 227.

⁹⁰⁹ ÖStA, HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, dopis z 22. října 1694. Podobný názor na stažení vojsk měl i ředitel tajné rady Nicolaus z Gersdorfu: „...*Ihro Churfürstliche Durchleucht einzurathen, daß sie zum wenigsten dero reichs quantum draussen lassen*...“ In: Tamtéž, dopis z 22. září 1694.

⁹¹⁰ Samotný Bádenský to považoval za nezbytné, když zjistil, že švábský a francký kraj nemohou na ubytování saského vojska přispět. Tamtéž, dopis z 25. října 1694.

⁹¹¹ ÖStA, AVA, FA Harrach, kart. 241, dopis z 12. listopadu 1694.

Po sjednocení vojsk v roce 1695 čítala císařská armáda asi 60 000 mužů.⁹¹² Hlavní císařské vojsko se seskupilo u Petrovaradínu a očekávalo útok Turků. Ti se vydali k Sedmihradsku, kde se střetli u Lugosu s vojskem polního maršála Veteraniho, který v bitvě padl spolu s dalšími 2 000 vojáky.⁹¹³ Po tomto střetu se sultán s armádou rozhodl pochodovat k Widdinu a císařská vojska se od října usazovala v jednotlivých zimních kvartýrech.⁹¹⁴ V roce 1696 začal z kraje srpna kurfiřt obléhat Temešvár. Ke střetu obou armád došlo 26. srpna 1696 na řece Bega u Olasche. Císařská armáda pobyla mnoho janičářů, ale výsledek bitvy se nedal označit jako úspěch. Turecká armáda tím zabránila dobývání Temešváru, ale na další výboje se nezmohla.⁹¹⁵ Císařská armáda ztratila při ústupu celkem 23⁹¹⁶ a po bitvě se na kurfiřtovo velení snesla kritika. Někteří účastníci vinili ze špatného výsledku kurfiřta, který měl velet opilý.⁹¹⁷ Ke zlomu v této dlouhé válce došlo až v následujícím roce po bitvě u Zenty, kde se jako velitel armády blýskl Evžen Savojský. Saskou armádu v Uhrách ale nevedl saský kurfiřt, neboť v té době měl úplně jiné starosti (ucházel se o polskou korunu). Do pole proto vedl Sasy hrabě Heinrich VI. Reuß.⁹¹⁸

Obr. 11. Bitva u Olasche na řece Bega 16. srpna 1696, zdroj: Wikimedia Commons.

⁹¹² Georg von SCHIMPF, *Geschichte des Kgl. Sächs. Garde-Reiter-Regiments: im Auftrage des Regimentses zusammengestellt*, Dresden 1880, s. 45.

⁹¹³ C. von MARTENS, *Allgemeine Geschichte*, s. 60–61. V literatuře se počty vojáků liší např. G. von SCHIMPF, *Geschichte*, s. 48. Veterani měl k dispozici 8 000 vojáků a sultánova armáda měla čítat až 100 000 vojáků.

⁹¹⁴ Julius MEBES, *Beiträge zur Geschichte des Brandenburgisch-Preussischen Staates und Heeres*, Berlin 1867, s. 254.

⁹¹⁵ C. von MARTENS, *Allgemeine Geschichte*, s. 62–63.

⁹¹⁶ A. SCHULTE, *Markgraf*, s. 352.

⁹¹⁷ Hermann SCHREIBER, *August der Starke*, Gernsbach 2000, s. 280.

⁹¹⁸ H. WEBER, *Militärsgeschichte*, s. 140.

Závěr

Tato práce měla přiblížit život a kariéru barokního šlechtice ke konci 17. století (konkrétně v letech 1694–1696) na příkladu hraběte Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu, jehož rod měl v té době téměř neotřesitelné postavení u císařského dvora ve Vídni. Jeho předkové sloužili Habsburkům jako diplomaté, dvorští/zemští hodnostáři či jako vojevůdci, kteří za své služby byly pravidelně odměňováni (např. Řádem zlatého rouna). Jeho otec, vlivný dvorský hodnostář na císařském dvoře, Ferdinand Bonaventura z Harrachu patřil v posledn třetině 17. století k nejbližším spolupracovníkům císaře Leopolda I. a svému čtvrtému synovi, a zároveň pokračovateli rodu, pomáhal budovat kariéru.

Analýza otcovsko–synovské korespondence přinesla některé zásadní informace, které dopomohly přiblížit osobní život Aloise Tomáše Raimunda v 90. letech 17. století. Dopisy například odhalily strategie, podle nichž si hrabě vybral manželku. Zajímavé je, že vybírat novou manželku s otcem začali již tři měsíce po smrti jeho první choti, Marie Barbory ze Šternberka. Do výběru zasahoval velkou měrou Ferdinand Bonaventura z Harrachu, který měl o své snaše jasné představy, cílem sňatku bylo získat vlivné příbuzenstvo a upevnit postavení na císařském dvoře.

Svého syna do sňatků vyloženě netlačil a nechával mu jistou volnost při výběru. Možná to bylo tím, že již byl jednou ženatý a sám věděl, jaké nároky by měla jeho vyvolená splňovat. Přestože Alois Tomáš Raimund psal otcovi, že se vždy podřídí jeho doporučením, je vidět, že si ale postupně prosazoval svou. Mladému Harrachovi záleželo do jisté míry na vzhledu jeho nastávající. Vzhled byl také jedním z důvodů, proč odmítl otcem nabízenou Marii Františku ze Schwarzenberku, která se nakonec provdala v roce 1699 za lankraběte Karla Egona z Fürstenberka.⁹¹⁹ Dále otcovi odsouhlasil, že se bude ucházet o Marii Annu z Mansfeldu, ale sám hledal další. Ze svatby s Marií Annou sešlo a ona byla provdána až v roce 1699 za Viléma Florentina ze Salm–Neuwilleru.⁹²⁰ Nakonec si prosadil svou, když si vybral ovdovělou Annu Cäcilii z Thannhausenu a otec s jeho výběrem nakonec souhlasil. Hraběnka byla vdovou po tajném radovi, Michalu Osvaldu z Thun–Hohensteinu. Zároveň byla poslední členkou starobylého rakouského rodu Thannhausenů a zdělila rodinný majetek. Dále byla nevlastní matkou Eleonory Barbory z Thun–Hohensteinu, která

---

⁹¹⁹ M. NOVÁČKOVÁ, *Marie*, s. 36.

⁹²⁰ *Genealogy*, dostupné online na: <http://w.genealogy.euweb.cz/mansfeld/mansfeld2.html#HF1> [cit. 15. 1. 2025].

byla provdaná za vlivného a bohatého knížete Antonína Floriána z Lichtenšteinu, který byl od roku 1693 nejvyšším hofmistrem dvora arcivévody Karla.

Dalším zásadním zjištěním je odhalení sítě příbuzných a známých (*pánů a přátel*), s nimiž Harrachové spolupracovali a vytvářeli alianci. Především dopisy ukazují spolupráci Harrachů se Šternberky, s nimiž byli spřízněni díky první manželce Aloise Tomáše Raimunda a jejich vzájemné kontakty a spolupráce trvaly i po smrti Harrachovy manželky.

Ze Šternberků býval v otcovsko–synovské korespondenci nejvíce často zmiňován nejvyšší purkrabí Království českého Adolf Vratislav ze Šternberka. Toho také mladý Harrach požádal, aby jeho jménem požádal hraběnku Thannhausenovou o sňatek. Dále s ním spolupracoval, když se podílel na přípravě trasy pochodu saských vojáků skrz Čechy. Dalšími, v korespondenci zmiňovanými Šternberky, byl Aloisův tchán, Václav Vojtěch ze Šternberka a jeho bratr Ignác Karel. Spolupráci dokazuje i prosba bratrů Šternberků o přímluvu u císaře (mířená na Ferdinanda Bonaventuru z Harrachu) a prodání koní (patřili Aloisovi) jednomu ze Šternberků pod cenou, s vysvětlením, že jsou příbuzní.

Dalším, pro Harrachy důležitým kontaktem, byl i nejvyšší kancléř Království českého František Oldřich Kinský, s kterým spolupracovali oba Harrachové. Ve zkoumané době byly také udržovány vztahy s jednotlivými příslušníky rodu Valdštejnů (aliance Valdštejnů s Harrachy fungovala již od dob Karla z Harrachu). Samotný Alois Tomáš Raimund udržoval kontakt hlavně se svým bratrancem Karlem Arnoštem z Valdštejna, který byl od roku 1695 císařským vyslancem v Braniborsku, pomáhal Harrachovi s výběrem manželky a Harrach pro něj nakupoval zboží v Lipsku.

Otcova korespondence byla důležitá pro mladého Harracha ještě kvůli dalším informacím. Díky svému postavení u císařského dvora měl Ferdinand Bonaventura přístup k různým zprávám, které následně zasílal synovi, aby byl v obraze, co vše se děje. Informace se týkaly přichozích vyslanců na císařský dvůr, ale i těch od dvora vyslaných, nebo zdraví významných dvořanů. Otec informoval syna také o válečných úspěších Svaté aliance v bojích s Turky. Tyto zprávy mohl sám Alois Tomáš Raimund využívat jako argumenty, při jednání s kurfiřtem o saské vojenské pomoci proti Turkům. Dále dopisy s otcem přináší informace o zálibách obou mužů (lov, chov koní a psů) a hospodaření na zámku Prugg.

Druhá část práce přiblížila úskalí diplomatické kariéry a shrnula císařsko–saské vztahy a působení jednotlivých císařských diplomatů. Poté byl zájem věnován samotné Harrachově diplomatické misi v Sasku, přičemž byl mladý Harrach představen jako diplomat „starého typu“ (viz. Hillard van Thiessen) a mise byla představena komplexně

z perspektivy tzv. aktérských dějin. Cílem mise bylo udržovat sasko–císařské přátelství. Vyslanec se měl seznámit s platnou smlouvou o saské vojenské pomoci a následně, na její dodržování dohlížet. Úkolů bylo mnohem více. Dle instrukce měl Harrach sledovat chování problematického generála Schöninga, navázat kontakt s ostatními vyslanci, zjistit, zda kurfiřt nechá svou armádu působící v Porýní v zimních kvartýrech, nebo ji stáhne do Saska, zjistit více o nepokojích mezi hannoverským vévodou a saským kurfiřtem, vzniklých kvůli osobě hraběte z Königsmarku atd. O všech věcech měl císaře pravidelně císaře informovat, což poctivě dělal.

Podářilo se zjistit, kde byl hrabě ubytován a jaký vztah měl s některými dalšími účastníky mise. V práci byla dále řešena i otázka provozu katolické legační kaple, jejíž provoz měl císařský vyslanec v luteránském Sasku zajišťovat. Opět se ukázalo, že mladému Harrachovi s některými záležitostmi radil zkušený otec (např. finanční zabezpečení Harracha během mise).

Pozornost byla věnována také diplomatově interakci s drážďanským dvorem. Se samotným kurfiřtem se císařský vyslanec pravidelně potkával. Kurfiřt jej opakovaně zval na trhy do Lipska, na lovy a jiné cesty. Kurfiřt také požádal Harracha, aby se zúčastnil slavnostního karnevalového průvodu v Drážďanech v roce 1695. Císařský vyslanec byl kurfiřtem během mise několikrát pozván na večere a Harrach mu pozvání následně oplácel. V Harrachových relacích byl Fridrich August I. vylíčen jako milovník zábav, cestování a lovu. Tyto informace korespondují s těmi, které se lze dočíst v odborné literatuře. Z Harrachových zpráv je dále patrné, že se i k ostatním vyslancům, kteří v Sasku působili, choval mile a uděloval jim i v době zdravotní indispozice audience. Na základě dostupných informací lze proto saského kurfiřta označit jako „*participatory monarch*.“

V pravidelném kontaktu byl císařský vyslanec i s vlivnými dvořany. K nejvíce zmiňovaným patřil generál polní maršál, hrabě Hans Adam ze Schöningu, o jehož působení měl Harrach pravidelně císaře informovat kvůli jeho problematické minulosti. Zprvu nevěděl, jak se má k hraběti chovat. Díky tomu, že měl ale velký vliv na mladého kurfiřta, začal s ním vyslanec spolupracovat. Několikrát, když chtěl urychlit kurfiřtovo rozhodnutí, žádal o pomoc generála, kterému sliboval, že se mu císař za jeho dobré činy odvděčí. Harrach se skutečně za generála v dopisech přimlouval, ale zároveň jeho činnost bedlivě sledoval a neváhal zakročit. K významným dvořanům patřil také skutečný tajný válečný rada Christoph Dietrich Boße starší a ředitel tajné rady Nicolaus Gersdorf. Harrach měl na dvoře i vlastní oblíbence, k nimž lze přiřadit Jacoba Heinricha Flemminga či nejvyššího kurfiřtova komorníka Christiana Augusta z Haxthausenu, s kterým byl minimálně dvakrát

na společné večeři a oblíbil si ho i Harrachův otec, který se s ním potkal v roce 1695 ve Vídni. V roce 1696 pak byl vyslanec také v kontaktu s vojákem a architektem Christophem Augustem z Wackerbartu, s nímž řešil úpravy na zámku Prugg.

Také je nutné zmínit, že Harrach nepobýval v letech 1694–1696 v Sasku celou dobu v kuse. Koncem prosince 1694 opustil Drážďany a několik dnů následně pobýval ve Vídni. Během ledna 1695 se opět vrátil na kurfiřtský dvůr. V červnu téhož roku odcestoval společně s kurfiřtem z Karlových Varů do Vídně. Během léta, kdy kurfiřt válčil v Uhrách, se stihl oženit s Annou Cäcilií z Thannhausenu v Kladsku na zámku Grafenort. Následně se přes Prahu přesunul do Vídně a do Saska se vrátil až v lednu 1696, již společně se svou manželkou.

Nejdůležitějším úkolem bylo vyjednání smlouvy o vojenské pomoci saského kurfiřta. Jednání ale nebylo jednoduché a vyslancovy relace ukazují, jakým potížím musel čelit (ministři protahovali jednání, kurfiřtka vdova Anna Žofie Dánská rozmlouvala synovi procísařské aktivity apod.). Uzavřením smlouvy vyslancova činnost nekončila. Musel se podílet s českým místodržitelstvím na dojednání trasy, kudy budou kurfiřtova vojska postupovat, řešit problémy se zásobami, či nedostatek císařských financí pro saskou armádu. Dále se zabýval kvartýrováním saských vojsk a udržoval kontakty nejen s kurfiřtem, ale i s vlivnými dvořany. Zkrátka ukazuje se také silné propojení mezi diplomatickou a vojenskou činností. Na toto spojení se pokusili už někteří historici upozornit.⁹²¹ Tyto výsledky by podpořily teze, ke kterým směřují tzv. nové vojenské a nové politické dějiny, které pojímají raně novověké monarchie jako fiskálně militární státy.⁹²²

Zajímavé je, že na sjednání smlouvy a uvádění jejích ustanovení do praxe byl využit řádný vyslanec, tehdy teprve pětadvacetiletý a v diplomacii nezkušený říšský hrabě Alois Tomáš Raimund z Harrachu. Jeho předchůdcem byl řádný vyslanec Jan Jiří Marek, hrabě z Clary Aldringenu. Ten se ale vyjednáváním saské pomoci císaři pro předchozí léta nezabýval. S tímto úkolem vyráželi do Saska mimořádní císařští diplomaté. Např. hrabě František Sigmund z Thun–Hohensteinu řešil záležitosti týkající se zimních kvartýrů pro saské vojáky od 23. do 27 listopadu 1688. Markrabě Ludvík Vilém Bádenský pak přijel

---

⁹²¹ Například: Christof MUIGG, *Montecuccoli's Fame, or: A Diplomat's Military Reputation at the Swedish Court in 1654*, TH 11 (2), 2017, s. 97–116; Suzanne SUTHERLAND, *The Rise of the Military Entrepreneur: War, Diplomacy, and Knowledge in Habsburg Europe*, Ithaca 2022.

⁹²² William D. GODSEY–P. MAŤA (edd.), *The Habsburg Monarchy as a Fiscal-Military State: Contours and Perspectives 1648–1815*, Oxford 2022; W. D. GODSEY, *The Sinews of Habsburg Power Lower Austria in a Fiscal-Military State 1650–1820*, Oxford 2017.

v lednu 1690 do Drážďan vyjednávat záležitosti týkající se války proti Francii.⁹²³ Hrabě Clary Aldringen se nepodílel ani na jednání o saské vojenské pomoci pro roky 1693–1694. Tu vyjednali mimořádní vyslanci hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka a Philipp Wilhelm z Boineburgu.⁹²⁴

O úspěšnosti Harrachovy mise může vypovídat i skutečnost, že byl hrabě v roce 1696 (tedy v témže roce, kdy skončil ve funkci císařského vyslance v Sasku) poslán jako mimořádný velvyslanec do Španělska. Během této cesty si získal sympatie druhé manželky Karla II. Marie Anny Falcko–Neuburské.⁹²⁵ V roce 1697 obdržel Řád zlatého rouna a následujícího roku nahradil svého otce jako řádný císařský velvyslanec ve Španělsku. Posléze ho čekala závratná kariéra, jejímž vrcholem byl zisk funkce neapolského místokrále.⁹²⁶

V 90. letech působili císařští vyslanci také u jiných kurfiřtů/ říšských knížat a snažili se získat vojenskou pomoc proti dědičnému nepříteli (Turkům). Jak již bylo uvedeno, Harrachova mise byla úspěšná. Proto se nabízí porovnat v budoucnu Harrachovu činnost s dalšími vyslanci, kteří působili u kurfiřtů, či u jiných říšských knížat. Například v letech 1693–1695 působil v Braniborsku císařský vyslanec, hrabě Norbert Leopold Kolowrat–Libštejnský. Následně ho vystřídal hrabě Karel Arnošt z Valdštejna, který v Berlíně na kurfiřtském dvoře pobýval v letech 1695–1696.⁹²⁷ Bylo by tedy nutné do budoucna prozkoumat jednotlivé mise císařských vyslanců a porovnat jejich průběhy, zda se nějak zásadně lišily či nikoli.

---

⁹²³ Samotný hrabě Clary Aldringen v Drážďanech pobýval po zatčení Schöninga v Teplicích roku 1692 spíše sporadicky, neboť se obával, že mu bude kurfiřt vyčítat zatčení jeho důvěrníka. J. KUBEŠ, *Jan*, s. 362–363.

⁹²⁴ J. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 163.

⁹²⁵ Tato Harrachova mise byla u dvora brána jako úspěšná, ale nebylo to způsobeno tolik jeho prací. Hlavní vliv na zdárnost mise měly okolnosti nastalé v Madridu. A. GAEDAKE, *Die Politik*, s. 50.

⁹²⁶ J. HRBEK, *Harrach, Alois*, s. 247.

⁹²⁷ L. BITTNER–L. GROSS, *Repertorium*, s. 129.

Resumé

This work wants to present the life and early career of the young Count Alois Thomas Raimund von Harrach (1669–1742) in the years 1694–1696. First, Harrach's relatives (and their contacts) who helped him build his career are described. The present work is based mainly on an analysis of letters written in German, which the count, as imperial envoy in Saxony, sent to Emperor Leopold I and the imperial vice-chancellor, Count Gottlieb of Windischgrätz. The German–French correspondence between the count and his father, financial and court chamber archives, and materials from the Dresden court were also analyzed.

The first section focuses on the personal life of Count Alois Thomas Raimund of Harrach during the specified period. At just 25 years old, he was already a widower, and alongside his father and other relatives, he was in search of the ideal wife. The correspondence between them revealed their expectations and criteria for his future spouse, as well as the number of ladies considered. Additionally, the health of the count and his immediate family—his father, mother, and children—was assessed, along with the subsequent treatments for various ailments. The letters exchanged between father and son also provided intriguing insights into the imperial court, showcasing the connections between the two Harrachs and their shared interests.

The second section focused on the diplomatic service and the relations between the empire and Saxony, using Count Harrach's diplomatic mission in Saxony as a case study. The narrative explores Harrach's background and his strained relationship with the imperial secretary, Johann Janus. Through correspondence, the author sheds light on the Elector and the daily life within the Saxon court. Special attention is given to the activities of the Elector's court, including celebrations, the Elector's interests and health, as well as his interactions with other envoys. Additionally, the ambassador successfully established connections with several influential courtiers and provided insights into General Schöning, a significant yet controversial figure at the Dresden court. The envoy's primary objective was to negotiate a new treaty for Saxon military support to the emperor. However, the work illustrates that diplomacy extended beyond mere treaty negotiations. The envoy's responsibilities did not conclude with the signing of the treaty; he also had to collaborate with the Czech governor's office to determine the route for the elector's troops, address supply issues, manage the lack of imperial funds for the Saxon army, and tackle numerous

other challenges. Thus, it is valuable to compare Harrach's mission with those of other envoys who served different electors and imperial princes in similar negotiations.

Ultimately, it must be said that Harrach's mission was successful and helped him launch his diplomatic career. After completing his mission in Saxony, he was sent as ambassador to Spain. The pinnacle of his career was the office of Viceroy of Naples.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Österreichisches Staatsarchiv Wien

AVA, FA Harrach, kart. 115/4, (opisy 61 dopisů pro císaře místokancléře Windischgrätze z let 1694 až 1696 + opis instrukcí a opis kreditivu).

AVA, FA Harrach, kart. 73, (dopisy hraběte Ferdinanda Bonaventury z Harrachu synovi z let 1687–1700).

AVA, FA Harrach, kart. 241, (dopisy Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu otci 1681–1698).

HHStA, RK, DA, Dresden–Berichte, kart. 4b, (1693–1699), originály Harrachových relací z Drážďan, 1694–1696.

FHKA, HZAB, 1542–1714 (Serie).

Sächsisches Staatsarchiv Dresden

10006 Oberhofmarschallamt, Nr. E, Nr. 02.

10006 Oberhofmarschallamt, Nr. G, Nr. 12.

10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I, Nr. 018.

10006 Oberhofmarschallamt, Nr. I. Nr. 019.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter

RA Windischgrätzů, inv. č. 1437, kart. 210–211.

Staré tisky (do roku 1800)

KIRCHNER Hermann, *I. U. Doctoris, Legatus: Eiusq[ue] Jura, Dignitas & Officium: Duobus libris explicata*. Marburg 1614.

MERIAN Matheas (red.) *Theatrum Europaeum: mit vieler fürnehmer Herrn und Potentaten Contrafacturen, wie auch berühmter Städten, Vestungen, Pässen, Schlachten und Belägerungen eygentlichen Delineationen und Abrissen gezieret. Theatri Europaei Continuati Vierzehender Theil: Das ist Abermahlige Außführliche Fortsetzung Denck- und Merckwürdigster Geschichten, Welche ihrer gewöhnlichen Eintheilung nach an verschiedenen Orten durch Europa, Wie auch in denen übrigen Welt-Theilen vom Jahr 1691 an biß 1695 sich begeben und zugetragen .... XIV.*, Frankfurt am Mayn 1702.

SCHUMANN Gottlieb, *Jährliches genealogisches Handbuch*, Gleditsch 1732.

STIEVE Gottfried, *Europäisches Hof–Ceremoniel*, Leipzig 1723.

ZIRSCHKE Johannes Georg, *Zuverlässige Beschreibung der hohen Generalität*, Görlitz 1756.

Vydané prameny

- GAEDEKE Arnold (ed.), *Das Tagebuch des Grafen von H. während seines Aufenthaltes am spanischen Hofe in den Jahren 1697 und 1698*, in: *Archiv für österreichische Geschichte* XLVIII., 1872, s. 63–302.
- KELLER Katrin–CATALANO Alessandro (edd.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667): Kommentar & Register*, Wien 2010.
- PÁNEK Jaroslav (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků I–II.*, Praha 1985.
- PICHORNER Franz (ed.), *Wiener Quellen zu den Österreichischen Niederlanden: Die Statthalter Erzherzogin Maria Elisabeth und Graf Friedrich Harrach (1725–1743)*, Wien–Köln 1990.
- REDLICH Oswald (ed.), *Das Tagebuch Esaias Pufendorfs, schwedischen Residenten am Kaiserhofe von 1671 bis 1674*, Innsbruck 1917.
- VODIČKA Jan (ed.), Bartoloměj Paprocký z Hlohoh, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993.

Literatura

- ADAMČÍKOVÁ Anna, *Between Paris and Vienna, The Diplomatic Mission of Heinrich Franz von Mansfeld, 1680–1683*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2023.
- ANDERSON Matthew Smith, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919*, London–New York 1993.
- ASCH Ronald Gregor, *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit. Eine Einführung*, Köln–Weimar–Wien 2008.
- AUSTOVÁ Ivana, *Býti šlechticem: šlechtické nobilety v letech 1627–1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016.
- BAKEŠ Martin, *Diplomatem v půlnoční zemi, zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650 a 1730*, Praha 2020.
- BAKEŠ Martin–KUBEŠ Jiří, *Imperial Chapels and Chaplains: A Comparative Study of Copenhagen, Stockholm, and Dresden in the Later Seventeenth Century*, in: Roberta Anderson–Charlotte Backerra (edd.), *Confessional Diplomacy in Early Modern Europe*, Routledge 2021, s. 200–221.
- BAKEŠ Martin, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Wratislava ze Šternberka. Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, *Folia Historica Bohemica* 29 (1), 2014, s. 31–62.
- BASTL Beatrix, *Eheliche Sexualität in der Frühen Neuzeit zwischen Lust und Last. Die Instruktion des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein*, *Archiv für Kulturgeschichte* 78(2), 1996, s. 277–301.
- BASTL Beatrix, *Lebensstationen: Töchter, Mütter, Ehefrauen, Witwen, Quellen und Kontexte im europäischen Ländvergleich, Aspekte adeligen weiblichen Daseins*, in: Bea Lundt–Michael Salewski–Heiner Timmermann, *Frauen in Europa: Mythos und Realität*, Münster 1981, s. 49–74.
- BASTL Beatrix, *Macht der Emotionen? Refugium der Intimität?. Die Erhaltung des Namens und die Ordnung der aristokratischen Familie*, *Opera Historica* 7, 1999, s. 495–534.
- BITTNER Ludwig–GROSS Lothar, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), 1648–1715*, Berlin 1936.
- BOSSE Carl Emil, *Die Familie von Bose: Beiträge zu einer Familiengeschichte*, Dresden 1904.
- BUBEN Milan, *České velkopřevorství řádu maltézských rytířů v dějinách*, Praha 2022., *České velkopřevorství řádu maltézských rytířů v dějinách*, Praha 2022.
- BUBEN Milan, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- BŮŽEK Václav, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, *Český časopis historický* 100 (2), 2002, s. 229–264.
- BŮŽEK Václav (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

- BŮŽEK Václav–MAREK Pavel, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.
- BŮŽEK Václav–VYBÍRAL Zdeněk–KRÁL Pavel–Josef HRDLIČKA, *Věk urozených: Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha–Litomyšl 2002.
- CAPOUŠEK Ondřej, *Otto Bedřich hrabě z Harrachu (1610–1639): Životní dráha a doba*, diplomová práce, Univerzity v Hradci Králové, Hradec Králové 2024.
- CATALANO Alessandro, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008.
- CERMAN Ivo, *Pojmy frakce, strana a kabala v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, Český Časopis Historický 100 (1), 2002, s. 33–54.
- CERMAN Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.
- CERMAN Ivo, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, Historie a vojenství 51, 2002, s. 568–603.
- CERMAN Ivo–KONEČNÝ Michal, *Tváře osvícenství*, Kroměříž 2021.
- CZOK Karl, *Am Hofe Augusts des Starken*, Stuttgart 1990.
- CZOK Karl, *August der Starke und Kursachsen*, Leipzig 1987.
- ČABART Jan, *Vývoj české myslivosti*, Praha 1958.
- ČORNĚJOVÁ Ivana–KAŠE Jiří–MIKULEC Jiří–VLNAS Vít, *Velké dějiny země Koruny české VIII. 1618–1683*, Praha 2008.
- DAUBER Robert R., *Johanniter-Malteser-Ritter unter kaiserlichen Fahnen 1523–1918*, Gnas 2007.
- DÜLMEN Richard van, *Heirat und Eheleben in der Frühen Neuzeit*, Archiv für Kulturgeschichte 72 1990, s. 155–171.
- DÜLMEN Richard van, *Armut, Liebe, Ehre. Studien zur historischen Kulturforschung*, Frankfurt am Main 1988.
- EDLEN von WEITTENHILLER Moriz Maria, *Der Salzburger Adel*, Nürnberg 1883.
- EITNER Robert, *Schmidt, Johann Christoph*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XXXI.*, Leipzig 1890, s. 736–737.
- ENGE Dietmar, *August Christoph von Wackerbarth. Diplomat–Baumeister–Kunstsammler*, in: Birgit Finger–Carmen Fritzsche, *Die barocke Idee. Fürstliche barocke Sommerresidenzen, Tagungsband zur Tagung 13./14. Juni 2019 Barockgarten Großsedlitz*, Dresden 2022, s. 62–72.
- ERDMANNSDÖRFFER Bernhard, *Danckelman, Eberhard Freiherr von*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie IV.*, Leipzig 1876, s. 720–725.
- EVANS Robert J. W., *The Court: A Protean Institution and an Elusive Subject*, in: Ronald G. Asch–Adolf M. Birke (edd), *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450-1650*, Oxford 1991.
- DELAU Reinhrad, *August der Starke und seine Mätressen*, Dresden 1995.
- DROSTE Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, Zeitschrift für Historische Forschung 30, 2003, s. 555–590.
- DUDEN Barbara, *Geschichte unter der Haut. Ein Eisenacher Arzt und seine Patientinnen um 1730*, Stuttgart 1987.
- FALCKE Jeannete, *Studien zum diplomatischen Geschenkswesen am brandenburgisch–preußischen Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 2006.
- FALTIČKO Josef, *Duchovní kníže a pastýř: Jakub Arnošt z Lichtensteinu–Castelcornu (1690–1747)*, disertační práce Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2024.
- FELGEL Anton Victor, *Aloys Graf von Harrach*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie X.*, Leipzig 1879, s. 627–629.
- FELGEL Anton Victor, *Harrach, Ferdinand Bonaventura*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie X.*, Leipzig 1879, s. 629–632.
- FELGEL Anton Victor, *Harrach, Friedrich August Graf*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie X.*, Leipzig 1879, s. 634–637.
- FESTER Richard, *Die Augsburger Allianz von 1686*, München 1893.
- FIALOVÁ Vlasta, *Lukrécie Nekšovna z Landeku, první manželka Albrechta z Valdštejna*, Český Časopis Historický 40 (1), 1934, s. 125–136.
- FLATHE Heinrich Theodor, *Friedrich August II.*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie VII.*, Leipzig 1877, s. 781–784.

- FLATHE Heinrich Theodor, *Johann Georg II., Kurfürst von Sachsen*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XIV.*, Leipzig 1881.
- FLATHE Heinrich Theodor, *Johann Georg IV.*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XIV.*, Leipzig 1881, s. 384–386.
- FLATHE Heinrich Theodor, *Maria Aurora Gräfin von Königsmark*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XVI.*, Leipzig 1882, s. 526–528.
- FONTANE Theodor, *Wanderungen durch die Mark Brandenburg*, V., 2020.
- FÖRSTER Friedrich Christoph, *Preussens Helden im Krieg und Frieden. Eine Geschichte Preussens seit dem Grossen Kurfürste bis zum Ende der Freiheitskriege, in Biographien seiner grossen Männer.*, I.–VII., zde I., Berlin 1848.
- FROESE Wolfgang–WALTER Martin, *Der Türkenlouis. Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und seine Zeit*, Gernsbach 2010.
- FÜRSTENAU Moritz, *Zur Geschichte der Musik und des Theaters am Hofe zu Dresden*, I.–II., Dresden 1861–1862, zde II.
- GAEDEKE Arnold, *Die Mission des Grafen Aloys Louis von Harrach an den spanischen Hof und seine Finalrelation an Kaiser Leopold I (1696–1697)*, *Historische Zeitschrift* 29, 1873, s. 68–110.
- GAEDEKE Arnold, *Die Politik Oesterreichs in der spanischen Erbfolgefrage*, I.–II., Leipzig 1877, zde I.
- GARMS-CORNIDES Elisabeth, *On n'a qu'a vouloir, et tout est possible oder: i bin halt wer i bin. Eine Gebrauchsanweisung für den Wiener Hof, geschrieben von Friedrich August Harrach für seinen Bruder Ferdinand Bonaventura. Anhang: Friedrich August Harrach an seinen Bruder Ferdinand Bonaventura Harrach*, in: Gabriele Haug Moritz–Hans Peter Hye–Marlies Raffler, *Adel im "langen" 18. Jahrhundert*, *Zentraleuropa Studien* 14, Wien 2009, s. 89–112.
- GAUHE Johann Friedrich, *Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch-Historisches Adels-Lexicon: Darinnen die älteste und ansehnlichste adeliche, freyherrliche und gräfliche Familien nach ihrem Alterthum, Ursprunge, Vertheilungen in unterschiedene Häuser [et]c. nebst den Leben derer daraus entsprossenen berühmtesten Personen, insonderheit Staats-Minister ... mit bewährten Zeugnissen vorgestellt werden ....*, II., Leipzig 1719.
- GAŽI Martin–PAVELEC Petr–HAJNÁ Milena (edd.), *Ve znamení Merkura: šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020.
- GODSEY William D., *The Sinews of Habsburg Power: Lower Austria in a Fiscal–Military State 1650–1820*, Oxford 2018.
- GODSEY William D–MAŤA Petr (edd.), *The Habsburg Monarchy as a Fiscal–Military State: Contours and Perspectives 1648–1815*, Oxford 2022.
- GOETZE Dorothee–OETZEL Lena (edd.), *Early modern diplomacy*, Berlin–Boston 2024.
- GÖSE Frank, *Die ungleichen Nachbarn–Das Verhältnis von Brandenburg–Preußen und Sachsen im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Portal–Die Potsdamer Universitätszeitung, 7–9, 2007.
- GÖSE Frank–MÜLLER Winfried–WINKLER Kurt–ZIESAK Anne–Katrin (edd.), *Preußen und Sachsen–Szenen einer Nachbarschaft*, Dresden 2014.
- GOLDBERGOVÁ Daniela, *Čtyřicet let vdovou. Osudy Marie Filipíny Thun–Hohensteinové (1693–1753)*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2016.
- GINDELY Anton, *Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhundert*, Prag 1886.
- GROSS Reiner, *Geschichte Sachsens*, Berlin–Leipzig 2001.
- GROSS Reiner, *Die Wettiner*, Stuttgart 2007.
- GÜNTHER Heinrich, *Das Restitutionsedikt von 1629 und die katholische Restauration Altwirtembergs*, Stuttgart 1901.
- HAHN Ferdinand, *Heinrich VI. (Reuß)*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XI.*, Leipzig 1880, s. 583–586.
- HALLWICH HERMANN, *Gallas, Johann Wenzel Graf von*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie VIII.*, Leipzig 1878, s. 319.

- HALLWICH HERMANN, *Trcka von Lipa*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XXXVIII.*, Leipzig 1894, s. 538–547.
- HANKE René, *Brühl und das Renversement des alliances: die antipreuussische Aussenpolitik des Dresdner Hofes 1744–1756*, Berlin 2006.
- HANULÍK Vladan, *Dějiny těla z pohledu Patientengeschichte*, in: Milena Lenderová–Vladan Hanulík–Daniela Tinková (edd.), *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*, Červený Kostelec 2013, s. 179–227.
- HARRACH Otto Graf, *Rohrau. Geschichtliche Skizze der Grafschaft mit besonderer Rücksicht auf deren Besitzer, 1240–1688*, I., Wien 1906.
- HASSLER Éric, *Between palaces and castles: the Viennese Aristocracy at Home during the First Half of 18th Century*, *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica* 21 (1), 2017, s. 103–123.
- HASSLER Éric, *L'aristocratie, une nouvelle élite urbaine? Le cas de la maison comtale Harrach à Vienne 1550–1750*, *Histoire urbaine* 40, 2014, s. 109–129.
- HASSLER Éric, *Les Harrach face à la disgrâce. Les stratégies matrimoniales d'un lignage aristocratique autrichien à la fin du XVIIe siècle*, *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 61 (2), 2014, s. 176–201.
- HAVLÍK Jiří, *Jan Fridrich z Valdštejna: Arcibiskup a mecenáš doby baroka*, Praha 2016.
- HEINKER Christian, *Die Bürde des Amtes–die Würde des Titels: Der kursächsische Geheime Rat im 17. Jahrhundert*, Leipzig 2015.
- HELMERS Helmer, *Public Diplomacy in Early Modern Europe: Towards a new history of news*, *Media History* 22 (3–4), 2016, s. 401–420
- HENGERER Mark Sven, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.
- HENGERER Mark Sven, *Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens. Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert)*, in: Andreas Weigl (ed.) *Wien im Dreißigjährigen Krieg: Bevölkerung–Gesellschaft –Kultur–Konfession XXXII.*, Wien 2001.
- HERBIG R. G., *Kurfürst Johann Georg der Vierte und Feldmarschall Hans Adam von Schöning 1691–1694*, in: Karl Weber, *Archiv für die Sächsische geschichte*, I.–XII., Leipzig 1863–1874, zde XI., s. 351–408.
- HESEKIEL Johann Georg Ludwig, *Absonderliche Menschenkinder. Portraits*, Berlin 1867.
- HLAVAČKA Milan, *Karel Albrecht: příběh druhého zimního krále*, Praha 1997.
- HOCHENDLINGER Michael, *Austria's Wars of Emergence 1683–1797*, London 2003.
- HOCHENDLINGER Michael, „*Onus Militare*“ *zum Problem der Kriegsfinanzierung in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie 1500–1750*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 81–136.
- HOLÝ Martin, *Šlechtické sňatky v českých zemích v letech 1500 až 1650*, *Historická demografie* 27, 2003, s. 5–35.
- HOYOS Philipp, *Die Kaiserliche Armee 1648–1650*, *Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien* 7., Wien 1976.
- HRBEK Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*, Praha 2013.
- HRBEK Jiří, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum Historiae* 8 (13), 2013, s. 7–30.
- HRBEK Jiří, *Harrach, Alois Tomáš Raimund 1669–1742*, in: Marie Makariusová–Zdeněk Doskočil–Martin Kučera–Jiří Martínek–Gustav Novotný–Vojtěch Szajkó (edd.), *Biografický slovník českých zemí*, XXII., Han–Hau, Praha 2019.
- HRBEK Jiří, *Harrach, Ferdinand Bonaventura I. 1637–1706*, in: Marie Makariusová–Zdeněk Doskočil–Martin Kučera–Jiří Martínek–Gustav Novotný–Vojtěch Szajkó (edd.), *Biografický slovník českých zemí*, XXII., Han–Hau, Praha 2019, s. 249.
- HRBEK Jiří, *Harrach, Fridrich August 1696–1749*, in: Marie Makariusová–Zdeněk Doskočil–Martin Kučera–Jiří Martínek–Gustav Novotný–Vojtěch Szajkó (edd.), *Biografický slovník českých zemí*, XXII., Han–Hau, Praha 2019, s. 250–251.

- HRBEK Jiří, *Hledat a nalézat: Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum Historiae* 9, 2011, s. 313–331.
- HRDLIČKA Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost: strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*, České Budějovice 2000.
- HROCH Miroslav (ed.), *Encyklopedie dějin novověku 1492–1815*, Praha 2005.
- JANÁČEK Josef, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.
- JENTZSCH Christian, *August Christoph von Wackerbarth als Soldat in sächsischen Diensten. Vom Pagen zum Generalfeldmarschall*, in: Birgit Finger–Carmen Fritzsche, *Die barocke Idee. Fürstliche barocke Sommerresidenzen*, Tagungsband zur Tagung 13./14. Juni 2019 Barockgarten Großsedlitz, Dresden 2022, s. 52–61.
- JÜTTE Robert, *Krankheit und Gesundheit in der Frühen Neuzeit*, Stuttgart 2013.
- KALISTA Zdeněk, *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic. Zrození barokního kavalíra*, Praha 1932;
- KALIVODA Jakub, *Dary zvířat jako prostředek symbolické komunikace předbělohorské šlechty*, *Opera Historica* 24 (2), 2023, s. 209–229.
- KAPLAN Benjamin Jacob, *Diplomacy and Domestic Devotion: Embassy Chapels and the Toleation of Religious Dissent, Early modern Europe*, *Journal of Early Modern History* 6, 2022, s. 341–361.
- KARÁSEK Josef (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895.
- KELLER Katrin, *Höfische Kultur im Zeitalter Augusts des Starken*, *Damals* 39 (12) 2007, s. 36–42.
- KELLER Katrin, *Landesgeschichte Sachsen*, Stuttgart 2001.
- KELLENBENZ Hermann, *Harrach, Aloys Graf von*, in: Otto Graf zu Stolberg–Wernigerode (red.), *Neue Deutsche Biographie VII.*, Berlin 1966, s. 697–698.
- KEMBLE John Mitchell, *State Papers and Correspondence Illustrative of the Social and Political State of Europe from the Revolution to the Accession of the House of Hanover*, London 1857.
- KLABOUCH Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KLETTKE Cornelia–PRÖVE Ralf, *Brennpunkte kultureller Begegnungen auf dem Weg zu einem modernen Europa, Identitäten und Alteritäten eines Kontinents*, Göttingen 2011.
- KLÍMKOVÁ Kateřina, *Císařská diplomacie na bavorském a saském dvoře v osmdesátých a devadesátých letech 17. století*, diplomová práce Masarykovy Univerzity v Brně, Brno 2006.
- KUBEŠ Jiří, *Ceremoniál přijetí císařských vyslanců na dvoře anglických králů (1660–1740)*, in: Pavel Král–Rostislav SMÍŠEK–Josef Hrdlička (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 92–104.
- KUBEŠ Jiří, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum Historiae* 19, 2016.
- KUBEŠ Jiří, *Imperial Envoys at the Court of the Elector of Saxony in the Last Third of the 17th Century*, rukopis, článek připravovaný pro pro periodikum *Neues Archiv für sächsische Geschichte*, 22 s.
- KUBEŠ Jiří, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, *Český časopis historický* 113, 2015, s. 346–380.
- KUBEŠ Jiří, *Kaple císařských vyslanců v Drážďanech v druhé půli 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 30(1), 2015, s. 127–156.
- KUBEŠ Jiří, *Karel z Harrachu ve městě nad Seinou (1681–1682): K roli pařížského pobytu ve výchově šlechty z habsburské monarchie ve druhé polovině 17. století*, in: Tomáš Jiránek–Karel Rýdl–Petr Vorel (edd.), *Gender history—to přece není nic pro feministky: kniha, kterou napsali přátelé a studenti Mileny Lenderové u příležitosti jejího těžko uvěřitelného životního jubilea*, Pardubice 2017, s. 69–81.
- KUBEŠ Jiří, *Náročné dospívání urozených: Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ Jiří, *Readmise (1708)*, in: Karel Schelle–Jaromír Tauchen (edd.) *Encyklopedie českých právních dějin: X. (R–Ř)*, Plzeň 2017, s. 74–77.

- KUBEŠ Jiří, *The Nobility of the Czech Lands in Baroque Diplomacy* in: Martin Gaži–Petr Pavelec–Milena Hajná, *The Nobility of the Czech Lands on the Chessboard of European Diplomacy*, České Budějovice 2022.
- KUBEŠ Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- KUBEŠ Jiří, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, Český Časopis Historický 111 (4), 2013, s. 805–841.
- KUBEŠ Jiří, *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650–1750): Úvod do tématu*, in: Týž (ed.), *Prameny k dějinám Pardubického kraje*, Pardubice, s. 9–33.
- KUBEŠ Jiří (ed.), *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018.
- KÜHNEL Florian, *Minister-like cleverness, understanding, and influence on affairs' Ambassadors in everyday business and courtly ceremonies at the turn of the eighteenth century*, in: Tracey A. Sowerby–Jan Hennings (edd.) *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410–1800*, s. 130–146.
- KOLEKTIV AUTORŮ (ed.), *Morgenblatt für gebildete Leser*, LVII., Stuttgart–München 1863.
- KOPIČKOVÁ Božena–LENDEROVÁ Milena–MAUR Eduard, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- KORSCHOLT Gottlieb, *Geschichte von Berthelsdorf*, Leipzig 1852.
- KOZÁKOVÁ Anděla, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926.
- KÖNIG Helmut, *Das hessische Militär zur Zeit des Landgrafen Karl und Friedrich*, in: Helmut Burmeister (ed.), *Friedrich: König von Schweden, Landgraf von Hessen–Kassel; Studien zu Leben und Wirken eines umstrittenen Fürsten (1676–1751)*, Hogiesmar 2003, s. 59–72.
- KÖNIGLICH SÄCHSISCHER VEREIN FÜR ERFORSCHUNG UND ERHALTUNG VATERLÄNDISCHER GESCHICHTS- UND KUNSTDENKMALE, *Mittheilungen des Königlich Sächsischen Vereins für Erforschung ...*, XVIII., Dresden 1868.
- KRÁL Pavel, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera Historica* 16 (2), 2015, s. 185–206.
- KRÁSL František, *Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886.
- KRETZSCHMAR Hellmut, *August, Herzog Sachsen Weisenfel*, in: Otto Graf zu Stolberg–Wernigerode (red.), *Neue Deue Biographie I.*, Berlin 1953.
- KROLL Frank–Lothar, (ed.), *Die Herrscher Sachsens: Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München 2007.
- KROLL Frank–Lothar, *Geschichte Sachsens*, Dresden–Leipzig 2014.
- LAU Thomas, *Die Kaiserin. Maria Theresia*, Wien 2016.
- LEGUTKE Daniel, *Diplomatie als soziale Institution: Brandenburgische, sächsische und kaiserliche Gesandte in den Haag 1648–1720*, Münster–New York–München–Berlin 2010.
- LENDEROVÁ Milena (ed.), *Zvířata a jejich lidé*, Praha 2023.
- LESSER Andreas, *Die albertinischen Leibärzte vor 1700 und ihre verwandtschaftlichen Beziehungen zu Ärzten und Apothekern*, Petersberg 2015.
- LINGNAU Anna, *Lektürekanon eines Fürstendienerers: Die Privatbibliothek des Friedrich Rudolf von Canitz (1654–1699)*, Berlin–Boston 2021.
- LUND Erik, *The generation of 1683: Habsburg General Officers and the military technical Corps 1686–1723*, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 46, 1998, s. 189–213.
- MACHAČKA Jakub, *Vývoj šlechtické identity v raném novověku na francouzském příkladě*, diplomová práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2006.
- MARBURG Silke, *Gesandte als Grenzgänger. Residenzstädtische Repräsentationskultur und die Konstruktion religiöser Exklaven unter Kurfürst Johann Georg II. von Sachsen*, in: Christine Roll–Frank Pohle–Matthias Myrczek (edd.), *Grenzen und Grenzüberschreitungen. Bilanz und Perspektiven der Frühneuzeitforschung*, Köln–Weimar–Wien 2010, s. 199–213.
- MARŠÁLKOVÁ Lenka, *Nemoc očima barokního aristokrata: Zdravotní stav knížete Waltera Xavera z Ditrichštejna ve 20. letech 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 30 (1), 2015, s. 171–195.
- MAŠEK Petr, *Modrá krev*, Praha 1992.

- MARTENS Carl von, *Allgemeine Geschichte der Türken-Kriege in Europa von 1356 bis 1812*, II., Stuttgart 1829.
- MAŘA Petr, *Český zemský sněm v pobělohorské době (1620–1740). Relikt stavovského státu nebo nástroj absolutistické vlády?*, in: Marian J. Ptak (ed.), *Sejm czeski od czasów najdawniejszych do 1913 roku*, Opole 2000, s. 49–67.
- MAŘA Petr, *Rituál zásnub v deníku renesančního kavalíra*, *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, 18 (6), 1996, s. 11–15.
- MAŘA Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- MATTINGLY Garrett, *Renaissance Diplomacy*, London 1955.
- MEBES Julius, *Beiträge zur Geschichte des Brandenburgisch-Preussischen Staates und Heeres*, Berlin 1867.
- MENČÍK Ferdinand, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, *Archiv für österreichische Geschichte* 87, 1899, s. 447–563.
- MIKULEC Jiří, *České země v letech 1620–1657. Od velké války k dlouhému míru*, Praha 2016.
- MIKULEC Jiří, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Příbram 2013.
- MUIGG Christof, *Montecuccoli's Fame, or: A Diplomat's Military Reputation at the Swedish Court in 1654*, *Theatrum Historiae* 11 (2), 2017, s. 97–116.
- MÜLLER Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976.
- MŽYKOVÁ Marie, *Šlechta ve službách diplomacie I.–III., Itálie, Turecko, Rusko, Švédsko*, Praha 2001, zde II.
- NIEDERKORN Jean-Paul, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, In: Anita Hipfinger (ed.), *Ordnung durch Feder und Tinte? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73–78.
- NIEMANN Ludwig Ferdinand, *Geschichte der Grafen von Mansfeld*, Aschersleben 1834.
- NOVÁČKOVÁ Marie, *Marie Františka a Ferdinand ze Schwarzenberku. Průběh výběru vhodného ženicha pro dceru očima urozeného otce*, bakalářská práce jihočeské Univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017.
- OBERHAMMER Evelin, *Gesegnet sei dies Band. Eheprojekte, Heiratspakten und Hochzeit im fürstlichen Haus*, in: Táž (ed.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Frühen Neuzeit*, Wien–München 1990, s. 182–203.
- O'BYRN, Friedrich August Freiher, *Ein sächsischer Prinz auf Reisen*, in: Karl WEBER (red.) *Archiv für die Sächsische Geschichte*, I.–XII., Leipzig 1868, zde VI., s. 289–326.
- OLIVAN SANTALIESTRA Laura, *The Countess of Harrach and the Cultivation of the Body between Madrid and Vienna*, in: Joan Lluïss Paulo–Magdalena S. Sánchez (edd.) *Early Modern Dynastic Marriages and Cultural Transfer*, London–New York 2016, s. 213–234.
- Ottův slovník naučný: Gens–Hedwigia*, X., Praha 1896.
- PALACKÝ František, *Zběrky ze starožitnosti českoslowenské*, *Časopis českého musea* 5 (2), 1831, s. 169–174.
- PAŠTRNÁKOVÁ Zuzana, *Olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu–Castelcornu na dálku mezi svými: korespondenční vazby s (arci)biskupy a dalšími církevními aristokraty a jejich význam pro socializační a rodinné kariérní strategie*, disertační práce Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2024.
- PEČAR Andreas, *Die Ökonomie der Ehre. Höfischer Adel am Kaiserhof Karls VI.*, Darmstadt 2003.
- PILTZ Georg, *August der Starke: Träume und Taten eines deutschen Fürsten*, Berlin 1989.
- POLERROSS Friedrich, *Die Kunst der Diplomatie: auf den Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653–1706)*, Petersberg 2010.
- PORTER Roy, *The Patient's View. Doing Medical History from Below*, *Theory and Society* 17, 1985, s. 175–198.
- POTEN Bernhard von, *Hans Adam von Schöning*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie* XXXII., Leipzig 1891, s. 309–311.
- POTEN Bernhard von, *Wackerbarth, August Christoph Graf von*, in: Rochus Wilhelm Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie* XL, Leipzig 1896, s. 451–452.
- PRCHAL–PAVLÍČKOVÁ Radmila, *Sidla olomouckých biskupů: mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu–astelkorna 1664–1695*, Olomouc 2001.

- PRCHAL Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015.
- PRESS Volker, *Deutsche Adelshöfe des 16. und beginnenden 17. Jahrhunderts*, Opera Historica 3, 1993, s. 33–46.
- PRÖVE Ralf, *Der Soldat in der ‚guten Bürgerstube‘. Das frühneuzeitliche Einquartierungssystem und die sozioökonomischen Folgen*, in: Bernhard R. Kroener–Ralf Pröve (edd.), *Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Paderborn 1996, s. 191–217.
- RAAB Robert Ritter von, *Die Thannhausen Ein Beitrag zur Kunde von Salzburgs Adelsgeschlechtern*, in: *Die Gesellschaft, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde XI.*, Salzburg 1871, s. 3–34.
- RABER Karen–TUCKERIN Treva J, *Introduction*, in: K. Raber T. J. Tucker (edd.), *The Culture of The Horse. Status, Discipline, and Identity in The Early Modern World*, New York 2005, 6–14.
- REBITSCH Robert, *Matyáš Gallas (1588–1647): císařský generál a Valdštejnův "dědic"*, Praha 2013.
- REJHA Adam–LUŠTINEC Jan–NOSEK Petr, *Harrachové: vznešenost zavazuje*, Sychrov 2023.
- ROHRSCHEIDER Michael, *Das französische Präzedenzstreben im Zeitalter Ludwigs XIV.: Diplomatische Praxis–zeitgenössische Publizistik–Rezeption in der frühen deutschen Zeremonialwissenschaft*, Francia 36, 2009, s. 135–179.
- ROOSEN William Jacob, *Early Modern Diplomatic Ceremonial: A Systems Approach*, Journal of Modern History 52, 1980, s. 452–476.
- ROOSEN William Jacob, *The Age of Louis XIV. The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976.
- ŘEZNÍK Miloš, *Sasko*, Praha 2005.
- RYCHNOVÁ Lucie, *Alois Tomáš Raimund z Harrachu a založení špitálu v Horní Branné v první čtvrtině 18. století*, Východočeský sborník historický 39, 2021, s. 67–91.
- SCHIMPF Georg von, *Geschichte des Kgl. Sächs. Garde–Reiter–Regiments: im Auftrage des Regimentes zusammengestellt*, Dresden 1880.
- SCHINZL Adolf, *Ludwig Wilhelm (Markgraf von Baden–Baden)*, in: R. W. Freiherr von Liliencron (red.), *Allgemeine Deutsche Biographie XIX.*, Leipzig 1884.
- SCHMIDT–BRENTANO Antonio, *Die kaiserlichen Generale 1618–1655. Ein biographisches Lexikon*, Wien 2022.
- SCHNEIDER Louis, *Die preussischen Orden, Ehrenzeichen und Auszeichnungen: geschichtlich, bildlich, statistisch*, Berlin 1870.
- SCHÖNING Kurd von, *Des General-Feldmarschalls Hans Adam von Schöning auf Tamsel Leben und Kriegsthaten namentlich sein Zug mit achtausend Brandenburgern gegen die Türken: ein Beitrag zur Erkennung der Zeitverhältnisse in den Kurbrandenburgischen und Kursächsischen Landen während der 2ten Hälfte des 17ten Jahrhunderts*, Berlin 1837.
- SCHREIBER Hermann, *August der Starke*, Gernsbach 2000.
- SCHRÖDER Martin, *Stehende Heere in Bewegung: Kursächsische und (kur)hannoversche Feldzugspraktiken im ›Großen Türkenkrieg‹ (1683–1699)*, Göttingen 2024.
- SIKORA Michael, *Der Adel in der Frühen Neuzeit*, Darmstadt 2009.
- SINELL Stefan, *Die Geeime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001.
- SKAMPERLS Dora–BAUMGARTNER Thomas, *Die Orangerie des Gartenpalais Harrach in der Wiener Ungargasse und die Zitruskultur in den Gärten der Familie Harrach* in: Katja Pawlak (ed.) *Orangeriekultur in Österreich, Ungarn und Tschechien X.*, Berlin 2014, s. 25–45.
- SMÍŠEK Rostislav, *Barokní šlechta v české historiografii posledního desetiletí*, Opera historica 19 (2), 2018, s. 217–243.
- SMÍŠEK Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- SMÍŠEK Rostislav, *Šlechtic a sňatek ve druhé polovině 17. století: Sňatkové strategie Jana Adolfa a Ferdinanda ze Schwarzenberku*, Folia Historica Boheica 24(1), 2009, s. 167–198.

- SMUTNÝ Bohumír, *Harrach, Ferdinand Bonaventura II. 1708–1778*, in: Marie Makariusová–Zdeněk Doskočil–Martin Kučera–Jiří Martínek–Gustav Novotný–Vojtěch Szajkó (edd.), *Biografický slovník českých zemí*, XXII., Han–Hau, Praha 2019, s. 249–250.
- STACKELBERG Otto Magnus von (Bearb.), *Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft*, I.–III., Görlitz 1930–1931, zde I.
- STANDHARTINGER Christian, *An Everyday Miracle: Three Birth Descriptions in Count Ferdinand Bonaventura von Harrach's Diary (1674–1676)*, *Avisos de Viena* 1, 2020, s. 34–43.
- STARKEY David, *Introduction. Court history in perspective*, in: David Starkey (ed.), *The English Court: from the Wars of the Roses to the Civil War*, London–New York 1987, s. 1–24.
- STENITZER Peter, *Das Wirken Aloys Thomas R. Graf Harrachs als Vizekönig von Neapel (1728–1733)*, in: Silvia Cassani (ed.), *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*, Napoli 1993, s. 43–56.
- STICHART Franz Otto, *Das Königreich Sachsen und seine Fürsten: e. geschichtl. Abriss für Schule u. Haus: Preisschrift; mit 23 Bildnissen sächs. Fürsten*, Leipzig 1854.
- STOLBERG Michael, *Homo patiens. Krankheits- und Körperfahrung in der Frühen Neuzeit*, Köln 2003.
- STRAMBERG Christian, *Denkwürdiger und nützlicher Rheinischer Antiquarius: welcher die wichtigsten und angenehmsten geographischen, historischen und politischen Merkwürdigkeiten des ganzen Rheinstroms, von seinem Ausflusse in das Meer bis zu seinem Ursprunge darstellt. "Das" Rheinufer von Coblenz bis Bonn; I.–XX., Koblenz 1845–71, zde VIII.*
- STROBL–ALBEG Eduard, *Das Obersthofmarschallsamt*, Innsbruck 1908.
- SUTTNER Gustav Freiherr von, *Die Garelli: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte des XVII. und XVIII. Jahrhunderts*, Wien 1885.
- ŠIMONÍČEK Jakub, *Alois Thomas z Harrachu jako vyslanec císaře Leopold I. v Sasku (1694–1696)*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2023.
- THIESSEN Hillard von, *Diplomatie vom type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: Týž–Christian Windler (edd.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln am Rhein 2010, s. 471–503
- THIESSEN Hillard von–WINDLER Christian, *Einleitung: Außenbeziehungen in akteurszentrierter Perspektive*, in: in: H. von Thiessen–Ch. Windler (edd.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln am Rhein 2010, s.1–15.
- TINKOVÁ Daniela, *Tělo–věda–historie. K otázce formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě*, in: Martin Nodl–Daniela Tinkova (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 15–31
- TÖLLE Tom, *Heirs of Flesh and Paper: A European History of Dynastic Knowledge around 1700*, Berlin–Boston 2022.
- TRANSEHE–ROSENECK Astaf von, *Genealogisches Handbuch der livländischen Ritterschaft*, I.–III., Görlitz 1929, zde I.
- TREUFEST Gustav Amon Ritter von, *Geschichte des k. und k. Bukowinäschen Dragoner-Regimentes General der Cavallerie Freiherr Piret de Bihain Nr. 9. von seiner Errichtung 1682 bis 1892*, Wien 1892.
- URFUS Valentin, *Rodinný fideikomis v Čechách*, *Sborník historický* 9, 1962, s. 193–238.
- VALENTA Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové 2011.
- VEHSE Karl Eduard, *Geschichte der deutschen höfe seit der Reformation*, I.–XLVIII., Hamburg 1851–1858, zde XXXI.
- VEHSE Karl Eduard, *Geschichte der deutschen Höfe seit der Reformation: 5. Abth., Geschichte der Höfe des Hauses Sachsen*, I.–XLVIII., Hamburg 1851–1858, zde XXXIII.
- VESELÝ Zdeněk, *Diplomacie: (teorie–praxe–dějiny)*, Plzeň 2018.
- VLNAS Vít, *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001.
- VOKÁČOVÁ Petra, *Příběhy o hrdé pokoře: aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.
- VOREL Petr, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, *Opera Historica* 8, 2000, s. 191–206.
- VYKOUPIIL Libor, *Slovník českých dějin*, Brno 2000.

- WALNIG Pia, *Das vizekönigliche Paar und sein Personal Karrieren und Mobilität zwischen Neapel, Mailand und Wien*, in: Stefan Seitschek–Sandra Hertel (edd.) *Herrschaft und Repräsentation in der Habsburgermonarchie (1700–1740): Die kaiserliche Familie, die habsburgischen Länder und das Reich*, Berlin–Boston 2020, s. 211–232.
- WALNIG Pia, *Das Kapital der Vizekönigin. Kunst und Kulturgüter in den Harrach'schen Rechnungsbüchern, 1728–1733*, in: Sebastian Schütze (ed.) *Fortunata Neapolis: Kunst–und Kulturtransfer zwischen Neapel, Wien und Mitteleuropa*, Berlin–Boston 2020. s. 55–73.
- WATANABE–O'KELLY Helen, *Court Culture in Dresden*, London 2002.
- WEBER Harald, *Militärsgeschichte des Churfürstenthums Sachßen und Ihrer Königlichen Majestät in Pohlen: 1613–1733*, Burgstädt 2008.
- ISSGIRLL Franz Karl, *Schauplatz des landsässigen nieder–oesterreichischen Adels vom Herren–und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, I.–V., Wien 1800, zde IV.
- WINKELBAUER Thomas, *Fürst und Fürstendiener: Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien–München 1999.
- WURZBACH Constantin von, *Harrach, Ferdinand Bonaventura (II.) Graf von*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich VII.*, Wien 1861, s. 377.
- WURZBACH Constantin von, *Harrach, Franz Anton Graf*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich VII.*, Wien 1861, s. 374.
- WURZBACH Constantin von, *Harrach, Karl*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich VII.*, Wien 1861, s. 375.
- WURZBACH Constantin von, *Rosenberg, Joseph Paris Graf*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXVII.*, Wien 1874, s. 7.
- WURZBACH Constantin von, *Schwarzenberg, Ferdinand Wilhelm Euseb Fürst*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIII.*, Wien 1877.
- WURZBACH Constantin von, *Waldstein, Karl Ernst*, in: Constantin von Wurzbach (red.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich LII.*, Wien 1885.
- ZEDINGER RENATE, *Migration und Karriere Habsburgische Beamte in Brüssel und Wien im 18. Jahrhundert*, Wien–Köln–Weimar 2004.

Internetové zdroje

- FOCHLER Marcus, *Unter Dach und Fach*, dostupné online na: <https://blog.hgm.at/2017/10/13/unter-dach-und-fach/>, [cit. 27. 3. 2024].
- Genealogy*, dostupné online na: <http://w.genealogy.euweb.cz/mansfeld/mansfeld2.html#HF1> [cit. 15. 1. 2025].
- HAMMERL Martin, *Palais Harrach*, in: Burgen–austria, dostupné online na: <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=1726>, [cit. 25. 11. 2024].
- HEINKER Christian, *Friedrich Adolph von Haugwitz*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/1974> [cit. 10. 12. 2024].
- HEINKER Christian, *Johann Ernst von Knoch*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/2468> [cit. 9. 5. 2025].
- HEINKER Christian, *Johann Georg von Rechenberg*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/22684> [cit. 8. 5. 2025].
- Heslo: *Mustafa II Ottoman sultan*, in: Encyclopædia Britannica dostupné online na: <https://www.britannica.com/biography/Mustafa-II> [cit. 12. 5. 2025]
- KAAC Heinrich, *Hans Adam von Schöning*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: [https://saebi.isgv.de/biografie/Hans_Adam_von_Sch%c3%b6ning_\(1641-1696\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Hans_Adam_von_Sch%c3%b6ning_(1641-1696)), [cit. 21. 12. 2024].
- KLIMESCH Johann Matthäus, *Horra, „v Horách“, nejstarší sídlo rodu Harrachů*, in: Kohoutí kříž: šumavské ozvěny, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, dostupné online na: <https://www.kohoutikriz.org.>, [cit. 13. 3. 2025].

- MÜLLER Winfried, *Friedrich August I. (August II., der Starke)*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://www.isgv.de/saebi/> [cit. 8. 12. 2024].
- Národní muzeum, *Ebelin, Johann Wolfgang, asi 1650–1712*, dostupné online na: <https://stt.opac.nm.cz/#!/records/7fdee4f1-af4b-44df-a5ef-624994c701e2> [cit. 14. 2. 2025].
- PARKER Noel Geoffrey, *John George I of Saxony, elector of Saxony*, in: *Encyclopædia Britannica*, dostupné online na: <https://www.britannica.com/biography/John-George-I> [12.5.2025].
- VÖTSCH Jochen, *Heinrich Franz I. von Mansfeld-Bornstedt*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://www.isgv.de/saebi/> [cit. 21. 1. 2025].
- VÖTSCH Jochen, *Jakob Heinrich von Flemming*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: <https://saebi.isgv.de/biografie/1451>, [cit. 10. 12. 2024].
- TRESKOW Isabella, *Nikol von Gersdorf*, in: Sächsische Biografie, dostupné online na: [https://saebi.isgv.de/biografie/Nikol_von_Gersdorf_\(1629-1702\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Nikol_von_Gersdorf_(1629-1702)). [cit. 21. 12. 2024].

Seznam zkratek

AVA	Allgemeines Verwaltungsarchiv
Bl.	Blat
BLKÖ	Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich
ČČH	Český časopis historický
ed.	editor
FA	Familienarchiv Harrach
FHB	Folia Historica Bohemica
FHKA	Finanz-und Hofkammerarchiv
HD	Historická demografie
fol.	folie
HZAB	Hofzahlamtsbücher
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
NDB	Neue Deutsche Biographie
OH	Opera historica
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
RAW	Rodinný archiv Windischgrätzů
red.	redaktor
SOA Plzeň	Státní oblastní archiv Plzeň
TH	Theatrum Historiae